

UĞUR
MUMCU

40 yıllık yolların başında...
büyükeleçisi...
rdü. Geçmiş yıllarda...

40' LARIN
CADI KAZANI

UĞUR MUMCU ARAŞTIRMACI GAZETECİLER YAKTI

Geçmiş

20.

BASKI

ISBN 975-478-059-5

40'ların Cadı Kazanç Uğur Mumcu / 8. Basım, 1993 / Kapak, Erkal Yavi / Kapak Baskısı, Özyılmaz Matbaası/ İç Baskı, Yaylacık Matbaası / Cilt, Aziz-Kan Mücellithanesi / Kitabı Yayımlayan, Tekin Yayınevi, Ankara Cad. No: 43 İSTANBUL
Tel: 527 69 69-512 59 84 Fax:5111122

UĞUR MUMCU

40'LARIN CADİ KAZANI

Sekizinci Basım

TEKİN YAYINEVİ

N

Bu kitabı, 31 Ocak 1990 günü düşürüldüğü pusuda karanlık güçlerce öldürülen, Atatürk İlkelerinin ve Özgürlükçü demokrasinin yılmaz savunucusu, yorulmaz araştırmacı, erdem ve onur simgesi Prof. Dr. Muammer Ak-soy'un anısına adıyorum.
U.M.

İÇİNDEKİLER

Sunuş..... 7

BİRİNCİ BÖLÜM

NAZİLERLE KAFKASYA PAZARLIĞI..... 11

1. Alman Turancılık masası 17

2. İkinci Aday: Abdtılhamid'in oğlu 22

3. Sütlücedeki Patlama..... 23

4. Enver ve Nuri Paşalar..... 25

5. Von Papen..... 37

6. Ribbentrop 49

İKİNCİ BÖLÜM

KIZIL ELMA..... 61

1. Sabahattin Ali-Atsız Davası 64

2. İrkçılık-Turancılık Davası 75

3. Tan Matbaası Olayı 91

4. Dr. Şefik Hüsnü..... 97

5. Dil-Tarih Olayları 99

6. Sökmensüer Konuşuyor 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞIN EN GÜZEL GÖZLÜ MAARİF MÜFETTİŞİ 129

1. Yücel Soruyor 129

2. Köy Enstitüleri 136

3. Sabahattin Ali Cinayeti J43

4. Nazım Hikmet Olayı..... 147

5. Yücel - Öner Davası 150

5

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ASKERİ tSYANA TEŞVİK ETMEDİM 164

1. Şevket Süreyya Aydemir Anlatıyor 165

2. Nazım Hikmet Emniyet Genel Müdürü

Şükrü Sökmensüer ile Görüşüyor	167
3. Haşmet Orbay Olayı.....	m
4. Kayalıbay Cinayeti.....	I77
5. Sonuç.....	179

SUNUŞ

40 yıllar, yazın târihimizin pek aydınlanmayan bir bölümünü oluşturuyor. Cumhuriyet gazetesinde 1990 yılı 11-24 Şubat günleri arasında yayınlanan «40'ların Cadı Kazanı» başlıklı yazı dizisinde bu döneme damgalarını vuran kişiler ve olaylar incelendi.

Yayınlanan belgelerin bir kısmı ilk kez gün ışığına çıkıyordu. Bazı belgeler de tozlu dosyalar arasında unutulmuştu. Adliye mahzenlerindeki dosyalarda kâğıt yapılmak üzere Seka'ya gönderilmişti. Olaylarla ilgili müfettiş raporları ve soruşturma belgeleri de Milli Eğitim Bakanlığının arşivlerindeydi. Belki bunların bir kısmı da ünlü «maarif yangını»nda kül de olmuştu. Gerek dizide gerek elinizde tuttuğunuz kitapta olaylar, belgelerin ışığı altında incelendi. Belgelerin bir kısmı bir araştırma sırasında rastlantı sonucu elime geçen «Hasan Ali Yücel - Kenan Öner Davası» dosyasındaydı.

Tutanaklar, soruşturma dosyaları ve gizli yazışmalar ve sicil özetleri artık elimdeydi. Bunları, tek tek inceledim. Hasan Ali Yücel - Kenan Öner davası yalnızca bir «hakaret davası» değildi; dava o devrin bütün siyasal koşullarını da yansıtıyordu. Bu yüzden alanını daha da geniş tutmayı düşündüm.

«Sabahattin Ali - Nihal Atsız Davası» ile başlayıp, «1944 Irkçılık-Turancılık Davası» ile süren ve «Hasan Ali Yücel - Kenan Öner Davası» ile noktala-

7

nan davalar, bir dönemin sağ-sol kavgasını yansıtıyordu.

Bütün bu dava dosyalarını inceledim. Savunmaları değerlendirdim. Sanıkları, o günden bugüne uzanan zaman dilimindeki yaşam öyküleri ile tanıtmaya çalıştım. 40'lı yıllar savaş yıllarıydı.

Bu yılların siyasal çerçevesini çizmek için de Nazi Almanyasının Türkiye'deki çalışmalarını inceledim. Bu çalışmalar ile ilgili belgeler Federal Almanya'da yayınlanmıştı. Bu belgelerin bir kısmı da «Havass Yayınları» tarafından «Alman Dışişleri Dairesi Belgeleri -Türkiye'deki Alman Politikası (1941-1943)» adlı bir kitapta toplanmıştı. «Onur Yayınları» arasında yayınlanan «Türkiye'de Faşist Alman Propagandası» adlı kitapta da bu döneme ilişkin belgeler ve değerlendirmeler yer almaktaydı.

Bu kaynaklarla da yetinmedim ve Alman Dışişleri Bakanlığı belgelerini bularak bunları inceledim. Bu belgeler, ünlü Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşanın bir «Nazi işbirlikçisi» olduğunu hiçbir yorumu gerektirmeyecek biçimde gözler önüne sermekteydi.

Nuri Paşa (Killigil) ile birlikte Azerbaycan seferi ve İslâm orduları başkomutanlığı serüvenlerine de kısaca göz attım.

Azerbaycan olayı neydi? Atatürk, niçin Azerbaycan'ı Sovyetler'e bırakmıştı?

1. Dünya Savaşını ve bu savaşta Irak cephesi ile Azerbaycan seferini Kâzım Karabekir'in «İstiklâl Harbimiz» kitabı ile General Fahri Belen, General Ali İhsan Sabis ve Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları'ndan «İstiklâl Harbi 3. Cilt» adlı kitapları incelendi. İlhan Selçuk'un «Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı» ile Burhan Oğuz'un «Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler» kitabı ile Şevket Süreyya Ay-demir'in «Enver Paşa» kitapları da yeniden gözden geçirildi.

8

Bu dönemde ilgili bütün anılar da kaynaklarım arasındaydı. O günlere ilişkin gazete ve dergiler de tek tek okundu.

Gazeteciler, yazı dizilerini yazarlarken, ele aldıkları olayların çarpıcı yönlerini ön plana çıkarırlar. Her gün bölüm ve çarpıcı olay ile sunulur. Yazı dizisini kitaplaştırırken de aynı yöntemi izledim. Ancak, bazı bölümleri genişlettim; yazı dizisinde hiç yer almayan konuları da kitaba yerleştirdim. İleride bu konuları incelemek isteyen araştırmacılar için de bu olaylara ilişkin kaynaklar ve ayrıntılar da dip notlarında verildi.

Yazı dizisinde adları geçenlerin kendileri ve yakınlarının yaptıkları açıklamalar da kitaba konuldu.

Bu olaylarda yer alan kişilerin kısa yaşam öykülerini de ilgili bölümlerde bulacaksınız.

Şunu da kaydetmeden geçmeyeyim,- bu yazı dizisi ya da kitap kronolojik ele alan bir tarih incelemesi değildir.

Gazetecinin ve tarihçinin işlevleri ayrıdır.

Gazeteciler, tarih yazmazlar; tarihçinin yararlanacakları kaynakları bulmaya ve bu kaynakları sunmaya çalışırlar.

Tarihçinin görevi başkadır.

Tarihçi, tarihi yazarken, anılardan ve belgelerden yararlanır.

40'lı yıllar ile ilgili birçok anı yayınlandı. Ben, bu küçük araştırmada, anılardan çok belgelere dayanmaya özen gösterdim.

40'lı yıllarda yer alan bu olayların hemen hepsi ayrı ayrı incelemeye değer konulardır. Söz gelişi, Köy Enstitüleri ya da DTCF'deki olaylar, Irkçılık-Turancı-lık davası başlıbaşma inceleme konularıdır. Bunun gibi Hasan Ali Yücel'in kişiliği, yaşam öyküsü ve Türk milli eğitimine yaptığı unutulmaz katkılar ayrı incelemeleri gerektirir.

9

Amacım, kuşbakışı ile de olsa 40'lı yılları biraz <daha yakından görebilmek ve gösterebilmektir.

40'lı yıllar, bugünleri de yönlendiriyor.

Cadı kazanları bugün de kaynıyor. Kazanların içinde yananlar ve bu kazanların altlarına odun atanlar bugün başka başka insanlar. Ama sonuç değişiyor mu?

Hayır.

Uğur Mumcu Nisan 1990, Ankara

10

BİRİNCİ BÖLÜM NAZİLERLE KAFKASYA PAZARLIĞI

«Dünya olaylarının bugünkü durumunda Türkiye'nin ırkçı ve Turancı olması lâzım geldiğini iddia edenler hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararlıdır? Türk milletine yalnız belâ ve felâket getirecek olan bu fikirleri yürütmek isteyenlerin, Türk milletine hiçbir hizmetleri olmayacağı muhakkaktır. Bu Hareketlerden yalnızca yabancılar faydalanabilirler. Fesatçılar, yabancılarla bilerek mi hizmet ediyorlar? Bunları hüküm olarak kestirmek bugün mümkün değildir. Ama yabancıya hizmet kastı ve yabancının yakın ilgisi hiçbir zaman meydana çıkmasa dahi hareketlerin Türk milletine, Türk vatanına zararlı olması ve bunlardan yalnız yabancıların faydalanmış olması söz götürmez bir hakikattir.»

İSMET İNÖNÜ

(Cumhurbaşkanı)

19 Mayıs 1944

Tarih, 22 Ağustos 1941.

Alman Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye ile ilişkilerinden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Dr. Ernst Woerman, Bakanlık Müsteşarı Weizsaecker'e ivedi kaydıyla bir rapor sunuyordu:

11

Hitler Almanyası'nın Dışişleri Bakanlığı o günlerde Berlin'de önemli bir konuşunu ağırlamaya hazırlanmaktaydı.

Rapor, bu önemli konuk ile ilgiliydi.

Önemli konuk, pansiyon Victoria Caroline Vick, Kur-fürstendam 202/4 Berlin W 15 adresinde kalacaktı.

Altında Woerman imzası bulunan Alman 892 sayılı gizli yazı şöyleydi:

«Elçi Von Rintelen telefonla Sayın Reich, Dışişleri Bakanlığı'na Büyükelçimiz Von Papen'den bir mektup geldiğini ve bu mektupta Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın Leipzig Fuarı nedeniyle Berlin'e geleceğini ve bu arada Dışişleri Bakanlığı'nda da görüşmelerde bulunacağını belirttiğini bildirmiştir.»

40'lı yılların başında bir Türk paşası, Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen ile sık sık İstanbul'da buluşurdu. Görüşmeler saatlerce sürerdi.

Bu görüşmelerde zaman zaman Elçilik Müsteşarı Hilger de bulunurdu.

Bu paşanın adı Nuri, soyadı da Killigil'di.

Büyükelçi Papen ile Nuri Paşa arasındaki konuşmaların konusu Alman ordularının Sovyetler'e saldırışuydu.

O sıralarda Almanlar, Nuri Paşa. aracılığı ile Türkiye'deki ırkçılık-Turancılık düşlerini canlandırmaya çalışıyorlardı.

Woerman'in gizli yazısı bu görüşmelerin amacını da özetlemekteydi:

«Sayın Büyükelçi Von Papen, Nuri Paşa'nın Pan-Turancılık öncülerinden biri olması nedeniyle kendisini Berlin'e gelişinde karşılamam ve paşaya eşlik ederek, yapılacak görüşmeler Sayın Dışişleri Bakanımızın kendisi ile bu konu üzerinde özel treninde konuştuğu Müsteşar HilgerMn bulunmasını sağlamamı istemiştir. Sayın Hilger'-in önümüzdeki günlerde Berlin'e geleceği de haber alınmıştır.»
Woerman, 17 Eylül 1941 günü «U St. S. Pol No: 83» sayılı gizli raporunda şu değerlendirmeyi yapıyordu :

«Enver Paşa'nın kardeşi ve Pan-Turancılık hareketi

12

öncüsü Nuri Paşa ile 11 Eylül tarihinde bir görüşme yapmıştım.

Nuri Paşa'nın bana açtığı fikirleri Ankara'daki büyükelçiliğimizin gönderdiği raporlarla da genel hatlarıyla bilinmektedir... Bu görüşler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1 - Pan-Turancılık hareketinin amacı bugünkü Türkiye sınırları dışında kalan Türk halklarına özgür bir devlet yapısı kazandırmaktır. Yani, bu bölgeler Türkiye tarafından alınmayacak, fakat siyasal olarak Türkiye'ye bağlanacaktır.

2 - Nuri Paşa'ya göre bu halklar ilk planda bugüne kadarki Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan ve Kuzey İran'da (Azerbaycan'da) yaşayan Türk soyundan gelen halklardır. Sovyetler Birliği'nde öncelikli olarak Azerbaycan ve Azerbaycan'ın kuzeyinde yer alan Dağıstan talep edilmekte, ayrıca Kırım ve Volga İrmağı ile Urallar arasında kalan, yukarıda kuzeye çıkarak Tatar Sovyet Cumhuriyeti'ne kadar uzanan bütün bölgenin tamamı istenmektedir. Bu arada bu bölgelerde yaşayan Türk halklarının da bazı yörelerde çoğunlukta, bazı yörelerde de azınlıkta oldukları kabul edilmektedir. Bölgelere ayrıca bütün Türkistan toprakları katılmakta ve doğuya doğru bir sınır çizilmeyip açık bırakılmaktadır.

3 - Benim, Atatürk'ün siyasetine uyjjun olarak Türkiye'nin tam bir milli devlet olarak kalacağı ve bugünkü devlet sınırları dışında herhangi bir hedefi olmadığı şeklindeki karşı görüşlerimi Nuri Paşa (Atatürk'ün düşüncelerinin bir zorunluluk siyaseti olduğu ve gerekçesinin de Sovyetler Birliğinin yarattığı korku olduğu) biçiminde yanıtlamıştır. Almanya ile birlikte ve özellikle de Sovyetler Birliği'nin parçalanmak üzere olduğu şimdiki konumuzda da bu gerekçe kalkmış. Ayrıca daha önce de belirttiğim gibi bu Türk çabaları teritoryal amaçlı değilmiş.

4 - Kendisinin bu görüşleri için öncelikle Türk hükümetinin ve Türk halkının kazanılması gerektiği biçimindeki karşı görüşümü de Nuri Paşa (Bütün Türk halkının bu görüşlerden yana kazanılabileceğini ve uygun zamanı

13

geline bu düşünceleri kendi düşüncesi olarak benimseyecek bir hükümetin iktidarı kesinlikle ele geçireceğini) söylemiştir.»

Alman diplomat. Nuri Paşa'nın hükümetle ilişkilerini de soruşturur... Nuri Paşa. Başbakan.ile görüştüğünü de söyler.

Raporu okumaya devam edelim :

«...Bir soru üzerine Nuri Paşa, kendisinin şu anda Türk hükümetinden gizli hareket etmediğini de vurgulayarak, Berlin seyahatine çıkmadan önce Başbakan'ı ziyaret ettiğini ve Başbakan'ın da kendisinin planlarından haberdar olduğunu bildirmiştir. Ben de bu arada Nuri Paşa'nın Türk büyükelçiliği tarafından kusursuz biçimde takdim edildiğini de belirtmek isterim.»

«Nuri Paşa siyasetin içinde de görünmüyordu. İş hayatına atılmış, Haliç çevresinde bir fabrika açmıştı. Ama yine de Türkiye'de Turancılığın önderlerinden biri sayılıyordu. Paşa, 48 yaşındaydı.

Alman diplomatı Woerman, daha sonra raporunda şu değerlendirmeyi yapıyordu :

«1 - Nuri Paşa, Almanya ve Türkiye'nin ittifak kurmalar: halinde Sovyetler Birliği'nin yıkılarak, bu planın gerçekleşmesinin kesinlikle mümkün olduğu görüşündedir. Bu konuda gerekli kamuoyu oluşmuştur ve Sovyetler Birliği'nde bu yönde gerekli askeri başarıların elde edilmesi durumunda Türkiye, Almanya ile ittifak kurmayı kesinlikle kabul edecektir.

2 - Bu düşüncelere Türkiye'de hangi çevrelerin katıldığı konusundaki soruya Nuri Paşa (ordunun büyük bir kısmının bu düşüncelerden yana olduğunu söylemiş) ve gerektiğinde bu konuda önemli bir rol oynayacak Kafkasya cephesinde komuta yetkisine sahip akrabası olan bir generalin adını vermiştir.»

Alman diplomat raporunu şöyle sürdürüyordu: «Nuri Paşa, Almanya'nın bu konuda hazırlık olarak yapabileceği yardım konusunda şunları söylemiştir:

a) Türk halklarının yaşadığı bölgelerde, yönetim yer-
14

H ve Müslüman halka verilmelidir. Bu konuda şu andaki koşullarda ilk akla gelen Kırım'dır.

b) Türk soyundan gelen savaş tutsakları ayrılmalı ve 1. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi özel bir kampta toplanmalıdır. Bu konudaki en basit ölçü, ilk aşamada, Müslüman savaş tutsaklarının bu yolla bir araya toplanmasıdır. Daha sonra bu tutsaklar arasından Pan-Turanctlık hareketi için özel bir birlik oluşturulacaktır.»

Alman diplomat Woerman, Nuri Paşa ile neler konuşulduğunu da bakanlığına şöyle bildiriyor:

«Nuri Paşa, her ne kadar içtenlikli ve dostça da olsa .Birinci Dünya Savaşı'nda bazı Almanların takındıkları tutumları eleştirmiştir. Yüzbinlerce Türke mezar olan Gelibolu zaferini, Almanların kendilerine mal etmelerini Türklerin hiç de hoş karşılamayacaklarını dile getirmiştir. Yeni kurulacak Türk-Alman işbirliğinde bu tür hatalardan sakınılmalıdır.

Nuri Paşa, Arap politikası konusunda Türkiye'nin yalnızca Suriye sınırında bazı düzeltmeler yapmayı arzuladığı ve özellikle de Irak sınırına kadar bütün Bağdat demiryolunun Türk sınırları içinde kalması gerektiğini söylemiştir.

Nuri Paşa, ayrıca Arapların devlet kurma yeteneklerini pek yeterli görmemektedir. Fakat buna rağmen bir Arap ülkeleri birliği kurulmasına çalışılmalıdır. Ama bu birliğe Suudi Arabistan ve Yemen'in katılmaları gereksizdir. Bu şekilde Mısır da farklı bir çerçevede ele alınmalıdır. Kendisine göre böyle bir Arap birliğinin oluşturulması harikulade bir düşüş olacaktır. Bu arada Yahudilere yakın Suriye'yi görmezlikten gelmiştir. Ne olursa olsun, kurulacak böyle bir Arap ülkeleri birliğinin sırtını Türkiye'ye dayaması ve Türkiye aracılığıyla Almanya'ya müttefik olması gereklidir.»

Woerman, 17 Eylül 1941 tarihli raporundan sonra 27 Eylül günü ikinci raporunu da yazıp Dışişleri Bakanlığı'-na gönderiyor.

Rapor şöyle başlıyor:

«11, 18 ve 25 Eylül tarihlerinde Pan-Turancılık ha-
15

reketi öncüsü Nuri Paşa ile görüşmelerde bulunmuştum. Bu görüşmelerin ikincisi Büyükelçi Von Papen ve Elçilik Müsteşarı Hiiger ile birlikte yediğimiz öğle yemeğinde gerçekleşmiştir.»

Raporda Nuri Paşa ile ilgili şu bilgiler veriliyor:

«Nuri'nin kimliği hakkında, öncelikle gençliğini ağabeyi Enver Paşa'nın etkisi altında geçirdiğini söylemek gerekir. Enver Paşa'nın kendisi de Pan-Turancılık hareketinin ilk öncülerinden biridir. Enver Paşa, Türklerin çöküşünden sonra geçici olarak Moskova'nın hizmetine girmiş ve 1921 yılında Türkistan'da Bolşeviklere karşı savaşta vurulmuştur.

Nuri Paşa, subay olarak Trablusgarp'ta İtalyanlara ve Birinci Dünya Savaşı'nda da Kafkasya'da Ruslara karşı savaşmıştır. Şu anda elli yaşlarındadır ve görüldüğü kadarı ile Türkiye'de hali vakti yerindedir. Nuri Paşa, bir fabrika sahibidir. Kendisinin Turancı fikirleri romantik biçimde Enver Paşa'yı anımsatmaktadır.»

Pan-Turancılık akımı Alman gizli belgelerinde şöyle değerlendiriliyor.

Woerman'm değerlendirmelerini de okuyalım:

«Pan-Turancılık düşüncesinin teşvik edilmesinin Alman çıkarlarına uygun düşüp düşmediği konusundaki sorunuzun değerlendirilmesinde bence daha çok şu andaki taktik çıkarla gerçek pratik uygulamadaki çıkar arasında bir ayırım yapılmalıdır. Şu andaki çıkar konusuna gelince: Türkiye'nin Pan-Turancı düşüncelerini sadece Almanya ile federatif bir ilişkide gerçekleştirebileceği açıktır. Bu nedenle Pan-Turancı bir Türkiye zorunlu olarak Almanya taraftarı bir Türkiye olmalıdır. Bu Pan-Turancılık düşünceleri aynı zamanda da Sovyetler'in sırtından Türk

emperyalizmi anlamına da gelmektedir. Bütün bunlardan yola çıkarak, Pan-Turancı düşünceler, değişik bir tutum gösteren bugünkü Türk hü-» kümeti de göz önüne alınarak, en azından şimdilik dikkatle incelenmelidir.

Türkiye'ye bağlı Türk yeni devletlerinin kurulması hususunda değişik açılardan bakılmalıdır. Bu arada Pan-

16

Turancılık düşüncesinde yer alan, örneğin petrol bölgesi Musul, Batum ve Baku ile Trans-Kafkasya bölgesinin alınması gibi Türkiye topraklarının gerçekten genişletilmesi gibi planları bir yana bırakıyorum. Gerçi Türklerin Musul bölgesini yeniden kazanmaları bizim petrol çıkarlarımızı nedeniyle elbette desteklenemez, fakat belki katlanılabilir. Ama Batum ve Baku bölgelerinin Türklere bırakılması kesinlikle söz konusu olamaz.

Ayrıca, bana göre Türk halklarının karışık olduğu Kafkasya ve Ural-Volga arasındaki bölgeyle Hazar Denizi doğusunda yer alan Türkistan bölgesi arasında büyük bir fark vardır. Sovyetler'in yıkılmasından sonra eski imparatorluğun geniş toprakları yabancıların değil Almanların etkisine girmelidir. Eğer Trans-Kafkasya ve Ural-Volga arasında politikalarını Türkiye'ye göre yönlendirecek ve böylece değişen politikadaki tutumlarda halen bütün güçlerin talip olduğu Türkiye'ye bağlı olacak devletlerin kurulması, bizim çıkarlarımıza uygun değildir. Fakat Türkistan için durum farklıdır. Eğer Sovyetler Birliği yeterince zayıflatılır ve İngiltere, Hindistan'dan çıkartıl-mazsc, elbette ki İngiliz emperyalizmi ekonomik yönden büyük gelecek vaat eden ve Türk-Sib Demiryolu ile ancak ulaşılabilen bölgeleri de ele geçirmek isteyecektir. Bu . ülkeler, coğrafi konumlarından dolayı gelecekte de Alman hâkimiyeti bölgesine girmektedir. Bu nedenle buralarda Türkiye taraftarı Türk devletlerinin kurulması desteklenebilir...»

Nuri Paşa, Rus savaş tutsaklarından Müslüman olanlarının ayrı kamplarda toplanmalarını ve bunların Pan-Turancı hareket içi savaş birliği olarak kullanılmalarını önermişti.

Alman Turancılık Masası

Alman Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye ile ilişkilerinden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Dr. Ernst Woerman, 28 Ekim 1941 günkü raporunda şu değerlendirmeyi yapıyor:

17

R: 2

«İrtibat subayı olarak cephede bulunan Elçi Hentig, Nuri Paşa ve Pan-Turancılık ile ilgili konuları yürütmek üzere Dışişleri Bakanlığı'nda bir göreve atanmıştır. Kendisi tahminen 29 Ekim'de burada olacaktır. Geldiğinde bu konular için bir komite kurulması düşünülmektedir.

Ordu Komutanlığı'ndan, Türk ve Müslüman savaş tutsaklarının ayrılması için hazırlık yapması istenmiştir.»

Talimata uygun olarak Büyükelçi Von Papen'e Türk hükümetinin savaş tutsaklarının ayrılması konusunda nasıl bir yaklaşım gösterebileceği sorulmuştur. Elçi Papen bu konuda şunları söylemiştir:

«Nuri Paşa'nın Pan-Turancılık hareketi içinde oynadığı role ilişkin olarak kendisi tarafından yapılan, savaş tutsaklarının organizasyonu ve eğitiminde kendisinin büyük ölçüde yer alması önerisini uygun buluyorum. Bu konuya Türk hükümetinin karşı çıkmayacağından eminim. Çünkü ben, Sayın Saraçoğlu'na daha önce Türk soyundan gelen savaş tutsaklarını özel kamplara yerleştirmeyi planladığımızı söyledim.

Elçi Von Papen'e ayrıca Berlin'de Nuri Paşa'nın yönetiminde bir Pan-Turancılık propaganda merkezinin kurulması konusunda Türk hükümetinin tavrının ne olabileceği konusunda fikri sorulmuştur. Bu konuda henüz bir yanıt gelmemiş olup kendisi uyarılmıştır.

Sayın Elçi Von Papen'in bildirdiğine göre, şu anda cephe gezisine katılan General Hüsnü Emir Erkilet, Pan-Turancılık hareketinin önde gelen adlarından biridir. Sayın Erkilet, cephe gezisinden sonra Elçi Papen aracılığı ile beni ziyaret edecektir.

Hentig gelir gelmez konu ile ilgili yeni girişimlerde bulunulacaktır.»

Woerman, raporunu dışişleri bakanına sunuyor. Turancılık için hemen Alman Masası kuruluyor.

Woerman bu öneriyi şöyle değerlendiriyor:

«OKW (Ordu Başkomutanlığı) Savaş Tutsakları Bölümü başkanının bildirdiğine göre Reich Rosenberg OKW'ye bu konudaki talebini iletmış bulunmaktadır. OKW, böyle bir ayrımı şu anda yapacak durumda değildir. Fakat ilerde,
18

Rus tutsaklarının ırk ve milliyetlerine göre ayrımına başlamayı planlamaktadır. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın, Rus tutsakları arasındaki Türk uyruklu ve Müslüman tutsakların ayrılması konusundaki talebi de uygun karşılayacaktır. Bu konuda OKW ile resmi olarak görüşebilmek için yetki rica edilmektedir. Bu konunun gerçekleşmesine kadar, hiç şüphe yok, aylar geçecektir. Nuri Paşa, Türk halklarının yaşadığı bölgelerin yönetiminin yerli Türk ve Müslüman halka verilmesini arzu etmektedir. Bu koşullarda günümüz konumunda akla ilk gelebilecek Kırım bölgesidir.

Bu isteğin, OKW'ye askeri olarak ele geçirilen bölgelerin yönetimine yerli halkın katılmasında Türk soyundan gelen ve Müslüman olan halkın doğal olarak, dikkate alınacağı şeklinde iletilmesi önerilir ve bu hususta VLR Grosskopf aracılığı ile Reich Bakanı Rosenberg ile temasa geçilip geçilmemesi konusunda karar verilmesi rica olunur...»

Alman diplomat bu önerileri değerlendirdikten sonra şu görüşünü de bildirir:

«Bu önerilere olumlu yanıt verilmesi halinde, Nuri Paşa'nın Pan-Turancılık düşünceleri açısından taahhüt altına girmiş olunmaz. Ayrıca, Müslüman savaş tutsaklarının ayrılması ve ele geçirilen doğu bölgesinde Müslüman halkın yönetime katılması, bizim İslâm ve Doğu politikalarımız açısından da özellikle salık verilir.»

Nuri Paşa'nın Berlin'de bir Pan-Turancılık propaganda merkezi kurulması yolundaki isteğini de Alman diplomat şöyle değerlendiriyor:

«Pan-Turancılık hareketinde, Nuri Paşa bizzat kendisinin faal bir rol oynamasını istemektedir. Bunun yanında Türk soyundan gelen Müslüman esir kamplarının kurulmasından sonra, bu insanlardan oluşan malzemenin organizasyonunda herhangi bir şekilde yer almayı düşünüyor. Bunu Türk hükümetinin üstü kapalı izniyle yapacağını da düşünmektedir. OKW ile bu konuda da ilk planda
19

bağlayıcı olmayan fikir alışverişinde bulunabilmek için yetki verilmesi rica olunur.

Ayrıca Nuri Paşa, Berlin'de kendisinin ve arkadaşlarının katılacağı bir Pan-Turancılık propaganda merkezinin kurulmasını düşünmektedir. Bu konu şimdilik bir kenara bırakılmalıdır.»

Woerman, önerilerinin hemen benimsenmesini bekleyen Nuri Paşa'nın biraz düş kırıklığına uğradığını da raporuna ekliyor.

Hitler'in Ankara Büyükelçiliği Nuri Paşa'dan umutludur. Alman diplomat ilişkilerin sürdürülmesini ister.

Yine Woerman imzalı, 27 Eylül 1941 gün ve 905 sayılı rapora da kısaca göz atalım:

«Sizden Nuri Paşa Berlin'den ayrılmadan önce (Ust S. Pol. Nr 887 nolu ve 26 Eylül tarihli notuma bakınız) kendisi ile tekrar ilişki kurmanızı ve o ana kadar Sayın Dışişleri Bakanı herhangi bir talimatta bulunmamışsa, kendisine şahsen Berlin seyahatinin çok yararlı olduğunu ve bizi çok memnun ettiğini söyleyerek selâmlarımı iletmenizi rica ederim. Ayrıca bizimle olan temasını büyükelçimiz Von Papen aracılığı ile sürdürmesini rica ettiğimi de belirtiniz. Müslüman ve Türk soyundan gelen savaş tutsakları konusunda herhangi bir karar verilirse, kendisine Ankara Büyükelçiliğimiz aracılığı ile hemen bilgi verilecektir. Kendisine de söylediğim gibi konu uygun görülmektedir.

Sizden diğer bir ricam da son görüşmemizde bana hayal kırıklığına uğramış görünen Nuri Paşa'yla, bize güvenini koruyacak, fakat kendisine karşı herhangi bir taahhüt altına girmeyecek şekilde ilişkileri yürütmemizdir.»

Alman gizli belgeleri arasında 29 Eylül 1941 tarihli bir not göze çarpıyor.

Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan Von Grote şu notu yazıyor:

«Nuri Paşa bugün beni ziyaret etti.

Kendisine hemen Müsteşar Woerman'in veda selâmlarını ilettim ve kendisiyle Sayın Woerman'in arzu ettiği şekilde görüştüm. Nuri Paşa haberi ilettiğim için teşekkür-

kür etti ve Sayın Müsteşann kendisini veda ziyareti nedeniyle kabul edebilmesi halinde memnuniyetle kabul edebileceğini iletmemi rica etti.

Nuri Paşa, bundan sonra Türkiye ve Almanya'nın politik ve ekonomik alanlarda yoğun bir işbirliği yapmasının gerektiği konusunda genel olarak görüşlerini aktardı. Düşüncesine göre, eğer İngiltere'ye kesin bir darbenin vurulması isteniyorsa, Hindistan'a, saldırmak gereklidir. Hindistan'a giden yol, dağlık Afganistan'a nazaran, uzaklığın fazla olmasına rağmen Doğu Türkistan üzerinden, buradaki Türk halkının da desteği ile çok kolaydır. Nuri Paşa, ayrıca bizimle de temasını sürdüreceğine söz vermiştir.»

10 Ekim 1941 tarih ve DG Pol. Nr 16 sayılı not, Turancılık hareketi için Almanların kollarını sıvadıklarını kanıtlıyor; notu okuyalım:

«Birkaç gün önce telefonla Sayın Elçi Rintelen'e, Sayın Dışişleri Bakanı'nın talimatı üzerine Nuri Paşa ve Pan-Turancılık hareketi için Dışişleri Bakanlığı'nda bir irtibat personelinin atanması konusunu Sayın Müsteşar Woerman'in geri dönüşüne kadar bekletilmesini salık verdim. L.R. Melchers'ın görüşüne göre bu konuda en uygun kişi Elçi Von Hentig'dir. Elçi Rintelen'in bugün bana bildirdiğine göre, kendisine Sayın Dışişleri Bakanı'nın konu ile ilgili yeniden soru yöneltmesi üzerine bu öneriyi sunmuştur. Sayın Dışişleri Bakanı, bu göreve Sayın Von Hentig'in atanmasını uygun görmektedir. Bunun üzerine ben Sayın Rintelen'e, Von Hentig'in Saucken Başkonsolosluğu'nda irtibat subayı olarak halen savaş alanında bulunduğunu, fakat Nuri Paşa bir iki gün içinde Berlin'den ayrılacağı ve en azından birkaç hafta geçmeden de geri dönmeyeceği için, bunun sorun olmadığını bildirdim. Ayrıca Büyükelçi Von Papen'den de Nuri Paşa'mn Türkiye'de bulunduğu sfirece de kendisiyle ilgilenmesi rica edilmiştir.»

Notun altında da şu talimat yer alıyor:

«Sayın Elçi Papen'den, Türkiye'ye geri dönmesi ar-
21

tık kesinleşen Nuri Paşa'ya, konu ile ilgili olarak Elçi Hen-tig'in atanacağını bildirilmesi rica edilecektir.»

Hitler Almanyası. Türkiye'de Pan-Turancılık hareketini destekleme kararı almıştır. Hareketin lideri Nuri Paşa olacaktır.

O tarihlerde Hitler Almanyası'nın Dışişleri Bakanı Jo-ashim Von Ribbentrop, Bakanlık Müsteşarı da eski bir deniz fşubayı olan Baron Ernst Von Weizsaecker'di.

Müsteşar Weizsaecker'in Bakan Ribbentrop'a yazdığı 1 Ekim 1941 tarihli yazıda, da «Nuri Paşa ile temasın» sürdürülmesi önerisinde bulunuyor.

«Nuri Paşa bugün bana Allahaismarladık demeye geldi.

Kendisi ile son görüşmemizden bu yana, Pan-Turancılık hareketinin kendi vatanında da ilgi kazandığı konusundaki izlenimimi aktardım. Fakat Türk cjevlet adamları baklayı ağızlarından çıkarıncaya kadar biraz daha beklemek istiyorlarmış gibi geliyor. Açıkça, Alman birlikleri doğuda daha da ilerlemediği sürece, Rusya'nın Pan-Turancılık sorununun boyutlarının farkına varması halinde buradaki Türk halklarının Bolşevik zulmüne maruz kalmaları ihtimalini önlemek istemektedirler.

Nuri Paşa'ya, kendisini tekrar Berlin'de görmeyi ümit ettiğimi söyledim.

Bilgilerinin doğu seferimizin devamı açısından bize oldukça yararlı olabileceği kanısındayım.»

Almanlar, öyle anlaşılıyor ki, Nuri Paşa'yı bu işe pek uygun görmediler.

Görmeyince Pan-Türkist akımlar için yeni bir aday arandı ve bulundu:

Prens Abdülkadir.

Abdülkadir, 2. Abdülhamid'in oğluydu.

Prens Abdülkadir, o sıralarda eşi ve iki çocuğu ile birlikte Macaristan'da yaşıyordu ve gırtlacağına kadar da borçluydu.

Naziler, Macaristan'da sosyetik yaşam sürdüren Prens - Abdülkadir'i Berlin'de konuk ettiler ve borçlarını da hemen ödediler.

Prens Abdülkadir'in «Türk Quisling» il olarak kulla-

22

nılması önerisi Hitler'in aklına hiç yatmamıştı. Ama yine de Prens Abdülkadir, yedekte bekletiliyordu.

Prens Abdülkadir pek uygun bir seçim miydi?

Hitler'in Abdülkadir ile ilgili olarak «yaslı Türkler» ve «fanatik Kürtler» arasında sorun yaratacağı yolundaki FBI, 22 Mart 1943 tarihli raporunda Prens Abdülkadir hakkında bilgi veriyordu.

FBI Başkanı John Edgar Hoover, State Department'-da Adolf A. Berle'ye gönderdiği raporda Türkiye'nin Almanlara karşı savaşa girmesi halinde Prens Abdülkadir'e «Türk Quisling»i olarak umut bağlandığı bildirilmişti.

Bir İttihatçı Paşa ve bu İttihatçıların devirdikleri padişahın oğlu Nazi işbirlikçiliği için uygun görülüyorlardı!

İster yazgı deyin; ister rastlantı.. Durum buydu.

Sütlüce'deki Patlama

Nuri Paşa uzun yıllar Almanya'da yaşamıştı. Paşa'-nın Almanya'da birçok arkadaşı ve dostu bulunmaktaydı.

Ağabeyi Enver Paşa'nın İstanbul'dan kaçıp önce Almanya ve sonra da Rusya'ya gitmesi üzerine Enver Paşa ailesi Berlin'e yerleşmişti.

Bugün Türk Tarih Kurumu'nda bulunan mektuplardan Enver Paşa'nın kardeşlerine para gönderdiğini ve Enver Paşa ailesi için Berlin'de onaltı odalık bir köşk tutulduğunu kanıtlıyor.

«Kafkas İslâm ordusu komutanı» Nuri Paşa, Türkiye'ye döndükten sonra iş hayatına atılmıştı. İşi, silâh ticaretiydi.

Paşa, 1938 yılında kok kömürü üreten bir şirketi satın alarak bu şirketi «madeni eşya fabrikasına dönüştürür. Fabrikada, matara, demir çubuk ve gaz maskesi ve mermi yapılacaktır.

Paşa, bu amaçla belediyeden ruhsat alır.

Nuri Killigil, 1941 yılında fabrikaya yeni motor tezgâhlan yerleştirerek üretime geçer.

23

Fabrika Zeytinburnu'ndadır. Paşa, 1945 yılında fabrikayı Zeytinburnu'ndan Sütlüce'ye taşır.

Brand havanları, havan topları, mermi ve tabanca üretimi hızla yürür.

Fabrika Millî Savunma Bakanlığına silâh, araç ve gereç satar. Milli Savunma Bakanlığı ile Killigil Paşa'nın araları çok iyidir.

Killigil Paşa, kısa sürede iş dünyasının bütün girdi ve çıktılarını kavrar. Yürürlükteki iş yasası, silâh fabrikalarında çalışan işçiler için işverenlerin öteki iş yerlerine oranla daha çok prim ödemelerini öngörmektedir.

Paşa, 1947 yılında İşçi Sigortaları Kurumuna başvurarak «harp imalatı ile işteğal etmeyeceğini» bildirir!

Sigorta müfettişleri de Paşa'nın silâh işi yapmadığını işyerinde düzenledikleri bir tutanakla saptarlar..

19 Temmuz 1947 tarihli tutanağın son bölümünü okuyalım :

«Fabrikanın, gidilip görüldüğü gibi fabrika dairelerinin birbirinden ayrı planlı binalarda bulunduğu ve fabrikanın mevaddı infilâkiye imal etmediği gibi, bu namda hiçbir şey mevcut olmadığını ilâveten söylemesi üzerine bu sözleri aynen tutanağa geçirmiş ve böylece hazırlanan bu zabıt varakası yerinde tanzim edilmiş ve işverene okutulup imza edimiştir. İş Müfettişi İhsan İlhan, işveren Nuri Killigil..»

İslâm Orduları Komutanı, devleti aldatıyor ve bu işyerinde gizlice silâh üretimine devam ediyordu. Ya da devieti kandırmıyor; devlet ile birlikte bu yalanın arkasına gizlenip hem Milli Savunma Bakanlığına hem de yurt dışına silâh satıyordu.

Nuri Paşa gizli silâh üretimine devam etti. Ne zamana kadar?

2 Mart 1949 gününe kadar.

2 Mart günü saat 16.30'da Killigil Paşa'nın Sütlüce'-deki silâh fabrikası büyük bir gürültüyle havaya uçmuş; patlamada aralarında Nuri Paşa'nın da bulunduğu 27 kişi parçalanarak ölmüştü.

24

Bu bir suikast mıydı? Sabotaj mıydı? Yoksa bir kaza' mı? Bu konu hiçbir zaman anlaşılmayacaktı.

Patlama olduğu günlerde Killigil, Mısır krallığına 50 bin tabanca yapmak üzereydi. Patlama sırasında 600 el bombası ve iki bin havan mermisi patlamadan ele geçmişti*.

'Almanlarla dost olduk. Almanlar memleketimize, ordumuza ve hükümetimize kadar girdiler. Fakat, Almanlardan bazıları, • bağımsızlığımıza ve onuruma karşı tavır almaya başladıkları dakikada, hemen ruhen ve fiilen isyan ettim. Bu isyanım yüzündendir ki, savaş içinde bir yıla yakın zaman bu hareketime taraftar olmayanlara karşı tutum takındım." v

ATATÜRK 24 Nisan 1921

Nuri Paşa'nın Almanlarla niçin işbirliği yaptığını anlayabilmek için Paşa'nın geçmişi, aile kökenini ve ilişkileri incelemek gerekir.

j

Bunun için gözlerimizi, 40'lı yıllara yeniden dönmek üzere 1920 öncesine çeviriyoruz.

1941 yılında Hitler orduları ile anlaşıp Turan düşleri kuran Nuri Paşa, İttihat Terakki'nin üç ünlü paşasından Enver Paşa'nın kardeşiydi.

Enver Paşa, altı kardeşin eri büyüğüdü-

Enver Paşa.

Nuri Paşa

Ertuğrul.

Kâmil.

Bunlar Hacı Ahmet Paşa'nın oğullarıdır. Ertuğrul. 1931 yılında ölmüştür; Kâmil de 1964'te.

Enver Paşa'nın iki tane de kız kardeşi vardır. Birinin adı Mediha, öbürünün Hesane. 3

Kâmil, Enver Paşa'nın 1922 yılında ölümünden sonra 25

ra, Paşa'nın eşi Naciye Sultan ile evlenmiş; 1964 yılında ölmüştür.

Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa uzun süre Almanya'da yaşadıkdan sonra Türkiye'ye dönmüş ve Haliç kıyısında bir fabrika açmıştır.

Nuri Paşa'nın, Sait Faik'in öykülerinde adı geçen fabrikası 1949'un Mart ayı başında bilinmeyen nedenlerle bir patlama sonucu yanmış, Nuri Paşa da bu olayda ölmüştür.

Killigil soyadını alan Nuri Paşa, öldüğünde zengin bir işadımıydı.

Genç yaşta ağabeyi başkomutan vekili Enver Paşa tarafından paşalığa yükseltilen Yarbay Nuri, «Kafkasya İslâm Ordusu Komutanı» olarak amcası Halil Paşa ile birlikte Azerbaycan'a girmiş; Gence ve Bakü'de Turan imparatorluğu düşleri kurmuştu.

Enver ve Nuri Paşaların kız kardeşi Mediha, Kâzım Orbay ile evlenmişti.

Orbay, 1944 yılında Mareşal Çakmak'ın emekliliğinden sonra Genelkurmay Başkanlığı'na getirilecek, oğlu Haşmet Orbay'ın adının karıştığı «Neşet Naci cinayeti» sonucunda 29 Temmuz 1946 tarihinde görevinden ayrılacak; 6 Temmuz 1950'de de emekli olacaktı.

Kâzım Orbay, 27 Mayıs 1960 ihtilâlinde sonra oluşturulan Kurucu Meclis'in de başkanlığını yapacaktı.

Kurucu Meclis Başkanlığı yaptığı günlerde «Sayın» sözcüğünü siyasal dile yerleştiren Orbay, 1964 yılında ölmüştü.

Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, Atatürk'ün sınıf arkadaşıydı.

Enver, 1881 doğumludur, amcası Halil Paşa, Enver'den bir yaş küçüktür.

1908 Meşrutiyet'inden sonra, yeğeni Enver Paşa'nın çevresindeki silâhşörlerden biri olan Halil Paşa, Trablus-garp'ta, Kafkas ve Irak cephelerinde savaşmış, 1916 yılında Alman Goltz Paşa'nın ölümü üzerine Irak'taki Altıncı Ordu Komutanlığı'na atanmış; bu görevdeyken, İngilizlerin elinden Kutulamare'yi almıştı.

26

Halil Paşa, Kutulamare'den esinlenerek cumhuriyet döneminde «Kut» soyadını seçmiştir.

Halil Kut'un üç çocuğu olmuştu :

Cengiz, Aydın ve Şükriye.

Halil Paşa, Turan imparatorluğu düşleri kurduğu günler, iki yaşında olan oğlu Cengiz'i 'Türkistan tahtına oturtacağını' söylediler!

Halil Paşa, Kutulamare'yi İngilizlerden aldıktan sonra, yeğeni Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın emriyle Kırmı-şah ve Hamedan'ı işgal ile görevlendirildi.

Halil Paşa, bu yeni görevleri üstlenemeyeceğini yeğeni Enver Paşa'ya bildirdi. Enver Paşa'nın astığı astık, kestiği kestikti.

Halil Paşa, ister istemez, yeğeninden gelen bu emirlere uydu.

İngilizler de yeniden saldırdılar. Osmanlı ordusu, İngilizler karşısında yenilgiye uğradı.

Halil Paşa ile Kâzım Paşa (Karabekir) arasında sert tartışmalar yaşandı.

Irak cephesinde komutan. Alman Mareşali Von Der Goltz'daydı.

Karabekir, Goltz Paşa'nın kurmay başkanlığına getirildi. Halil Paşa. Goltz Paşa'nın yerine komutanlığa getirilince kurmay başkanlığına da bir Alman subayı atandı:

Miralay Von Gleich.

Gleich, bir süre sonra kendi isteği ile görevinden ayrıldı.

Gleich'ten sonra aynı göreve Miralay Krecmer atandı.

6. Ordu İngilizlere karşı koyamadı; 11 Mart 1917'de Bağdat, İngilizlerin eline geçti.

İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Mod, Hicaz Kralı Hüseyin'den bir kutlama telgrafı aldı. Kral Hüseyin telgrafında «İngiliz ordularının başarılıları için dua ettiğini» bildiriyordu.

Bağdat'ın İngilizlerin eline geçmesi. Alman ve Osmanlı orduları için onur kırıcı bir yenilgiydi.

Alman Genelkurmay karargâhı, Enver Paşa'yı yönlendiren-

27

dirmiş, Enver Paşa. amcası Halil Paşa'nın muhalefetine rağmen 6. Ordu'yu İran seferine çıkartmıştı.

Bağdat'ı İngilizlerden geri alma hareketi General Falkenhein'e verilmişti.

Falkenhein'e İstanbul'da «Türk Mareşali» unvanı verildi.

1944 yılında ırkçılık-Turancılık davası nedeniyle tutuklanacak olan Hüseyin Hüsnü Erkilet de Alman generalinin kurmay başkan yardımcısı olarak görev yapıyordu.

Falkenhein Paşa, Halep'te Enver Paşa ile bir araya gelerek askeri harekât üzerinde konuştu. Toplantıya. Halil Paşa, Cemal Paşa ve Mustafa Kemal Paşa da çağrıldılar.

Diyarbakır'daki 2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 7. Ordu Komutanlığı'na atandı. İsmet Paşa da bu orduda görevliydi.

İngiliz ve Türk orduları kıyasıya savaşa tutuşmuşlardı. Arap-İngiliz işbirliği İngilizlere savaşta üstünlük sağlıyordu. Şerif Hüseyin komutasındaki Araplar, İngiliz donanmasının desteği ile Hicaz kıyılarını ele geçirmişti.

Akabe'de de bir Arap birliği bölgede denetimi ele geçirmişti.

Alman Generali Falkenhein, Enver Paşa'dan 7. Ordu'nun Filistin'e yönelmesini istedi.

Enver Paşa, ordunun Irak'ta kalmasından yanaydı.

Cemal Paşa komutasındaki birlikler de Gazze'de başarı göstermişlerdi.

İngiliz Generali Mod, Türk ordusunu, General Bara-tof komutasındaki Rus ordusu ile kendi komutasındaki İngiliz ordusu arasında sıkıştırmayı planlıyordu.

Bu İngiliz planı General Ali İhsan (Sabis) komutasındaki birliklerce boşa çıkarıldı.

Aradan yıllar geçecek, General Ali İhsan Sabis ve Alman Mareşali Falkenhein'in kurmay başkan yardımcısı General Hüseyin Erkilet, 1944 yılında ırkçılık-Turancılık davası sanıkları olarak Sansaryan Hanı'ndaki tabutluk hücrelerinde gözaltına alınacaklardı!

28

İngilizler karşısında direnen 13. Kolordu Komutanı /ili İhsan Paşa, İngilizlerin saldırılar sırasında kaçan Alman Tümen Komutanı Sirdenbah'ı görevinden alarak yerine Nazmi'yi (Solok) getirdi.

İngilizler bastırıyordu. Amaçları Filistin'i ele geçirmektir.

İngiliz ordusu 250 bin kişilikti. Türk ordusu da 50 bin kişiden oluşmaktaydı.

Cemal Paşa, Gazze'de İngilizlere karşı zafer elde etmişti. Gazze'de Alman Von Kress komutasındaki Türk birlikleri. İngilizlere karşı direnmişlerdi.

Gazze direnişi Türk Genelkurmayının moralini yükseltmişti.

Enver Paşa, Bağdat'ın geri alınmasını istemekteydi. 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Enver'in bu planlarına karşıydı.

Mustafa Kemal, Enver Paşa'ya yazdığı mektupta, Osmanlı askerlerinin bir Alman komutanın emrine verilmesine de karşı çıkıyordu.

Bu tartışmalar sonunda Mustafa Kemal Paşa, 9 Ekim 1917 günü görevinden istifa ettiğini bildiriyordu.

Zarlar atılmıştı.

Kudüs düşmek üzereydi.

Enver. Paşa, Filistin Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nı Alman Generali Falkenhein'e, Suriye ve Batı Arabistan ordularının komutanlığını da arkadaşı Cemal Paşa'ya verdi.

Alman - Osmanlı işbirliği sonuç vermemiş; İngilizler zafer üzerine zafer elde etmişlerdi.

9 Aralık 1917 günü İngiliz kuvvetleri General Allanby komutasında Kudüs'e girmeyi başanyorlardı.

İngilizler, Araplarla İşbirliği yaparak Alman generalleri yönetimindeki Osmanlı ordusunu Arap Yarımadası'n-dan çıkarmaya çalışıyorlardı.

General Allanby. Asım Paşa (Gündüz), Mersinli Ce-Jnai Paşa ve Ali Fuat Bey'in (Orgeneral Ali Fuat Erden) komutasındaki Türk birlikleri ile çatışmaya tutuştular.

29

Türk askerleri Şeria yakınlarında İngilizleri püskürt-müştü.

İngilizler, Kerkük'e doğru yürüyüşe geçmişlerdi.

Tam bu sırada 6. Ordu Komutanı Halil Paşa. yeğeni Başkomutan Vekili Enver Paşa'dan şu telgrafı alıyordu .-

«Şark Orduları Komutanlığı'na atanmış bulunuyorsunuz.»

Halil Paşa, hemen yeni görevine başladı.

Enver Paşa, Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya'daydı.

Enver Paşa, kardeşi Nuri Paşa'nın rütbesini yarbaylıktan bir çırpıda paşalığa yükselterek Nuri Paşa'yi «İslâm Orduları Komutanı» yaptı.

Nuri Paşa, amcası Halil Paşa'nın emrinde çalışacaktı.

Doğu seferi Enver Paşa ve Enver Paşa'nın amcası ve kardeşi tarafından yönetilecekti!

Enver Paşa'nın kafasında «Turan imparatorluğu» yatmaktaydı.

Yeğeni Nuri Paşa da İslâm Ordusu adı verilen altı bin kişilik bir askeri birlikle Baku'yu sarmıştı.

Nuri Paşa'nın ilk saldırısı başarılı olmadı.

Bakü'ye ikinci saldırı Halil Paşa tarafından başlatıldı.

İngiliz askerlerinin elindeki Baku, 1918 yılı eylülünde Halil ve Nuri paşalar yönetimindeki İslâm Ordusu'nca ele geçirildi.

Halil Paşa, Bakü'ye Kurmay Başkanı Alman Miralayı Parakuin ile beraber girmişti.

Alman Miralay, Türkler ve Ermeniler arasındaki çatışmalardan tedirgin olmuştu.

Bu yüzden istifasını verdi ve Halil Paşa'dan ayrıldı.

Aynı günlerde Tebriz de Kâzım Karabekir tarafından alınıyordu.

Enver Paşa, İslâm Ordusu Komutanı olan kardeşi Nuri Paşa'ya yeni bir emir vermişti:

«Şarki Kafkas hükümeti kurdur!»

Kurulacak hükümet, bir İslâm hükümetiydi.

30

Nuri ve Halil Paşalar bu iş için hemen kolları sıvadılar. Ancak pek başarılı olamadılar.

Mezhep ayrılıkları, Kafkasya'da bir İslâm devleti kurulmasını engelliyordu.

1917'de patlak veren Sovyet devrimi Çarlık Rusyası'n-da o günlerde henüz tümüyle egemen olmuş değildi. Enver Paşa, İran'ı Almanlarla paylaşmak istiyordu.

Azerbaycan'da do bir hükümet kurmak arzusundaydı.

Bu hükümetin başına da ya kendisi geçecekti ya amcası Halil Paşa, belki de kardeşi Nuri Paşa!

İngilizler, yeniden Bakü'ye göz dikmişler, İran'dan devşirdikleri paralı askerlerle Baku çevresine kadar ilerlemişlerdi.

Bolşevik kuvvetleri de Kafkasya'ya giriyorlardı³.

Almanlar, Baku'nun Türkler tarafından ele geçirilmesinden hiç de hoşnut değillerdi.

Enver Paşa, Kafkasya'ya Çerkeş asıllı Yusuf İzet Paşa'yi göndererek Kuzey Kafkas hükümeti kurdurmayı başarmıştı.

Başarmıştı, ama artık Enver Paşa'nın da yazgısı belli olmuştu.

Enver, bu kaçınılmaz yazgıya karşı umutsuzca direnir. Kardeşi Nuri Paşa'ya bir telgraf çekerek Azerbaycan'a geçmek istediğini bildirir. Kardeşinden bu konuda ne düşündüğünü sorar.

Yanıt, amcası Halil Paşa'dan gelir:

«Burada kimseye güvenilmez.»

Daha sonra olaylar birbirini izleyecekti:

Talât Paşa hükümeti istifa ediyor; Talât, Cemal ve Enver paşalar U-67 Alman denizaltısı ile 7 Kasım 1918 günü yurtdışına kaçıyorlardı.

Alman denizaltısı İttihatçı paşaları Karadeniz'e Evpot-ra'ya bırakmıştı.

Enver Paşa, Berlin'e gitmek üzere bilinen trenden ayrılıyor. Moskova'ya doğru tek başına yola koyuluyordu.

Ruslara karşı verilen savaşın başkomutanı şimdi Rus topraklarındaydı.

Bindiği tekne rüzgâra kapılır. Paşa, üç gün üç gece

31

dalgalarla boğuştuktan sonra Kırım'da yeniden karaya çıkar.

Rusya'da kendisini nasıl bir yazgı beklemekteydi?

1907 yılı haziranında Abdülhamid yönetimine karşı Selanik'te dağa çıkan Enver, şimdi yeniden tek basınıdır.

Enver Paşa'nın kaçınılmaz yazgısı Rusya'da sonuçlanacaktı.

Üç İttihatçı paşanın yazgısı da ortaktı; Talât Paşa Berlin'de, Cemal Paşa da Tiflis'te Ermenilerce öldürülecek, Enver Paşa da giriştiği serüvenden sonra bir Bolşevik birliği ile Pamir Dağı eteklerinde tutuştuğu çatışma sonucunda can verecekti.

Talât Paşa'nın yerine sadrazam olan Ahmet İzzet Paşa, İslâm ve Kuzey Kafkas İslâm ordularının kaldırıldığını bildiriyor ve böylece Enver, Nuri ve Halil paşaların Turan ülküleri suya düşüyordu.

30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Mütarekesi gereğince Baku İngilizlere geri verilmiş, Enver Paşa'nın emriyle girişilen Azerbaycan seferi büyük bir dram ile sonuçlanmıştı⁴.

Enver Paşa yurtdışına kaçmış, kardeşi Nuri Paşa, Erzurum'da tutuklanmıştı. Amcası Halil Paşa da İstanbul'u işgal eden İngilizlerce Bekirağa bölüğüne kapatılmıştı.

Halil Paşa, bir kolayını bularak İngilizlerin elinden kaçır ve Doğu Anadolu'ya geçer.

Halil Paşa, sınıf arkadaşı olan Mustafa Kemal Paşa'ya güvenmektedir.

Mustafa Kemal, Halil Paşa ile Sivas'a gider ve Halil Paşa'ya burada önemli bir görev verir:

Sovyetler'den askeri yardım sağlamak.

Halil Paşa, Moskova'ya gider.

Enver Paşa da Kırım'da hasta yattıktan sonra trenle Berlin'e gider.

Berlin'de kendisini Talât ve Cemal Paşalar karşılarlar.

32

İttihatçılar, Çin Türkistanı'nda, Afganistan'da, İran'da ve Kuzey Kafkasya'da ihtilâller yapmayı planlarlar.

Enver ve öteki İttihatçılar, İngilizler ve Fransızlar ile işbirliği yapmak isterler.

Çalınan kapılardan yanıt alamazlar.

Fransızlardan olumlu yanıt alırsa Enver Paşa hemen Kafkasya ve Türkistan'a geçecektir.

Cemal Paşa, Fransa Başbakanı Poincare ile görüşür.

O sırada karşılarına bir Rus Marksisti çıkar:

Kari Radek... Radek, gazetecidir.

Enver Paşa, Berlin'de Sovyet devrimcisi Kari Radek ile karşılaşır. Hem Talât Paşa hem Enver Paşa bu ateşli Rus ihtilâlcisi ile hemen kaynaşırlar.

Lenin'in yakın arkadaşı olan Radek, bütün uluslararası kongrelere katılır ve Sovyet ihtilâlinin yayılmasına çalışırdı.

Radek, iyi bir örgütçüydü.

İttihatçılar da öyle.

Radek ile Enver Paşa hemen anlaştilar.

İlk hedef, Moskova'dır.

Enver Paşa, Radek'in sağladığı uçakla yanında İttihatçılardan Dr. Bahattin Şakir ile birlikte Moskova'ya doğru yola koyulur.

Uçak, Moskova yerine yanlışlıkla Letonya'ya iner.

Enver Paşa tutuklanır.

Bahattin Şakir, Kızılay doktoru. Enver de sıhhiyş eri kimlikleri taşırlar.

Enver Paşa, gizlice Almanlara haber gönderir. Almanlar, cezaevi yakınlarına bir uçak indirirler.

Enver ve Dr. Bahattin Şakir, görevliler ile boğuşarak uçağa binmeyi başarırlar.

Uçak, Enver Paşa ve Dr. Bahattin Şakir'i Berlin'e geri getirir.

Enver Paşa, ikinci kez uçakla Moskova'ya gitmeye çalışır. Uçak yolda düşer!

Paşa yine kurtulmuştur.

33

F.: 3

Enver Posa yeniden Berlin'e döner. Üçüncü kez yine Moskova'ya uçakla gitmeye çalışır.

Bindiği uçak yine düşer!

Tutuklanır, Estonya'da Riga Cezaevi'nde kalır ve yeniden Berlin'e döner.

Enver Paşa, Moskova'ya ulaşmak, orada Sovyet devrimcileri ile çalışmak ister.

İttihatçılardan Cemal Paşa'ya 1919 yılında yazdığı mektupta yeni siyasal düşüncelerini ve taktiklerini şöyle açıklar:

«1 - İslâm milletlerinin kurtarılması.

2 - Ortak hedefimiz, Avrupa'nın emperyalizmi ve kapitalizmidir. Trenle Moskova'ya gidecektir.

3 - Kurtarılan memleketlerin iç siyasetinde din esaslarına dokunmamak koşulu ile sosyalizmi kabul.»

Enver, tutuklu bulunan Marksist Radek'in cezaevinden kurtarılması için çalışır. İttihatçı ve Bolşevik örgütçülüğü Radek'in cezaevinden kaçırılmasında yeniden kanıtlanır.

Enver Paşa, Radek'in kaçırılmasından sonra Berlin'den trene biner ve Moskova'ya adımını atar.

Paşa, yepyeni bir serüvene doğru dört nala koşmaktadır.

Rus Marksist'i Radek, İttihatçılara Moskova yolunu açmıştır. Alman askeri istihbarat servisi de bütün gücüyle ittihatçılara yardım eder.

Bu yardım, Alman Generali Zekt tarafından sağlanır. General Kostring, Enver Paşa'nın tutuklu bulunduğu cezaevinden kaçırılma işini örgütler.

Enver Paşa Moskova'da Rus Marksistleri ile temasa geçer.

Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa da aynı günlerde Moskova'dadır. Enver Paşa «Ali» kod adını kullanır, amcası da «Yoldaş Halil!»

Yoldaş Halil, Mustafa Kemal tarafından Moskova'ya gönderilmiştir. Halil Paşa, Sovyet Dışişleri Bakanı Ciçe-rin ile görüşüp, Ankara hükümeti adına SovyBtler'den silâh ve para yardımı ister.

34

Sovyetler, Anadolu'ya külçe altın ve silâh gönderirler.

Halil Paşa, külçe altınları akrabası Doğu Cephesi Komutanlığı Kurmay Başkanı Kâzım (Orbay) Paşa'ya teslim eder.

Lenin; o günlerde Doğu Halkları Kurultayı'nı toplamaya çalışmaktadır. Lento, kongre kararını. Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na aldirtır.

Doğu Halkları Kongresi 1 Eyfül 1920 günü Bakü'de 1831 kişinin, katılımı ile toplanır.

Kongre başkanlığını Zinoviev yapar.

Baku Kongresi'ne 235 Türk katılır. Enver Paşa, Dr. Bahattin Şakir, Dr. Nazım gibi İttihatçılar yanında Türkiye Komünist Partisi'nden Mustafa Suphi de kongreye katılanlar arasındadır*.

Anadolu hükümeti de kongreye temsilci göndermiştir.

Dr. Tefvik Rüştü (Araş), Fuat (Carım) ve Dr. İbrahim Taü (Öngören), Baku Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'dadırlar.

Sonradan general olan Seyfi Bey (Düzgören) ve Saffet Bey (Arıkan) de Moskova'daydırlar.

Halil Paşa, Moskova Büyükelçisi Ali Fuat (Cebesoy) ile o günlerde de görüşmektedir.

Enver Paşa'nın kongreye katılmasına itirazlar gelir.

Kongre Başkanı Zinoviev, Enver Paşa'yı şöyle savunur :

«Emperyalist savaş sırasında, Osmanlı ordusunun eski başkomutanı kongreye katılmıştır. O, kendisinin Üçüncü Enternasyonal'in samimi bir tarafları olduğunu söylemiştir.»

Kongreye Kuzey Afrika Müslümanları adına katılan Enver Paşa'nın hazırladığı konuşma okunur:

Konuşma «yoldaşlar» diye başlar.

Turancı Enver Paşa, Baku Kurultayı'nda, Komünist Enternasyonal'in ilkelerine bağlı olduğunu açıklar ve şu güvenceyi de verir:

«Şimdiki savaşı öncekine benzetmeyin; Türk ordusu

35

kati imanla yürüyor. Doğu dünyasının Üçüncü Enternasyonal ile müttefik olduğunu ve kendi haklı davalarına bütün mazlum ve sefillerin yardım edeceğini biliyor.»

Enver Paşa daha önce amcası Halil Paşa'ya yazdığı mektupta bir öneride bulunmuştur:

«Azerbaycan - Dağıstan - Başkırgızistan - Kazakistan - Türkmenistan ve Türkistan'dan süvari ordusu oluştursunlar, başına ben geçeyim ve bu orduyla Anadolu'da Yunanlılar ile savaşayım.»

Halil Paşa, yeğenin bu isteklerini Sovyetler'e iletir. Gelen yanıt iç açıcı değildir.

Sovyetler, Enver Paşa yerine Ankara hükümetini desteklemeyi uygun görmekte-dirler.

Enver Paşa, Batum'da 1030 sayılı vagona yanıt bekler. Yanıt, umutsuzluğunu daha da arttırır.

Mustafa Kemal, Halil Paşa'nın Enver Paşa adına yaptığı arabuluculuğu öğrenmiş ve hemen önlem almıştır:

Fevzi Çakmak, Kâzım Karabekir'den Enver Paşa yanlısı olarak tanıdığı Halil (Karsıalan) ve Kâzım'ın (Orbay) görevlerinden alınmalarını ister.

Yoldaş Halil, Trabzon'a dönüşünde Ankara hükümetinin hakkındaki kararını öğrenir:

Halil Paşanın İttihatçıların örgütlendikleri Trabzon'da kalması uygun görülmemiştir.

Mustafa Kemal, Sakarya Savaşı'nı kaybetse, Lenin, Enver Paşa'yı Müslümanlardan oluşan bir ordu ile Anadolu'ya yollayacaktır.

Enver bu beklenti ile planlarını yapar.

Sakarya Savaşı kazanılır.

Enver Paşa ve arkadaşları Marksist ilkelere dayanan «Halk Şûraları Fırkası»nı kurarlar.

Sakarya Savaşı'nın kazanılması ile Anadolu düşleri suya düşmüştür.

Enver ve Cemal paşalar, Rusya'da, İngilizlere karşı Hindistan'da, İran'da ve Afganistan'da ihtilâller çıkarmayı düşünür ve bu işleri planlarlar.

Enver Paşa, Türkistan'a doğru yola koyulur. Sovyet

36

devrimcileri ile aralan soğumuştur. Yolda, Lakaylarca tutuklanır. Sonra serbest bırakılır.

21 Temmuz 1922 günü Cemal Paşa Tiflis'te öldürülmüştür. Enver Paşa da 4 Ağustos 1922 günü yanındaki 25 süvari ile Pamir Dağı eteklerinde Kızılordu birliklerinin üzerine saldırır. Paşa, açılan ateş sonucunda ölür.

İttihatçıların 1918-22 yılları arasındaki Turan düşleri, 1941 yılında depreşmişti.

Almanlar, Pan-Turancı hareket için kendilerince uygun bir lider de bulmuşlardı:

Enver Paşa'nın kardeşi Kafkas İslâm Orduları eski Komutanı Nuri Paşa!

«Görevim sırasında Nazi Partisi hep işime karıştı. Partinin Türkiye'deki ilişkilerinin kesilmesini istedim.»

VON PAPAN Alman Büyükelçisi

Hitler'in Rusya seferi 22 Haziran 1941 tarihinde başladı. Harekât planına «Barborassa Planı» adı verilmişti.

12 Temmuz 1941'de İngiltere-Sovyetler Birliği ortak hareket anlaşması imzalandı.

Aynı günlerde Birleşik Amerika da savaşa giriyordu. ABD, İngiltere ve Sovyetler, Hitler ordularına karşı işbirliği yapacaklardı.

Kapitalizm ve sosyalizm el ele vermişler, fazişme karşı savaşıyorlardı.

Nazi imparatorluğu en saldırgan dönemini yaşamaktaydı.

Kısa bir süre önce Stalin ile anlaşıp Polonya'yı paylaşan Hitler, bu kez de Bolşevikliği yeryüzünden silmeyi ve Kafkas petrolünü ele geçirmeyi kafasına koymuştu.

Alman orduları üç koldan Sovyet topraklarına girmişlerdi. 1941 eylülünde Kiev, ekim ortalarında Odesa ve 21 kasımda da Rostov ve Kırım, Almanların eline geçmişti.

37

Türkiye, Doğu seferi için stratejik öneme sahip bir ülkeydi.

Hitler, Türkiye'ye bir eski başbakanı, Von Papen'i büyükelçi olarak göndermişti. Alman Gizli İstihbaratı da Ankara ve İstanbul'da karargâh kurmuştu.

Hitler'in Ankara Büyükelçisi Von Papen, eski bir askerdi.

Papen, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerle birlikte savaşmış; Türk paşalarını yakından tanımıştı¹⁶.

Ankara'daki Alman Büyükelçisi Von Papen ve yakın çalışma arkadaşları, Türkiye'yi Almanya'ya bir saldırmazlık anlaşması imzalatmaya çalışıyorlardı.

18 Haziran 1941 tarihinde bu anlaşma imzalandı. Anlaşma 20 Haziran 1941 günü, TBMM'de onaylandı.

Türk-Alman dostluğu yeniden başlıyordu.

Papen'in bir başka görevi de Türkiye'yi İngilizlerden uzak tutmaktı. Papen'in Ankara'daki bütün çabası buydu.

Büyükelçiye verilen bir başka görev de 1920'li yıllardan sonra küllenen ırkçılık-Turancılık akımlarını alevlendirmektir.

Bu işte Alman Gizli İstihbaratı kendisine yardımcı olacaktı.

Alman İstihbaratı Papen'in işlerine o kadar karıştı ki, büyükelçi, Alman hükümetinden Nazilerin Türkiye'deki çalışmalarını kesmelerini istedi.

Almanya, gerektiğinde Türkiye'yi Sovyetler'e karşı bir savaşa sürüklemek kararındaydı.

Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslüman halklar, Türkiye'nin savaşa katılması için koz olarak kullanılabilir. Bunun için de «Pan-Turancı» akımlar desteklenmeli. Alman askeri zaferleri Türklere gösterilmeliydi.

30 Eylül 1941 günü Von Grote imzalı gizli rapor» iki Türk generalinin Almanya'ya geleceğini bildiriyordu.

Rapor şöyleydi:

«Ref: Lr Von Grote.

Gönderildiği yer:

Pol.1.M(ATT) 9253 G.

Gizli.

38

Konu: Türk generallerinin gezisi.

Türkler uzun süre önce askeri ataşeliğimiz aracılığı ile Reich Genelkurmayı'ndan iki askeri yazarın doğu cephesine gezi yapmalarını istemişlerdir... Genelkurmay başkanının onayı ile halen köşe yazarı olan ve Alman taraftarı haber ve yazılarıyla tanınan iki Türk generali Hüsnü Er-kilet ve Ali İhsan Sabis 1 ekim tarihinden başlamak üzere doğu cephesine davet edilmiş bulunuyorlar. Bu gezi şu ana kadar Genelkurmay Propaganda Dairesi ve Dışişleri Bakanlığı Basın Bürosu işbirliği ile tamamıyla bir basın ve propaganda konusu olarak ele alınmıştır. Fakat Türk hükümeti son anda General Ali İhsan Sabisin yerine şu andaki Askeri Akademi Komutanı General Ali Fuat (Erden)'in adını vermiştir. General Fuat, stratejik ve taktik olarak Türkiye'nin en önemli generali olarak kabul edilmektedir. Bu değişiklik ile konu oldukça büyük ve her şeyden önce de politik bir anlam kazanmıştır.

Bu konuya 253 ve 29 eylül tarihli telgrafında sayın büyükelçimiz Von Papen de değinmiştir. Bu nedenle Genelkurmay Başkanı ve Ordu Başkomutanlığı kanalı ile Füh-rer'e bir brifing verilmiş ve kendisi Fuat'ın gezisi hakkında olumlu görüşünü bildirmiştir.

Gezi tarihi, askeri nedenlerden dolayı bir hafta ileriye alınmıştır. Büyükelçi Papen'in salık verdiği genel karargâhta kabul ve Fransız savaş alanlarının gezilmesi söz konusu değildir.

Sayın elçi Ritter'in bilgilerine arz olunur.

Von Grote»

Bu Alman gizli belgesinde adı geçen üç general de Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde Almanlarla beraber savaşmıştı.

Bu nedenle bu üç general de Almanlarca yakından tanınmaktaydı.

Bu generalleri kısaca da olsa tanıyalım:

Ali İhsan Sabis, 1882 yılında doğdu.

1901 yılında Kara Harp Okulu'nu, 1904'te de Harp Akademisi'ni birincilikle bitirdikten sonra Jön-Türklerle

39

ilişkisi nedeniyle Mustafa Kemal ile birlikte Şam'a gönderildi.

Sabis daha sonra Edirne'ye atandı. 1909'da Hareket Ordusu'nda 31 Mart gerici hareketini bastıran genç subaylar arasında yer aldı. Daha sonra Almanya'da askeri eğitimine devam etti. Balkan Savaşı'na katıldı. Enver Paşa'nın yanında çalıştı. Irak Cephesi'nde savaştı. Birinci Dünya Savaşı'nda Altıncı Ordu'da bulundu, Kurtuluş Sa-vaşı'nda Birinci Ordu Komutanı'yken, Atatürk ile uyuşmazlığa düştü. Bu nedenle görevinden alındı⁷.

Askeri konularda yazılar yazan ve savaş anılarını yayınlayan Sabis, 1944 yılında tutuklanan ırkçılık-Turancılık davası sanıkları arasındaydı.

Emekli Tümgeneral Sabis, 1950-54 arası Demokrat Parti'den Afyon Milletvekili olarak parlamentoya girdi. Sabis, 1957 yılında da öldü.

Hüseyin Hüsnü Erkilet, 1883 yılında doğdu. 1904 yılında Harp Okulu'nu, 1907 yılında da Harp Akademisi'ni bitirdi. Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarına katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Alman generalleri ile çalıştı. Yıldırım Ordulan'da komutan yardımcılığı. Kurtuluş Savaşı'nda da İkinci Ordu Kurmay Başkanlığı ve tümen komutanlığı yaptı*.

1930 yılında tümgenerallik! n emekli oldu.. 1944 yılında da ırkçılık-Turancılık davası nedeniyle tutuklandı.

«Emir Paşa» olarak da tanınan Erkilet, 1958 yılında öldü.

Ali Fuat Erden, 1883 yılında doğdu. 1900 yılında Kara Mühendishanesi'ni, 1903'te de Harp Akademisi'ni bitirdi. Yemen'de Balkan Savaşı'nda, Suriye'de çeşitli cephelerde görev aldı. Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye'de 8. Ordu Kurmay Başkanlığı yaptı. 1926'da tuğgeneral, 1947 yılında da orgeneralliğe yükseltildi. Harp Akademileri komutanlığı ve Askeri Yargıtay başkanlığı yaptı. Erden, 1957 yılında öldü.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Ali İhsan Sabis yerine Ali Fuat Erden'in Almanya gezisine katılmasını uygun görmüştü.

40

Erden ve Erkilet, Almanya'ya gittiler⁰.

Gezi gerçekten göz kamaştırıcıydı.

General Erden ve Erkilet'in gezileri 15 ekimde başlamış, 5 kasımda bitmişti¹⁰.

İki Türk generalinin cephe gezilerine elçi Hentig de katılmıştı. Erden dönüşünde Büyükelçi Papen ile görüştü. Tarih 9 Kasım 1941.

Papen, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 10 Kasım 1941 gün ve 645/41 sayılı raporunda hükümete Erden ve Erkilet'in gezileri ile ilgili olarak şu gözlemi aktarıyordu :

«İki Türk generali, Doğu Cephesi'ne yaptıkları geziden ve Führer'in karargâhını ziyaretten çok hoşnut kaldılar.

General AH Fuat, dün izlenimlerinin ayrıntılı bir dökümünü yapmak üzere bana geldi.

Askeri yetkililerden gördüğü nazik konukseverliğin, övgünün de ötesinde olduğunu ve gezdiği yerlerde I. Dünya Savaşı'ndaki arkadaşlığını anımsadığını belirtti.

Bu düşünce Ali Fuat'ın onuruna verilen yemekte Orgeneral Fromm tarafından büyük bir nezaketle dile getirilmiştir.

Olanak varsa, bu örnek tarihsel hareketin eğitim ama-ayla Türk Harp Akademisi'nde kullanılmak üzere, Rusların mevzilenmesini gösteren (doğal olarak ayrıntılı bilgiler Aiman kuvvetlerinde kalmak koşulu ile) birer haritasının kendisine verilmesi isteğini de belirtti.»

Erden, Alman ordularınının Hazar ve Kafkasya'ya ulaşmak kararında olduğu kanısındaydı.

Erden'e göre Almanların zaferi kesindi!

Cumhurbaşkanı İnönü ve Genelkurmay Başkanı Çakmak, Erden ile altı saat süren bir toplantı yaptılar.

. Cumhurbaşkanı İnönü, Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ve Genelkurmay Başkanı Çakmak, General Ali Fuat Erden'i uzun süren bir toplantıda dinlediler; generalden bilgi aldılar.

İnönü ve Çakmak, Erden'in görüşlerine katılmıyorlardı. Çakmak, temmuz ayında doğudaki Alman birliklerinin.' başarılı olamayacağını görmüştü.

Gelişmeler, Çakmak ve İnönü'yü doğrulayacaktı.

41

Alman orduları Kafkasya'ya ulaşırsa ne olurdu? O günlerde Türk Genelkurmayını düşündüren konu buydu.

Alman orduları daha da ilerleyip, Kafkasya'ya ulaşabilirler miydi? Bu durumda ne olurdu?

Aynı günlerde Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Dr. Tevfik Rüştü Araş, sık sık İngiliz Başbakanı Eden ile görüşüyor ve Eden ile yaptığı görüşmeleri Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Numan Menemencioğlu'na iletiyordu.

Eden şu uyarıda bulunuyordu:

«Kafkasya'yı işgal ederseniz bütün dünyadan soyutlanırsınız.»

Atatürk'ün Dışişleri Bakanı deneyimli diplomat Tevfik Rüştü Araş da bu görüşe katılıyordu.

Ocak 1942'de Hitler orduları Moskova yakınlarında yenilgiye uğratıldı. Kızıl Ordu direniyordu.

Çark yavcş yavaş geri dönmeye başlamıştı.

Moskova'da yenilgiye uğrayan Hitler, gözünü Kafkasya'ya dikmişti. Kafkas petrolleri ele geçirilmeliydi.

General Rommel de Mısır'a doğru ilerliyordu. Rom-mel'in «Aidor Harekâtı» adı verilen Mısır'daki Nil saldırısı da aynı günlerde planlanıyordu.

Hem Kafkasya hem de Leningrad seferleri zaferle sonuçlanırsa, Afrika ve Asya ele geçecekti.

Coğrafi ve siyasal engel Türkiye'ydi.

Dışişleri Bakanı Ribbentrop «Rusya'nın ancak petrol kaynakları elinden alınırca yenileceğini» söylüyordu.

Kafkasya seferi için de Türklerin yardımı gerekiyordu.

Alman Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye ile ilişkilerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Woerman, Alman birliklerinin Türkiye'den geçmesini öneriyordu.

Hitler ve Ribbentrop, Alman askerlerinin Kafkasya'ya Türkiye üzerinden daha çabuk ulaşacağını düşünüyorlardı.

Türk Genelkurmay'ında o günlerde toplantı üzerine toplantı yapılmaktaydı.

Amaç, savaşın dışında kalmaktı. Ama nasıl?

Papen, sık sık Türk yetkilileri ile görüşüyordu. Bü-

42

tün İsteği, Trakya sınırına yığılan askeri birliklerin Kafkasya sınırına kaydırılmasıydı.

Koşullar Türkiye'yi savaşa sürüklüyordu.

Askeri birlikler, Kafkasya sınırına yollandı. Başbakan Saraçoğlu ve General Orbay, doğu cephesinde denetlemeler yaptılar.

Türkiye, Almanya ile İngiltere, Fransa ve Sovyetler arasında diplomatik bir savaş veriyordu.

Von Papen, yetenekli bir diplomat ve hünerli bir siyasetçiydi.

Alman Büyükelçisi, Türk sivil ve askeri yöneticileri ile kişisel dostluğunu da pekiştirmişti.

1941 eylülünde Almanlar Türkiye'den krom madeni almak için anlaşma yapmayı başardılar. Bu anlaşmayı Almanların Türkiye'ye silâh yardımı yapmaları izledi.

İnönü, Büyükelçi Papen aracılığı ile Hitler'e söz vermişti.

«Silâhları Almanlara karşı kullanmayacağız.»

Almanlara krom satışı İngiltere ve ABD'nin Türkiye'yle ilişkilerini gerginleştirmişti.

Türkiye silâh gereksinmesini Almanlardan sağlıyordu.

Krom ve silâh.

Alman-Türk işbirliğinin gizi bu iki sözcükte toplanmaktaydı .

Alman işadamları ile Türk asker ve sivil bürokratları, bu krom ve silâh satışı için sık sık bir araya gelmekteydiler.

Büyükelçi Papen, gün geçmiyordu ki, bir hükümet üyesi ile görüşmesin.

23 Mayıs 1942 günü, 1956 yılında Genelkurmay Başkanlığına atanacak olan Albay İsmail Hakkı Tunaboynu başkanlığındaki bir askeri kurul, Almanya'ya gidiyor, kurulda Dışişleri Bakanlığı'ndan Faik Hazar da bulunuyordu.

Askeri görüşmeleri- ticari görüşmeler, ticari görüşmeleri de siyasal yakınlaşmalar izlemekteydi.

43

Hitler Almanya'sına egemen olan ırkçılık, o günlerde Türkiye'de de moda oluyor; sözgelişi, Anadolu Ajansı'nda çalışan yabancıların işlerine son veriliyordu.

Bir tek kişinin dışında!

Siemens Fabrikası'ndan Mühendis Alman Risen bu uygulamanın dışında tutuluyordu.

1942 yılı Almanlar için bir ölüm kalım savaşının başlatıldığı yıl olmuştu; Alman orduları saldırılarını sürdürüyorlardı.

1942 yaz saldırısı başarılı geçmiş, Almanlar Kafkas Dağları'nın en yüksek yeri Elbruz'a ulaşmışlardı.

Ulaşmışlardı ama Stalingrad Cephesi'nden gelen haberler içaçıcı değildi. Hitler, ünlü 45 sayılı emrini vererek Kafkasya'ya gönderdiği birlikleri Stalingrad Cephesine yolladı.

Bu 45 sayılı emir de Alman yenilgisinin başlangıcı oldu.

Alman Genelkurmay Başkanı General Haider, 45 sayılı emri uyguladı. Ama uygularken de defterine şunları yazdı:

«Hitler'in düşleri hareketlerine kılavuzluk ediyor.»

Tıpkı Turancı Enver Paşa'nınki gibi...

Stalingrad'da Kızıl Ordu, Alman ordularına karşı büyük bir direniş gösteriyordu. Stalingrad bozgunu Nazi imparatorluğunun çöküşünü haber vermekteydi.

Hitler orduları geri çekilmeye başladılar. Kızıl Ordu karşı saldırıya geçmişti.

1944 mayıs ayında işgalci Nazi Ordusu, Sovyet topraklarından sökülüp atılmıştı.

1943 yılı haziranında İstanbul Siyasi Polisi «En büyük tehlike» adlı broşürün üniversitede elden ele dolaştığını saptamıştı.

Hemen emirler verildi ve broşür toplatıldı.

Broşürde Turancılık akımları eleştiriliyordu.

Bu broşürü yazan da bulunmuştu:

İstanbul Belediyesi memurlarından Faris Erkmen.

Erkmen, broşüründe Pan-Türkçülüğün Kemalizm ve

44

devlet politikası ile bağdaşmayacağını ileri sürüyor ve Tu-rancılardaki abartmalı milliyetçilik görüşlerinin ülkenin varlığını tehdit eden yabancı propagandayı maskeleyerek için kullanıldığını yazıyordu.

Erkmen'e göre Pan-Turgncı akımın öncüleri, Tatar ve Azerbaycan kökenli Türklerdi.

Erkmen'in broşüründe adları geçenler şunlardı:

Zeki Velidi Togan, Ayaz İshaki, Muharrem Feyzi To-gay, Resulzade Ahmet Caferoğlu.

Bunlar, Kafkasya ve Kırım'dan gelmişlerdi.

Bir kısmı da uzun yıllar Almanya'da yaşamışlardı.

Erkmen, bu göçmenlerin Türkiye'de kendilerine gösterilen konukseverliği kötüye kullandıklarını ileri sürüyor, adlarını verdiği bu göçmen Türklere, Türk yurttaşlarının da yardımcı olduklarını vurguluyordu.

Kimlerdi bunlar?

Erkmen şu adları sıralıyordu :

General Hüseyin Hüsnü Erkilet.

General Ali İhsan Sabis.

Peyami Safa, Nihal Atsız, Yusuf Ziya (Ortaç) ve Orhan Seyfi (Orhon).

«En büyük tehlike» adlı broşürde Çınaraltı, Bozkurt, Gökbörü, Tasviri Efkâr ve Aylı Kurt yayınlarına da göndermeler yapılıyordu.

Faris Erkmen'in broşüründe de daha sonra şu sonuçlara varılıyordu:

«Türkçüler davalarında samimi değillerdir. Pek çoğu bu işe kişisel çıkarları nedeniyle girmiştir. Türk gençliğine bencil çıkarları nedeniyle propaganda yapıyorlar, bu çıkışları ile ulusal gelişmelere engel olmaya ve ülkeyi, işgal planları yapanların ellerine terk etmek istiyorlar. Demokrasiye karşı giriştikleri sistemli kampanyayla, İngiltere ve Sovyetler'e karşı ısrarlı politikaları ile hükümetin tarafsızlık politikasına ters düşüyorlar.»
CHP Genel Sekreteri Cevdet Kerim İncedayı, TBMM'-de söz alarak bu broşürde yer alan düşünceleri sert dille eleştirdi.

İncedayı'dan sonra kürsüye Dışişleri Bakanı Numan
45

Menemencioğlu çıktı. Ve Türkiye'de Pan-Türkist bir akım olmadığını söyledi. Söylerken de şu açıklamayı yaptı:

«Türkün, Türkçüyüz.»

Bu tepkiler sonucunda Faris Erkmen, tutuklandı.

Aradan birkaç yıl geçti. Erkmen yeniden siyasi polisin elindeydi.

Faris Erkmen, 1946 yılında TKP Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü ile birlikte tutuklandı ve 3 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

«En büyük tehlike» olayı Alman Büyükelçiliği'nce olduğu kadar Amerikan Büyükelçiliği'nce de ilgiyle izleniyordu.

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Laurence A. Steinhardt, Ali Nur Bozcalı'yı bu işle görevlendirdi.

Bozcalı, 1.4 Haziran 1943'te şu raporu verdi: State Department E. O 12065 Sec. 3-402 kayıtlı olan 416 sayılı belgeye gözetilerek bu raporu özetleyelim :

«Jön Türk rejimindeki Pan-Turanizme benzer bir Türkçülüğü canlandırmaya çalışanlar olduğu doğrudur. Yine bir gerçek ki, bu hareketi savunan kimi yayınlarda, yitirilen toprakları geri istemeye yönelik ifadeler bulunmaktadır. Ancak, bu hareket, kanımca, dikkati çekecek boyutlarda değildir, elçiliğin birkaç kez hükümetin yukarıda adı geçen yayınlara yönelik uygulamaları üzerine hazırladığı çalışmalarda, bu konulardan söz edildiğini anımsıyorum. O notlarda da kamuoyunda Türklere yönelik bir sempati olduğu, ancak bu sempatinin Pan-Türkist örgütlerin aktif biçimde desteklenmesi biçiminde olmadığını ifade etmişim. Yanılıyor olabilirim, ancak Pan-Türkist hareketi benimseyen kimseyle şimşeye kadar hiç karşılaşmadığım gibi, tüm Türkleri bir arada toplamaya yönelik bir hükümet politikası da görmedim.

Pan-Türkizm yanlılarının totaliter sistemlere hayranlık duydukları, daha da ötesi Almanya'ya sempati besledikleri de bir gerçek. Aslında broşürde yazarın yaptığı yorumları elimizin tersiyle itemeyiz.

Özel olarak bu görüşleri savunanlar, bu tutumlarının,

46

savundukları davanın doktriner ve pratik bir gereği olduğunu söylüyorlar.

Bu insanlar mihver ülkelerinin propagandasının aracı olsunlar ya da olmasınlar, bu akımın karşısında son derece güçlü, müttefik yanlısı günlük gazete ve dergiler var. Pan-Türkistlerin ortaya attıkları görüşler yalnızca duygusal bir çerçeve içinde kalmakta ve benim görüşüme göre bunların önemini abartmak ya da Türkiye'nin tarafsızlığı için ciddi bir tehlike olarak görmek güçtür.

Bu bülten konusunda yaygın inanç, bunun solcu bir propaganda olduğudur. Hatta bazıları gerçek yazarın Ze-keriya Sertel olduğunu ileri sürüyorlar. Kamuoyunun tepkisinden ve basındaki polemiklerden izlediğim kadarıyla Pan-Türkistlere karşı olanlar tarafından benimsenmesi de güç. Bu. genel olarak kamuoyunda Pan-Türkistlere duyulan gizli sempati ile örgütlü bir karşı propaganda havası yaratılması ile açıklanabilir.»

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Laurence A Steinhardt, ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 16 Temmuz 1943 günlü yazısında şu değerlendirmeyi yapıyordu:

«Elçilik, bildirgedeki görüşlere katılmak eğilimindedir. Şöyle ki:

Pan-Türkizm ve Ultra Nasyonalizm hareketinin liderleri, totaliter düşüncenin inançlı takipçileri ve mihver güçlerinin destekçileridir, ancak etkinliklerini fazla abartmamak gerekir. Çünkü, Türk kamuoyunda, diğer ülkelerde yaşayan Türk ırkından olanlara karşı doğal bir sempati beslemekle birlikte, gerek hükümetten gerekse kamuoyundan yayılmacılığa yönelik bir destek gözüküyor.

Dışarıda yaşayan Türklerin dilerlerse Türkiye'ye dönmelerini ve Türk uyruğuna geçmelerini destekliyorlar. Ancak bunlar sınırları genişletmek türünden bir yaklaşımda bulunmuyorlar.

Ankara'da hükümet ve basın çevrelerinde bu denli tepkiye yol açan ve hatta Dışişleri Bakanı'mn Meclis'te konuşmasına neden olan bu broşürün, solcu çevreler tarafından özellikle finanse edilmese bile, Sovyet yetkililerince yazdırıldığı yolunda inançlar yaygındır.

47

Bu inancın kanıtı olarak tüm broşürün düzgün bir dille Rusçaya çevrilip Pravda'da bastırılması gösteriliyor. Basın bürosundan bir yetkilinin görüşüne göre, broşürün yazarı, değerlendirmede belirtildiği gibi Zekeriya Seiel değil onun yine yetenekli ve belki de sol çevrelere daha yakın olan eşi Sabiha Sertel'dir. Anımsatmak gerekir ki, söz konusu broşürü yaygın biçimdeki kamuoyunun dikkatine sunan Bayan Sertel'in yayımladığı Tan Gazetesi'-dir.» Ne ilginçtir; aradan yıllar geçecek, Sovyetler Birli-ği'nde yaşayan Müslüman Türklerle bu kez Amerikan büyükelçiliği yakından ilgilenecektir. 60'lı ve 70'li yıllarda ABD'nin Ankara Büyükelçiliği'n-de CIA kadrosunda çalışan bir Özbek Türk, Türk saççıları ile çok yakın dostluklar kuracak; bu dostluklar, bu Özbek kökenli Türk'ün Ankara'dan sonra atandığı Bonn'da da sürecektir. İkinci Dünya Savaşı'nda Kızıl Ordu'dan kaçarak Alman Ordularına sığınan Ruzi Nazar, Alman istihbaratçısı General Gehlen ile birlikte Türklerle ilgilenecektir.

Şu anda Washington D.C.'de Alman asıllı eşi ile yaşayan Ruzi Nazar, Türklerle çok yakın ve samimi dostluklar kurmaya devam ediyor. Amerika'nın Ankara Büyükelçiliğinde görevli CIA istasyon şefi Paul Henze de Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslüman halklarla çok yakından ilgilidir¹¹. Henze'nin «Central Asian Survey» Dergisi'nde yayınlanan «Kafkaslarda Ateş ve Kılıç / 19. Yüzyılda Kuzey Kafkasya Dağ Köylülerinin Direnişi» ODTÜ Asya-Arfika Araştırmaları Grubu Yayınları arasında basılmış. Henze'nin «Marks'ın Ruslar ve Müslümanlar hakkında yazdıklarından seçmeleri» de yine ODTÜ tarafından 1984 yılında ;basılmış.

«Özel tren, 5 Aralık 1942, saat 2.30. Alındı.- 5 Aralık 1942, saat 3.30.

No: 1526.

Alman Büyükelçiliği/Gizli.

48

Ankara.

Büyükelçi'ye özel.

(20 Kasım tarihli ve A 6154 sayılı raporunuza karşılık olarak Türkiye'deki dostlarımızı içinde buldukları güç durumdan kurtarmak üzere size beş milyon altın Alman Markı iletmesini emrettim. Bu parayı cömertçe kullanmanızı ve bana durumu bildirmenizi rica ederim.)»

RİBBENTROP Alman Dışişleri Bakanı

Nazi Almanyasının Türkiye'ye atanan Büyükelçisi Von 'Papen'in görevi, savaşta Türkiye'nin Almanlara yardım etmesini sağlamaktı.

Papen, bunun için elinden geleni yapıyordu.

Papen, asker kökenliydi.

1932 Mayıs ayından 1933 yılı Ocak ayına kadar Alman İmparatorluğu

Şansölyeliği'ni yapmıştı.

Hitler kabinesinde de bakan olarak yer alan Papen'in 1933-38 yılları arasında görevi Avusturya Büyükelçili-ği'ydi.

Bu kurt politikacı, 1939 yılında Ankara Büyükelçiliği'-ne atanmıştı.

1941 yılının ilk ayları, Papen'in Türkiye ile Almanya arasında bir saldırmazlık paktı imzalanması çabaları ile geçti.

Papen, 14 Mayıs 1941 günü Cumhurbaşkanı İnönü ile uzun bir görüşme yapıyordu.

Görüşme konusu «saldırmazlık paktıydı. Von Papen, İnönü'ye Hitler'den bir mektup getirmişti. İnönü, Führer'in övgü dolu mektubundan duygulandığını ve kendisinin de tıpkı Hitler gibi dostluk ve güven duygularıyla dolu olduğunu söylüyordu.

Papen, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'a 14 Mayıs 1941 günü 1523 sayılı gizli telgrafında İnönü ile yaptığı görüşmeyi şöyle özetliyordu :

«Cumhurbaşkanı eski dostluğun yeniden kurulmasını hazırlayacak bir anlaşmaya hazırdır. İnönü, eğer Al-
49

F.: 4

manya herhangi bir güçle Türkiye'ye karşı bir taahhüte girmezse, Türkiye'nin Alman çıkarlarına aykırı bir anlaşmaya girmeyi ve Almanlarla çelişkiye düşmeyi hiç istemediğini söyledi. Cumhurbaşkanı, Türk-İngiliz anlaşması için de 'İstenirse bu çözüm yolu bulunabilir' dedi.

Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ile görüşmeler de hemen başlayacaktır.

Irak'a savaş malzemesinin Türkiye topraklarından ulaştırılması tasarısına kesinleşmiş gözü ile bakılabilir.»

Almanların Türkiye'den o aşamada bütün istedikleri, gerektiğinde Kafkasya'ya yapacakları saldırıda silâhların Irak'a Türkiye'den geçirilmesidir.

Türkiye buna evet demezse?

O zaman da Türkiye'yi işgal' dahi gündeme gelebilirdi.

Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop, Papen'e 16 Mayıs günü 338 sayılı notu özel kurye ile ulaştırıyordu.

Ribbentrop, Türkiye'nin Almanya'ya yakın bir siyaset izlemesinin doğuracağı olasılıklar üzerinde duruyor ve soruyordu:

«Bir darbe olasılığı var mı?»

Bu soruyla birlikte Türkiye'nin iç siyaseti ile ilgili bilgiler istiyordu.

Alman Gizli Servisi o günlerde hem Almanya'da hem de Türkiye'de harıl harıl çalışmaktaydı.

Almanya'da Nazi Partisi Dışişleri Ofisi Başkanı Alfred Rosenberg, çalışmaların odak noktasıydı. Rosenberg, Nuri Paşa ile de görüşmüş ama Paşa'ya hiç umut vermemişti.

Alman Dışişleri Bakanlığı'nda İdil-Ural Türklerinden İdris Alemcan'ın Berlin'deki evi de bir buluşma yeri idi.

Kırım Türklerinden Müstecip Ülküsal, 1917'de Kırım'da kurulan kurultay hükümetinin Dışişleri Bakanı Cafer Seyit Ahmet Kırimer, Edibe Kırimal, Edibe Kemal, Ahmet Temir, işadamı Ahmet Veli Menger, Ayaz İshak hep bir-araya gelirlerdi.

Prof. Von Mende de Almanlarla Türkler arasında gö-
50

rülenlerden biriydi. Mende, işgal altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı temsilcisiydi.

Papen, 27 Ağustos 1942 tarihli raporunda «Türkler, eğer ülkenin çeşitli kısımlarındaki aktif işbirliği sağlanırsa ve eğitilirse» Rus seferinde yararlı olacaklarını da bildirmişti.

Almanlar, Türklerden yararlanırken «arka planda Alman danışmanlarını» görevlendirecekler ve Türklere «Alman ruhu» aşılayacaklardır!

Almanya'da bu toplantılar yapılırken Nuri Paşa'nın evinde ve Türk Kulübü'nde de «Rus seferi» konusunda toplantılar sürmekteydi. Bu toplantılara Nuri Paşa, İdris Alemcan, Dr. Ahmet Temir, Hilâl Münşi, Abdürrahim Gök-çay, Azerbaycanlı Mehmet Togar, Miralay Kâzım, Müstecip Ülküsal katılmaktaydı¹³.

Nuri Paşa'nın yakın çevresinde Erkilet Paşa, Zeki Ve-lidi Togan, işadamı Kâzım Taşkent ye yahudi ve masonlarla ilgili yayınları ile ün yapan Cevat Rifat Atılhan, Tür-kistan'lı Yusuf Kıpçak, Ahmet Ağaoğlu bulunmaktaydı.

İstanbul'da aynı amaçla çalışan bir başka grup da Emin Resulzade'nin çevresinde toplanmıştı.

General Ali İhsan Sabis, General Erkilet, Avukat Mümin Mustafa ile birlikte bir şirket kuruyorlar. Şirkette darbe konuları konuşuluyor. Sabis Paşa bu toplantılar nedeniyle tutuklanıyor¹⁴.

Toplantılar hem Almanya'da hem Türkiye'de sürmekteydi.

Nazi Almanyası, ne yapıp yapıp Türkiye'de etkili olmaya çalışıyordu.

Ribbentrop'un Papen'e gönderdiği 17 Mayıs 1941 tarihli telgrafta (Alman Büyükelçiliği, sayı 393) büyükelçiye şu emri veriyordu:

«Türkiye ile resmi anlaşma dışında savaş malzemelerinin Türkiye'den hiçbir engelle karşılaşmadan geçmesini sağlayacak bir gizli anlaşma yapılacaktır.»
Türkiye bu kolaylığı nasıl sağlayacaktır?

«Silâhların Alman askerleri eşliğinde Türk topraklarından geçişine izin vererek...»

51

Ribbentrop, bu konuda çok umutlu ve cömerttir:

«Eğer Türkiye'nin Alman askerleri eşliğinde silâh ve malzeme geçişine izin vereceğini anlarsak karşılığında Edirne sınırının ölçüsünü ileride belirlemek üzere düzenlenmesi ve herhangi bir adanın kendilerine verilmesi söz konusu olabilir.»

Nazi Almanyası, Türkiye'nin ağızına bir değil iki parmak bal çalıyor.

Bulgar topraklarının bir kısmı Türkiye'ye ve ayrıca Ege adalarından biri de Türkiye'ye verilecek!

Ribbentrop, aynı gizli telgrafında «Türklerin İngilizlerle ilişkilerini sürdürmelerini» haklı görüyor; ama İngiltere'nin Türkiye'den desteğini çekmesi halinde ne olacak?

«...Türkiye'nin varlığını korumak amacıyla kendisine Rus tehdidine karşı güvence araması anlayışla karşılanır. Türkiye, Rusya'ya karşı güvenceyi, bizimle imzalayacağı bir anlaşmada bulacaktır.»

Alman Dışişleri Bakanlığı bir anlaşma taslağı hazırlayarak Papen'e yollar. Tabii bir de gizli anlaşma gönderirler.

O sıralar, Başbakan Refik Saydam, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı da Nu-man Menemencioğlu'dur.

Menemencioğlu, Alman önerilerini benimsemez. Anlaşma metnindeki bazı maddelere ve tanımlara karşı çıkar.

Türkiye, iki ateş arasında kalmıştır.

Bir yandan İngiltere, öte yandan Almanya.

Türkiye, hem İngilizlerle ittifak halinde kalmayı hem de bir saldırmazlık paktı imzalayarak Alman saldırısı karşısında kendisini güvenceye almayı düşünmektedir.

Sıcak savaşın bütün şiddetiyle hüküm sürdüğü günlerde Türkiye'nin bu yansızlık siyaseti nasıl uygulanacaktı?

Ribbentrop, Büyükelçi Von Papen'e yolladığı 9 Haziran 1941 gün ve 526 sayılı emrinde şu gözdağını da verir:

«Türkiye'nin, Almanya'nın ölüm kalım savaşı verdiği

52

İngiltere'yle, dolaylı yoldan da olsa işbirliğine girmesi halinde, Almanya'yı karşısında bulacağı Türk hükümeti tarafından açıkça anlaşılmalıdır.»

Papen'den Ribbentrop'a, Ribbentrop'tan Papen'e gizli yazılar gelir, gider.

Papen, 16 Haziran günü Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ile görüşür.

Büyükelçi artık müjdeyi verecektir: Anlaşma iki gün sonra imzalanacak.

Büyükelçi Von Papen, anlaşmanın imzalanmasından son derece hoşnuttur. Bu arada boş durmaz, ilgi alanı Pan-Turan hareketlerdir.

Papen, İstanbul'da Türk ajanlar ile görüşür. Görüştükten sonra da raporunu yazar.

5 Ağustos 1941 günü Alman Büyükelçiliği'nin Tarab-ya'daki yazlığından, Berlin'deki Dışişleri Bakanlığı'na A 3018/41 sayılı raporu gönderir.

«İyi haber alan güvenilir bir ajan tarafından bildirilmiştir.

Türk hükümet çevreleri Almanların Rusya'daki başarıları açısından Türk-Rus sınırı ötesindeki soydaşların yazgılarına özellikle de Azeri Türklerine giderek artan bir ilgi gösteriyorlar.

Bu çevrelerde 1918 olaylarını yeniden yaşama ve özellikle Baku petrol bölgesini ele geçirme eğilimi göze çarpıyor.

Bu amaç için bir kısmı Abdülhamid zamanında benzer görevler yapmış kişilerden oluşan bir uzmanlar kurulu kurulmuştur. Bu kurumun görevi, içeride göçmenler arasında, dışarıda da özellikle İran Azerbaycanı'ndan Hazar'a kadar Türk bölgelerini yeni Türkiye'ye katmak üzere, malzeme ve yandaş toplamaktır.

Bu grubun lideri İstanbul Milletvekili. Şükrü Yenibah-çe'dir. (Ailesi Türkiye'de yerleşmiştir, ancak Tatar kökenli olduğu ileri sürülmektedir).

Ötekiler şunlar:

Nuri Paşa (Enver Paşa'mn kardeşi, İslâm Ordusu'nun

53

komutanı, ağabeyi Enver Paşa'nın Pan-Turancı planlarına özel ilgi duymasıyla tanınmıştır).

Prof. Zeki Velidi (Başkır): İstanbul Üniversitesi'nde profesördü, Atatürk ile arasında geçen bir tartışmadan sonra Türkiye'den ayrılıp Viyana, Halle ve Bonn'da geçici süreler kaldı.

Ahmet Cafer (Ahmet Sait Cafer olarak da tanınır): Bir Kırım Türkü. Kendisine hiç güveniimeyeceğine inanılır. Aynı zamanda hükümet ajanı olarak çalışır. General Sikoski'nin Londra'daki Prometheus örgütüne hâlâ yakın olduğu sanılıyor. Ahmet Caferoğlu adıyla tanınmış bir Tür-kologdur.

Bir süre önce görüşmeler için Ankara'ya gelen Kabil Büyükelçisi Memduh Şevket de aynı gruptan sayılabilir. Memduh Şevket, resmi görevi nedeniyle hükümetin izlediği siyasete aykırı bir tutum izleyemez. Memduh Şevketin yukarıdakilere bir tutulmaması gerekiyorsa da kendisi Doğu Türklerine yakın dostluğu ile tanınmaktadır.

Ankara'daki hükümet çevrelerinin bu Doğu Türkleri (Azerbaycan dışarıda tutulmak koşulu ile Volga Türkleri, Tatarlar, Türkmenler) ile ilgili planı, onları, bağımsız görünen, ama Türklerin 'danışman' olarak siyasal ve kültürel açılardan egemen rolü oynayacakları bir Doğu Türk devletinde toplamaktır.

Fakat bu planlar. Doğu Türklerinin kendi isteklerine pek uymuyor. Doğu Türkleri, Türkiye'de yaşayan Türklerin gerçek kültürünü son yıllarda değil, nice yıllar önce kaybettikleri kanısındadırlar. Bakü'de bunlara 'Türkçe konuşan Levantenler' gözüyle bakılmaktadır. Bu yüzden, kendileriyle ne kadar az ilişkiye girilirse o kadar iyidir.

Bu gelişmelerin tarihi binlerce yıl gerilerdedir. Osmanlı tarihinde yüzyıllarca sarayın ve imparatorluğun yüksek yöneticileri, Türklerden oluşmaktaydı. Macar kökenli, Arnavut ve son olarak da Abdülhamit döneminde Çerkez ve Arap kökenliydi.

(Bu tarihi kavram ve siyasal tavır, Tebriz'de, ilgili çevrelerle yapılan konuşmalarda sık sık ifade edilmiştir. Tebriz halkı da Azerbaycan Türklerinden geldiğinden Ba-

54

kü'dekiler ile kan bağı olduğunu düşünürler. Bu yüzden, Tebriz'de bu konular sürekli gündemdedir. Bu hareketin Önde gelen liderlerinden birinin, şu andaki İran genel valisi olması da dikkat çekicidir.)

Bu hareketin liderinin, hiç değilse bugüne kadar, Mehmet Emin Resulzade (Müsavaat Partisi'nin kurucusu) olduğu kabul ediliyor. Resulzade, Polonya Genelkurmayı'nın bir alt örgütü olan Polonya Prometheus hareketine" katılmıştır. Resulzade, Polonya'nın 1939 yılında düşüşünden sonra İsviçre'ye transfer edilen (Pilsudski Fonu) ad? verilen genelkurmay fonundan geçimini sağladı. 1940'ta siyasal bir görevle Sikorski'yi ziyaret etti. Sonra da Bükreş'teki Polonyalı göçmenlerle yaşadı. Mali yanı bir yana bırakılırsa şu söylenebilir: Tuttuğu sağı politikacıdır. Prometheus örgütünün öteki üyeleri bir süre önce Almanya'ya karşı dostça olmayan tavır izledikleri için, Resulzade konusunda ihtiyatlı davranılması salık verilir.

Resulzade, Türkiye'de yaveri Mirza Bala tarafından temsil ediliyor. (Mirza Bala, Türkiye'de orduya alınmıştır ve İstanbul yakınlarında bir yerde görev yapmaktadır. Hakkında, öğretmenine inanmış bir öğrenci demekten başka bir şey söylenemez.)

Güvenilir ajanın kanısınca bunlarla çalışmaya değer. (Bir başka güvenilir ajanın kanısınca, bütün bu yaşlı bekçilerle hiç bir şey yapmamak gerekir. Bunların geçmişleri ve karıştıkları parasal işler nedeniyle yeni Azerbaycan devletinde güvenilir bir rol oynayabileceklerine inanılma-malıdır).

Bu yeni Azerbaycan devleti öteki Doğu Türklerinin yükünü üzerine almak istemiyor ve daha çok şu görüşe dayanıyor: Doğu Türkleri, Volga Türkleri, Tatarlar, Türkmenler, vs.'nin yayılmış oldukları biçim, yani hiçbir biçimde yoğun bir topluluk oluşturmamaları yüzünden ve bunların hepsinden de öte ekonomik gerilik nedeniyle, bağımsızlık isteyemezler. Bunun için uzun bir evrim sürecinden geçmeleri zorunludur. Azerbaycan devrimci hareketi, kendisini, bunları eğitmekle görevli saymıyor. Güvenilir ajan, bütün bu koşullara karşın bu görevin Ruslara bırakılma-

55

masını ve gelişmelerde belirleyici etkenin Alman örgütlenme ve deneyi olması gerektiğini belirtiyor.

Almanya, Güneydoğu'da elden geldiğince güçlü bir devlet kurmaya, bu dolaylı yoldan, Rusları sürekli denetim altında tutmaya önem vermelidir. Ukrayna bu iş için elverişli değildir. Ukraynalılar, Slav kökenlidir ve herhangi bir anda Bulgarlar ve Sırlar gibi ortak geçmişlerini anımsayabilirler.

Türkler için böyle bir durum söz konusu değildir.

İran hükümetinin de Azerbaycan Türkleriyle aşırı derecede ilgilendiğini söylediğimde, güvenilir ajanım (bunun anlaşılabilirliği) yanıtını verdi. Bugün İran'da Farisiler kadar Türkler de bulunmaktadır. Şah'ın kendisi bir Türk ailesinden gelmektedir. Bu nedenle, eğer kendisine böyle bir dönüşümün sağlayacağı avantajlar açıklanmış ve o da bu yolla siyasal bağımsızlığını elde tutabileceğine inanmışsa İran-Arap devletini yalnızca bir kalem oynatmasıyla karışık uluslardan oluşan bir devlete çevirebilir. Bu aynı zamanda Tebriz genel valisinin harekette oynadığı rolü de açıklamaktadır.»

Von Papen bu uzun raporunun altına bir de dip not düşmüştür :

«Ankara'da Doğu Türkleri sorununda hükümetin ajanlarından biri General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'tir. Kendisi Tatar kökenlidir.»

Papen'in raporunda adı geçen Şükrü Yenibahçeli, sonradan Oğuz soyadı alacak olan Ahmet Şükrü Oğuz'dur. Yenibahçeli Şükrü, İstanbul ve Havalisi Kuvayı Milliye Komutanlığı yapmıştı.

1881 doğumlu Yenibahçeli Şükrü, «İttihatçı» olarak tanınan subaylardandı.

Binbaşyken ordudan ayrılmış, ilk Büyük Millet Meclisi'ne İstanbul milletvekili olarak girmiştir. Yenibahçeli Şükrü, 1953 yılında ölmüştü.

Kafkas İslâm Orduları Başkomutanı Nuri Paşa'yı daha önce tanımiştık.

Uzunca bir süre Almanya'da yaşayan Nuri Paşa, zengince sayılan bir işadamydı.

56

Asıl adı Zeki Velidof olan Zeki Veli Togan, 1890 yılında Başkırgızistan'da doğmuştu.

Kazan Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. 1914 yılında Rus parlamentosuna girdi. Sovyet ihtilâlinden önce ve sonra Tatarlar ve öteki Müslüman gruplar arasında etkin siyasal çalışmalar yaptı. 1920'de Başkırgızistan Devlet Başkanı oldu. Hareketlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 1925'te Türkiye'ye geldi. İstanbul Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak çalışmaya başladı.

Uzunca bir süre yurtdışında bulundu. Atatürk'ün ölümü üzerine Türkiye'ye döndü.

1944 ırkçılık-Turancılık davası nedeniyle tutuklandı. 1970'te İstanbul'da öldü.

Ahmet Caferoğlu, 1889 yılında Azerbaycan'ın Gence kentinde doğdu. Gençliğinde, Azerbaycan'ın bağımsızlığı için çalışan örgütlere girdi. Rusların Azerbaycan'ı işgal etmeleri üzerine Türkiye'ye gelerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1926-29 yılları arasında Almanya'da Türkoloji alanında çalışmalar yaptı. Türkiye'ye dönüşünde İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Doçent olarak göreve başladı. 1938 yılında profesör oldu. 1973 yılında emekliye ayrıldı, 1975 yılında da İstanbul'da öldü™.

Caferoğlu, Türk dilinin en yetkin ve verimli araştırmacılarından biri olarak tanınıyor.

Memduh Şevket Esenal, 1883 yılında Çorlu'da doğdu. Gençlik yıllarında İttihat ve Terakki Partisi'ne katıldı. İstanbul'un işgali üzerine yurtdışına kaçtı. İlk TBMM'nin ilk orta elçisi olarak Azerbaycan'da görev yaptı. 1925 yılından sonra yurda döndü. İstanbul'da gazetecilik ve öğretmenlik yaptıktan sonra, İran'da, Afganistan'da ve Sovyetler Birliği'nde büyükelçilik görevlerinde bulundu. 1940'lı yıllarda yeniden siyasete döndü. Milletvekilliği yanında, CHP Genel Sekreterliği görevini de üstlendi.

1952 yılında Ankara'da ölen Esenal, ünlü bir öykü yazarıydı.

Mehmet Emin Resulzade, 1911-12 yılları arasında Azerbaycan'da «Musavaat» adlı Sosyalist Parti'nin kurucusudur. Resulzade, Stalin'e karşı savaştı, savaşı kaybe-

57

dince İran'a geçti. Şah'a karşı ayaklanmalar düzenledi. Başarılı olamayınca İstanbul'a yerleşti.

Resulzade, Pan-Türkist hareketlerine katıldı.

Hüseyin Hüsnü Erkilet Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı'na katılan bir generaldi.

Türkiye'nin Berlin'deki Büyükelçisi Hüsrev Gerede'ydi.

Gerede, asker kökenli bir diplomattı. Balkan Savaşı'na katılmış, daha sonra Atina Büyükelçiliği'nde askeri ataşe olarak görev yapmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu cephesinde savaşan Gerede, Kafkas Orduları Harekât Şube Müdürlüğü de yaptı. Kafkas Barış Konferansı'na katıldı. Kâzım Karabekir ve Mustafa Kemal'in kurmay başkanlığında çalıştı. 1962 yılında ölen Gerede, Berlin başta olmak üzere birçok başkentte büyükelçi olarak görev yapmıştı.

Gerede, Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Weisz-sacker ile 5 Ağustos günü Berlin'de görüşüyor ve şu öneride bulunuyordu :

«Rusya'daki Türk kabileleri aracılığı ile anti-Sovyet propaganda yürütme olanağı var.»

Müsteşar Weisz-sacker, aynı gün Bakan Ribbentrop'a yazdığı 994 sayılı yazıda şu değerlendirmeyi yapıyordu :

«Gerede... Açık bir biçimde Kafkas halklarının ileride tampon bir devlette birleşebileceklerini söyledi ve Hazar'ın doğusunda bağımsız bir Turan devleti kurulabileceğini üstü kapalı biçimde anlattı.

Gerede bunları bir söyleşi havasında söylemesine karşın, Ali Fuat'ın (Erden) Von Papen'e söyledikleri tamamıyla aynı sözler olduğuna göre, üzerinde durduğu noktalar hiç de rastlantısal değildir.

Gerede, Baku'nun bütünüyle Türkçe konuşulan bir kent olduğunu vurgularken sorunun özüne parmak basmaktaydı.»

Bakanlık Müsteşarı bu yazının bir kopyasını da o sıralarda İstanbul'da Tarabya'daki elçilik binasında kalan Von Papen'e gönderiyordu.

Von Papen, Mürsel Paşa ile de görüşür.

58

Mürsel Baku, 1. Dünya Savaşı sırasında Kafkasya cephesinde savaşmış; Bakü'ye giren Kafkas İslâm Ordu-su'nun başında bulunmuştu.

Tümgeneral Mürsel Baku, Papen'e, Çakmak ile görüştüğünü, Almanların olası bir Kafkas saldırısı sırasında Türk ordusundaki Azeri kökenli, subayların izne çıkarılmalarını önerdiğini aktarıyor.

Nazi Almanyası adına Turancılık konusunda görevlendirilen Elçi Hentig de Dr. Harun adındaki bir Türklerle görüşür.

Dr. Harun, Mareşal Çakmak'tan mesaj getirmiştir.

«Türkler, gerekli silâhları elde ederlerse, İran'dan Bakü'ye doğru ilerleyecekler. Kafkasya'ya doğrudan bir saldırı söz konusu olmaz.' İran'da İngilizlerden bir muhalefet gelmez. Ruslar ise direnir.»

Hentig, Dr. Harun ile yaptığı görüşmenin raporunu .1 Ocak 1942 günü bakanlığa sunar.

Dr. Harun 24 Kasım 1941 günü Hentig'i ziyaret etmiş ve mareşalin şu mesajını getirmişti:

«Turancılık sorunu Türkiye ve Almanya arasında ilişki kurmada önenjli bir konu olabilir. Savaş tutsaklarına propaganda yapmak için emrinize adam da verebiliriz.»

Nazi Almanyası'nın Turancılık masası sorumlusu Elçi Hentig ile Hüseyin Hüsnü Erkilet mektuplaşırlar.

Elçi Hentig, Türkiye'den beklenmektedir. Ancak elçi, Almanya'da Türkler tarafından uyarılır.

«Gitmeseniz iyi olur.»

Erkilet, Hentig'e 10 Kasım günü yazdığı mektupta elçiye Türkiye'ye niçin gelmediğini sorar.

Hentig, General Erkilet'e yazdığı 17 Kasım 1941 günlü mektubunda ilişkilerinin kendisine «beşinci kol» damgası vurabileceğinden endişe ettiğini yazar.

General Erkilet ve Ali Fuat Erden, başta yazdığımız gibi Almanya'ya gidip, Rus cephesini görmüşlerdir. İki generalin Almanya gezisinde kendilerine Hentig eşlik etmiştir.

Bu dostluk mektuplaşmaları sürer.

Mektupları özel kuryeler getirir, götürürler.

59

Hentig'in kuryesi işadamı Veli Menger'dir17.

Erkilet'in 27 Kasım 1941 tarihli mektubu şöyle başlar:

«Veli Menger kanalıyla bana gönderdiğiniz 17 Kasım tarihli dostça satırlar...»¹⁶
Erkilet, Hentig'e «Beşinci kol» endişesi ile ilgili şu yanıtı verir:
«Siz, bizler için asla beşinci kol değil, bir dost, hem de değerli bir dostsunuz.»

Erkilet, Hentig'e iki Türk adı verir. Bunlar, Müstecip Fagil ve Ediğe Kemal'dir. «Müstecip bir avukat ve yazardır, savcılık da yapmıştı. Ediğe de iyi eğitim görmüş genç bir insandır. Her ikisi de Kırımlıdır. Sizden bu iki güvenilir dostumuzu Kırım'a göndermenizi ve orada Türk-Alman çıkarları için kullanmanızı rica ediyorum.»

Von Papen, Dr. Refik Saydam'dan sonra başbakanlığa getirilen Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile 27 Ağustos 1942 günü görüşür. Konu, Sovyetler'de yaşayan Türklerdir.

Saraçoğlu «Bir Türk olarak Rusya'nın yok edilmesini» istediğini söyler. Almanya, Kafkasya'yı işgal ederse, Türkiye'nin buralarda yaşayan Türklerin durumları ile ilgilenmesi doğaldır.

60

İKİNCİ BÖLÜM KIZIL ELMA

«Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lââkal (en az) o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir.»

ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU

(Başbakan)

5 Ağustos 1942

«Sândım gençlik doğar; baktım mart olmuş, gittim, eli gezdim, genci kart olmuş kimi Kırgız, Kazak, kimi Şart olmuş, dedim yahşiler çok ama idman nerede? Gideyim, arayım saman nerede?»

Ziya GÖKALP

Almdnlar, Stalingrad önlerinde yenilmişlerdi.

Devlet de kararını vermişti.

Önce sağ, sonra da sol kesimler için davalar açılacaktı.

Dergilerin kapatılması alınan birinci önlemdi.

İkinci önlem davalardı.

Kamuoyu, sağ için açılacak davanın ipuçlarını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 tarihli ünlü konuşmasında bulmakta hiç de güçlük çekmemişti.

İnönü, «Turancılık fikri» diyordu, «yine son zamanların zararlı ve hastalıklı göstergesidir.»

İnönü şöyle sürdürüyordu konuşmasını:

61

«Milli kurtuluş sona erdiği gün yalnız Sovyetlerle dostluk ve bütün komşularımız eski düşmanlıklarının bütün hatıralarını canlı olarak zihinlerde tutuyorlardı. Herkesin kafasında, biraz derman bulursak, sergüzeştçi, saldırgan bir siyasete kendimizi kaptıracağımız fikri yaşıyordu...»

İnönü, siyasetlerinin «memleket dışında sergüzeşt aramak zihniyetinden tamamen uzak» olduğunu vurguluyor ve Turancıları şöyle suçluyordu :

«Turancılar, Türk milletini bütün komşularıyla onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için bir tılsım bulmuşlardır. Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette Cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız. Fesatçılar, genç çocukları ve saf vatandaşları aldatan fikirlerini, millet karşısında açıktan açığa münakaşa edemeyeceğimizi sanmışlardır.

Aldanmışlardır.

Daha da aldanacaklardır.

Şimdi vatandaşlarımdan iki suale zihinlerinde cevap bulmalarını isteyeceğim:

Irkçılar ve Turancılar, gizli tertipler ve teşkillere başvurmuşlardır. Niçin?

Kandaşlar arasında gizli fesat tertipleriyle fikirler memlekette yürür mü? Hele Doğu'dan, Batı'dan ülkeler, gizli Turan cemiyetleri ile zapt olunur mu?

Bunlar o şeylerdir ki ancak devletin kanunları ve esas teşkilâtı ayak altına alındıktan sonra başlanabilir. Şu halde yaldızlı fikirler perdesi altında doğrudan doğruya cumhuriyetin, Büyük Millet Meclisi'nin mevcudiyeti aleyhine

teşebbüsler karşısındayız. Tertipçiler, 10 yaşındaki çocuklarımızdan bize kadar derece derece, perde perde hepimizi aldatmak iddiasındadırlar.

Vatandaşlarıma ikinci sualimi soruyorum:

Dünya olaylarının bugünkü durumunda Türkiye'nin ırkçı ve Turancı olması lâzım geldiğini iddia edenler, hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararlıdırlar?

Türk milletine yalnız belâ ve felâket getirecek oları

62

bu fikirleri yürütmek isteyenlerin Türk milletine hiçbir hizmetleri olmayacağı muhakkaktır. Bu hareketlerden yalnızca yabancılar faydalanabilirler.

Fesatçılar, yabancılarla bilerek mi hizmet ediyorlar? Yabancılar fesatçıları idare edecek kadar yakından münasebette midirler?

Bunları hüküm olarak kestirmek bugün mümkün değildir. Ama yabancıya hizmet kastı ve yabancıların yakın işbirliği hiçbir zaman meydana çıkmasa dahi hareketlerin, Türk milletine, Türk vatanına zararlı olması ve bunlardan yalnızca yabancıların faydalanmış olması söz götürmez bir hakikattir.

Vatandaşlarım!

Emin olabilirsiniz ki vatanımızı bu yeni fesatlara karşı da kudretle müdafaa edeceğiz.»

İçişleri Bakanı Hilmi Uran, 18 Mayıs 1944 günü 23189 sayılı yazısını imzalayıp İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderdiğinde, olacakları da kestirmişti. Cumhurbaşkanı İnönü de bir gün sonra 19 Mayıs nedeniyle konuşmasını hazırlamıştı.

Hükümet, ırkçı ve Turancı tanınanlarla ilgili operasyonlara girmeye karar vermişti.

Almanlar yenilmişti.

Hükümet, ırkçılar ve Turancılar ile ilgili operasyonları Alman ordularının yenilgisinden hemen sonra başlatmıştı!

Hilmi Uran'ın İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na - o zamanki adı ile Örfi İdare Komutanlığı'na - yazdığı yazı, fırtınaların habercisiydi.

«Nihal Atsız, Sabahattin Ali davasının görüldüğü 25.4. 1944 salı günü Ankara'da yüksek tahsil -ve lise talebelerinin Nihal Atsız lehinde adliye binası önünde ve içinde yaptıkları nümayiş üzerine, 3 Mayıs çarşamba günü davanın ikinci duruşmasında lâzım gelen zabıta tedbirleri alınmış ve adliye binasında bir hareket vuku bulmamakla beraber, kalabalık bir kafiye, başvekâlet ve adliye binası önünde ve Ulus Meydanı'nda taşkın hareketlerde bulun-

63

muş olduklarından zabıta marifetiyle dağıtılmış ve muharrikleri (kışkırtıcıları) nezaret altına alınmışlardı.

Mahkemenin cereyan ettiği günlerde Nihal Atsız'ın İstanbul'a döndüğü zaman taraftarlarının büyük sokak nümayişi hazırladıkları haber alınmış ve komutanlığınızın da bu husustaki muvafakati (izni) üzerine Nihal Atsız'ın İstanbul'a dönmesi muvafık görülmemiş ve Örfi İdare Ka-nunu'nun mahsus maddesindeki selâhiyete tevfiakan (ilgili maddeye dayanılarak) sözü geçenin evinde ve üstünde arama yapılmıştır.

Bu aramalar esnasında elde edilen vesikalar, filhakika Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun (anayasanın) ana vasıflarını ihlâl matuf ırkçılık-Turancılık gayesiyle muhtelif vilâyetlerde birçok muallim ve talebenin gizli bir cemiyet kurmak için faaliyete geçtikleri anlaşılmıştır.

Bu hareketin cezai mevzuat muvacehesinde durumunu tespit etmek üzere de adliye vekâleti mümessili ile vekâletimiz hukuk müşaviri ve emniyet umum müdüründen müteşekkil bir komisyon toplanmıştır.

Gerek bu komisyonun ve gerekse emniyet umum müdürlüğünün hazırladığı raporlarla aramalar neticesinde elde edilip emniyet umum müdürlüğünce tetkik edilen vesikaların hülâsaları (özetleri) bağlıdır.

Yukarıda tafsilatıyla bildirilen faaliyetleri gösterir raporlarla birlikte keyfiyet yüksek başvekâlete arzedilmiştir-tir.

İrkçı ve Turancı neşriyat, propaganda ve tahrikçi failleri hakkında teşkilâtı esasiye, Türk Ceza ve Cemiyetler Kanunlarıyla Örfi İdare Kanunu'ndaki hükümlere göre kanuni takibat yapılması yüksek icra vekilleri heyetinin 18 Mayıs 1944 tarihli toplantısında tasvip buyurulmuştur.

Gereğinin yapılmasını rica ederim.»

Aldırma Gönül Aldırma

1944 ırkçılık-Turancılık davası, Nihal Atsız - Sabahattin Ali davasından kaynaklanmıştı. Daha doğrusu Atsız-

64

Sabahattin Ali davası, ırkçılık-Turancılık davasının açılmasını belki biraz önce almıştı.

Nihal Atsız, sahibi bulunduğu Orkun dergisinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na iki açık mektup yayımlamıştı.

Nihal Atsız, Orkun adlı dergisinde 1 Nisan 1944 günü 16. sayısında «Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Mektup» başlığı altında yazdığı açık mektupta Türkiye'deki komünistlerin Halk Partisi'nin «Elâstiki altı okundan halkçılığa sığınarak kendilerini halkçı yurtseverler olarak gösterdiklerini ileri sürüyor ve komünistleri şöyle tanımlıyordu :

«İrk ve aile düşmanlığı, din ve savaş aleyhtarlığı, milleti baltalama, yurdumuzdaki azınlıklara aşırı sevgi, her şeyi iktisadi gözle görüş onları açığa vuran damgalardır.»

Atsız, komünizmin «Türk ırkının hususi yapısına» aykırı olduğunu, komünistlerin de «soysuz ve namert» olduklarını ve «mühim mevkilere» geçip «köşe başlarını tuttuğunu» ileri sürüyordu.

Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı'nda komünistlerin örgütlendiklerini, Milli Eğitim Bakanlığı'nın da bunlara kayıtsız kaldığını yazıyordu.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'di.

Atsız, o sıralar Ankara Konservatuarı'nda öğretmenlik yapan Sabahattin Ali'ye şu suçlamaları yöneltiyordu :

«Bugün Maarif Vekâleti'ne bağlı Dil Kurumu âzasından ve Ankara'daki Devlet Konservatuarı'nın öğretmenlerinden bir 'Sabahattin Ali' vardır. Hemen hemen bütün kendisini tanıyanların komünistliğini bildiği Sabahattin Ali, 1931 yılında Konya'da 14 ay hapse mahkûm edilmişti. Sebebi de başta o zamanki Reisicumhur Atatürk olduğu halde bütün devlet erkânını ve rejimi tehzil eden (alaya alan) manzum ve hezeyanname yazmasıydı. Bazı mısralarını bugünkü bazı mebusların da bildiği bu hezeyanmenin tamamını Konya'daki adliye arşivinden bulup çıkarmak kabildir. Sayın başvekil! Buraya bilmeceburiye yazarken büyük bir ızdırap duyduğum iki mısradan (beni mazur görmeyizi rica ederim) bu vatan haini şöyle diyor:

İsmet girmedim mi daha kodese?

65

F.: 5

Kel Ali'nin boynu vurulmuş mudur?

Maarif Vekâleti'nin sevgili memuru olan bu komünistin, hapse girmesini temenni ettiği İsmet, pek kolaylıkla anlayacağınız gibi, o zamanki başvekil, şimdiki reisicumhur ve hepsinin üstünde İnönü zaferlerinin Başkomutanı İsmet İnönü olduğu gibi, boynunun vurulmasını istediği Kel Ali de Ayvalık'ta Yunana ilk kurşunu atan alayın komutanı Ali Çetinkaya'dır. Bu hezeyanları yazan Sabahattin Ali, bugün kültür işlerinin mühim bir mevkiinde Maarif Vekili Hasan Âli'nin şahsi sempatisi sayesinde hatırlamak istediği Türk milletinin parasıyla yaşamaktadır.»

Atsız'ın komünistler listesi Sabahattin Ali ile de bitmiyordu.

Sabahattin Ali'den sonraki ad, Pertev Naili Boratav'-dı.

Nihal Atsız, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi doçentlerinden Boratav için «Nasıl bir komünist olduğunu bilhassa ben çok iyi bilirim» diye yazıyordu.

Atsız'a göre Boratav, Türkiye'deyken «başladığı komünistliğe» 1936 yılında gittiği Almanya'da da devam etmiş. Ziya Karamuk, Fazlı Yinal ve Şükrü Güllüoğlu adlı arkadaşları tarafından uyarılmış, bu uyarılara aldırılmayınca da «resmen şikâyet edilmiş» ve Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi Reşat Şemsettin Sıracı tarafından «suçu sabit görülerek» Türkiye'ye çağrılmıştır.

Atsız'ın komünist listesinde, Boratav'ı İstanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü Başkanı Prof. Sadreddin Celâl Antel izliyordu.

Atsız'a göre Sadrettin Celâl de bir vatan hainiydi; çünkü 1920'de Sadrettin Celâl, Moskova'daki Komünist Enternasyonal toplantısına katılmış; 1921'de

Türkiye'de Aydınlik adlı dergiyi çıkarmış ve komünistlik yüzünden hapis de yatmıştır.

Nihal Atsız, dilci Ahmet Cevat (Emre)'nin de 1920'ler-de Türk Komünist Fırkası Merkez Komitesi harici bürosu üyesi olduğunu, Mustafa Suphi ve 16 arkadaşının Trabzon'da 1921'de öldürülmesi olayından sonra yoldaşı Pav-loviç'e mektup yazarak Mustafa Suphi ve arkadaşlarının

66

«Anadolu burjuvaları» tarafından barbarca öldürüldüğünü vurguladığını, şimdi de bu komünistin CHP milletvekili olduğunu, bu eski komünistin, «bütün dillerin Türk dilinden çıktığını» ileri sürecek kadar da milliyetçilik yaptığını yazıyordu.

Atsız'ın Başbakan'dan istediği şeydu:

Bütün komünistler görevlerinden alınsın!

Açık mektup Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'i komünistleri korumakla suçluyordu.

Atsız'ın o günlerde büyük gürültü koparan mektubu şu isteklerle ve şu tümcelerle noktalanıyordu :

«Maarif Vekili şimdiye kadar İnönü ansiklopedisiyle ve birçok kitapların fthafıyla devlet başkanına olan bağlılığını göstermeye çalıştı. Bu bağlılığın samimi olduğunu ispat zamanı gelmiştir. Milli şefe karşı o hezeyanlan yazmış olan vatan haini başta olmak üzere, bütün bu saydığım komünistleri hâlâ mühim vazifelerde tutmak bu bağlılıkla tezat teşkil eder. Bağlılığın ispatı için bunların vazifelerine derhal son verilmesi zaruridir. Hatta şimdiye kadar her nasılsa bir gaflet eseri bunları vazifede tutmaktan doğan utancı silebilmek için bizzat Maarif Vekili'nin de o makamdan çekilmesi çok vatanperverane bir jest olurdu.»

Sabahattin Ali, Nihal Atsız'ı mahkemeye verdi.

Sabahattin Ali'nin 7 Nisan 1944 tarihli dilekçesinde

«Bu hakaret beni yalnız vatandaşlarımın kin ve husumetine maruz kalmakla bırakmıyor, aynı zamanda benim şahsi ve mesleki mevki ve haysiyetimi de sarsacak, talebem üzerindeki şeref ve itibarımı kıracak bir mahiyet taşıyor» diyordu.

Dava 26 Nisan 1944 günü Ankara 3. Asliye Ceza Mah-kemesi'nde başladı.

Davanın yargııcı Saffet Ünan, savcısı da sonradan Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı yapacak olan Hadi Tan'-dı.

Adliye Atsız, yanlısı gençlerle dolmuştu. Yargıç Onan, duruşmayı öğleden sonraya ertelemek zorunda kalmıştı.

67

Atsız'ın avukatı Hamit Şevket İnce, Ferruh Ağa ve Rasih Yeğengil'di.

Sabahattin. Ali duruşmada hangi suçtan yargılandığını o gün mahkemede şöyle anlatıyordu:

«932 senesinde Konya'da bir iftiraya uğrayarak kaili olduğumu (söyleyeni) hiçbir zaman kabul etmediğim bir şiirden dolayı reisicumhur hazretleri hakkında gıyabında imaeen ve telmihen (üstü kapah biçimde) tecavüzkâr lisan kullanmak suçu ile bir sene hapse mahkûm edildim. Cezam kesb-i kattiye etti (kesinleşti)...

Konya ve Sinop Hapishanesinde yattım. 1933 senesi Cumhuriyet Bayra-mı'nda çıkan Af Kanunu ile cezam, idari ve inzibati tedbirlere de şamil olmak üzere affedildi. Tekrar devlet hizmetine alındım. Tekrar devlet hizmetine alınmam için cür-mün taallûk ettiği Gazi Hazretleri'nden o zamanki Maarif Vekili Hikmet Bayur vasıtasıyla müsaade istihsal edildi (izin alındı) ve kanunen vazifeme mani bir husus olmadığı hakkında da Maarif Vekâleti Müdürlük Encümeni, o zamanlar Maarif Vekilliği Hukuk Müşavirliği yapan, sanık avukatı Hamit Şevket İnce'nin sözü üzerine hizmete alınmama karar verildi.

O zamanlar Maarif Vekilliği'nde Neşriyat Müdürlüğü Şefliği bilâhare de konservatuvar öğretmenliği ve bilâhare de dramaturgluğu yapıyorum. Bu müddet zarfında hiçbir siyasi faaliyetim olmamıştır. 1934 senesinden beri sekizi telif, beşi tercüme olmak üzere mecmuen (toplaminin) baskı sayısı 60 bine varan 13 kitap neşrettim. Hiçbir şekilde ne vatana ihanetten ne de herhangi bir şekilde komünistlikten zan altına alınmadım ve mahkûm olmadım. Ve yine mevzubahis olan mahkûmiyetimden sonra askerlik hizmetimi yaparak subay oldum ve iki defa aldığım iyi sicillere müsteniden terfi ettim. Bugün ordumuzun bir yedek üsteğmeniyim.

Dava benim mazime müteallik bir dava olmayıp halen ve serahatan (şu anda açıkça) yapılan bir hakaretin davası olduğuna göre, yüksek mahkemenizi ancak hayatımın bu kadar kısmını alâkadar edebileceğini düşünüyorum»-'.
68

Sabahattin Ali, eski arkadaşı Nihal Atsız'ı mahkemede uyarır. Der ki:
«Bu dava benim için basit bir hakaret davasıdır. Bu davanın bir siyasi dava haline getirilmesinin ve burada siyasi münakaşalar açılmasının hem memleket hem de bilhassa suçlu için çok ağır neticeler doğurabileceğini zikretmek istiyorum.» Sanık Atsız, Türkiye'yi bir uçurum kenarında gördüğünü, acık mektubu bu nedenle yazdığını söyledikten sonra Sabahattin Ali'yi şöyle yanıtlamıştı:
«Sabahattin Ali teskiye edilerek vazifeye başladığını söylüyor. Halbuki bu böyle değildir. Hizmete alındığı 1934 senesinde 'Atatürk hakkında fikrini değiştirdiğini ispat edersen Hizmete alınırsın' diyen Hikmet Bayur'a, fikrini değiştirdiğini ispat için Varlık dergisinde bütün mısralarından sahte olduğu anlaşılan bir methiye yazmış ve bununla fikir değiştirdiğine hükmolunarak Maarif Hizmetine alınmıştır, yoksa Atatürk'ten hususi müsaade alınmış değildir. Esasen Cumhurreisi muallimlerin bu gibi hususi-yatları ile uğraşmaz»-5.
Avukat Hamit Şevket İnce, Sabahattin Ali'ye «Davacı hıyanetini de ispat etmemize müsaade ediyor mu?» sorusunun sorulmasını istemişti.

Sabahattin Ali, Atsız « avukatı İnce'yi yanıtlıyor, cezaevinden çıktıktan sonra göreve yeniden alınması konusunda Atsız'ın ileri sürdüğü savların doğru olmadığını, sekiz ciltlik eserlerinin görüşlerini de. ortaya koyduğunu söylüyordu.

Sabahattin Ali meydan okuyordu :

«Vatan aleyhinde tek satırım bulunursa davamdan vazgeçer, ömrümün sonuna kadar yazı yazmamaya söz veririm.»

Nihal Atsız, savunmasında Sabahattin Ali'nin öykülerinden örnekler veriyor ve yazarın öykülerinde «Köy halkının sermayedarlara köle olduğunu» anlattığını ileri sürüyordu.

Atsız, Sabahattin Ali'nin öykülerini böylece değerlendirdikten sonra sözlerini şöyle sürdürüyordu:

69

«Vatanı yıkmak istediği belli olan, besbelli olan birisine vatan haini dediğim için karsınızda bulunuyorum. Vereceğiniz karan lehime çevirmek için kanunun kaçamak yollarını arayacak değilim. Şu kadar söyleyebilirim ki, Sabahattin Ali bir komünist olduğu, rejimi değiştirmek ve istiklâlimizi yok etmek istediği, yani vatan haini olduğu, Maarif Vekâleti tarafından himaye edildiği için bu tabiri kullandım, yoksa mektubun sebebi kalmaz, Maarif Vekâleti'-nin gafleti anlatılmış olmazdı.»

Yargıç Saffet Ünan, 9 Mayıs 1944 günü kararı açıklıyordu.

Atsız, Sabahattin Ali'ye hakareten 4 ay hapis cezasına çarptırılıyor ve cezası da erteleniyordu.

Mahkeme, kararında sanık Atsız'ın zararlı gördüğü kişileri gerektiğinde devlete bildirebileceğini, ancak kimseye «vatan haini» diyemeyeceğini belirtiyordu. Sabahattin Ali davasını kazanmıştı.

Atsız, o sıralar İstanbul'da Boğaziçi Lisesi'nde öğretmendir. Nihal Atsız, 7 Nisan 1944'te Boğaziçi Lisesi Müdürü Hıfzı Gönensay tarafından çağrılır ve işine son verildiğini öğrenir.

Atsız, ne bu davayı unuttu ne de kendisini işten atan Milli Eğitim Bakam'm.

Sırası gelince de öcünü Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'den aldı...

Nihal Atsız'ın Başbakan Saraçoğlu'na yazdığı açık mektubu yayınlayan Orhun dergisi. Bakanlar Kurulu'nun 6 Mayıs 1944 tarihli ve 3/686 sayılı kararı ile kapatılmıştı.

Yine aynı günlerde solcu Yurt ve Dünya dergisi de kapatılıyordu.

15 Mayıs 1944 gün ve 4/2405 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı yazısını okuyalım:

«Başvekâlet Yüksek Makamı'na,

15.5.1944 tarih ve 4/2391 sayılı tezkere ile 'verim' isimli mecmuanın arada arz edilen sebeplerle kapatılmasını rica etmiştim.

Buna ek olarak Samsun'da Dr. Tevetoğlu tarafından çıkarılan ve bazı profesör ve öğretmenlerin yazı yazdıkla-

70

n Kopuş isimli dergide aynı tahrik edici ruh sarıh olarak görülmektedir. Bilhassa kapağın içinde Samsun, Adana ve Balıkesir liselerinin zikredilerek bunları müfrit hareketlere sevk edici yazıların bulunması, bu derginin hemen kapatılmasında zaruret olduğu mülâhazasına beni sevk etmiştir.

26.6.1944 tarih ve 4/2112 sayılı arzımda Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde doçent olan sahiplerini çağırarak çıkartılmalarının terbiye vazifesi ile telefinde öğrencilerin tahriki bakımından zararlı olduğu söylendikten sonra yayımı sahiplerince tehir edilmiş bulunan Yurt ve Dünya ile Adımlar mecmualarının da cihetleri ne olursa olsun, teşkilâtımız içinde en *üçük bir tahrike imkân bırakmamak üzere resmen kapatılmalarını faydalı bulmaktayım. Bu husustaki emirlerinize intizar ile en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Maarif Vekili Yücel.»

Atsız-Sabahattin Ali davasında adliyede ve Başbakanlık önünde gösteri yapan öğrenciler de üniversitede çeşitli cezalara çarptırılmıştı.

Ankara' Üniversitesi Siyasal Bilgiler Mektebi Talebe İşleri Disiplin Kurulu 18 Mayıs 1944 günü Müdür Vekili Prof. Burhan Köni'nin başkanlığında Prof. Hamit Sadi Selen, Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Hüseyin Avni Göktürk, Abdullah Aker ve Bedii Ziya Egemen ile toplanarak üç öğrencinin birer yıl süre ile okuldan uzaklaştırılmalarını kararlaştırmıştı.

Bu öğrenciler, 232 numaralı üçüncü sınıf öğrencisi Osman Gümrükçüoğlu, 313 numaralı öğrenci Ali Çankaya,

352 numaralı ikinci sınıf öğrencisi Ziya Çoker'di.

Aradan yıllar geçecek, bu cezayı veren Disiplin Kurulu üyelerinden Hüseyin Avni Göktürk, Milli Emniyet Başkanı, sonradan da DP milletvekili olacak ve 27 Mayıs 1960 İhtilâli'nden sonra yargılanacaktı.

Aynı kurulda bulunan Abdullah Aker de DP bakanı olacak, o da Göktürk gibi Yassıada'da yargılanacaktı.

71

Enver Ziya Karal, 27 Mayıs İhtilâli'nden sonra oluşturulan Kurucu Meclis'te Anayasa Komisyonu Başkanlığı yapacak; Ziya Çöker de 1980 öncesinde İçişleri Bakanlığı Müsteşarı olacaktı!

Atsız, Sabahattin Ali'yi Düelloya Çağırıyor!

Her yıl 3 Mayıs «Türkçülük Günü» olarak kutlanır.

3 Mayıs 1944, Sabahattin Ali-Atsız davasında Atsız yanlısı öğrencilerin gösteri yaptıkları gündür.

Sabahattin Ali ve Atsız niçin birbirlerine karşı bu kadar acımasız bir savaş açmışlardı?

Bu savaş, ilerici-gerici; sağcı-solcu; ülkücü-devrimci gibi adlarla nitelenen kavgaların 40'lı yıllara yansıyan biçimiydi.

Atsız o'lmazsa bir başka Atsız; Sabahattin Ali olmazsa bir başka Sabahattin Ali bulunurdu.

Üstelik, 40'lı yılların iki düşünce ve inanç savaşçısı Sabahattin Ali ve Nihal Atsız çok eski arkadaşlıklar.

Arkadaşlıkları, 1926-27 yıllarına rastlar. Ö yıllarda Türkocağında «Kızıl Elma»4 adlı bir oda açılmıştır. 40'lı yılların kavgalarına damgalarını vuracak olan bu iki savaşçı Türkocağı'nda karşılaşır.

«Lüzumundan pek fazla gürültüyle konuşan, ağır sözlere bile kızmayan ve hemen herkesle laubali olan bu çocuk bir takım manzumeler yazıyor ve emsaline göre de muvaffak oluyordu. Daima mübalâğaya meyyal olan tabiatı dolayısıyla de, överken de, hiciv-ederken de şiddetli teşbihler yapıyor, etrafını güldürüyordu/ Hiç sıkılmayan, gayet serbest bir huyu vardı.»

Yıllar sonra Atsız, bu amansız düşmanını böyle tanımlayacaktı5.

Atsız, Türkocağı'nda ilk kez karşılaştığı Sabahattin Ali'ye sorar:

«Siz Yüksek Muallim Mektebi'nden misiniz?»

Sabahattin Ali'nin yanıtı şöyledir:

«Hayır, alçak muallimdenim!»

72

Sabahattin Ali, Orhan Saik Gökyay. Pertev Naili Bo-ratav ve Atsız İstanbul'daki Yüksek Muallim Okulu'nda aynı yatakhane kalırlar. Dost ve arkadaşlıklar.

Atsız, Sabahattin Ali'nin öykülerini «Atsız Mecmua»-da da yayınlamıştı. Sabahattin Ali ile Atsız'm yolları ayrılır. Sabahattin' Afi solcu; Atsız da ırkçıdır. Sabahattin Ali, ırkçıları konu alan «İçimizdeki Şeytan» romanını yazmıştır. Atsız ve Sabahattin Ali, bu romanın yayınlanmasından sonra birbirlerine iyice düşman olurlar.

Kılıçlar çekilmiştir.

Atsız, «İçimizdeki Şeytan» romanına karşı «İçimizdeki Şeytanlar» başlıklı broşürle karşılık verir. Atsız'a göre Sabahattin Ali, bu romanı ile «milliyetperverliği kötülemeye ve Türkçüleri fena göstermeye» yeltenmiştir. «İçimizdeki Şeytan» romanının kahramanları Prof. Mükrimin Halil, yazar Peyami Safa ve Prof. Zeki Velidi'-dir.

Atsız, «İçimizdeki Şeytanlar» adlı broşürde Sabahattin Ali'nin Rum kökenli olduğunu ileri sürerek şöyle saldırır :

«Kirye Sebahattinaki!.. Yahut fikirlerine ve irfanına göre yoldaş Sabahattin Aliyef... Sen, kanı bozuk Oflu Rum dönmesi ve Marks'ın fikri veledi!»

Nihal Atsız, bu broşürde Sabahattin Ali'nin Atatürk'e hakarettten mahkûm olduğunu da anlatır. Atsız'ın kendisi de Atatürk ve çevresini eleştiren «Dalkavuklar Gecesi» adlı bir kitap yayınlayacak ve Sabahattin Ali ve Nihal Atsız davasındaki avukatı Hamit Şevket İnce, bu romanı okuduktan sonra Atsız'ın avukatlığından çekilecekti6.

Atsız, daha sonra şu satırları ile Sabahattin Ali'yi düelloya çağırır:

«Biz Türklerle, siz komünistlerin, fikir sahasında anlaşmamıza imkân olmadığı için, toplu bir halde, yumruklarımızın hakkını vererek çarpışmamız pek hoş olurdu. Çünkü fikirlerin halledemediği davaları kan halleder. Gerçi komünistler bu yiğitliği gösteremez. Fakat benim sana gayet samimi ve erkekçe bir teklifim var. Sen yedeksubay

73

olduğun için süngü kullanmasını bilmiş olman icap eder. Bu davayı kökünden halledebilmek için benimle, şehirlerden çok uzak bir yerde süngü veya kılıçla bir ölüm-dirim çarpışmasını göze alacak kadar yüreğin var mı? Biz birbirimize ölümüne kadar düşmanlık edecek olan iki zümreyiz. Fikir savaşından bir sonuç çıkmadığını biliyorsun. Her halde senin de istediğin gibi birşeyler yapmalıyız. Türk gençliğini roman ve hikâye ile zehirlemekte devam etmene engel olmak için sana bu teklifi yapıyorum. Fikir sahasında bizimle boy ölçüşemezsiniz. Fakat, gizlice bazı kimseleri kandırabilirsiniz. Bunun da önüne geçmek için sana en şerefli iki silâhdan biriyle, ikimizden biri ortadan kalkıncaya dek vuruşmayı teklif ediyorum. Bilmem, bu şerefi de tepecek misin?»

Broşür 19 Temmuz 1940 tarihini taşıyor.

Böyle bir düello olmadı.

Bu düello yerine kalem düelloları yaşandı.

Bugün Sabahattin Alinin kızı Filiz Ali, Cumhuriyet gazetesinde müzik yazıları yazıyor; Atsız'ın büyük oğlu Yağmur Atsız da uzun yıllar Cumhuriyet gazetesinin Köln muhabirliğini yaptı.

Yağmur, benim de arkadaşım. 1978'de Köln'de evinde kaldım. Yağmur bu evden çıktı; aynı eve Orsan Öymen taşındı. Ve Orsan ölünceye kadar bu evde oturdu.' Yağmur Atsız, ilerici bir aydın. Yağmur Atsız, inançları nedeniyle 12 Eylül döneminde Türkiye'ye gelemedi. Çünkü askeri yönetim Yağmur Atsız hakkında tutuklama kararı çıkarmıştı.

Baba-oğul Atsızlar ilginç bir yazgıyı oluşturmuşlar. Baba ırkçı; oğlu solcu!

Atsız, oğlu Yağmur doğunca şu şiiri yazmıştı:

«Atsız oğlu Yağmur denen bu yağız çeri Atılarak hepinizden daha ileri Güldürecek babasının yanık ruhunu; Ruh ve yürek sağırıları anlamaz bunu7..

Yağmur'un yüreği ırkçılıkla değil çağdaş ve ilerici düşüncelerle doldu.

74

«Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan vatan müebbet bir ülkedir Turan.»

Ziya GÖKALP

«Örfi İdare Komutanlığı'ndan tebliğ edilmiştir.

İrkçılık-Turancılık gayeleriyle gizli cemiyet kurarak millete ve vatana karşı hıyanet hareketlerine teşebbüs ettiklerinden dolayı tahkikatları mevcuten yapılan şahıslar hakkında alınan son tahkikat kararı umumi efkâra aynıyla arz olunur.

Örfe İdare Komutanı

Korgeneral Sabit Noyan.»

İnönü'nün 19 Mayıs konuşmasından sonra soruşturmalar başlamış, tutuklamalar yapılmıştı.

O tarihte İçişleri Bakanı Hilmi Uran'dı. Emniyet Genel Müdürü Osman Sabrı Adal, yardımcısı da Kâmrân Çohruk.

Vali Lütfe Kırdar.

Savcı Kâzım Aloç.

Emniyet Müdürü Ahmet Demir, Sıkıyönetim Komutanı da Sabit Noyan'dı.

Soruşturmaları Çohruk, Demir ve Aloç yapıyorlardı..

Sorgucular, polis Muzaffer Uz ve Birinci Şube Müdürü Sait Koçak'tı.

Sanık avukatlarından biri Prof. Kenan Öner'di; öteki de Hamit Şevket İnce.

İrkçılık-Turancılık davasında yargılananlar kimlerdi?

Öğretim üyeleri ve öğretmenler:

Prof. Zeki Velidi Togan, Nihal Atsız, Necdet Sancar, Hüseyin Namık Orkun, Orhan Saik Gökyay, Ahmet Ellez.

Subaylar:

Yüzbaşı Alpaslan Türkeş, Tabip Yüzbaşı Fethi Tevet-oğlu, Dr. Yüzbaşı Hasan Ferit Cansever, Yargıç yedek Teğmen Cebbar Şenel, yedek Asteğmen Zeki Sofuoğlu, yedek Asteğmen Fazıl Hisarcıklı.

Gazeteci:

Reha Oğuz Türkkân, Nurullah Banman.

Hekim:

75

Ahmet Karadağlı.

Yargıç:

Sait Bilgiç.

Öğrenci :

Cihat Savaşer, Muzaffer Eriş, Fehiman Altan, Cemal Oğuz Öcal.

Memur:

Hikmet Tanyu, ismet Tümtürk, Hamza Sadi Özbek, Saim Bayrak.

İşsiz :

Yusuf K'adıgil.

Nuriiman Karadağlı (Ev kadını - Dr. Karadağlı'nın İran uyruklu eşi).

Bu soruşturma nedeniyle 49 kişinin sorgusu yapılmış,-bu 49 kişiden 33'ü tutuklanmıştı. Tutuklanan bu 33 sanıktan Bedriye Atsız, Mehmet Külâhlioğlu, Ahmet Ali Bayrakçı, Ahmet Ellez, Ziya Özkaynak, Tahsin Argun, Mehmet Irmak, İsfendiyar Baruönü, Osman Yüksel (Serdengeçti) ve Orhan Türkkân haklarında koşturmaya yer olmdığı kararı verilerek bu sanıklar, 27 Temmuz 1944 günü salıverilmişlerdi.

Geriye kalan 23 sanık İstanbul 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmışlardı.

ABD'nin Turan Raporu

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Laurance Steinhart, 21 Eylül 1944 günü 798 sayılı gizli yazısında İrkçılık-Turan-cılık davasında yargılanan 23 kişinin adlarını hükümetine bildiriyordu.

Büyükelçi olayı şöyle yorumluyordu :

«Gizli bir Türk örgütü, (kendisini Türk ırkı ve kültürüne dayayan bir örgüt) bir dava sırasında Ankara Kon-servatuvan Müzik Bölümü öğretmenlerinden Sabahattin Ali'nin milliyetçi yazar Nihal Atsız'ı suçlaması sırasında ortaya çıktı.

Bu dava sırasında anti-komünist gösteriler yapmak-

76

la suçlanan bir grup öğrenci de yakalandı. Bunlar, pan-Turancılık ideallerini ve faşist doktrinleri Türk öğrenciler ve aydınlar arasında yaydıkları gerekçesi ile cezalandırıldılar.

İnönü, 19 Mayıs törenlerinde Pan-Turancılık konusuna değindi. 7 eylülde İstanbul'da açılan dava, polisin bu konuda inceleme ve soruşturma yapmasına yol açtı. Sanıklardan hiçbiri siyasal yönden göze çarpmadılar.

Davada öğrenciler, öğretmenler ve genç subaylar yargılanıyor.

Suçlanan 23 kişinin lideri İstanbul Üniversitesi Tarih Profesörü Zeki Velidi Togan olarak görünüyor.

Togan, Rusya'daki Müslümanların Türk uyruğuna geçirilmesi görüşünü savunuyor. (..) İddianamede sanıkların anayasayı çiğnedikleri belirtiliyor. Yabancı nüfuslar, özellikle Almanya'nın bu hareketlerin arkasında olduğunu düşünüyorlar. Almanya, Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesini istiyor. İddianamede ırkçıların kendi aralarında bazı şifreler kullandıklarını da yazıyor. Bunlar, silâh üzerine edilen yeminler, mambo, jambo, cemiyet üyelerinin kalpleri ve dünya üzerine yeminler. (..) Pan-Turancılık hareketinin önemini ve gücünü tahmin etmek oldukça zor. Pan-Turancılık hükümet çevrelerince 'Bazı aydınİGr arasında oluşmuş, ancak kökleri halktan kopuk' olarak tanımlanıyor. İnönü, 19 Mayıs konuşmasında haklı kararı almış ve bu kararı açıklamıştı. İnönü konuşmasında ırkçılık konusunda uyarılarda bulunuyor ve hareketin hükümetçe bastırılacağını belirtiyordu.

Türk kaynaklarının elçiliğimize gönderdikleri habere göre Pan-Turancılık hareketi gençler arasında yayıldı ve bazı genç hükümet üyelerince de desteklendi.

Pan-Turancı güçlerin Almanlar tarafından verilen paranın ne kadarmı aldıklarını söylemek güç, ama şurası açık ki Turancılıkla suçlananların çoğu Almanya'ya geziler yaptılar. Örneğin şimdi Almanya'da bulunan ve bu

77

yargılananlarla ilişkisi saptanan Huriye İmam bunlara örnektir.

Güvenilir kaynaklar ayrıca Nuri Demirağ'ın Pan-Turancılık hareketi ile gizli, el altından ve henüz saptanamayan bir bağlantısı olduğunu ileri sürüyorlar. Nuri Demirağ, Türkiye'nin çok zengin yurttaşlarından biri. Aynı zamanda aşırı derecede ihtiras sahibi olduğu belirtiliyor. Demirağ ayrıca Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa ile de yakın arkadaşdır.

Bu ana bağlantı içinde İstanbul'da General Ali İhsan Sabis hakkında bir dava açıldı. Sabis, emekli generallerdendir. Yargılananlardan aldığı ve daha önce de ulaşan bilgilere göre Sabis, 1920'lerde Atatürk ile kavga etmiş. Bu nedenle Sabis, rejime karşı kin beslemiş. Sabis'in Hit-ler'in operasyonlarını kontrol ettiği ve yönettiği ana merkezi iki kez ziyaret ettiği rapor edilmiş. Fakat elçiliğin bir Türk istihbaratçısından aldığı kesin bilgiye göre Sabis Pan-Turancı hareket ile çok yakından ilgiliydi. Sabis, Almanya'dan Zeki Velidi Togan ile birlikte hareketleri yönetiyordu.»

ABD Büyükelçiliği rapora ek olarak yargılananların adlarını da bildiriyordu. Dava Başlıyor

Son soruşturmanın açılması kararında özellikle üç sanık üzerinde durulduğu anlaşılıyordu. Bunlar, Prof. Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz Türkkkan ve Nihal Atsız'dı.

Reha Oğuz Türkkkan, 1940'ların başında Bozkurt ve Gökbörü adlı dergileri çıkartmaktaydı.

Dr. Hasan Ferit Cansever'in Türk Yurdu, Dr. Rıza Nur'un «Türk Yurdu», Atsız'ın «Orhun», Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç ve Erkilet Paşa ile Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa tarafından paraca desteklendiği ileri sürülen «Çınaraltı», Dr. Fethi Tevetoğlu'nun «Kopuz» adlı dergileri o yılların, Türkçü, ırkçı ya da Turancı sayılan yayın organlarının başlıcalarıydı.

78

«Orhuncu Atsız» ile «Bozkurtçu Türkkkan» birbirleriyle hiç geçinemezlerdi.

Son soruşturmanın açılması kararında; Reha Oğuz'un Ankara Gazi Lisesi'nde sınıf arkadaşları Cihat Savaşfer, Ceyhun Kansu, Hikmet Tanyu ve Bülent ile «Gürem» adını verdikleri bir gizli örgüt kurdukları, Reha Oğuz'un Ceyhun Atuf'a «Senin aile tarafın Çerkezmiş» diyerek Ceyhun Atuf'u örgütten uzaklaştırdığını, bundan sonra örgütün Reha Oğuz ve Hikmet Tanyu tarafından sürdürüldüğü anlatılıyordu. Savcıya göre Gürem gizli örgüttü, Türk soyundan gelmeyenlerin elindeki hükümeti zorla almak amacıyla kurulmuştu!

Savcı, Reha Oğuz'un Nihal Atsız'a başvurup bir gizli örgüt kurduklarını söylediğini belirttikten sonra Ziya Özaknak adlı bir tanığın Reha Oğuz hakkındaki şu anlatımlarına yer veriyordu :

«İrkçı ve Turancı, bir hükümet kurmak lâzımdır. Bugünkü hükümet hiçbir şey başaramıyor. Biz hükümeti ele almak için gizli bir teşkilât kurduk. Atatürk'e muhalif bir doktorun idaresindeyiz. Birçok subaylar cemiyetimize dahildir. Muhafız Alayı ve Sarıkışla subaylarını elde ederek bu kuvvetlerle merkezden ani

bir darbei hükümet yapacağız. Ecnebi bir hükümetle temastayız. Bize silâhla yardım edecek. Doğru Büyük Millet Meclisi'ne giderek evvelâ mebusları tevkif edip, iktidarı alacağız!»

Savcılık ve mahkemede Reha Oğuz olayları şöyle anlatır:

«Türkçülük-Turanctlık hakkında yazılmış bütün kitapları okuyarak bunların tesiri altında kaldım. (..) Turan'da-ki Türkleri de Türkiye ile birleştirerek saf Türklerden müteşekkil kuvvetli bir kitlenin vücut bulacağı inancıyla Filiz dergisinde, Ergenekon ve Bozkurt adlı dergilerde yazılar yazdım. Kitap sevenler kurumu ile de Türkçülüğe ve Turancılığa ait yazılmış eserleri yeniden yayınlamak istedim... (Gurem'e girmek için, ırkçı ve Turancı olmak ve bu uğurda çalışacağına yemin etmek şarttı.. (..) Turant-

79

Jıgın tahakkuku için hudutlarımız dışındaki Türklerin ilerde hürriyetlerine ve istiklâllerine kavuştukları zaman Hatay gibi bize iltihak etmelerine veyahut Türkiye'nin müttefikleri ile Rusya'ya hücum etmeleri veya Alman-Rus harbinde Rusların mağlûp olmaları ve inhilâl etmeleri ile oradaki Türklerin istiklâle kavuşup Türkiye ile birleşmeye karar vermeleri üzerine vukuu bulacağını...» Reha Oğuz Türkkan, mahkeme önünde Ziya Özkay-nak ile görüşmeleri konusunda şu yorumu yapar:

«...Gizli bir cemiyetimizin bulunduğunu; azasının 70-80 kişi olduğunu, Avni Mot adlı bir şefimizin bulunduğunu, cemiyetimizin istihbarat matbuat, tetkik ve neşriyat kolları halinde çalıştığını, gayemizin de masonlar gibi fikir- daşlarımızı gizli tutmak, seneler boyunca mühim mevkilere yükseltmek ve fikirlerimize uymayanlara yer vermemek ve bu arada Türkçülük neşriyatı da yaparak inanan kitleyi çoğaltmak ve azaların bu anlamda kifayetsizliği karşısında ilerde ya da siyasi fıkra halinde ortaya .çıkılmak veyahut bir hükümet darbesi yaparak inanan nesle iktidarı temin eylemek ve ihtilâl yaparak kan dökülmesini doğru görmediğimden kansız bir surette hükümet darbesinin yapılması icap ettiğini söyledim.. Gizli cemiyetimize ordu mensuplarının dahil olduğunu söylemedim. Yalnız Ergenekon mecmuasının her yerde ve hatta Sarıkışla subayları tarafından okunduğunu gördüğümü bildirdim.»

Reha Oğuz, mahkemede, herhangi bir gizli örgütün kurucusu olmadığını, aralarında çekişme olan Atsız'a karşı kendisine «ehemmiyet atfettirmek» için böyle konuştuğunu, amacının «Atsız'a karşı blöf yapmak» olduğunu söyleyerek kendisini savunuyordu :

«Atsız'a karşı yapılan bu blöfün meydana çıkmaması için Fehiman Altan'a da evimde aynı şekilde yemin ettirdim. İkinci maksadım da Anadolucular grubuna karşı bir gösteriş yapmaktı. Çünkü Fehiman, Anadolucular grubundan olan Emin Molo'nun akrobasiydi. Ona söyleyecek, dolayısıyla, aynı gruptan olan Remzi Oğuz Arık da duyacaktı. Bu surette biz Bozkurtçuların esaslı şekilde çalıştığımızı anlatmakt;»

80

Atsız, İrkçı-Turancı akımların lideri ve ideologu sayılıyordu.

Dr. Rıza Nur, siyasal görüşlerinin savunulması görevini Atsız'a bırakmıştı. Nihal Atsız, 1905 yılında İstanbul'da doğmuştu.

Atsız, liseyi bitirdikten sonra Tıp Fakültesi'ne girdi. Siyasal çalışmaları nedeniyle Tıp Fakültesi'nden atılınca Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Edebiyat Fakültesi'ni bitirir bitirmez, aynı fakültede asistan oldu.

Atsız, 1930 yılında çıkardığı «Atış» adlı mecmua ve hocası Zeki Velidi Togan ile ilgili bir telgrafı nedeniyle Malatya'ya sürüldü. Çeşitli illerde öğretmenlik yaptı. Orhun dergisini çıkardı. Orhun dergisinde yayımladığı yazılar nedeniyle Sabahattin Ali tarafından mahkemeye verildi.

Atatürk düşmanı Dr. Rıza Nur'un siyasal mirasçısı Nihal Atsız'dı!

Son soruşturmanın açılması kararında. Zeki Velidi'-nin Alman-Sovyet savaşı sırasında Almanya'da «Ruslarla birleşip taarruza» geçme düşüncesi ile örgütlenme çalışmaları yaptığı, bu amaç için Neriman ve Ahmet Karadağlı ile görüştüğü ve aynı amaçla Reha Oğuz ile mektuplaştıkları anlatılıyor ve Prof. Zeki Velidi Togan'ın bir gizli örgüt kurduğu ileri sürülüyordu.

Savcı Kâzım Aloç, 1941 yılında sanıkların Taksim'de bir evde «esir Türkleri kurtarmak» amacıyla gizli örgüt kurdukları, bu örgütle de hükümeti devirmek

istediklerini, bu amaçla tabanca ve bayrak üzerine yemin ettiklerini ileri sürmekteydi.

Savcıya göre Atsız, Irkçı ve Turancıydı. Kardeşi Necdet Sancar'a yazdığı mektuplarda Turancılık propagandasından söz etmiş, öteki sanıklara da ırkçılığı ve Turancılığı benimsetmiştir.

Atsız'ın Sancar'a yazdığı 7-8 Eylül 1941 günlü mektubu şöyleydi:

«Senin Çerkez olduğunu keşfeden itler benim de Çerkez olduğumu keşfetmişler. Bizi Türk olmamakla itham edip şüphe yaratmak istiyorlar. Memlekette namuslu Türk-

81

F.: 6

lük rejimi kurulunca bunların toptan imhası işten bile değildir.»

Atsız, «Bozkurtçu» olarak bilinen Reha Oğuz Türkkkan ile çatışma halindeydi. Mektupta bu çatışma anlatılmaktaydı.

Savcı Kâzım Aloç ile sanıklardan Nihal Atsız arasında sorgularda sık sık tartışmalar yaşanıyordu.

Bu tartışmalardan birini aktararak o günlerin havasını birlikte yaşayalım:

Savcı Atsız'a, «Siz dördüncü göbek babanızı bilmiyorsunuz. Biz öğrendik» der.

Atsız, şaşırır ve sorar: «Kimmiş?»

«Dördüncü göbek babanız Rum» der. Atsız'ın dedesinin babasının da «dönme» olduğunu ileri sürer.

Savcı, bu görüşünü iddianamesine de yansıtmış; Atsız'ın «üçüncü göbekten babasının Rum olduğunu» yazmıştı!

Atsız, Aloç'ün bu savlarını mahkemedeki sorgusunda şöyle yanıtlar:

«Belki bu iftira benim ırkçılığımı çürütmek için ortaya atılmıştır. Fakat çürütülemez. Farzı mahal benim ve baba tarafından bütün ecdadım gayri Türk olsa bile yine bununla ırkçılık ülküsü çürütülemez... (...) Fakat ben halis Türk değilsem, ırkçılık davası gütmem; hem samimi olduğumu hem bu davanın haklı ve kuvvetli olduğunu gösterir.»

Atsız, sorgusunda Turancılık konusunda şu ilginç polemiği yapar:

«Irkçı ve Turancı olduğumuz için vatan ve millet haini olduğumuzu gazetelerde ilân eden örfi idare komutanıyla duruşmamızı yapan hâkimlerin hep Turancılığa ait adlar taşıması Allah'ın bir lütfü ve ihtarıdır.»

Atsız, gerçekten parlak bir savunma yapmıştı.

Nihal Atsız, savunmasında Reha Oğuz ve Cemal Oğuz'u verdikleri ifadelerin kendisi ile ilgili bölümleri yüzünden sert bir dille yanıtlıyordu.

Atsız, Sabahattin Ali'nin açtığı dava nedeniyle yapılan gösterilerin kendisi tarafından değil, Rasih Kapan, Re-

82

şat Şemsettin, Behçet Kemal, Rabii Barkın, Suud Kemal ve Tahsin Banguoğlu adlarındaki milletvekillerinin «şifahî telkinleri» ile oluştuğunu da söylüyordu.

Atsız, Savcı Aloç'ü şu sözlerle suçluyordu :

«Bu kadar büyük, adeta cihanşümul bir davanın sorgusunu üzerine alan Kâzım Aloç, davanın azameti ile uygun, şahsi bir ikbal temini hevesiyle işe başlamış, müzelerdeki heybetli mankenlerin altından iki değnek parçası çıktığı gibi bu haliyle tahkikatın altından da iki manyakla masum vatanperverler çıkınca inanmamış, muhakkak resmi sözlere uygun ifadeler almak için maznunlara emniyet müdürlüğündeki yardımcılarını ile birlikte her türlü işkence yapmaktan çekinmemiştir. İnsanların insan gibi hava ve güneş görerek yaşayacağı kocaman bir askeri cezaevi varken, maznunları sıkışık, pis, bir karyolanın ancak sığıdığı hücrelerde, güneş bulunmayan, yaz günlerinde musluklarından su akmayan Emniyet Müdürlüğü nezarethanesine niçin götürüldüğü, elbette mahke-menizce takdir olunacaktır.»

Nihal Atsız savunmasını şöyle bitirmişti:

«Irkçı ve Turancı olduğum için mahkûm olursam, bu mahkûmluk hayatımın en büyük şerefini teşkil edecektir.»

Sanıklar, Sirkeci'deki ünlü Sansaryan Han'da «Tabutluk» adı verilen hücrelere kapatılmışlardı. Başlarına da beş yüz mumluk lâmbalar asılmıştı.

Atsız, Savcı Aloç'u işkencelerden de sorumlu tutuyordu :

«Bize Pera Palas Oteli'ni tahsis edemeyeceğini söyleyerek istihza kabiliyetini ispata yeltenen, 'Elbette her türlü işkenceyi göreceklerdir' diyerek şecaat arz

eden; istediği şekilde ifade almak için anayasamızla yasak edilen işkence yollarına saparak Reha'yı, Hamza'yı, Hikmet'i, Osman Yüksel'i, Orhan Saik'i (Tabutluk) denen, tepesinde beş yüzer mumluk üç ampul yanan, bir insanı ancak ayakta durabileceği kadar dar bir hücreye sokan; amme şahidi diye ifadesini okuduğu Külâhlioğlu Mehmet'e falaka attıran; Necdet Sancar'ı ne bir penceresi ne de hava

83

deliği olmayan hücrede 22 gün tutan, Zeki Velidi'yi üç gün aç bırakan; beni toprağın beş metre altında küflü ve rutubetli havasında kibrit yanmayan ve eşyaları küflenene, duvarlarından lâğım borusu sızan bir mezarda, evet mezarda, bir hafta tutan, masum zevceyi tevkif ettirerek yavrusundan zorla ayırıp o zaman dört yaşında bulunan küçük oğlumu anası babası sağken öksüz bırakan bu adamın, bana vicdansız diyerek tahkire cüret etmesi, vicdana karşı bir iftira ve işgal ettiği makama hakarettir!»

Sanıklardan Reha Oğuz Türkkan'ın savunması 8 saat, 23 dakika sürdü. Türkkan, 327 sayfa tutan savunmasında, kendisinin «Kızıllar tarafından» susturulmak istendiğini, davanın açılma nedeninin bu amaç olduğunu ileri sürüyor ve «Gizli örgüt kurma» suçlamasını yadsırken de şunları söylüyordu :

«17-18 yaşlarımla tesiri ile şuna, buna, gizli bir cemiyet mensubu gibi görünmek sevdiğime düştüm. Bir iki kişiye bundan bahsettim. Mektuplarımda mübalâğalı cümleler sarfettim. Lâf olsun diye bir iki kişiye yemin ettirdim. Hülâsa, yalan demeyim, yaşım hakkında zararsız palavralar attım.»

Reha Oğuz Türkkan, savunmasının 17. sayfasında bu çocukça çalışmalarının «düşmanları tarafından tahrif edilip şişirildiğini» anlatıyor ve «düşmanlarının listesini de veriyordu.

Şahsi düşmanlar; Nihal Atsız, Hamza Sadi Özbek, Nu-rullah Banman, Ziya Özaynak, Tahsin Argun, Kâzım Aloç.

Fikir düşmanları; komünistler ve Türkkan'ı eleştiren Falih Rıfkı gibi yazarlar! Türkkan'a göre Atsız «kindar, kıskanç ve yalancıydı. Sanıklardan Hüseyin Namık Orkun da kendisi hakkında «Ermenidir» diye dedikodu yapmış; bu yüzden araları açılmıştı. Ziya Özaynak da yalancıydı.

Türkkan, «Ermenilik» savlarına karşı mahkemede şu açıklamayı yapıyordu :

«Babam Yük. Müh. Halit Ziya Türkkan, İzmir'jn Tire kasabasından. O'nun babası Hacıkadı ailesinden İbrahim Rıza Kastamonu Taşköprü kazasındandır. Büyük babam-

84

dan itibaren altı göbek yukarıımıza kadar soyumuz hep Taşköprülüdür.

Anam; Şaibe Türkkan, Rumeli'de doğmuştur. Babası Yusuf Bahtiyar Bey Baku'de doğmuş bir Azeri Türktür... O'nun babası ise Gence eyaletinin Handek köyünden Ali Ağa'dır.

Annemin ana kolu ise Rumelilidir. Ve Türktür. Aslen İstanbullu Arslan Paşazadeler ailesine mensuptur ki, bunun en uzak atası da ya Sivaslı ya Mucurlu imiş. Şimdiki Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu ile -Namık Kemal aracılığı ile - ana kolumdan akraba bulunuyoruz. Abdulhalik Renda ise bu koldan kız almış bir aileye mensuptur.»

Türkkan, ailesinin soy ağacını açıkladıktan sonra kendisine Ermeni diyenleri «alçaklıkla» suçluyordu.

Reha Oğuz Türkkan, savunmasının 113'üncü sayfasında başlayan bölümde de «Turancı» ve «müfrit ırkçı olmadığını» yazıyordu.

Türkkan «Almancı ve mihverci» olmadığını da söylüyordu. Türkkan'a göre «Kemalizm» ve «Türkçülük» özdeş kavramlardı. Bu yüzden suçlamaların dayanağı da yoktu.

Reha Oğuz Türkkan, arkadaşları Sami Karayel, Lütfi Aksoy ve Doç. Aydın Yalçın'ı savunma tanıkları olarak göstermişti.

Tanıklar, Türkkan'ın gizli bir örgüt kurmadığını, evindeki toplantıların daha çok ülkede yaygınlaşan komünizm akımları üzerinde ne gibi önlemler alınacağı konuları üzerinde yoğunlaştığını söylemişler; Sıkıyönetim Mahkemesi de bu tanıklıklara dayanarak Reha Oğuz Türkkan'ın aklanmasına karar vermişti.

Sanıklar, mahkemede kendilerine ağır işkenceler yapıldığını ileri sürdüler. «Tabutluklar» siyasal sözcüklere 1944 Irkçılık-Turan-cılık davası nedeniyle geçti.

Savcı Aloç, Üsteğmen Alparslan Türkeş'in sorgusunda «Nihal Atsız bana daima İrkçı ve Turarjci telkinatta bulunmuştur. Ben de tamamen onun gibi düşünüyorum» dediğini de kararına yazmıştı.

85

Son soruşturmanın açılması kararında, daha Atsız-Sabahattin Ali davasında adliye önünde ve içindeki gösterilerin kimler tarafından, nasıl yapıldığı anlatılıyordu.

Savcı Aloç'un Üsteğmen Alparslan Türkeş ile ilgili değerlendirmesi şöyleydi; okuyalım:

«332 senesinde Kıbrıs'ta, Lefkoşa'da doğmuştur. Küçük yaşta asker ocağına iltihak eden Alparslan Türkeş, 937-38 senesinde Nihal Atsız'ın pençesine düşmüş ve siyasi faaliyetten tamamen uzak, askeri camianın temiz havasını bulandırmaya yeltenmiştir.

Atsız'ı gölgede bırakacak derecede İrkçı, Turancı ve menfidir.

Tahkikattaki sarih ifadesinde:

(Türkiye'de yalnız Türk soyundan gelenler yaşamalıdır. Bilhassa devlet mekanizmasına katiyen karışık ırklar getirilmemelidir. Karışıklıklar çıkarsa çok az kalacağımızdan Asya'daki Türklerle birleşmemiş zaruridir) diyor.»

Sıkıyönetim Savcısı. Türkeş'in Atsız'a yazdığı bir mektupta da İrkçılık-Turancılık konusunda «Kalem kifayet etmezse o zaman işi silâhlara bırakacağız» dediğini de aktarıyordu.

Üsteğmen Alparslan Türkeş, mahkeme önündeki sorgusunda «Devletin kabul ettiği prensiplere bağlı, onlara hürmet ve riayet» ayrıldığını, «Koyu bir milliyetçi olduğunu, ancak zannedildiği mânâda ırkçı olmadığını» söyleyecekti. Askeri mahkeme 29 Mart 1945 günü kararını açıklar:

Prof. Zeki Velidi Togan: 10 yıl.

Reha Oğuz Türkkkan: 5 yıl, 5 ay.

Nihal Atsız: 6 yıl.

Necdet Sancar, Fethi Tevetoğlu, Alparslan Türkeş ve Cemal Oğuz da çeşitli cezalara çarptırıldılar.

13 kişi de aklanır8.

Sanıklar mahkeme kararının bozulması için Askeri Yargıtay'a başvurdular. Askeri Yargıtay Başkanı Orgeneral Alman cephesini ziyaret eden iki generalden biri olan Ali Fuat Erden'di.

Şu ilginç rastlantıya bakın ki Erden ile aynı geziye

86

katılan General Erkilet de ırkçılık-Turancılık davası nedeniyle tutuklanmıştı! Sanıklar, Askeri Yargıtay'da davaya bakan kuruj içinde Tümgeneral Kemal Alkan'ın Arnavut, Tuğgeneral İsmail Berkök'ün Çerkez Ali Fuat Erden'in de Arap kökenli olduklarını ileri sürüp kuşkuluyorlardı.

Kuşkular yersizdi; 25 Ekim 1947 günü Askeri Yargıtay, İstanbul 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kararını bozuyor ve sanıkların hemen salıverilmelerine de karar veriyordu.

İstanbul 1 Numarah Sıkıyönetim Mahkemesi'nde duruşmalar yeniden başlamıştı.

Bu arada mahkeme üyeleri değişmişti.

Başkan Tuğgeneral Yaşar Yenicioğlu, duruşma yargııcı Yargıç General Şevki Mutlugil ve üye Yarbay Ömer Köp-rülü'den oluşan Sıkıyönetim Mahkemesi 31 Mart 1947 günü bütün sanıkların aklanmalarına karar vermişti.

Bu karara karşı İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Yargıtay'a başvurdu.

Askeri Yargıtay aklanma kararını onadı9.

Yargıtay Başsavcısı Münir Koçaçıtak, kararın düzeltilmesi başvurusunda bulundu. Bu istem de Yargıtayca reddedildi.

İrkçılık-Turancılık davası da böylece kapanmış oldu. Dava doğrusu bir süre kapandı, sonra da Hasan Âli Yücel-Kenan Öner davası nedeniyle yeniden açılacaktı.

Askeri Yargıtay kararından bir süre sonra Yargıtay Başkanı Orgeneral Ali Fuat Erden hükümet tarafından emekliye ayrıldı. General Berkok ve Kâmil Alkan da kendi istekleriyle emekliye ayrıldılar.

İrkçılık-Turancılık davasında sanıkları cezalandıran mahkemenin üyeleri, Tümgeneral Yusuf Ziya Yazgan, Yargıç Albay Cevdet Erkut ve Süvari Albay Galip Kaan, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Sabit Noyan, Savcı Kâzım Aloç, Emniyet

Genel Müdür Yardımcısı Kâmrân Çohruk, İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir, Birinci Şube Müdürü Sait Koçak ve polis memuru Muzaffer Uz haklarında 1947 yılında soruşturma açıldı¹⁰.

87

Aradan yıllar geçti.

Alparslan Türkeş, 27 Mayıs 1960 tarihinde İhtilâl Komitesi içinde yer aldı. İrkçılık-Turancılık davasındaki sanık arkadaşlarından Sait Bilgiç, Türkeş'in içinde bulunduğu Milli Birlik Komitesi'nin emriyle tutuklandı. Sait Bilgiçsin Yassıada'daki sorgusunu 1944 yılındaki koşuş arkadaşı Cebbar Şenel yaptı". Türkeş. 1960 yılı 13 kasımında ihtilâlciler arkadaşları tarafından Yeni Delhi'ye sürülmüştü.

Alparslan Türkeş. Türkiye'ye döndükten sonra da 1963 yılında Talât Aydemir'in liderliğindeki askeri ihtilâl girişimini hükümete haber verecek, bir süre hapis yattıktan sonra salıverilecektir.

Türkeş'i daha sonra MHP Genel Başkanı; başbakan yardımcısı olarak göreceğiz.

Türkeş, 12 Eylül döneminde de uzun süre hapis yattı.

Alparslan Türkeş, bugün MÇP Genel Başkanı.

Davadan dönmüyor!

Zeki Velidi Togan, 1970 yılında öldü.

Davasından dönmeyenlerin başında Atsız geliyor.

Atsız, 1973 yılında bir basın suçu nedeniyle yeniden tutuklandı. Atsız'ın cezası Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından affedildi. Atsız, 1975 yılında öldü.

Ferit Cansever, Necdet Sancar, Cemal Oğuç Öcal, Hamza Sadi Özbek, Fazıl Hisarcılar, Osman Yüksel ve Fethi Tevetoğlu öldüler.

Aynı dava nedeniyle tutuklanan Osman Yüksel (Ser-dengeçti) AP milletvekili olarak parlamentoya girdi. Dr. Fethi Tevetoğlu da AP senatörlüğü yaptı; Marksist akımlarla ilgili kitaplar çıkardı.

Tevetoğlu, geçen yıllarda Teksas'ta «Esir Milletler Kongresine katıldı.

Hikmet Tanyu, profesör oldu¹¹.

Dava sırasında İçişleri Bakanlığı arşiv memuru olan Tanyu, daha sonra DTCF'ne asistan olarak girdi. 1980'ie-rin ortasına kadar bu fakültede öğretim üyesi olarak çalışan Tanyu, siyasal çizgisini hiç değiştirmede.

Davadan dönmeyenlerden biri de Reha Oğuz Türkkan.

88

Türkkan, 1944 İrkçılık-Turancılık davasından sonra Amerika'ya yerleşti. Askerlik görevi için çağrıldı, yurda^ dönmeyince yurttaşlıktan çıkarıldı; hukuktaki adıyla «hay-mcıtlos» oldu. Bu nedenle ABD uyruğuna geçti. Amerika'da ticaretle uğraştı, eğitim çalışmaları yaptı ve Türkleri tanıtan bir ansiklopedi yayımladı. 1969 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yapan Türkkan, yeniden Türk uyruğuna geçti. Reha Oğuz Türkkan, İstanbul'da yaşıyor.

Türkkan'ın son yayını Türk 2000 Vakfı Yayınları arasında çıktı.

Kitabın adı «Biz Kimiz?»¹²

Reha Oğuz Türkkan'ın son çabası Amerika'daki Kızılderililer ile Türklerin aynı soydan geldiklerini kanıtlamak!¹³

Türkkan ile Ankara Gazi Lisesi'nde «Gürem» adlı örgütü kurduktan sonra «Ailesinde Çerkez varı» diye örgütün dışında tutulan Dr. Ceyhun Atuf Kansu. bütün yaşamı boyunca, Atatürkçülüğün, aydınlığın, ilericiiliğın ve erdemın simgesi oldu.

1944 ırkçılık-Turancılık davası nereden bakarsanız bakın bir siyasal davaydı.

Her siyasal davada olduğu gibi, bu davanın sorgularında da sanıklara işkence yapıldı. Yapıldı, ama Almanlarla işbirliği yaptıklarını ortaya koyacak bir kanıt çıkmadı.

Kanıtsız, belgesiz bir dava açılmıştı. Dava kuşkulara dayanmaktaydı.

Almanlarla ilişki kuran Nuri Paşa ile ilgili bir soruşturma hiçbir zaman açılmadı. General Ali İhsan Sabis ve Hüseyin Hüsnü Erkilet haklarında soruşturma açılmışsa da, Almanlarla ilişki ortaya çıkarılmadı.

Sabis, Demokrat Parti milletvekili olarak 1950 yılında TBMM'ye girdi.

Almanlarla ilişki, belki de bir süre hükümetin bilgisiz altında yürütülmüştü, kimbilir!

Alman hükümetinden Büyükelçi Von Papen'e Türkiye'de «dostlarına» dağıtılması için gönderilen altınların kimlere verildiği de hiçbir zaman ortaya çıkmadı.

Bugün, 44 olayma duygularımızdan ve siyasal düşüncelerimizden soyutlanarak 1990 yılının pencerelerinden baktığımızda şu sonuca ulaşıyoruz:

İster yandaşı, ister karşıtı olalım, bu pencereden baktığımızda şu gerçeği görmemiz gerekiyor:

1944 yılında yargılanan bu kadro, daha sonra siyasal yaşamda etkili roller oynamıştır.

Ve oynuyor da.

1944'te yargılananlar, 1970'lerde iktidar oldular; 1980'-terin siyasetini ve ideolojisini de yönlendirdiler-

«Sana selâm olsun / Sürgünler, mahkûmlar, hastalar! / Alacağın olsun / Seni İstanbul seni / Seni Bursa, Çankırı, Malatya / Sizlere selâm olsun üniversiteler! / Öğretmenleri alınmış üniversiteler! / Öğretmenleri alınmış kürsüler / Öğretmenler! / Sizlere selâm olsun ! Hürriyeti yazan eller / Dizen eller! / Sizlere selâm olsun makina-lar / Entertipler, bobinler! / Bu gülünç, aşağılık / Namussuz şeyler dışında / Sana selâm olsun / Zincirin, zulmün kâr etmediği, büyük tahammül.

Enver GÖKÇE

Dr. Tefvik Rüştü Aras'ın Ankara Bahçelievler 3. Cad-de'deki bahçe içindeki dubleks evi, o gün önemli konuklarını ağırlayacaktır.

Celâl Bayar ve Menderes beraberce gelmişlerdi.

Zekeriya Sertel, İstanbul'dan trenle geliyordu. Ser-tel'i, istasyonda Menderes'in yeğeni Özdemir Evliyaza-de karşılamış, Dr. Tefvik Rüştü'nün evine getirmişti.

Hemen konuya girildi. Konu, yeni kurulacak partiydi. Partinin adı «Cumhuriyetçi Demokrat Parti» olacaktı.

Bayar ve Menderes, sol eğilimli Tan Gazetesi sahibi ve yazarı Zekeriya Sertel'den, kurulacak partinin görüşlerini savunacak bir dergi çıkarmasını istiyorlardı.

Dergi konusu, daha önce Sertel'in İstanbul Moda'-

90

daki evinde de açılmıştı. Celâl Bayar ısrarlıydı, yeni kurulacak parti için bir yayın organı gerekliydi.

Tan Gazetesi'nin sahibi Zekeriya Sertel'di. Tan Ga-zetesi'nde Esat Adil, Aziz Nesin, Behice Boran, Adnan Cemgil. Muaffak Şeref, Sabahattin Ali'nin yazılan yayımlanıyordu.

Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Dr. Tefvik Rüştü Araş ile İçişleri Bakanı Cami Baykurt da Tan'a yazıyorlardı.

Tan, sol eğilimli bir muhalefet gazetesiydi.

Demokrat Parti'nin sözcülüğünü yapacak olan dergiyi Zekeriya Sertel'in eşi Sabiha Sertel çıkaracaktı.

Dergiye Sabiha Sertel'in Tan Gazetesi'ndeki köşesinin adı verilmişti:

«Görüşler»14.

Sabiha Sertel'in Tan Gazetesi'nde yazı yazması 1941 yılında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından yasaklanmıştı. Şükrü Kaya, Sabiha Sertel'in yasağını daha sonra kaldırmıştı.

Marksist Sabiha Sertel, Demokrat Parti'nin sözcüsü olacaktı!

Görüşler Dergisi'ne Bayar, Menderes, Prof. Fuat Köp-rülü'nün yanlarında Behice Boran, Pertev Boratav, Niyazi Berkes ve Halide Edip Adıvar da yazı yazacaklardı. Görüşler Dergisi 1945 yılının aralık ayında yayımlandı.

Yayımlanınca da kıyamet koptu.

Derginin ikinci sayısı çıkarken Bayar şu açıklamayı yapacaktı:

«Herhangi bir mecmuanın tahrir heyetine dahi! olacağım bahis konusu değildir». DP kurucularının kulaklarına su kaçmıştı!.

Kalkın Ey Ehli Vatan

Sabiha Sertel, o günlerin en çok okunan yazarlarından biriydi. Solcu Sertel, yazılarında CHP'yi sık sık diktatörlükle suçlardı.

91

3 Aralık 1945 günü Sabiha Sertel'in Tan Gazetesindeki «Görüşler» başlıklı köşesinden yine CHP eleştiriliyordu.

Sertel'in yazısı «Halk Partisi Mecliste ekseriyet değir ittifak partisbdir diye başlıyor, daha sonra CHP hükümetinin muhalefetin sesini kestiği ileri sürülüyor; bu antidemokratik baskılardan örnekler veriliyordu.

Sertel'in yazısı şöyle noktalanıyordu:

«Bütün bunlar senelerce ihtikâr, suiistimal, tahakküm altında dilini, şuurunu paslandıran, halkı şaşkırtmak içindir. Halkın muhalefetini boğmak için muavvakatın feryadıdır.

Aynı gün Tanin'de başyazar Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yazıldığı anlatılan bir yazı çıkıyordu.

Sağ üst köşeden aşıya kadar uzanan yazı başlığı Namık Kemal'in «Kalkın ey ehli vatan» dizesiydi.

Alt başlık da şöyleydi:

«Bir vatan cephesine lüzum vardır».

Yazı şöyle başlıyordu :

«Bu memleket, asırlardan beri, Şimalden gelen hücumlara eti, kanı, ruhu ve silâhı ile karşı koydu. Milletın varlığı, bu ıstıraplar ve felâketlerle yoğrulmuştur. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istiklâlinin hatimesini teşkil edecek surette boğazlardan üs isteniyor. Milli Şef, şerefli insanlar gibi yaşayacak ve şerefli insanlar gibi olacağız derken, milletın kalbini okumuştur. Fakat düşman istilâsı şimdi komünizm propagandası halinde içimize sızmaya başlamıştır. Yeni Dünya'nm, Görüşler'in intişarı bu hususta tereddüde yer bırakmamıştır. Vaziyet açıktır: Beşinci kol faaliyettedir ve hücumu geçmiştir. Hitler de göz koyduğu memleketlerde bozgunu bu surette evvelden temin etmişti.

Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün pâ-rolasıdır. Kalkın ey ehli vatan, mücadele başlıyor. Ve başlamak lâzım. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın, Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yakıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehirini ökmesine müsaade etmeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın için-

92

^e hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur.

Mücadelenin silâhı yalnızca söz ve yazıdır. Fikirler, fikirlerle yıkılır. Cebir ve şiddet onların ekmeğine yağ sürer. (...)

Görüşler'i açıp da Bayan Sertel'in Zincirli Hürriyet mokaletini okuduğum zaman, sayfayı süsleyen bu kıpkızıl demirlerle, bize nasıl bir hürriyet hazırladıklarını derhal anladım. Bayan Sertel şöyle diyor:

'Hür insanlar cemiyetinin en büyük şiarı, geniş halk kitlelerinin menfaati için icap ederse şahsi menfaatini feda etmektir.'

Komünist edebiyatıyla meşgul olmamış olanlar bu satırların altında gizlenen mânâyı gözden kaçırabilirler. Geniş halk kitlelerinin menfaati .namına hürriyetlerin feda edilmediği yer Rusya'dır.

Bunları susturmak için cevap vermek hükümete düşmez, söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır.»

Tanın ertesi gün «Beşinci kol propagandası» başlığı ile çıkıyordu.

Bu kez konu «Atatürk istismarıydı. Tanin, komünistlerin Atatürk'ü sömürdüklerini ileri sürüyordu :

«Atatürk'e karşı bu memlekette beslenen hürmet ve hayranlık düşmanların elinde Türkiye'ye karşı bir propaganda silâhı olmuştur. Hitler, bu silâhı bol bol kullandı. Çünkü, Türkiye, nüfuz ve tesirine kapılmıyor, garp demokrasileriyle birleşiyor. Diktatörlüğe nefret besliyordu. Alman Radyosu, Türkiye'de Atatürk sağ olsaydı, Türk hükümeti böyle bir politika takip etmezdi, Türk Hükümeti Atatürk'ün izinden ayrılıyor diye Türk milletini hükümete karşı kışkırttı. Durdu.

Aynı silâhı Ruslar ellerine aldılar. Türk hükümetini Atatürk'ün yolundan şaşmakla ve Hitler'e meyletmekle itham ettiler. Şimdi Yeni Dünya ve Görüşler aynı silâhı kullanıyor.

(...) Görülüyor ya, faşist olsun, kızıl faşist olsun, bü-

93

tün düşmanlar Atatürk silâhı ile Türkü Türke vurdurmak istiyorlar. Memleket içindeki gönüllü komünist beşinci kolu da bundan medet umuyor. Hatta Tevfik Rüştü Araş da bu kervana katılmış.»

Hüseyin Cahit Yalçın. Atatürk döneminin bir altınçağ olmadığını, kendisinin 1924 ve 1925 yılında İstiklâl Mah-kemesi'nde yargılandığını, Zekeriya Sertel'in de yazdığı bir öykü nedeniyle üç yıl hapis cezasına çarptırıldığını yazıyordu. Sabiha Sertel, demokratların, komünistlerin ve sosyalistlerin kuracakları birliklerle «irticayı» yeneceklerini yazmıştı.

Hüseyin Cahit, «hayır» diyordu. Komünistlerle sosyalistler birleşmiyorlar. Bayan Sertel hem aldanıyor, hem de aldatıyordu. Komünistlerin kurdukları «vatan cepheleri» de Moskova'nın emrinde komedi oynuyorlardı.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu yazıları etkisini göstermekte gecikmedi.

CHP İstanbul il örgütü, üniversite bahçesinden başlayacak bir yürüyüşü hemen düzenlemişti.

4 Aralık günü İstanbul Üniversitesi bahçesinde toplanan öğrenciler Tan Gazetesi'ne doğru yola çıkmışlardı¹⁵.

Zekeriya Sertel, olayı daha önce haber almış Vali Lütü Kırdar'ı uyarılmıştı.

Vali «biliyorum» demişti «önlemleri aldım».

Bu yürüyüşten ve saldırıdan hükümetin haberi vardı.

Sayıları on bin kişiyi bulan yürüyüşçüler yolda hiçbir engelle karşılaşmadan Tan Gazetesi'ne ulaştılar.

Gazetenin çevresi polisçe sarılmıştı, ama polis olanları yalnızca izliyor.

Saldırganlar Tan Gazetesi'ne girerek, ellerindeki balyoz ve baltalarla camları, pencereleri ve rotatifi kırdılar.

Tan Gazetesi'ne girenler binanın her yerine de kırmızı mürekkep döküyorlar ve bağırlıyorlardı:

«Kahrolsun komünizm. Kahrolsun Serteller.»

Linotip dizgi makineleri, hurufat ve dizgi malzemeleri, kapılardan, pencerelerden aşağı atılıyordu.

94

Kâğıt deposundan çıkarılan bobinler de sokağa atılmıştı-

Tan Matbaası bir saat içinde yerle bir edilmişti.

Sıra Atatürk'ün İçişleri Bakanı Cami Baykurt ve Sabahattin Ali'nin çıkardıkları «La Turquie»ye gelmişti.

Saldırganlar «La Turquie» Gazetesi'nin matbaasına da girdiler.

Matbaada ne varsa parçalandı.

Esat Adil Müstecaboğlu'nun «Yeni Dünya» matbaası da saldırıya uğramış, matbaa içinde ne varsa teker teker parçalanmıştı.

Saldırganlar, daha sonra Kadıköy vapuruna binip Serteller'in Moda'daki evlerine saldırmayı planlamışlardı.

Vali Lütü Kırdar, olayın daha da büyümesinden ürkmüş olacak ki, Kadıköy vapuru kaptanına «doğru adalara» emrini vermişti.

Birkaç gün sonra İstanbul Savcılığı, Serteller, Cami Baykurt, Tan Gazetesi'nin sahiplerinden Halil Lütü Dördüncü haklarında davalar açacaktı.

Dava ikinci ağır ceza mahkemesinde başladı.

Mahkeme Başkanı Salim Başol, savcı da Hicabi Dinç'-ti.

Yapılan yargılama sonunda Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ve Cami Baykurt, «Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir» suçundan birer yıl hapse mahkûm oldular.

Yargıtay 1. Ceza Dairesi bu kararı bozacak; sanıklar dört ay cezaevinde kaldıktan sonra özgürlüklerine kavuşacaklardı.

Cami Baykurt'un, Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın ve Zekeriya Sertel'in kurtuluş çalışmalarına katıldıkları Demokrat Parti de çalışmalarına başlamıştı.

Tan olayı, DP kurucuları ile Serteller'in ve Baykurt ve Aras'ın ilişkilerini de etkilemişti.

Artık eskisi gibi pek görüşmüyorlardı. Yolları ayrılmıştı.

Dr. Tevfik Rüştü Araş, Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel, «İnsan Hakları Derneği» kurmak için yine o günlerde sık sık bir aroya geliyorlardı.

95

Akıllarına ilginç bir ad gelmişti:

Mareşal Fevzi Çakmak.

Mareşal Çakmak, Kurtuluş Savaşı'nın önderlerinden-xli. Orduda çok sevilen Mareşal, İkinci Dünya Savaşı sonunda Cumhurbaşkanı İnönü tarafından emekliye ayrıl-mıştı. Demokrat Parti'nin kuruluşuna umut bağlayan Çakmak, düş kırıklığına uğrayacak ve bir süre sonra İstanbul'da Erenköy'deki evine çekilecekti.

«İnsan Hakları Derneği olayı» da o günlerde yaşandı.

Sertel, Cami Baykurt ve Dr. Araş, Mareşal Çakmak ile birlikte İnsan Hakları Derneği kurmayı kararlaştırmışlardı.

Mareşal Çakmak o günlerde bir yurt gezisine çıkmış ve halktan büyük ilgi görmüştü.

Mareşal, bu gBziden sonra «İnsan Hakları Derneği»nin başına geçmeyi kabul etmişti.

İnsan Hakları Derneği, 20 Ekim 1946 günü kuruldu.

Kurucular, Fevzi Çakmak, Tevfik Rüştü Araş, DP İstanbul İl Başkanı Prof. Kenan Öner, Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, emekli General Sadık Aldoğan, Atatürk'ün özel kalem müdürlerinden ve cumhurbaşkanlığı eski genel sekreterlerinden Hasan Rıza Soyak, eski Berlin Büyükelçisi Hamdi Artak ve Reşit Karel'di.

Zekeriya Sertel, Atatürk'ün ilk Matbuat Umum mü-dürlerindendi. Dr. Rüştü Araş, Atatürk'ün Dışişleri Bakanıydı. Mareşal Çakmak, Atatürk'ün Genelkurmay Başkanıydı. Hasan Rıza Soyak, özel kalem müdürü.

Cami Baykurt, eski İttihatçılardan. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra ordudan ayrılmıştı. 1914 yılında seferberlikle yeniden orduya alınan Baykurt, İzmir'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucuları arasında yer almış, Tevfik Paşa kabinesinde İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yaptıktan sonra Anadolu'ya geçmiş ve Atatürk tarafından oluşturulan ilk TBMM hükümetlerinde İçişleri Ba-kanlığı'na atanmıştır.

Roma'da TBMM temsilciliği görevinde de bulunan Cami Baykurt, sosyalist düşünceleri ile ilgi çekmişti.

96

İnsan Hakları Derneği, Saraçoğlu hükümetince kuşkuyla karşılanmıştı.

Mareşal, solcuların başına mı geçecekti? Amaç neydi? Amaç, hükümeti yıkmak mıydı?

İktidar yanlısı basında hem Mareşal'e hem de Dr. Tevfik Rüştü'ye saldırılar başlamıştı. DP kurucuları, İnsan Hakları Derneği ile ilgili yayınlar nedeniyle hem Mareşal hem de Tevfik Rüştü ile ilişkilerini kesmişlerdi.

Mareşal Çakmak, bu saldırılar karşısında dernekten çekildiğini açıklayacak ve İnsan Hakları Derneği olayı da böylece kapanacaktı!

Dr. Şefik Hüsnü

«Eski Tüfek» diye adlandırılan Marksistler, bilimsel sosyalizm düşüncesini Türkiye'ye Dr. Şefik Hüsnü'nün getirdiğini söylerler.

Komünist Manifestosu'nu ilk kez Türkçeye çeviren de Dr. Şefik Hüsnü'dür.

Yirmili yıllardan ellili yıllara kadar hemen hemen her olayda adını duyuran, yargılanan, tutuklanan Dr. Şefik Hüsnü, 1887 yılında Selanik'te doğmuştu.

Tıp öğrenimini Fransa'da yapan Dr. Şefik Hüsnü, Paris'te Fransız Marksistleri ile tanıştı; onlarla arkadaşlık yaptı.

Dr. Şefik Hüsnü, 1912 yılında Türkiye'ye döndü.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de askeri doktor olarak çalışan Dr. Şefik Hüsnü, savaş içinde yüzbaşılığa yükseldi.

Çanakkale Savaşı'ndan sonra İstanbul'a yerleşen Dr. Şefik Hüsnü, 1919'da da İstanbul'da Marksist bir parti kurmuştu.

Partinin adı, «Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası»ydı.

Dr. Şefik Hüsnü, 3. Enternasyonal Kongresi'ne de katıldı ve Entemasyonal'in Yürütme Komitesi'ne de seçildi.

1925 yılında İstiklâl Mahkemesi'nde yargılananlar arasında Dr. Şefik Hüsnü adına da rastlanıyordu.

97

F.: 7

Dr. Şefik Hüsnü o sıralar yurtdışındaydı. ceza yokluğunda verilmişti:

On beş yıl!

Nâzım Hikmet de Dr. Şefik Hüsnü ile aynı cezayı almıştı. Şefik Hüsnü de. Nâzım da Moskova'daydılar.

Aynı davada Sadrettin Celâl (Antel), Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Hasan Ali Ediz de yargılanmışlardı.

Yasa değişikliği nedeniyle bu ceza daha sonra bir yıla indirilecek. Dr. Şefik Hüsnü, 1927 yılında yargılanacak ve bir yılı aşkın süre cezaevinde kalacaktır. Cezaevinden çıkan Dr. Şefik Hüsnü, 1933 yılında Berlin'deki ünlü Reichstag yangınından sonra Dimitroff ile birlikte tutuklandı.

Almanya'dan sınır dışı edilen Dr. Şefik Hüsnü Paris'e yerleşti.

Şefik Hüsnü, 1939 yılında Paris'tedir, avukat olan kardeşi. İçişleri Bakanlığı'na başvurarak Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye dönmek istediğini söyler. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 1.7.1939 gün ve 4 SB 270/12472 sayılı izni ile Türkiye'ye dönen Dr. Şefik Hüsnü 1940-41 yıllarında yüzbaşı rütbesi ile askere alınır.

Sivas'ta görev yapan Dr. Şefik Hüsnü, mide ülseri nedeniyle ordudan ayrılır. Dr. Şefik Hüsnü yeniden örgütlenme çalışmalarına başlar.

Zekeriya Sertel'in Tan Gazetesi'nde yazı yazan Dr. Şefik Hüsnü, 1945 yılında Fariş Erkmen'in imzasıyla sosyalist program yayımlar.

Anayasaya aykırı yasaların kaldırılması, Atatürk devrimlerine düşman ırkçı kuruluşlar dışındaki akımlara örgütlenme hakkı verilmesi, Türk-İngiliz ve Amerikan dostluğu..

Ve tabii emekçiler yararına istemler..

Dr. Şefik Hüsnü, 1946 yılında yeniden parti kurar:

«Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi».

O sıralar, Esat Adil Müstecapoğlu da Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurmuştu. Esat Adil, Adalet Bakanlığı'nda bir yüksek bürokrattı.

98

Dr. Şefik Hüsnü'nün partisi 1946 yılı aralık ayında kapatılır. Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşları yargılanırlar. Verilen ceza 5 yıldır.

5 yıl hapis ve 5 yıl da sürgün.

1950 yılındaki af ile cezaevinden çıkan Dr. Şefik Hüsnü, «1951 tevkifatı» nedeniyle yeniden cezaevindedir!

Bu ceza da çok partili yaşamın armağanıdır.

Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Askeri Mahkemesi, Doktor'a 7 yıl ağır hapis cezası verir.

TKP Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü o tarihte 66 yaşındadır!

Şefik Hüsnü, 1959'da Manisa'da sürgündeyken ölür.,

8 yılı cephede, 11 yılı da cezaevi ve sürgünde geçen yetmiş iki yıllık yaşam 1959'da Manisa'da noktalanır!9

Dil - Tarih Olayları

Yıl: 1947. DTCF'deki 4 öğretim üyesi, komünistlik suçlamasıyla üniversiteden atılır.

Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü'ne 13 Aralık 1945 gün ve 2258 sayılı şu gizli yazıyı yazar:

«İstanbul'da yayınlanan ve 'haftalık siyasi mecmua' olduğunu ilk sahifesinde açıklayan bir derginin kapağında 'yazı yardımı vaad edenler' başlığı altında fakültemizden Doçent Behice Boran, Doçent Pertev Boratav, Doçent Niyazi Berkes ve İlmi Yardımcı Mediha Berkes'in isimleri görülmüştür.

Politika eğilimi ilmi düşünceyle uzlaşma kabul etmeyecek karakterde olan bu dergiye Doçent Behice Boran ile Doçent Pertev Boratav'ın ihtisaslarıyla ilgili de olsa yazı göndermelerini, Doçent Behice Boran'ın yayınlamasını, Doçent Niyazi Berkes'in yazı vaadetmesini, ilmi yardımcı Mediha Berkes'in yazı vaademiş olduğunu söylemesine rağmen mecmuayı gördükten sonra kendi hakkındaki ibareyi yayınlamamasını akademik kariyer düşünce ve ça-

99

İşmalarına aykırı gördüğümü ve yukarıda adı geçenlerin bu hareketleriyle fakülte içindeki durumlarının gözönüne alınması gerektiğini saygılarımla arz ederim.»

Enver Ziya Karal'ın bu yazısından bir ay önce Yüksek Öğrenim Genel Müdürü N. Halil Onan, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e yazdığı 14 Temmuz 1945 gün ve 4/6141 sayılı yazısında Boratav, Boran, Niyazi Berkes ve eşi Medina Berkes'in «Fakülte kalmamaları gerektiğini» bildiriyordu.

Genel Müdür Onan şu kanıya varmıştı:

«Bazı öğretim üyelerinin fakülteadaki çocuklarımızın fikirlerini zararlı istikametlere yöneltmekte amil oldukları kanaatini bende takviye etmiştir.» Milli Eğitim Bakanlığı'nda Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü yapan şair Onan, aynı zamanda da DTCF'de edebiyat dersleri veriyordu.

«Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın / Bu toprak bir devrin battığı yerdir» dizilerinin şairiydi Onan.

Hem şair Necmettin Halil Onan, hem Dekan Karal aynı kanıdaydılar.

Görüşler Dergisi'ne yazı yazarlar ya da yazı yazma sözü verenler fakülteden atılmalydı!

Milli Eğitim Bakanlığı - o zamanki adıyla Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni de aynı gün 132 sayılı karar ile Boran, Boratav ve karı-koca Berkesler'i bakanlık emrine alıyordu.

Müdürler encümeninde bir üye «Tahkikat yapıldıktan sonra alınmalarına taraftarım» diyor ve karara bu gerekçeyle karşı oy yazıyordu.

Bu üyenin adı Hakkı Tonguç'tu.

Bakan Hasan Âli Yücel, Zekeriya Sertel'in çıkardığı Görüşler Dergisi'ne yazı yazan ya da yazı yazma sözü veren üç doçent ve bir asistanı bakanlık emrine alan encümen kararını 15.12.1945 günü onaylıyordu.

Bakanlık emrine alınan öğretim üyeleri Danıştay'a başvurdular. Danıştay Beşinci Dairesi, Doç. Boran, Doç. Boratav ve karı koca Berkesler ile ilgili kararları 26 Mart 1946 günü oy birliği ile iptal etti.

100

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, TBMM'de 28 Ocak 1947 günü yaptığı konuşmada «Yurt ve Dünya» ile «Adımlar» Dergisi'ni komünist yayın organları olduğunu ileri sürmüştü.

67 öğrenci, Milli Eğitim ve İçişleri bakanlarına başvurarak. Yurt ve Dünya Dergisi'ni çıkaran Prof. Pertev Naili Boratav ile Adımlar'ı çıkaran Doç. Behice Boran'ın üniversiteden çıkarılmalarını istediler.

Aralarında Hikmet Tanyu, Osman Yüksel, Selâhattin Ertürk, Mehmet Balkan, Zeki Sofuoğlu'nun buldukları milliyetçi öğrencilerin dilekçesi şöyleydi:

«İçişleri Bakanımız Şükrü Sökmensüer'in belirttikleri gibi iki Marksist mecmua olan Yurt ve Dünya ve Adımlarım sayıları karıştırıldığı zaman onları çıkaran kimselerin maalesef kürsülerinden bugün hâlâ gençliğe içimiz sızlayarak söylemek mecburiyeti duyuyoruz. Kökü hariçte olan ve memleketimizi yabancı ellere teslim edecek bu idealin peşinde koşan kimselerin faaliyetlerine kısa bir zamanda son verilmesini saygılarla rica ederiz.»

Bayrak ve 24 Saat gazeteleri bu ihbar dilekçelerini yayımladılar. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer de, bu gençlerle Ankara Palas'da görüşmüştü.

Reşat Şemsettin, 1937 yılı haziran ayının 7. günü Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği 2886-37 sayılı yazı Pertev Naili'nin Türkiye'ye geri çağrılmasını isteyen öğrenci müfettişiydi.

Sökmensüer'in konuşması; ardından da milliyetçi öğrencilerin gazetelerde yayımlanan dilekçeleri havayı iyice gerginleştirmişti.

Milli Eğitim Bakanı da öğrencilerden yanaydı.

Tansiyon iyice yükselmişti.

Prof. Pertev Naili Boratav'ın o gün fakültede konferansı vardı. Konferans salonu «milliyetçi» gençlerle doldurulmuştu.

Öğrenciler Prof. Boratav'a saldıracaklardı. Olayı haber alan Boratav, konferans salonuna gelmedi.

Kürsüye çıkan Selâhattin Ertürk, «Memleketin dört

101

bir yanını saran kızıl ateş» diye öğrencileri coşturan bir konuşma yapıyordu.

Rektör Kansu, öğrencilere «yaptığınız nümayiştir» diyorsa da sözünü dinletemiyordu. Rektör Kansu odasına çıktı.

Göstericiler, İstiklâl Marşı söyledikten sonra rektörün istifasını istediler.

Talebe Birliği Başkanı M. Ali Arıkan, bir grup öğrenci ile birlikte Rektör Şevket Aziz Kansu'nun odasına çıktı.

Tıp Fakültesi Dekanı General Abdülkadir Noyan, rektörün kapısında öğrencileri yatıştırmaya çalışıyordu.

Göstericiler, «kahrolsun komünizm» sloganları ile rektörün üstüne yürüdüler ve rektörün elinden zorla «istifa ettim» diye bir dilekçe aldılar.

Saldırıları nedeniyle sol eğilimli Türkiye Gençler Derneği Rektör Kansu'ya olayları kınayan bir telgraf çekti.

Olaydan sonra Pertev Naili Boratav, Benice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu ve Niyazi Berkes haklarında soruşturma açıldı.

Soruşturma konuları arasında «Komünist tanınan Ruhi Su ile» arkadaşlık ve dostluk da vardı.

Boratav, yapılan yargılama sonunda amlandı. Boran ve Niyazi Berkes asliye ceza mahkemesince görevi kötüye kullanmak suçundan önce cezalandırıldılar; Yargıtay bu kararı da bozdu.

40'lı yılların en kızgın cadı kazanı DTCF'de kaynıyordu. DTCF'yi Ankara Üniversitesi'nin öteki fakültelerinden ayıran ne gibi özellikler vardı?

Olaylar niçin DTCF'de oluyordu da öteki fakülteler bu kaynaşmadan pek o kadar etkilenmiyordu?

Bu soruların yanıtını, o günlerdeki siyasal ortamda ve bu ortamın DTCF'ye yansıttığı özel koşullarda aramak gerekir. Bu da yetmez; bu olayları gereğince değerlendirebilmek için DTCF'deki öğretim üyeleri ile öğrencilerin siyasal yapılarını ve kişiliklerini de incelemek gerekir. Bu soruların yanıtlarını ararken o günden bugüne ka-

102

. 'lan dosyaları, soruşturma raporlarını ve yazışmaları incelemek zorunlu bir görev olmuştur.

Bu dosyalar incelenirse olaylar, ister istemez, bu olayları anlatanların kişisel yorumları ile sınırlı kalacaktı.

Dosyalar, raporlar ve yazışmalar.. Bunlar, 45 yıl öncesinin olaylarını o kadar güzel sergiliyorlardı ki!

Tartışmaların odağı Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü'ydü. 1939 yılında kurulan enstitüde Doç. Necati Akder ve Doç. Hamdi Akdemir, sağ eğilimli olarak tanınıyorlardı. Prof. Muzaffer Şerif Başoğlu, Doç. Behice Boran ve Doç. Niyazi Berkes de sol eğilimliydi.

DTCF Felsefe Enstitüsü Başkanı Fransız Profesör Olivier Lacombe, Fakülte Dekanlığına yazdığı 15 Haziran 1942 günlü raporunda sağcı ve solcu doçentler arasındaki bu uyuşmazlıkların öğrenimi aksattığını da bildirmişti.

Tartışma akademik olmaktan çıkmış, siyasal ve ideolojik kimliklere bürünmüştü. Sabahattin Ali - Nihal Atsız davasıyla 1944 Irkçılık-Turancılık davası bütün şiddetiyle DTCF Felsefe Bölümü öğretim üyeleri ile öğrencilere yansımıştı. Üstelik, Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali'nin en yakın arkadaşlarından.

Fakültedeki sağcı öğrencilerin başını Selâhattin Er-türk, Haluk Karamağralı, Osman Yüksel (Serdengeçti), Hikmet Tanyu ve Mehmet Balkan, Zeki Sofuoğlu çekiyorlardı.

Osman Yüksel, bir gün Sabahattin Ali ve Boratav'ın Ankara Halkevleri binasından çıkışlarında izlemiş; arkalarından taş atmış ve olaydan hemen sonra yakalanmıştı.

Aynı günlerde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in Ankara Mithatpaşa Caddesi'ndeki evinin salonuna bilinmeyen kişilerce ateş edilmişti.

Sabahattin Ali - Nihal Atsız davası nedeniyle 3 Mayıs günü Ankara'da yapılan gösteriler sonucunda tutuklananlar arasında Osman Yüksel de bulunmaktaydı.

Irkçılık-Turancılık davası nedeniyle DTCF öğrencilerinden Osman Yüksel ve Hikmet Tanyu da tutuklanmışlardı.

103

40'lı yılların başında DTCF'de böyle gerilimler yaşanıyordu.

İstanbul'da Tan Gazetesi'nin CHP Gençlik Kollanço düzenlenen bir saldırıyla yıkılıp-yakılması DTCF'deki olayları da hızlandırmıştı.

İstanbul'daki bu saldırıları protesto etmek için DTCF'-deki bir grup öğrenci kendi aralarında hazırlık yapıyorlardı.

Milli Eğitim Bakanlığı da olayı öğrenmişti. Hemen bir soruşturma açıldı. Soruşturma iki konu üzerine yoğunlaşmıştı.

Prof. Pertev Naili Boratav, Prof. Muzaffer Şerif Başoğlu ile Doç. Behice Boran ve Niyazi Berkes'in öğrencileri Eyleme yöneltici çalışmaları olmuş muydu?

Bu birinci konuydu.

İkinci konu da şuydu :

Doç. Boran «Görüşler» Dergisi'ne yazı yazmış, Berkes ve Boratav da dergide yazı yazmaya söz vermişti. Bu konu da soruşturmalıydı.

Konu, Milli Eğitim Bakanlığınca hemen soruşturuldu. Sonuç, Fakülte Dekanı Enver Ziya Karal'a sunuldu.,

Ve Enver Ziya Karal, kararını verdi:

Solcu doçentler atılmalı!

Olayların bundan sonrasını gelin belgeler ve dosyalar üzerinden izleyelim:

«4.12.1945 tarihinde İstanbul Üniversitesi öğrencileri tarafından yapılan nümayişi protesto yolunda DTCF öğrencileri tarafından hazırlanan hareket dolayısıyla dışarıdan ve öğretmenlerinden açık ve tahrik ve teşvik gördüklerini meydana koymamış ise de adı geçen fakülte'deki bazı öğretim üyelerinin fakülte'deki çocuklarımızın fikirlerini zararlı istikametlere yöneltmekte amil olduğu kanaatini ben de takviye etmişim. Bilhassa Halk Edebiyatı Doçenti Pertev Boratav, Sosyoloji Doçenti Behice Boran, Niyazi Berkes ve İlmi Yardımcı Mediha Berkes'in politik eğilimi açıkça belli olan Görüşler isimli haftalık siyasi derginin yazı heyeti arasında bulunmaları, adı geçenlerin

104

bu vesile ile açıkladıkları siyasi hüviyetleri ile öğretim üyesi olarak fakülte'de kalmamaları gerektirir mahiyette görülmüştür.»

Genel müdürün bu raporuna koşut olarak Milli Eğitim Bakanlığı müfettişleri Refik Günel, Sami Akyol ve Mehmet Doğanay, hazırladıktan 15 Ocak 1946 gün ve 486 sayılı raporlarında aynı sonuca ulaşıyorlardı:

Doçentler atılmalı!

Gerekçe de şuydu:

«Bu üç doçent ile ilmi yardımcının halen taşımakta oldukları düşünce ve kanaatlerini muhafaza ettikleri müddetçe ilmin istediği tarafsızlıkla yetiştirilmeleri gereken yüksek öğrenim gençliği ile olan temaslarının kesilmesinin uygun olacağı kanaatinde olduğumuzu arzederiz.»

DTCF eski Felsefe Doçenti Boran, yıllar sonra 1986'da Federal Almanya'nın Düsseldorf kentinde kendilerini fakülte'den atılmalarını isteyen yazının altında «Dekan Enver Ziya Karalın olduğunu söylediğimde «Karal'dan hiç beklemezdim; şaşırdım doğrusu» diyecek ve olayları o gün yeniden yaşarcasına şöyle anlatacaktı:

«Dil-tarih olayları dediğiniz olaylar döneminin başlangıç tarihi olarak 1941 Ocak ayında Yurt ve Dünya Dergi-si'nin yayınlanmasını alabiliriz. Fakülte içinde Pertev Boratav, Niyazi Berkes ve eşi, dışarıdan da Adnan Cemgil ile birlikte çıkardığımız ve sahipliği ile yazı işleri müdürlüğü benim üzerimde olan Yurt ve Dünya Dergisi çok kısa zamanda kimi çevrelerin dikkatini çekmekte ve tepkilere yol açmakta gecikmedi.

Bunlar, başta iktidar çevresi olmak üzere CHP'nin resmi devlet ideolojisine dönüştürdüğü ideolojiyi savunanlar ve o yıllarda belki en yaygınlık kazanmış bulunan «Turancı ve «Anadolucu» olarak ikiye ayrılan ırkçı, gerici, Hitler Aımanyası hayranı olarak tanınmış gibi ve çevrelerdi. Yurt ve Dünya'nın bu tür ideolojileri reddettiği ise açıktı. Dergi ve onu çıkaranlar sol ve solcu olarak damgalanıyorlardı.

Damgalandı diyorum, çünkü, o zamanki egemen zih-

105

niyete göre bu fikrin yayını, kişiyi sol ve solcu olarak nitelemek, onu kesin ve mutlak olarak mahkûm etmek, top. lumdan dışlamak, yaşam hakkı tanımamak anlamına geliyordu.»

Boran, daha sonra hakkında bir soruşturma açıldığı-nı, bu soruşturmadan bir sonuç çıkmayınca başka yollara başvurulduğunu şöyle anlatmıştı:

«Tarih bölümünden seçilmiş kimi öğrencileri sosyoloji ve psikoloji öğrencileri arasına sokup onlardan hocaları hakkında bilgi edinmek girişimi açığa çıkınca, bu operasyon durduruldu ve resmi soruşturma açıldı. Bizlerin ifadesi alınmadı. Soruşturma sırasında Nihal Atsız'ın fakülte'deki örgütlenmelere ilişkin olarak öğrencilere yazdığı «Kandaşım» diye başlayan mektup ele geçince, bu soruşturma da «Bunun Felsefe Enstitüsü öğretim üyeleri arasındaki görüş ayrılıkları ve çekişmelerden ibaret olduğu» sonucu ile kapatıldı»16.

Danıştay 5. Dairesi kararlarında şu gerekçeyi benimsemişti :
«Hizmete tesiri tesbit edilemeyen ve sübutu halinde ise kanunun özel bir hükmü ile başka türlü müeyyide altına alınmış bulunan bir eylemden ötürü memurlar kanununun 60. maddesinin tatbiki ile davacınının Bakanlık emrine alınmasında kanun hükümlerine uyarlık bulunmamıştır.»

Danıştay'ın tek parti döneminde verdiği bu kararları, demokrasi tarihimizin ışıklı birer kilometre taşı gibi görmek gereksiz bir abartma sayılmamalıdır. 1990'lı yıllarda hâlâ üniversitelerden 1402 sayılı yasa gereğince sıkıyönetim komutanlarınca atılan öğretim üyeleri ile ilgili kararları tartışıyoruz. 5. Daire, 80'li yılların sonlarına doğru, üçe karşı iki oyla öğretim üyeleri ile öteki kamu görevlilerinin açtıkları davaları reddediyordu.

Sonra üyelerden biri emekliye ayrıldı.

Bu kez, davalar oy çokluğu ile kabul edilmeye başlandı!

Bu kararlardan biri de Prof. Korkut Boratav ile ilgili karardı.

106

SBF öğretim üyesi Prof. Korkut Boratav, 12 Eylül 1980 tarihinden sonra askeri yönetimce görevinden alınmıştı. Korkut Boratav da Danıştay'a dava açtı. Korkut Boratav, 45 yıl önce babası Pertev Naili Bo-ratav'ın yaşadıklarını yaşıyordu!

* Dil-tarih olaylarını o günlerin tanığı Behice Boran'-ın kendisinden dinleyelim:

«Fakülteyi (..) basanlar bizim fakültenin öğrencileri değildi; aralarında onlardan da bulunsa, karşı çıkan asıl kitleyi oluşturan Hukuk Fakültesi - beiki de kısmen SBF -öğrencileriydi. Fakülte dekanlığı, olaydan birkaç gün önce üç öğretim görevlisine; Berkes, Boratav ve bana, bir hafta fakülteye gelmememiz haberini göndermişti. Görülüyor ki, olay «öfkelenen gençliğin ani taşkınlığı» gibi gösterilemezdi; önceden biliniyor, ama önleme, fakat fakültenin etrafında güvenliği sağlama tedbirleri alınmıyordu. Rektör Şevket Aziz Kansu'ya yapılanları biliyorsunuzdur. Bu olaylar üzerine dekanlık, lüzum gördüğü dersleri tatil etme yetkisini kullanarak bizlerin derslerini tatil etti.»

O günlerde üniversitedeki sağcı öğrenciler, Bakan Hasan Ali Yücel dışında iki kişiyi daha hedef seçmişlerdi: Rektör Şevket Aziz Kansu ve Yüksek Öğretim Genel Müdürü Necmettin Halil Onan.

Haluk Karamağralı'nın çıkardığı «Kür-Şad» adlı dergide Rektör Kansu'nun komünist olduğu yazılıyor; CHP Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş da aynı dergide Rektör Kansu'nun «Hudut.. Millet.. Vatan.. Harp ve düşman..» gibi kavramlar için «Bunlar nedir?» diye sorduğunu ileri sürüyordu.

Dr. Kurtuluş, kendisi ile yapılan röportajı şöyle bitiriyordu :

«Şahsi kanaatime göre Bay Şevket Aziz'e rektörlük sıfatı ve makamı iyi gelmiyor ve gelmeyecektir»17.

1947 Aralık ayına bu koşullandırma ile girilmişti. Aralık ayınının 27 nci günü de beklenen oldu.

Pertev Naili Boratav'ın 27 Aralık 1947 günü fakülte konferans salonunda konferansı vardı.

107

Konferans salonu, fakültenin, «milliyetçi» tanınan öğrencileri ile doldurulmuştu. Salonda DTCF öğrencileri dışındaki öğrenciler de vardı. Saldırı birkaç gün önceden planlanmıştı.

Boratav. olayları öğrenmiş, bu yüzden konferans salonuna gelmemişti. Öğrencilerin başında biri DTCF öğrencilerinden Se-lâhattin Ertürk ve İhsan Akpolat ile Ankara Yüksek Tahsil Birliği Başkanı Hukuk Fakültesi öğrencisi M. Ali Ankan vardı.

Ertürk kürsüye çıkmış konuşuyordu:

«Memleketin dört bir yanım saran kızıl ateş..»

Bu konuşmanın ardından da İstiklâl Marşı söyleniyor ve öğrenciler tempo tutarak «Rektör istifa, rektör istifa» diye bağırlıyorlardı.

Rektör Kansu öğrenciler ile konuşmaya çalıştı. Rek-tür «Bu yaptığınız nümayişdir» diyor ama sesini duyuramıyordu.

Heyecan ve öfke doruktaydı.

Rektör, hızla odasına çıktı. Arkasından M. Ali Ankan, Selâhattin Ertürk ve arkadaşları da çıktılar.

Rektörün kapısında Tıp Fakültesi Dekanı General Ab-dülkadir Noyan, rektörün istifa ettiğini söyleyerek öğrencileri yctıştırmaya çalışıyordu.

Göstericiler, rektörün odasına girdiler. M. Ali Ankan bağıırıyordu :

«Rektör bizlerle beraber kahrolsun komünizm diyecek..»

Kansu «Kahrolsun komünizm» diye bağıırdı.

Öğrenciler üstelediler, «Bir daha, bir daha».

Rektör, birkaç kez «Kahrolsun komünizm» diye bağıırdı.

Bu da yetmedi.

Saldırganlar, rektörden «İstifa ediyorum» diye bir kâğıt imzalamasını da istediler. Rektör, bir kâğıda «İstifa ettim» diye yazdı.

Öğrenciler, bunu da yeterli görmediler. Rektörden, kâğıda bir de pul yapıştırmasını istediler.

108

Rektör, kâğıda pul da yapıştırdı.

Prof. Kansu'yu odasından bir yüzbaşı çıkarabildi. Jandarma yüzbaşısı, emrindeki erlerle güçlkle yol açarak rektörü bir araca bindirdiler.

Saldırganlar arabayı da tekmelediler. Bu arada, olay yerindeki jandarma ve polis havaya ateş ettiler. Arozözler, saldırgan öğrencilerin üzerlerine su sıktı.

Olay yerine vali de gelmişti.

CHP milletvekilleri Dr. Kemal Satır, Hamdi Orhon ve İhsan Olgun da olay yerindeydiler. Saldırganlar, bir öfke seli gibi halkevlerinin bulunduğu (bugünkü Resim ve Heykel Müzesi) binayı kuşatmışlardı.

Vali, göstericilerden dağılmalarını istedi.

Dağılan gruplardan biri Denizciler Caddesi'ndeki «Türkiye Gençler Derneği»ne girdi. Dernekte ne varsa yok edildi.

İstanbul Yüksek Tahsil Derneği, rektöre ve aynı olayda saldırıya uğrayan Türkiye Gençler Derneği'ne telgraf çekerek olayı kınadı.

Başkanlığını Rüknettin Tözün'ün yaptığı İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği de Ankara'da yapılan gösterileri doğru bulduğunu bildiriyordu.

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Demeği Genel Sekreteri Nihat Sargın da Tasvir Gazetesi'nde yayınlanan açıklamasında «Türkiye'de yalnız Moskova'nın değil, hiçbir yabana memleketin uşaklığını yapacak bir genç yoktur» diyordu.

Bu olaylardan sonra Boratav, Boran ve Berkes haklarında soruşturmalar açıldı. Bu soruşturmaları ceza davaları izledi.

Bu soruşturma ve davalarda Selâhattin Ertürk, Osman Yüksel ve Hikmet Tanyu, Serap Yalçın, Erhan Lö-ker, Ömer Arpacıoğlu, Tevfik Aksoy, Galip Moğolkoç, Mehmet Tuğrul, Vecihe Kılıçoğlu, Nasır Bolayırlı tanık olarak dinlendiler.

Bu tanıklar, suçlayıcı ifadeler verdiler.

Soruşturma sırasında iki yüz kişi tanık olarak dinlendi. Soruşturma Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza

109

Hukuku Profesörü Baha Kantar ve Doç. Faruk Erem tarafından yapıldı.

Soruşturma sırasında Boran, Boratav ve Berkes'in Emniyet Genel Müdürlüğündeki dosyaları da incelendi.

Gelen bilgi ve belgeler ilginçti.

Berkes'in «Sabahattin Ali ile temas ettiği», Boratav'-ın «Komünist tanınan İlhan Başgöz'ü himaye ettiği» ve derslerde «Komünizm idaresinin iyi bir idare tarzı olduğunu, ancak bunun bugün için tatbikine imkân bulunmadığı» söylendiği, Boran'ın da «Sabahattin Ali ve Abidin Dino ile temasta olduğu» gelen bilgiler arasındaydı.

«Sağcı öğrencileri sınıfta bırakmak... Konferanslarda Rus rejimini övmek... İlkel toplumda mülkiyet hakkı bulunmadığını söylemek... Komünist olduğu söylenen Ruhi Su ile temas etmek... Marksist diye isimlendirilen Yurt ve Dünya ile Adımlar dergilerine yazı yazmak..»

Boratav, Boran ve Berkes'e bu gibi suçlar yöneltiliyordu.

Üç öğretim üyesi Ankara 4. Asliye Ceza Mahkemesinde yalgılandılar.

Yargıç, Talât Karay'dı.

Yargıç duruşmalarda bu üç öğretim üyesine milliyetçilik ve ırkçılık konularında sorular sordu.

Boratav, yapılan yargılama sonunda aklandı. Boran ve Berkes, görevi kötüye kullanmak suçundan cezalandırıldılar. Boran ve Berkes haklarındaki kararların bozulması için Yargıtay'a başvurdular. Yargıtay bu kararları bozdu. CHP hükümeti ve parti içindeki partiler bu kavgadan da yenik çıkmışlardı. O zaman bir yol kalıyordu.

Solcu öğretim üyelerinin kadrolarını kaldırmak.

Bu yola başvuruldu.

Bu üç öğretim üyesinin kadrolarını kaldıran yasa tasarısı 5 Temmuz 1948 günü TBMM'ce ele alındı.

Tasarı üzerindeki ilk konuşmayı Dr. Fahri Kurtuluş yaptı. Dr. Kurtuluş, konuşmasına şöyle başladı:

«DTCF'nin felsefe enstitüsü mevcudiyeti ve faaliyet-
110

leri kızıl radyolara konu hazırlayan elemanların at koşturduğu bir yer olmaktan çıkmadıkça kürsüler gerek bilginin, geniş ihtisasın, köklü vukufun, milli gelenek ve bu geleneğe candan bağlılığın eline verilmedikçe...

Dr. Kurtuluş, DTCF'deki yabancı öğretim üyeleri ile solcu profesör ve doçentleri, ayrıca Hasan Ali Yücel ve Necmettin Halil Onan'ı da suçluyordu.

Dr. Kurtuluş'a göre Hasan Ali Yücel, üniversitede «İlmi ahlâk buhranı» yaratmıştı.

DTCF bu bunalımdan nasıl kurtulacaktı? Doktor reçeteyi de hemen oracıkta yazıyordu :

«DTCF'ye ilmi metotla birlikte milli ruh, milli ideci, milli birlik ve Türk rejimini - milliyetçiliğe dayalı demokrasiyi - olduğu gibi kabul ediş...»

Milli Eğitim Komisyonu sözcüsü Prof. Suut Kemal Yetkin de suçlayıcı ifadeler kullandı. Emin Soysal da tasarımı destekleyen konuşma yaptı18.

Tasarıya iki kişi karşı çıktı:

General Sadık Aldoğan ve Atatürk'ün bakanlarından Dr. Adnan Adıvar.

O kadar!

DTCF'de olayları bir de, Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulunun 6.2.1944 gün ve 1104 sayılı raporuna bakarak izleyelim.

Teftiş Kurulu Başkanı Besim Kadırgan ve Müfettiş Osman Pazarlı'nın hazırladıkları rapora gözatıyoruz:

«Reha Oğuz Türkkkan adında bir kimse tarafından yazılan ve 1943 senesinde çıkarılan «Kızıl Faaliyet» adındaki kitap bozkurtçu fikirleri daha açık ve cüretli şekilde ortaya atmıştır. Bazılarının Türk ırkından gelmedikleri iddia edilmekte ve bu arada fakülte doçentlerinden Muzaffer Şerif Başoğlu, Dr. Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Boratav'ın komünist oldukları ileri sürülmektedir... (..) Kızıl Faaliyet Bahattin Ögel ve arkadaşlarınınca okunmuş ve bozı talebeye okutulmuştur. Bu neşriyattan sonra Bahattin Özel, Osman Yüksel, Haluk Opan (Karamağralı), Tev-fik Ersen, Selâhattin Ertürk, Mehmet Çağlar adındaki

111

^gençler kendilerinin anladıkları mânâdaki Türkçülük ve ırkçılığı fakülte içinde varlığını iddia ettikleri kızillara karşı müdafaa etmek vazifesini üzerlerine almışlardır. Bu Türkçülerin, kızıl komünist dedikleri talebelerin başlıcaları (Sefer Aytekin, Nabi Dimçer, Nezih Fıratlı, İbrahim Erden, Asaf Ertekin, Asım Aksar)'dır. Bunlar da kendilerine komünist diyenlere faşist, ırkçı, Turancı gibi adlar takmışlardır.»

Raporda daha sonra ilginç olaylara yer veriliyor.

Örneğin, Reha Oğuz Türkkkan, fakülte'deki bir arkadaşına «Kandaşım» diye başlayan bir mektup yazdığı, Baş-oğlu. Pertev Boratav, Niyazi Cıtakoğlu ve Niyazi Berkes'-in .Hatay'da incelemeler yaptıklarını, bu gezi nedeniyle «Hatayda komünist propagandası yapılıyor» diye dedikodular ortaya atıldığı, bunun üzerine Milletvekili Dr. Fahri Ecevit'in konuyu fakülte dekanlığına yansıttığı da raporda yer alıyor.

Raporun 9. sayfasında Bahattin Ögel'in çalışmaları ele alınıyor.

«Bahattin Ögel, solcular hakkında bir delil veya vesika bulmak arzusuyla dolaşırken fakültenin 4. katında bulunan felsefe dershanesinde bir toplantı yapıldığını Yüksel vasıtasıyla haber almış, ve derhal bunun tahkikine girişerek nihayet bu havadisi yayan Mukaddes Çiftfiliz'i bulmuştur.^..).

Bu hadiselere şahit olan ve Bahattin Ögel'in fakülte idaresi, Emniyet Teşkilâtı ve büyükler namına hareket eder gibi davrandığını gören felsefe şubesi talebelerinden Lütfi Östabağ ve Ekrem Altay, fakülte müdürü Lütfullah Erdem'e çıkararak Bahattin'in durumu ve sözlerinden şikâyet etmişler, Müdür Erdem de dekana vaziyeti anlatmış ve bu suretle mesele tahkikata dökülmüştür.»

112

«Açlıktan bahsediyorsun!

Demek ki sen komünistsin!

Demek bütün binaları yakan sensin! .

İstanbul'dakileri sen!

Ankara'dakileri sen!

Sen ne domuzsun sen!»

Orhan VELÎ

Giresun Milletvekili Ahmet Ulus, «Son günlerde kendisini daha fazla gösteren komünist tahriklerinden dolayı Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yapılan tahkikatların bugünkü durumu ve şimdiye kadar alınmış olan sonuçlar hakkında» sözlü önergesini hazırladığında herhalde sorunun hiç bu kadar dallanıp budaklanacağını düşünmemişti.

Takvimler, 1947 yılının ocak ayının 29. gününü gösteriyorlardı²⁰.

Recep Peker hükümetinin İçişleri Bakanı Şükrü Sök-mensüer, TBMM kürsüsünden bu sözlü soruyu yanıtlarken komünist örgütlenmelerden, Türkiye Komünist Partisi'nden söz etmiş; TKP lideri Dr. Şefik Hüsnü'nün evindeki aramada ele geçen mektuplardan bölümler okuyarak, TKP'-nin Demokrat Parti ile işbirliği yaptığını üstü kapalı biçimde de olsa ileri sürmüştü.

Bakan Sökmensüer'in komünistlerle işbirliği yapmakla suçladığı siyasetçiler arasında Kurtuluş Savaşı'nın ünlü komutanlarından Mareşal Fevzi Çakmak da bulunmaktaydı!

Sökmensüer, yaptığı konuşmada, komünist hareketleri beş bölüme ayırıyor; bu örgütlenmelerin odak noktasına Dr. Şefik Hüsnü'yü oturtuyordu.

İçişleri Bakanı Sökmensüer, komünist hareketler için «birinci safha» olarak adlandırdığı ilk örgütlenme çalışmalarını şöyle anlatıyordu:

«Daha evvel Berlin'de ve komünizmin yer aldığı diğer yabancı memleketlerde çalışan ve yetiştirilen ve Ba-kü'de Mustafa Suphi'nin daveti ile birinci kongresini yapan Türk komünistleri, bu kongrede Türk Komünist Fır-

113

F.: 8

kası'nın programını hazırlamışlardır. Büyük harpte muhtelif sebepler altında hariçte kalan ve komünizme kaza. nılmış olan vatandaşlar bu kongreden sonra Türkiye'ye girerek faaliyetlerine başlamışlardır.

1919'da Şefik Hüsnü, Komünist Partisi murahhası sıfatıyla Üçüncü Enternasyonal'e iştirak etmiş ve dönüşünde bu enternasyondan aldığı direktifle İş Derneği altında sendika teşkilâtının temelini atmıştır...»

Sökmensüer, Aydınlık, Kurtuluş, Orak-Çekiç ve Yoldaş dergileri çevresinde örgütlenen komünistlerin bu çalışmalarının «açık cereyan» ettiğini ve bu dönemin Takrir-i Sükun Yasası ile sona erdiğini anlatıyor.

Bakan, komünistler için «gizli cereyan» eden dönemin bundan sonra başladığını, Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet'in aralarında bulunduğu 38 kişinin tutuklandıklarını ve Şefik Hüsnü'nün 15 yıllık ağır hapis cezasına çarptırıldığını, hapiste yatmamak için yurtdışına kaçtığını ileri sürüyordu.

Sökmensüer'e göre ceza yasasındaki cezaların hafiflemesi üzerine Türkiye'ye dönen Şefik Hüsnü, «Türkiye'de ihtilâl yaparak proleterya diktatörlüğü kurmak ve Sovyet rejimine iltihakı sağlamak» için yeniden örgütlenme çalışmalarına girmiş; bu arada 89 kişi yakalanarak tutuklanmıştır.

Üçüncü aşama bundan sonra başlamış; 1928 yılında İstanbul'da 45 kişi tutuklanmış; 1935 yılında Ankara'da, Trabzon'da, Adana ve Samsun'da bakanın deyişi ile «komünist yuvaları tespit» edilmişti.

Sökmensüer, bu dönemin komünist örgütlenmelerinde izlenen taktikleri kendince şöyle tanımlıyordu :

«Bu devirde şiir ve edebiyat gerekse ilim sahasında faaliyet örtülü olmuştur.

Nâzım Hikmet'in şiirleri şöhret kazanmış; Marx'in, Engels'in ve diğer

Marksistlerin eserleri tercüme edilerek aydınların mütalâalarına sunulmuştur.»

Sökmensüer, «dördüncü safha»nın «1938-39'a kadar Deniz Harp Okulu öğrencileri ile Yavuz harp gemisi mürettebatı arasına hulul eden teşebbüsler» ile başladığını.

114

Deniz Harp Okulu ve Yavuz gemisinde ortaya çıkarılan Örgütlenmeleri daha sonra 1940-41 yılları arasında İzmir ve Zonguldak'ta öğrencilerin izlediğini, 1943 yılında «Ha-midiye Köy Enstitüsü'nde bir tahrikat yuvası»nın ortaya çıkarıldığını, Ankara ve İstanbul'da yedek subay okullarına «nüfuz etmek isteyen teşebbüslerin tespit edildiğini», Karabük'te öğrencilerin yakalandıklarını, İstanbul'da da «İleri Gençlik Komünist Örgütü»nün ele geçirildiğini anlatıyor ve Nâzım Hikmet'in bu Marksist örgütlenmeler üzerindeki etkisini de şu tümcelerle açıklıyordu²¹:

«Bu devirde sinsi ve sistemli komünist neşriyat faaliyetine de şahit oluyoruz. Başta Nâzım Hikmet olmak üzere birtakım şairler ve romancılar sanat kisvesi adı altında komünist fikir ve inançlarını yaymaya başlamışlardır ki, bu neşriyat genç ve heyecanlı dimağlarda az çok müessir olmuştur.»

CHP hükümetinin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, «Marksist bilginlerin isimleri ve eserleri zikredilmeksizin formülleri ve maruf tabirleri kullanılmaksızın güya memleketimizde sosyal ve ekonomik problemlerini ilmi bir şekilde tahlil ve teşrih eder mahiyette propaganda» yapıldığından da yakınıyor. Bakan, komünistlerin günlük basına sızdıklarını da anlatıyor.

Şükrü Sökmensüer'in bomba etkisi yapan açıklamaları, bakanın «beşinci safha» adını taktığı bölümdeydi.

Bakan Sökmensüer, Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni, Esat Adil'in de Türkiye Sosyalist Partisi'ni örtülü olarak kurduklarını «İşçilerimizin milli duygularını çürütecek telkinler altında çalışan komünist partisinin direktifi ile» sendikaların kurulduğu, Tan Gazetesi'nin bu koşutta yayınlar yaptığını anlattıktan sonra Şefik Hüsnü'nün ele geçen mektuplarından parçalar okuyordu..

Bakan Sökmensüer, Dr. Şefik Hüsnü'nün 1944 yılında «umumi bir komünist merkezine» gönderdiğini ileri sürdüğü raporundan şu parçaları okumuştur :

«Memleketimizde de her türlü sol temayüllü gruplar ve namuslu terakkiper ver yurtseverleri içine alacak ve

115

hatta faşizme gönül vermiş ve yabancı faşist hükümeti lerin ajanları ile düşüp kalkmış unsurlardan temizlemek şartıyla Halk Partisi'ne de yer verecek (Faşizme ve Vurgunculara Karşı Demokrat Mücadele Cephesi) namı altında bir teşekkül yaratmaya çalışmak kararlaştırılmıştır...»

Şefik Hüsnü, bu mektubunda izlenecek ülkeleri şöyle özetlemiştir :

1 - Faşizm propagandacı ve tahrikatçıları zindana,
2 - Devlet dairelerinde ve ordu kadrosunda faşistlerden, vurgunculardan ve kötü kullananlardan sıkı bir temizlik,
3 - Mahkûm ve sanık anti-faşist sol mücahitleri serbest, rahat ve faaliyete iade,

4 - Baikanlar'da eski irtica cereyanlarına değil yeni demokrat hükümetlere yardım ve onlarla kaynaşma.

5 - Sovyetler Birliği ile çabucak anlaşacak ve eski dostluk bağlarından daha kuvvetli münasebet kuracak, anti-faşist demokrat bir hükümet,

6 - Bütün işçiler ve terakkisever aydınlar (Halk İçin Türkiye) sağlayacak olan (İleri Demokratlar Cephesi) ki, bu liste doğmak üzere olan hareketin siyasi muhtevası ve temelini karakterize ettiği cihetle onu da ayrıca mektupla birlikte gönderiyorum.»

İçişleri Bakanı Sökmensüer, Dr. Şefik Hüsnü'nün bu raporunu ya da mektubunu değerlendirir. TKP, o tarihlerde, yeni oluşan Demokrat Parti muhalefetini desteklemektedir!

Sorun da budur.

Bakan şu kanıdadır: TKP, DP'yi «körüklemek ve desteklemek» kararı almıştır. İçişleri Bakanı, Dr. Şefik Hüsnü'nün imzasını taşıyan 1945 tarihli bir başka mektuptaki şu bölümleri okur:

«Partimizin iç taktiği, Türkiye'nin bir Sovyet cumhuriyeti olmasına yarayacak en keskin şartları bütün açıklığı ve çıplaklığı ile mevzubahis etmekten çekinmez.

Çünkü bu istediğimiz bir şeydir ve bunu kendi aramızda böylece konuşup bilmeliyiz. Fakat etrafımızdaki henüz iyice olmamış unsurları ve cahil halk yığınlarını ürkütmek için

116

onlara daha başka türlü ve sureti haktan görünerek konuşmamız ve politika yapmamız zarureti doğar ki, bu partimizin dış taktiği meselesidir.»

Bakan, TKP'nin, Demokrat Parti'yi destekleme kararı aldıktan sonra Ankara'da Yurt ve Dünya ve Adımlar gibi Marksist eğilimli dergilerin yayınlara başladığı' ve İstanbul'da da Sabiha ve Zekeriya Serteller'in yönetimindeki günlük gazete Tan'ın DP'yi destekler nitelikte yayınlar yaptığını ileri sürüyor. Recep Peker hükümetinin' İçişleri Bakanı Sökmensüer, daha sonra, Marksistlerin Atatürk'ün dışişleri bakanlarından Tefvik Rüştü Araş aracılığı ile Demokrat Parti ile ilişki kurduklarını da anlatıp, Zekeriya Sertel'in evindeki aramada ele geçen 1945 tarihli mektubu okuyor.

Tefvik Rüştü Araş, Zekeriya Sertel'e yazdığı mektupta Adnan Menderes'in «Görüşler» adlı dergiye yazı yazmayı kabul ettiğini şöyle anlatıyor: «Mecmuaya yazı göndermesi için Adnan Menderes ile konuştum. Gazetemizde zaruret olmadıkça yazı yazmak âdetini edinmediğini bildiğimi hatırlatarak sırf mecmuamız için ikinci nüshaya bir şeyler hazırlayacağını vaa-detti. Celâl Bayar daha henüz buraya gelmedi. Belki siz orada daha önce görüşeceksiniz.

Yazı kadrosuna isterseniz Rüştü Şardağ'ı da koyabilirsiniz.»

Tefvik Rüştü Araş, 30.10.1945 tarihinde Sabiha Sertel'e yazdığı mektupta da aynı sözleri yinelemektedir.

Bakan Sökmensüer, Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel'in 2 Eylül 1956 tarihinde Mareşal Fevzi Çakmak'a yazdıkları mektubu okur.

Mektup şöyle başlar:

«Muhterem Mareşal:

Bugün Cami Beyefendi ile birlikte vaziyeti tetkik ederken vardığımız neticeyi zati devletlerine arz etmeyi faydalı bulduk. Mecliste intihap mazbataları hakkında cereyan eden müzakere ve varılan netice bizde şu kanaati kuvvetlendirmiştir ki, Halk Partisi şimdiye kadar muha-

117

liflere karşı oynadığı oyunlarda muvaffak olmuş ve nihayet Meclisin, hükümetin Cumhurreisi'nin meşruiyeti bakımından bir emrivaki vücuda getirmişlerdir. Bu işte bizi en ziyade üzen nokta, Halk ve Demokrat Parti'nin zati devletlerinin de halk nezdindeki büyük teveccühü ve itimadını sarsmak için adeta elbirliği ile hiçbir gayreti esirgeme-mekte olmalarıdır.»

r Mektupta, 1946 seçim sonuçlarının yarattığı kuşkulardan söz edilmekte ve Çakmak'a şu öneride bulunmaktadır :

«Zati devletlerinin Meclis kürsüsünden kısa, veciz ve fakat katı bir nutukla Meclisin, hükümetin ve Cumhurreisi'nin gayri meşru olarak kurulduğunu, böyle bir Mecliste bulunmakla onun mesuliyetlerine iştirak edemeyeceğinizi bildirerek çekilmenizi, gemisi batmak üzere olan bir amiral gibi bayrağınızı alarak dışarıda halkla beraber onun hakkını ve davasını müdafaa etmenizi en tabii ve zaruri bir hareket olarak görüyoruz. Bütün milletin böyle bir hareket karşısında arkanızdan geleceğine emin bulunuyoruz.

Şahsınıza karşı olan sonsuz bahtdan ve memleketin selâmet ve kurtuluş ihtiyacından cesaret alan bu maruzatımızdan dolayı bizi mazur göreceğinizi umarız.»

Bakan Şükrü Sökmensüer'in açıklamaları bomba etkisi yapmıştı.

Bakan, Sertel ve Baykurt'un bu ortak mektuplarının, Tefvik Rüştü Araş tarafından Mareşal'e götürüldüğünü, Çakmak'ın da Sertel ve Baykurt'a «sönmez muhabbetlerini» gönderdiğini, Aras'ın Sertel'e gönderdiği mektuba dayanarak açıklıyor ve daha sonra şu değerlendirmeyi yapıyordu :

«Bu mektup, Büyük Millet Meclisi'nin meşru olmadığını millete göstermek için Demokrat Parti Meclis Gru-bu'nun Meclisi terketmemek hareketine teşvikte muvaffak olamayan solcuların Demokrat Parti'den ümitlerini keserek Meclisin kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal Çakmak'ı alet olarak kullanma yolunda ayartıcı teşebbüslere nasıl devam ettiklerini pek açık surette göstermektedir. Bu surette Mareşal Çakmak'ın hizmet yıllar-

118

rında kazandığı hürmet sayesinde devleti yıkmak için bir tahrik malzemesi olarak kullanmak teşebbüsü azami kuvvetini bulmuş demektir. Demokrat Parti'yi idare edenlerin komünistlerin bu aldatıcı taktiklerine alet olmamak için gösterdikleri uyanıklığı memnuniyetle karşılıyoruz.»

İçişleri Bakanı, bu mektuptan sonra Dr. Şefik Hüs-nü'nün mektubunu okurken DP lideri Celâl Bayar oturduğu yerden bakana söz atar:

«Birçok serserilerin mektuplarını getirmiş okuyorlar.»

Bakan Sökmensüer, Şefik Hüs-nü'nün şu yazısını da okur:

Dr. Şefik Hüs-nü'nün 29 Temmuz 1946 tarihli değerlendirmeleri çok ilginçtir. Okuyalım :

«Görülüyor ki, Demokratlarla Halkçıları ayıran birçok teferruatın üstünde Türkiye'nin selâmeti İngiltere'ye mi yoksa Sovyetler Birliği'ne mi dayanmakta olduğu meselesi vardır. Ve Demokrat muhalefete mensup olanlar ve en başta Mareşal, Halkçıların memleketi toptan İngiltere'ye satmalarına ve tabii bir devlet haline düşürmelerine karşılık süratle Sovyetlerle anlaşmak sayesinde ancak memleketi kurtarmak ve milli istiklâlini sağlamlaştırmak mümkün olacağına ve bunun için insiyaki bir tarzda bu kanaati besleyen inkılâpçı, çalışkan halk yığınları ile el birliği yapmak lâzım geldiğine inandıklarını açığa vurmaktan çekinmediler. Öyle anlaşılıyor ki, Demokrat muhalefeti iktidara geldiği takdirde Halk Partisi'nin yaptığı gibi emekçi kitlelerin inkılâpçı mümessili olan bizlere, düşman muamelesi yapmayacak, bilâkis harici siyasetlerinde tarafımızdan desteklenmeye kıymet vereceklerdir.»

Bakan, Dr, Şefik Hüs-nü'nün konu ile ilgili değerlendirmelerini aktarmayı sürdürür.

TKP Genel Sekreteri Şefik Hüs-nü, DP ve Mareşal'-in TBMM'den toptan ayrılmalarından sonra ortaya çıkabilecek olasılıkları şöyle yorumlar:

«Bu ihtimallerden en mühimi birincisidir. Bu şekilde mücadelede arasına ve köylere intikal ettirildiği takdirde bizim bütün gücümüzle ona katılmamız, Mareşal'i ve Demokrat Parti'yi desteklememiz, bütün teşkilâtımızı ve fa-

119
afiyetimizi bu mücadelenin icaplarına göre ayarlamamı? icap eder. Dikkat edeceğimiz nokta, Demokrat Parti'nin idarecileri olmaya namzet olanlarını mümkün olduğu kadar sosyalist demokrasiye çekmeye gayret etmek ve bu içtimai bünye değişikliklerinin gerçekleşmesine bizzat iş. tirak edebilen unsuru saklamaya uğraşmaktır. Bu vadede birçok başarılar elde edebileceğimizden katiyyen şüphe edilmez. Bunun için teşebbüsü bir an elden bırakmamız, diğer partilerin idarecileriyle temas kaybetmemeye dikkat etmemiz kifayet eder.»

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in bu konuşmasında, TKP ile DP ve Mareşal Cakmak'ın işbirliği yaptığını söylüyor ve muhalefeti toptan suçluyordu. Ertesi gün en büyük tepki Mareşal'den geldi. Çakmak, Kudret Gazetesi'nde şu açıklamayı yaptı:

«Ben komünist değilim. Ve hiçbir komünist partisiyle de hiçbir münasebetim yoktur.s

Senelerce Dışişleri Bakanlığı yapmış Tefvik Rüştü Araş ile İçişleri Bakanlığı yapmış olan Cami Baykurt'un bile bu kadar senelik memleket hizmetleri unutulup komünistlik ile itham edilmişlerdir.»

Çakmak, yanıtlarını başka yayın organlarında da sürdürdü.

«Millet olgundur. Bu propagandalar makus (ters) neticeler verir. Millet, benim komünist olmadığımı ve komünistlere alet olmayacağımı çok iyi bilir. Halkın, haklarında güvensizliğini izale etmek (gidermek) istiyorlarsa, bu sadece halkın derdini anlayıp halletmekle olur.

Benim düşüncem şudur ki milletlerin yüreğinde hürriyet ateşi yanmıştır. Ve sönmez. Yer yer dolaşmalarında, temaslarında dertlerini, şikâyetlerini ve arzularını dinlediğim ve hak verdiğim vatandaşlara komünistlerdir denilebilir mi?»

120

«Kim kaldı / Müdafaa-t Hukuk Cemiyetinden / Avcı ceketli / Körüklü çizme / Astragan kalpak / Bazen «ittihatçı» / Hafif «İştiraküyun / Öfkeli kaşları salkım saçak / Kumral bıyıkları mahzun?

Ezeli dalgınlığımızın ıslığıdır ney / Keman yanlış anlaşılmasından tedirgin /
Utlar vahim sorular soruyor / Öldü Nâzım, Şamilof, Sarı Mustafa / Yıkılmış
Strasnoy Ploscat'ın saat kulesi / Eski Bolşeviklerden kim kaldı?»

Atilla İLHAN

Mareşal Çakmak'ın kısa demecine Şükrü Sökmensüer hemen yanıt verdi:

«Benim ifadem sarahatla gösteriyor ki, kapalı bir şekilde komünist partisi kuranlar, mareşalden işçiler ve köylülere kadar memleketin bütün unsurları meşru devleti yıkmak için vasıta olarak kullanmayı esas tutmuşlar ve metodlu bir şekilde tatbikatına girmişlerdir. (...) Yaptığım açıklamalar kendilerinin komünistler tarafından bir tahrik vasıtası olarak istendiği noktasında maşerali uyandırmış bulunmalıydı.»

Sökmensüer, bu açıklamayı yaptıktan sonra şunları söylüyordu :

«Mareşalin 'memleketimizdeki demokrasinin gelişmesinin iktidarca bir komünist tahriki şeklinde gösterilmek istendiğini' ifade etmesi kamuoyunca üzüntü ile karşılanacaktır.»

İçişleri Bakanı bu demecine bir de belge ekliyordu. Sökmensüer'in sunduğu TKP ile ilgili bir belgede şunlar yazılıydı:

'TKP, Türkiye'nin hususi şartları içinde emperyalizm, milli burjuvazi ve derebeyi aleyhine sosyalist Sovyetler Birliği, cihan proletarya inkılâbını ve komünizm lehine mücadele ile mevcut burjuvazi hâkimiyetini devirerek yerine Sovyet rejimini kurmak gayesini takip eder.'

121

Bakan, bu belgeyi okuduktan sonra şu yorumu yapıyordu :

«Sarih ve açık vesikalara rağmen komünizmin çabalamalarına demokrasi gelişmesi şeklindeki ifadeyi, şüphesiz ki, her vatandaş hayretle karşılayacaktır.»

İçişleri Bakanı Sökmensüer, gazeteci Zekeriya Sertel'i komünistlikle suçlamaktaydı.

Sertel, hemen yanıt verdi:

«Ben komünist değilim.»

Sertel, Sökmensüer'in sözlerini şöyle yanıtlıyordu;

«Tevfik Rüştü ile aramızda cereyan eden muhaberenin meydana çıkardığı hakikat ise o vakit Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştü'nün Görüşler mecmuasına yazı yazımında bulunmayı vaat ettikleridir. Biz o vakit hürriyet ve demokrasi davasında bu davayı benimsemiş olan bütün aydınların kalem yardımlarını temine çalışmış, Rauf Orbay, Halide Edip Adıvar, Adnan Adıvar, Celâl Bayar ve M. Ali Aybar gibi birçok zatlara da müracaat etmiştik.»

Sertel daha sonra Mareşal Çakmak'a mektup yazıp dilek ve düşüncelerini bildirdiklerini söylüyor ve soruyordu :

«İstanbul ve Ege vilâyetlerinde mareşal hakkında yapılan nümayişler esnasında halkın hep bir ağızdan tekrar ettiği 'Mareşal sen bizi kurtaracaksın' feryadı aynı duygu ve düşüncenin bir başka şekilde millet tarafından ifadesi demek değil midir? Yoksa mareşalin etrafında toplanıp bu feryadı koparan yüzbinlerce insan hep bozguncu ve komünistler miydiler?»

Sertel, bakandan özür dilemesini de istiyordu. 1 Şubat 1947 tarihli gazetelerde CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'ın bir açıklaması yer alıyordu..

CHP Genel Sekreteri, İçişleri Bakanı'nı şöyle yalanlıyordu :

«Benim elimde Demokrat Parti'nin komünistleri desteklemekte olduğu hakkında bir vesika yoktur.»

Uran, DP kongrelerinde CHP hakkında «tellâk hikâ-

122

yeleri» uydurulduğu ve «Kızıl Sultan» benzetmeleri yapıldığından yakınmaktaydı.

Bu arada CHP milletvekillerinden şair Behçet Kemal çağlar, DP kurucularından Fuat Köprülü'ye yazdığı yazıda mareşali Nâzım Hikmet'e selâm ve af müjdesi yollamakla suçluyordu!

Suçlamalar ve karşı suçlamalar böyle gidiyordu.

Bu demeçler, o günlerde ilgiyle izleniyordu. Mareşal Çakmak'ın TBMM kürsüsüne çıkıp Bakan Sökmensüer'i yanıtlaması da bekleniyordu. Bakan Sökmensüer ile meydan savaşını Meclis yerine gazetelerde açmayı uygun bulmuştu.

Mareşalin sert yanıtı 7 şubat günlü gazetelerde çıktı. Tartışma, Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel'in mareşalden Meclisi terketmesi yolundaki önerilerinden kaynaklanmaktaydı.

Çakmak, suçlamaların bu bölümünü şöyle yanıtlıyordu :

«Benim Meclisten çekilmemi isteyenler yalnız onlar değildir. DP de bu şartlar altında Mecliste oturup otur-mamayı düşünmektedirler. Bana yazılan mektupta 'gel komünistlik yapalım' diyorlarmış. Bu, Meclisin meşruluğuna karşı gelme hazırlığı imiş. Dünyanın neresinde bir milletvekilinin Mecliste zorla oturacağı ve çekilirse bunun bir ayaklanma olacağı hakkında bir hüküm görülmüştür?»

Çakmak, «Sine-i millete çekilme» diye adlandırılan bu tavrın «komünist mücadelesi» olmadığını vurguluyor, TBM M'den çekilip mücadeleye dışarıdan devam etmesi halinde kendisini «hiçbir kuvvetin durduramayacağını» ve böyle bir kuvveti de «tasavvur» etmediğini söylüyordu.

Bu açıkça bir meydan okumaydı.

Çakmak, kurucusu olduğu İnsan Hakları Derneği ile ilgili suçlamaları da şöyle yanıtlıyordu :

«Bir cemiyeti siyasi bir harekete alet etmek istedikleri gün ya onlar ya ben cemiyetten alâkımızı keseriz. Fakat demokrat düşünceli bir vatandaş olarak mahkeme hükmü giymemiş, komünistlikleri sabit olmamış insanlara ben şahsen leke sürmem.»

123

Mareşal Çakmak'ın asıl gürültü koparan açıklaması bundan sonraydı.

Çakmak, Cami Baykurt ve Tevfik Rüştü Aras'ı yıllar önce tanıdığını, siyasal düşüncelerinin ayrı olduğunu, ancak «medeni insanlar» olarak birbirlerine saygı duyduklarını anlatıyordu.

«Hükümet, emrindeki imkânlarla araştırsın, bu vatandaşların komünist tahrikatçısı, hain olduklarını tesbit etsin, ben de onlara düşman olayım.»

Mareşal daha sonra şunları söyleyecekti:

«Milli mücadele esnasında Cami Baykurt'un İtalya'da para sarf edip hesabını hükümete vermediği de yazılmıştır. Ben hareketin başından bugüne kadar öyle bir hadiseden haberdar olmuş değilim. Yalnız Avrupa'ya silâh mubayaasına giden ve onun hesabını vermeyen iki kişi bilirim ki bugün bir tanesi Halk Partisi'nde nüfuz sahibi olan bir zattır; diğeri de ölmüştür... Bunları divanı harbe sevk etmiştim. Fakat sonra mebus seçildikleri için haklarında takibat durdu.»

Çakmak'ın adlarını vermediği iki milletvekilinden biri Saffet Arıkan, öteki de Nuri Conker'di.

Çakmak, doha sonra açıklamasını şöyle sürdürür:

«Ben komünistliği bu memleket için muzır telâkki edenlerdenim. Onun için komünistler ordu ve donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetle mukabele ettim. Halk Partisi mensuplarından birçok hatırlı zevatın tavassutuna rağmen ısrar ettim. Fakat onlar, Şefik Hüsnü'ye parti kurmak selâhiyetini ve 34 tane müseccel komüniste de amelenin, işçinin önüne geçerek rehberlik etme imkânını sağladılar...»

Demecin püf noktası bundan sonra geliyordu:

«Ben daha işin başındayken eski bir Milli Eğitim Ba-kanı'nın bu faaliyeti destekleyen hareketinden dolayı hükümeti resmen ikaz ettim. Kimse kulak asmadı, daha sonra da Hamidiye Köy Enstitüsü'ndeki komünist yuvasından bahsettiler...»

Mareşal bu üstü kapalı suçlamadan sonra şu güvenceyi de veriyordu :

124

«Komünistlik bu milletin ruhuna aykırıdır. Bu cereyanlara hükümet müsamaha etse bile biz mücadele edeceğiz. /Xklmiza mareşal de komünist olabilirmiş gibi bir fikir sakın gelmesin.»

Mareşal'in açıklaması şu yakınma ile noktalanıyordu :

«Cenabı Hak'tan dileğim şudur :

Bana bu milletin kendi hak ve hürriyetini kendi elinde tuttuğu günü gösterebilirsen. Göstermeyecekse, biran evvel canımı alarak, devam eden acıklı halin şahidi sıfatıyla bana azap çektirmesin»--.

Kimdi komünistleri destekleyen bu Milli Eğitim Bakanı?

Mareşalin CHP Milletvekili Saffet Arıkan ve Nuri Conker ile ilgili yolsuzluk suçlamalarını Arıkan ve Conker'in oğlu Mahmut Naci Conker yanıtlıyorlardı.

Saffet Arıkan, 1920 yılında Nuri Conker ile birlikte sahte kimliklerle Almanya'ya silâh almak için gittiklerini, bir Alman işadamı tarafından silâh alımları sırasında dolandırıldıklarını, dolandırıcının mahkûm olduğunu, olayla ilgili soruşturmanın Celâl Bayar'ın da aralarında bulunduğu bir kurulca

yapıldığını, Milli Savunma Bakanlığı'nın dosyayı incelediğini ve vardığı sonucu Başbakanlığa bildirdiğini anlatıyor ve TBMM'nin kendilerini sorumlu bulmadığını açıklıyordu. •

Tartışmaların odak noktasına Tefvik Rüştü Araş, Ze-keriya Sertel, Dr. Şefik Hüsnü ve Cami Baykurt adları oturtulmuştu.

Tefvik Rüştü Araş, Ulus gazetesine gönderdiği mektupta, kendisine yöneltilen suçlamaların «Atatürk'ün ölümünden beri kin ve garaz»dan kaynaklandığını ileri sürüyor, temaslarından «Polis romanlarında yapıldığı gibi» anlamlar çıkarılıp muhaliflerin sindirilmek istendiğini yazıyordu.

Şükrü Sökmensüer'in açıklamaları, üstü kapalı da olsa Demokrat Parti'yi komünistlerle işbirliği yapmakla suçlamıştı. DP lideri Celâl Bayar da tartışmaya katılma gereği duymuştu.

125

Bayar, parti örgütüne gönderdiği genelgede, Dr. Şefik Hüsnü'ye parti kurma izni veren CHP hükümetini suçluyor ve «Görüş» adlı dergiyle ilgili şu açıklamayı yapıyordu :

«1945 senesi sonlarında İstanbul'da bazı kimselerin çıkarmak istedikleri bir mecmuaya, arkadaşlarımız Prof. Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'in benden yazı isteme-.si hikâyesini ihtiva etmektedir. Güya mühim bir meseley-miş gibi bunun etrafında başkaları tarafından makale verildi, verilecek gibi yazılar ve mektupları vesika mahiyetinde göstermeye hususi bir dikkat atfedilmiştir.»

Bayar, dergiye «sağ ve sol cereyanlarla alâkası olmayan maruf bazı zevata müracaat» edildiğini söylüyor, konunun abartıldığını ileri sürüyordu.

İçişleri Bakanı Sökmensüer, Hatay'da 19 Temmuz 1946 günü şöyle konuşmuştu :

«İyi biliniz ki bunların 'yani demokratların' istedikleri hürriyet Kemalist hürriyet değildir. Kızıl faşist hürriyettir, yani hakiki esarettir. Bu

zavallılar işbaşına geçerlerse asıl o zaman bu memleket hürriyetsizlikle boğulacaktır. Çünkü onların kulaklarına üfleyenleri bu temiz ve arslan yürekli vatanın boynuna geçirmek onların baş hedefidir. Kızıl faşistlerin bir gün maskelerini yüzlerinden düşürdünüz mü karşınıza kıpkızıl bir sırtlan dikilir. Ve sizi canavarlar gibi yemek ister.»

Bayar, İçişleri Bakanı Sökmensüer'in «Mecliste DP'-yi idare edenlerin komünistlerin aldatıcı telkinlere alet olmadıkları için gösterdikleri dikkat ve uyanıklığı memnuniyet ve şükranla karşılıyoruz» biçiminde konuştuğunu, bakanın o günkü küfürlerine de, bugünkü övgülerine de aldırmadıklarını söylüyordu.

Celâl Bayar, Sökmensüer'in Meclisteki konuşması ile güdülen amaçları şöyle sıralıyordu :

1 - DP'yi komünist hareketi ile ilişkili göstermek.

2 - DP ile uyum halinde gördükleri mareşal ile partiyi birbirinden ayırmak.

3 - Komünizm ve gericilik konusundaki yasaları elde tutma zorunluluğunu halka anlatma.

126

4 - Sıkıyönetimin devamını sağlamak ve sıkıyönetimi siyasi baskı aracı olarak kullanmak.

5 - Meclisten çekilme kararı verilirse, bu hareketi komünist etkisine bağlamak.

Bayar, CHP iktidarını sağ ve sol örgütleri kendi siyasetleri için kullanma taktiği uyguladıklarını da söylüyordu :

«...Halk Partisini temsil edenlerden bazı zevat şahısları namına politika yapmaya alışık olduklarından zaman zaman komünistleri, zaman zaman da ırkçıları tutup ok-şadıkları gibi bazen de bunlardan birini alıp diğerini yere vurmak istedikleri bilinen hakikatlerdendir.»

Çakmak'ın konuşmasına CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay'dan da tepki geliyordu.

Atay, Çakmak'ı eleştiren uzun yazısının bir bölümünde mareşalin komünistlik ve Dr. Şefik Hüsnü ile ilgili suçlamalarına karşı şunları yazıyordu :

«Mareşal, kendisini hiç kimse komünistlik temayülü ile suçlamamışken, nedense iş başında bulunduğu vakit kızılılara karşı neler yaptığını anlatmak ihtiyacını duymuştur. Komünistlere karşı çok şiddetle hareket etmiş, CHP mensuplarından birçok hatırlı zatın tavsiyesine rağmen hareketinden caymamış. (...) Acaba mahkemeler mareşalin emri ile hüküm veriyorlar mıydı ki hatırlı zatların sözlerinin dinlenip dinlenmemesi ile ceza görecekler veya görmeyeceklerdir?»

Dahası var. Komünistlere çalışma imkânı verenler CHP hükümetleri imiş. Bu nasıl iddia? CHP hükümetlerine, insanların düşünüş ve anlayışlarına, kanunun ve mahkemelerin işine karışmak hakkını kim vermiştir?»

Ulus başyazarı. Dr. Şefik Hüsnü «eğer serbest dolaşıyorsa» buna yasanın izin verdiğini de söylüyordu.

Tartışma bu yazıyla da bitmedi. Prof. Nihat Erim, Ulus gazetesindeki «Bu ne telâş» başlıklı yazısı ile mareşali «genelkurmay başkanı iken aşırı ırkçılık» gütmekle suçluyor. Muhalefetin mareşalin adı çevresinde bir Hitler ve Mussolini edebiyatı yaratma peşinde olduğunu yazıyordu.

127

Peyami Safa da Ulus'taki «kısa ve açık» başlıklı kölesinde 14 Şubat 1947 günü DP'yi komünistleri korumakla suçluyordu :

«Demokratlar, kızıl harekâtı küçümsemek ve dolayısıyla komünistlerin iftiraya uğradıkları hissini vermek için bir adım ötesi onları müdafaa etmekten başka bir şey olmayan bir propaganda yolu tutmuşlardır.»

Peyami Saîa'nın mareşal hakkındaki yargısı da kesindir:

«Çakmak... Kızıllarla açıkça işbirliği yapmıştır!»

----- m • - -----

128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞIN EN GÜZEL GÖZLÜ MAARİF MÜFETTİŞİ

«Hayatta ben en çok babamı sevdim!-Karaçahlar gibi yardanbitme bir çocuk / Çarpık bacaklarıyla - ha düştü, ha düşecek... / Nasıl koşarsa ardından bir devin / O çapkın babamı ben öyle sevdim.

Bilmezdi ki oturduğumuz semti / Geldi

mi gidici, - hep, hepp acele işi!.. / Çağın en

güzel gözlü Maarif Müfettişi / Atlastan ba-

. kardım nerelere gitti / Öyle öyle ezber ettim gurbeti.

Sevinçten uçardım hasta oldum mu / 40'ı geçerse ateş, çağırırılar İstanbul'a / Bi helâllaşmak ister elbet, diğ'mi oğluyla / Tifoyken başardım bu aşk oy'ununu / Ohh dedim, göğsüne gömdüm burnumu.

En son teftişine çıkana değin / Koştururken ardından o uçmakta devin / Daha başka tür aşklar, geniş sevdalar için / Açıldı nefesim, fikrim, canevim / Hayatta ben en çok babamı sevdim.

Can YÜCEL

Mareşal Çakmak'ın komünistleri desteklemekle suçladığı «Eski Milli Eğitim Bakanı» kimdi?

Eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Ulus gazetesinde Cakmak'a şu soruları yöneltti:

129

F.: 9

«...1 - Beyanınızdaki eski Milli Eğitim Bakanı dediğiniz hakikaten ben miyim?

2 - Desteklenen komünistler kimlerdir ve nasıl desteklenmişlerdir?

3 - Bu hususta hükümeti yazı ile ikaz ettiniz? Sözle ise kime, ne zaman söylediniz?

Bunları sizden soruyorum ve sözünün sahibi bir Türk vatandaşı olarak cevabınızı bekliyorum.»

Mareşal, Yücel'e yanıt vermedi.

Yanıt, Mareşal yerine Demokrat Parti'nin İstanbul İl Başkanı Avukat Prof. Kenan Öner'a'ın geldi.

Öner, «Evet, o Maarif Nazırı sizsiniz» diyordu.

11 Şubat 1947 tarihli Yeni Sabah, Kenan Öner'in yanıtını sekiz sütuna yerleştirmişti.

Kenan Öner'in yanıtı şöyle başlıyordu :

«Sayın Mareşale yazmak cüretinde bulunduğunuz açık mektubu... Baş döndürücü bir hayretle okudum. Mesullerin sail (soru soran) mevkiine yükseldiği bir zamanda sizin de aynı taktiği kullanmanızda şaşılacak bir şey olmamakla beraber, durup dururken adeta deliye taş atar gibi gösterdiğiniz cüret, nokta ve sıfırın hakiki kıymetini kesif hususunda gösterdiğiniz dirayetle telif edilir şeylerden olmadığı içindir ki hayret etmiş bulunuyorum.»

Kenan Öner, milliyetçilik akımı yanında bir de komünistlik akımının bulunduğunu, anımsatıyor ve Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında bastırılan ciltler dolusu kitaplar ve üniversite kürsüsünde okutulan inkılâp tarihi -derslerinde milliyetçi akımları, ırkçılık-Turancılık olarak gösterdiğini ileri sürüyordu. Öner, şöyle sürdürüyordu suçlamalarını :

«Pekâlâ bilir ve hatırlarsınız ki 1844 senesinde Nihai Atsız ismindeki bir milliyetçi öğretmenin, Mareşale sorduğunuz, neşrettiği bir broşürde üç sene evvel açıklamış, fakat bu ifşaatin tesiri altında mevkii müstahkemini tehlikede zanneden zatı devletiniz o broşürde de ŞükFü Sök-mensüer'in nutkunda geçen Sabahattin Ali'yi bu milliyetçi öğretmen aleyhine Ankara Mahkemesi'nde bir hakaret

130

davasını açtırmaya ve Ulus avukatını kendine fahri bir vekil tayin ettirmeye muvaffak olmuştunuz.»

Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı Sabahattin Ali -Atsız davasında Adliye ve Başbakanlık önünde gösteri yapan milliyetçi gençlere Yücel'in vur emri verdiğini de ileri sürüyor; 1944 yılında açılan Irkçılık-Turancılık davasının da yine Yücel'in etkisi ile açıldığını söylüyordu.

1944 yılındaki davanın avukatlarından olan Öner, bunlarla da yetinmiyor; Yücel'e şu ağır suçlamaları yöneltiyordu :

«Türk adalet tarihinde bu havayı yaratanlar için, sizin için ebedi bir hicap teşkil etmesi icap eden bu hadiseyi İstanbul sıkıyönetiminin vazifesi içine sokarak, İstanbul zabıtasının elbirliği ile tahkikatı istediğiniz şekle soktunuz. Bu dava nutkun 'İnönü'nün 19 Mayıs Söylevi' tesiri altında kalan sıkıyönetim ve zabıtanın iştiraki ile hazırlık ve ilk tahkikat safhasını geçirirken genç, münevver, okumuş ve okutulmuş tam 23 sanığı mutena hücre ve tabutluk denilen yerlerde bir seneden fazla inim inim inlettikten sonra bunlardan birçoğunun uzun seneler sürecek ağır hapis cezaları ile mahkûmiyetlerine yol açtınız.»

Prof. Kenan Öner, Hasan Âli Yücel'i Irkçılık-Turancılık davasının sanıklarına yapılan işkencelerden de sorumlu tutuyordu :

«Siz yalnız komünistleri bakanlığınızda beslemekle, uğradıkları hücumlara karşı onları müdafaa etmekle kalmadınız, bakanlığınızın telkinlere milliyetçilik belâsına başlarını soktuğunuz tam 23 genci İspanyolların engizisyonuna rahmet okutacak işkencelerle ezdirdiniz, harap ettiniz ve hırpaladınız.»

Kenan Öner şöyle düşünüyordu :

Hasan Âli Yücel, Sabahattin Ali'yi koruyordu, Sabahattin Ali, Cami Baykurt'tan da, Sertel'den de «yüz bin kat fazla komünist»ti; Sabahattin Ali - Atsız davasında yapılan gösteriler, Irkçılık-Turancılık davasına yol açmıştır. Yücel, bütün bunlardan sorumludur.

Hasan Âli Yücel, Kenan Öner'i mahkemeye verdi.

131

Bu davada Irkçılık-Turancılık davasının sanıkları gelip ifade verdiler.

Yücel, Öner'i mahkemeye vermişti. Ama Çakmak'a da soru sormaya devam ediyordu.

Yücel, Çakmak'tan TBMM'de yanıt beklediğini yazdı. Ancak yanıt alamadı.

Mareşal susuyordu.

Hasan Âli Yücel, 23 Şubat 1957 tarihli Ulus gazetesinde Mareşale seslenen bir açık mektup yayımladı.

Yücel'in o tarihte elden ele geçip okunan açık mektubu şöyle başlıyordu:

«İtiraf edeyim ki suallerime cevap vermemenizin sebebini anlamak mümkün olmamıştır. Ya sizin politikanızı müdafaa edenlerin yazdıkları gibi beyannamenizdeki imada beni kastediyorsunuz, bu takdirde medeni bir insan olarak fikrinizi açıkça söyleyecek cesareti sizden beklemek hakkımızdır. Yahut bunun tahminler hilâfına imanınızda beni kastetmediniz. O halde bunu bir kelime ile söylemek her namuslu adam için borçtur.»

Hasan Âli Yücel, Çakmak'ın «komünistleri destekledikleri» konusundaki sözlerinin de gerçek dışı olduğunu söylüyor ve şu açıklamayı yapıyordu :

«Bu, delilsiz, ispatsız boş bir söz olarak kalmıştır. Ben üç zatın başbakan bulunduğunu heyetlerinde Milli Eğitim- Bakanlığı vazifesini gördüm. Birincisi Celâl Bayar, ikincisi Refik Saydam, üçüncüsü Şükrü Saraçoğlu'dur. Celâl Bayar'a bir şey yazmış ve söylemiş olmanız ihtimalden uzaktır. Çünkü kendileri ile ancak

iki ay hükümette bulundum. Şükrü Saraçoğlu, böyle bir ikazdan haberdar olmadığını söylüyor. Bir üçüncü ihtimal olarak ikaz ettiğinizi söyleyebileceğiniz hükümet başkanı şimdi aramızda bulunmayan ve kendisinden işin hakikatini sorup öğrenme imkânı olmayan merhum Refik Saydam'dır.»
Yücel, Çakmak ile ilişkilerinin «hürmet ve muhabbetle» sürdüğünü, 1941 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi üzerine yaptığı konuşma nedeniyle Çakmak'ın kendisini «takdir ve teşekkürlerle» kutladığını da anımsatıyordu.

132

Açık mektup şöyle devam ediyordu:

«Eğer o zamanlar hakkımda böyle menfi bir kanaatiniz bulunmuş olduğuna sezmiş olsaydım, sizin yaptığınız gibi hareketsiz kalmaz, bu kanaatin sahibinden bugünkü gibi hesap sorardım. Devlet ve milletin hayat ve mukadderatı üzerinde susmakla ve hareketsiz kalmakla yaptığınız bu ihtiyatsızlığı ve senelerce beraber çalıştığınız arkadaşlarınız hakkında bu kadar insafsız ima ve isnatlarda bulunmanızı, şimdi, esefle ve hüznle idrak etmiş bulunuyorum.

(...) Bir kere daha inancımı tazelemiş bulunuyorum ki, cesaret ve ciddiyet, hakiki ve şaşmaz milliyetseverlik, ne makam, ne de rütbe ile mukayetmiş.»

Hasan Âli Yücel'in bu ağır yergileri Mareşali konuşturmaya yetmedi.

Hasan Âli Yücel sordu.

Mareşal sustu.

Mareşal yerine DP'nin İstanbul il başkanı konuşunca Yücel, Kenan Öner'i mahkemeye verdi.

Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davası, DP muhalefetesinin komünist suçlamalarından nasıl yararlandığını kanıtlayan bir dava oldu.

Soğuk savaş yıllarında «komünistlik suçlamaları» geçer akçeydi. İktidardaki CHP, muhalefetteki DP'yi komünistlikle suçluyor; DP de kendisinin komünistler ile ilişkisinin olmadığını, olmayacağını, komünizmi koruyanların CHP iktidarında aranması gerektiğini ileri sürüyordu.

DP lideri Bayar, Mareşal Çakmak ve DP kurucularından Prof. Fuat Köprülü, komünizmin CHP tarafından korunup kollandığını yazıp söylüyorlardı.

Çok partili yaşama «sen komünistleri korudun, hayır koruyan sensin» tartışmaları ile geçildi.

Çok partili düzenin hamuru bu (McCarthy'ci) maya ile yoğruldu.

Çok partili yaşama geçilirken bazı solcuların DP'ye sıcak baktıkları da bir gerçektir. Sertel, DP'nin kuruluş çalışmalarına katılmış; Tefrik Rüştü Araş, Bayar ve Menderes ile toplantılar düzenlemiş, Celâl Bayar, DP'den ay-

133

rılma dilekçesini İstanbul'da Moda Deniz Kulübü'nde Ze-keriya Sertel ile birlikte yazmış; Sertel, Cami Baykurt. Çakmak ile İnsan Hakları Derneği kurmuşlar, Bayar ve Menderes, Görüşler dergisine destek olmuşlardır.

Partili yönetimin oluşturduğu baskıcı yönetimden kurtulma amacı, sağ ya da sol, bütün muhalefeti, ister istemez, birleştirmişti.

CHP, bu yakınlaşmayı, DP için bir yıpratma aracı olarak kullanmıştır. DP de bu suçlamayı CHP'ye yöneltmiştir.

DP muhalefeti ve sağcı çevreler için bir komünizm simgesi bulunmuştu .-

Hasan Âli Yücel.

Irkçılık davası sanıkları, 1944 yılındaki davanın öcünü Hasan Âli Yücel'den çıkarmışlardır.

Hasan Âli Yücel'in DP İstanbul İl Başkanı Prof. Kenan Öner ile Öner'in dava konusu demecini yayımlayan Ye-nisabah Gazetesi Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Cemalettin Saraçoğlu haklarındaki dava Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nde başladı.

Yücel, eski bir bakan ve milletvekili olduğu için Ankara Savcılığı Kenan Öner hakkında kamu davası açtı.

Ankara Savcı Yardımcısı Fahrettin Öztürk, iddianamesini, 19 Mart 1947 günü mahkemeye verdi.

Yücel, Ankara Hukuk Fakültesi'nin ünlü Profesörü Bülent Nuri Esen'i avukat tutmuştu.

O tarihte doçent olan Bülent Nuri Esen, 17 Nisan 1947 günlü dilekçesi ile davaya katıldı.

Yücel'in Kenan Öner'e açtığı dava Radyo Gazetesi'n-de de yayımlandı. Öner, mahkemeye başvurarak, Yücel'in Ulus gazetesinde yayımlanan mektubunda kendisi için ad vermeden «müfteriler iftiracı olmaktan kendilerini kurtaramayacaklar» .sözcüklerini kullandığını, bu nedenle Yücel hakkında dava açtığını, bu davanın da aynı mahkemede görülmesini istedi. Prof. Öner, mahkemeden «ispat hakkı» istedi2.

134

Öner'in ispat hakkı isteyen dilekçesinde Yücel hakkında şu suçlamalar sıralanıyordu :

141 ve 142'nci maddelerde yazılı suçlara iştirak ve feran zimmedhल्लीği ısıylza edeceği (ikinci derecede sorumlu) kabul olunmazsa bile... Vazifeyi suiistimal..» «..Komünistliği iddia olunan şahısları Milli Eğitim Bakanı sıfatıyla Maarif Teşkilâtı'na toplamak..

Milliyetçilere yapılan işkencelerin icrasına da vazife ve nüfuszi memuriyetlerini kötü istimal ederek (kötüye kullanarak) sebep olmak.

Sabahattin Ali'yi Nihal Atsız aleyhine dava açtırmaya yöneltmek..

Cumhurbaşkanı İnönü'yü ikna ve iğfal ederek (inandırıp, kandırarak) ırkçılar aleyhine konuşurmak.

Milliyetçilik aleyhine, dolayısıyla, beynelmilelcilik lehine yazılan yüze yakın mukaleyi kitap olarak toplamak.

Öğrencileri, milliyetçilik ve Türkçülük aleyhine ve komünistler lehine kışkırtmak..

Memleketin adliye ve zabıta kuvvetlerini masumlar aleyhine tahrik etmek.

Duruşma, 17 Nisan 1947 günü başladı. Yargıç Saffet Ünán, savcı da Dr. Abdullah Polat Gözübüyük'tü.

Savcı Gözübüyük, iddianamesini okumaya başladı.

Yücel, bu dava için iki avukata vekâletname vermişti. Biri Bülent Nuri Esen, öteki Hikmet Belbez.

Kenan Öner, Savcı Gözübüyük'ün iddianameyi okuyuş biçimine, dayandığı kanıtlara, yaptığı yorumlara çok kızmıştı.

Öner'in bir başka savı daha vardı:

öner, Yücel'in avukatlarından birinin Yargıtay Baş-kanı'nın, ötekinin de Adalet Bakanı'nın akrabası olduğunu ileri sürüyordu.

Öner, bu ilişkilerin «Adaleti altüst edecek bir plan» olduğuna da inanmıştı.

Öner'in savcıya yönelttiği suçlamalar da şuydu :

Savcı Gözübüyük, Yücel'in avukatı Bülent Nuri Esen ile bir araya gelmiş; dava «Bunlar tarafından yapılan etüde uygun» olarak açılmıştır!

135

Öner, ilk duruşmadan bir gün sonra verdiği dilekçe-f| de şunları yazıyordu : f!

«Dünkü celsede sayın savcı yardımcısının derin fakat rfalkâr (aldatıcı) bir tetkik mahsulü olan notlarını okumak zahmetini, hiç olmazsa ferdaya talik (geleceğe erteleme) suretiyle «zahiri hali muhazaya» (görüşünü kurtarmaya) lüzum görmeden okumaya hem de acemi bir l| mektep çocuğu gibi kekeleyerek...»

j!

«Sütün askeri ve siyasi hayatımdaki vo- || zifelerin hiçbirini kale almadan diyebilirim i? ki öldüğüm zaman Türk milletine iki eser- fi bırakmış olacağım.

Biri köy okulları, diğeri | de çok partili hayattır.»

İsmet İNÖNÜ (Cumhurbaşkanı 1946, ekim)

«Kültür alanında 44 sene zarfında yapabildiğimizden çok daha ileri gidebilirdik. Gitmeliydik. Bunun hicranını ben daima çekerim.»

ismet İNÖNÜ ; .. . (CHP Genel

Başkanı, 1967)

Avukat Kenan Öner'in hırçın; hırçın olduğu kadar da yetenekli bir avukat olduğunu bugün dava dosyasındaki dilekçelerini incelerken anlıyoruz.

Kenan Öner'in şanssızlığı şuradaydı; karşısında da en az kendisi kadar yetenekli ve hünerli birisi vardı:

Bülent Nuri Esen.

Yücel-Öner davası, zeki ve hünerli iki avukatın zekâ ve hukuk yarışması biçiminde geçmiş; ilk raundu Öner kazanmış; ikinci ve son raundu da Esen.

Kenan Öner, bu hakaret davasına, komünizm, ırkçılık. Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali - Nihal Atsız, Dil-Tarih olayları ve Köy Enstitüleri konularını taşımayı başarmıştı.

136

Davanın tartışma ve çekişme konularından biri Köy Enstitüleri'di Hasan Âli Yücel, Köy Enstitülerinde komünistleri korumuş muydu? Mahkeme, bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı'na yazılar yazdı. Aynı konuda tanıklar dinlendi.

Köy Enstitüleri, 1940 yılında kurulmuştu. Köy Enstitülerinin öncüsü Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'tu.

Tonguç'un kafasındaki köy okulları projesinin en büyük destekçileri, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve Cumhurbaşkanı İnönü'yü.

17 Nisan 1940 günü TBMM Köy Enstitüleri Yasası'nı kabul etti.

1942 yılı 19 haziranında Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilât Yasası çıkarıldı.

Daha sonra yayımlanan bir kararname ile de Yüksek Köy Enstitüleri kuruldu.

1940-46 yılları arasında köy enstitülerinden binlerce öğretmen yetişti.

Köy Enstitüleri, köylüleri uyandırıyor; köy çocuklarını çağdaş birer oydu olarak eğitiyordu.

Köylü, öğretmenler, öğretmenler ve kooperatifler aracılığı ile örgütleniyordu.

İnönü, sık sık Hasan Âli Yücel'i ve Tonguç'u Çankaya Köşkü'ne çağırır, çalışmalarını yakından izlerdi.

İnönü, eğitim ve kültür alanındaki meydan savaşını köy enstitüleri ile vermeyi planlamıştı.

Eğitim ordusuna da iki komutan atanmıştı:

Biri Hasan Âli Yücel, öteki Tonguç.

Köy enstitülerinin yazgısı toprak reformunun yazgısına bağlanmıştır.

1945 yılında Cumhurbaşkanı İnönü, «Toprak Kanu-nu»nu çıkarır, yasa tasarısı CHP grubundan güç-belâ geçer. Tarım Bakanı Prof. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun hazırladığı yasaya komisyonda Adnan Menderes karşı çıkar.

Menderes'in yıldızı bu konuşmayla parlar.

137

Tasarı, komisyonlarda engellenir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, tasarıyla topraksız köylülere toprak verileceğini üyelere anlatmaya çalışır.

Ağalar, etkindir.

Tasarı üç ay komisyonlarda bekletilir.

Ve «17. madde» tartışmaları başlar. Alâattin Tiritoğ-!u tasarımı savunur. Adnan Menderes ve Emin Sazak, yasaya karşı çıkarlar.

İş büyür.

17. madde topraksız çiftçilere ne kadar toprak verileceğini düzenleyen maddedir.

Bu maddeyle toprak sahiplerine 50'şer dönüm arazi bırakılmakta; gerisi kamulaştırılmaktadır.

Emin Sazak «Bu prensip kabul edilince yarın amelenin şu apartmanın bir odasını isteme hakkı doğacaktır» .diye yakınır.

Cumhurbaşkanı İnönü, «Toprak reformu istemeyen benim partimden değildir» diye konuşur.

CHP içinden yasaya karşı muhalefet başlar. Ağalar ve eşraf, ürkmüşlerdir.

Demokrat Parti'nin tohumları da işte bu tartışma sırasında atılır.

DP, 1950'de iktidara gelir gelmez bu 17. maddeyi değiştirir.

Köy Enstitüleri, toprak reformu ile birlikte yürümesi planlanan bir projeydi.

Köy birlikleri, köylülerle ortak işletmeler, kooperatifler ve Köy Enstitüleri yapılması öngörülen toprak reformu ile birlikte işlevlere kavuşacaktı.

Köy Enstitüleri Yasası, CHP içinde muhalefet ile karşılanmış; parti içindeki toprak ağaları ve eşraf, enstitülere kuşkuyla bakmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir kısım bürokratı da bu projeye karşı çıkmıştı.

Köy Enstitüleri, yetiştirdiği binlerce öğretmen ile oku-ma-yazma çağrısı açmış; ayrıca köylüyü de örgütlemişti.

Bu bir devrimdi. Kansız, silâhsız bir devrim!

1946 yılında CHP'nin sağ kanadı, partide egemenliğini ilân etmişti. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bazı yöneti-

138

çileri ile CHP milletvekilleri, gözlerini köy enstitülerine dikmişlerdi. Çifteler Köy Enstitüsü'ndeki «komünistlik ihbarları» o günlerde yaşandı. Öğretmen Asiye Eliçin'in öğrencilerine sol içerikli kitaplar salık verdiği, öğrencilerden oluşan bir «komünist şebeke» kurulduğu ihbar edilmişti. İhbar edilen öğrenciler ile ilgili bir kanıt elde edilmedi. Ama devlet affetmiyordu; ihbar edilen öğrencilerden Talip Apaydın, Turan Aydoğan, Veli Demiröz, Ahmet Ertaş, Mehmet Ünver yedeksubay okullarından er çıkartılıyorlardı. Çifteler Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan'dı. İnan, Milli Emniyet'in kara listesine girmişti.

Köy Enstitülerindeki ikinci komünistlik ihbarı Hasan-oğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde yaşandı.

Bekir Semerci, İhsan Atıkan, Talip Apaydın, Veli Demiröz, Ali Özcan, Ali Dünder, Mehmet Toydemir, İsa Oztürk, Emrullah Öztürk, Mustafa İnal, Rıfat Ural, Hasan Ayaş, Azmi Erdoğan, Niyazi Kayhan, Mehmet Başaran, Haşin Kanat, Cesaret Toygar'ın komünist oldukları arkadaşları ihbar edilmişti.

Bu öğrenciler ile birlikte iki öğretmen de ihbar edilmişti.

Rezan Taşçıoğlu ve Cemil Toygar.

Bu iki öğretmenin suçu ortaktı:

DTCF'den hocaları olan Behice Boran ve Mediha Ber-!kes ile görüşmek!

İhbar, edilen öğrencilerin bir kısmı askerliklerini er olarak yapacaklardı, ceza buydu.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ndeki solculuk ihbarları, İnönü'yü ürkütmüştü. O günlerde, yüksek köy enstitülerinde iki öğrenci grubu arasında ilerici-gerici kavgası yaşanıyordu.

İlerici grubu, Çifteler ve Hasanoğlan Köy Enstitüsü çıkışlılar oluşturuyordu. İzmir'deki Kızılçullu Köy Enstitü-sü'nü bitirenler de o günlerdeki «milliyetçi grup» olarak biliniyorlardı.

Solcu grup, Rauf İnan'ın, sağcı grup da Emin Soy-sal'ın öğrencisiydiler.

139

Yüksek köy enstitüsünde milliyetçi gençlerin dernek başkanlığını Hüseyin Atmaca yapmaktaydı. M. Şükrü Koç, Arif Gelen, İbrahim Türk, Fahri Özçelik, Cemal Yıldırım, bu derneğin yönetim kurulunda yer alan öğrencilerdi.

Yüksek Köy Enstitüsündeki bir kısma sağcı öğrencinin Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ndeki solcu öğrencileri devrin TBMM Başkanı Kâzım Karabekir'e ihbar ettikleri anlaşılır.

İhbar edilenler, ihbarın, dernek başkanı Hüseyin Atmaca ile M. Şükrü Koç'tan kaynaklandığını ileri sürerler5.

Koç, bu savları reddeder.

Koç, 60'lı yıllardaki Öğretmen Dernekleri Federasyo- ' nu'nun solcu genel başkanı, 70'li yılların DİSK genel başkanlığı danışmanlarından; Hüseyin Atmaca, CHP milletvekilliği yapmıştır. Arif Gelen, sol içerikli bir kitabı çevirmek suçundan tutuklanmıştır; İbrahim Türk, ilerici saflarda yer almıştır. Cemal Yıldırım, ODTÜ'de profesör olmuştur. Fahri Özçelik, 1970'ten sonra CHP milletvekilliği yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında «Bolşeviklikle» suçlanan ve bu yüzden TBMM'de Mustafa Kemal tarafından savunulan Kâzım Karabekir, bu ihbar mektubunu alır almaz, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne gelerek soruşturma yapar".

Cadı kazanı kaynıyordu...

Bu arada Saraçoğlu hükümeti gitmiş; yerine Recep Peker hükümeti gelmişti. İrkçılık-Turancılık davası sanıklarının hedefi Hasan Âli Yücel, Peker hükümetinde yer almadı. Yücel daha önce istifa etmiş, istifası kabul edilmemişti.

Milli Eğitim BakanUğı'na sağcı ve tutucu düşünceleriyle tanınan Reşat Şemsetin Sirer getirilmişti.

CHP, Köy Enstitüleri konusunda yeni kurulan DP tarafından hükümete yönelen eleştirilerden kurtulmak için iki dayanak bulmuştu: Bakan Sirer ve milletvekili Emin Soysal.

Sirer ve Tonguç'un aynı bakanlıkta çalışmaları olanaksızdı.

Cumhurbaşkanı İnönü, Tonguç'tan daha önce Rauf

140

İnan'ın bakanlık müfettişliğine alınmasını önermişti. Tonguç, İnönü'nün önerisine yanaşmamış, ancak Rauf İnan'ın görev yeri değiştirilmişti. Köy Enstitülerindeki temel taşlarından biri de işte böyle ustaca sökülüp alınmıştı.

Bakan Sirer ile Tonguç geçinemezler. Dünya görüşleri de, inançları da ayrıdır. Bakan Sirer ile Genel Müdür Tonguç arasında bakanlık odasında sert tartışmalar geçer.

Sirer, Tonguç'a «Senin çoluk çocuğunla birlikte belini kıracağım» diye bağıırır. Tonguç da bakana «elinden hiçbir şey gelmez» diye karşılık verir. İpler kopmuştur.

Kenan Öner, Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasında Köy Enstitülerinin «komünist yuvası» olduğunu kanıtlamaya çalışacak; yeni Bakan Reşat Şemsettin Sirer aracılığı ile mahkemeye enstitüler ile ilgili raporları ve yazışmaları getirecekti.

Pulur Köy Enstitüsü sağlık öğretmeni Sadık Bayka-ner'in ihbarları üzerine yapılan soruşturma sonunda bakanlık müfettişlerinden Mehmet Doğanay ve Fethi İsfen-diyaroğlu'nun düzenledikleri raporda ihbar edilen öğretmenlerin «solcu fikirler taşıdıkları ve komünistlik propagandası yaptıklarına dair bir kanaat» elde edilmedi. Ancak yine de bu öğretmenlerin başka okullara atanmalarının doğru olacağı sonucuna varılmıştı.

İhbar konusu olaylara da - rapordan alıntılar yaparak - kısaca da olsa değinelim :

«Hemen her akşam müdür Osman Yalçın'ın enstitüdeki evinde Muallâ Eyüpoğlu ile birlikte votka ve konyak gibi içkilerin içildiği; Muallâ Eyüpoğlu, öğrenci 309 Fatma Yavuz sancılandığı zaman bu öğrenciye konyak içir-diği.

(...) Öğrencilerin sık ve kızlarla karışık olarak hafta arasında geceleri kamyonla Erzurum'a sinemaya götürülmeleri.

(...) Doktor, bilhassa müdür Osman Yalçın'ın enstitüdeki solculuk telkinin esiri altında kızların memelerinin

141

iddia edildiği şekle geldiğini bir fikir olarak beyan ediyor.

(...) Yük. Mimar Muallâ Eyüpoğlu, Koşapmar köyünde Hacıhaz'ın evinde akşam yemeğinde alenen rakı istemiştir.

(...) Pulur Köy Enstitüsü yapıcılık öğretmeni Halil Basutçu, müdür Osman Yalçın ve mimar Muallâ Eyüpoğlu ile sık temasta bulunmuştur. Bu öğretmenin de solcu fikirlere sahip olduğu ve fikirlerini yaymaya çalıştığı ve komünist olduğu kanaati enstitünün bir kısım öğretmenleri ve memurları arasında yaygındır.»

Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasında köy enstitüleri Kızılçullu eski okul müdürü ve milletvekili Emin Soysal da tanık olarak dinlenmişti.

Soysal, 1932 yılında Sabahattin Ali'yi ihbar edenler arasında yer alan «öğretmen Emin»den başkası değildi!

Kenan Öner'in Köy Enstitülerinin komünistliğini kanıtlamak için ileri sürdüğü gerekçelere de gözatalım :

«Türkiye'de modern teknik kitabınının 100. sahifesinden 106'ncı sahifesine kadar devam eden yazılar maarif vekâletinin milliyetçilik ve insanietçilik fikirleriyle din ve ahlâk telâkkilerini tenkit eden yazıları ihtiva etmektedir. Ben yalnız şu fıkraya temas edeceğim.

Maarifimiz gayelerini ve hedeflerini yukarıda ismi geçen broşürü bize veriyor; maarifin başlıca vasıflarını sayarken hem milliyetçilik hem de hümanist (insanietçi) olduğunu kaydetmektedir. Bununla beraber broşüre göre bu hümanizma Latin ve Yunan'ınkilerden daha geniştir. Bütün insanları kavrayacak bu kavrayış, liselerimizde Latin ve Yunanca dillerini yüksek öğrenim müesseselerimize Hitit, Sümer ve saire dillerini sokmuş, maarif teşkilâtımızın hedefi yetişmekte olan nesle, onu kendi milletimize ve bütün insanlığa faydalı kılacak her nevi medeniyet vasıfları vermektir.

Burada mevzuu bahs olan (milliyetçilik) hiç şüphesiz, hümanizmi ve bunun ifade ettiği komünizmi maskeleyen için zehirli bir telfikten (toplayıp birleştirmek) başka bir-sey değildir...»

142

Kenan Öner, Sabahattin Ali'nin Hasan Âli Yücel tarafından korunduğunu ileri sürüyor ve şu suçlamayı yapıyordu :

«Moskova'da neşrolunan (Yeni Zamanlar) mecmuasının son nüshasında Türkiye'ye dair bir yazı vardır: Türk köylüsü açtır, sefildir, yolsuzdur, mektepsizdir, ışksızdır; Türk köylüsü mağaralarda, ağaç kovuklarında yaşayan dünyanın en iptidai insanlarıdır, vesaire.

Rus mecmuasına bu yazıyı ilham eden kimdir bilir misiniz? 'Türk muharrirlerden Sabahattin Ali. Ruslar, Sabahattin Ali'nin kitaplarını okuyarak Türk köylüsünü yukarıdaki kelimelerle tasvir ediyorlar.

Hiçbir Rus mecmuası bize Rus köylüsü hakkında böyle bir fikir vermedi. Çünkü onlar komünist olmadan Rus olduklarını bilecek kadar münevverdirler.

Sonra bu çeşit yazıları yazan adamları beslemek için kurulmuş bir maarif bakanlığı da yoktur.»

Hasan Âli, hem Köy Enstitülerinde komünist örgütlenmelere izin vermiş; hem de okullarda ve üniversitede komünist öğretim üyelerini korumuştur. Kenan Öner bu savdadır.

Hasan Âli'nin suçu ne kadar büyükmüş baksanıza :

Eğitimin hem «milliyetçi» hem «hümanist» olduğunu söylemek!..

«Şu sılanın ufak tefek yolları / Her dem sızıdan tutmaz / Tepeden tırnağa şiir günleri / Yiğidim arslanım burda yatıyor / Bugün efkârlıyım açmasın güller / Yiğidimden kara haber verirler / Demirden döşeği taştan sedirler / Yiğidim, arslanım burda yatıyor / Ne bir haram yedi / Ne cana kıydı / Ekmek kadar temiz / Su gibi aydın / Hiç kimse duymadan hükümler giydi / Yiğidim arslanım burda yatıyor.»

Bedri Rahmi EYUBOĞLU

143

.İçişleri Bakanlığı'nın 24 Ekim 1945 gün ve 56019 sayılı gizli yazısında şunlar yazıyordu:

«Moskova'da çıkan 'Yeni Zamanlar' dergisinin 1 Eylül 1945 gün ve 7 sayılı nüshasında (Bugünkü Türk Köyü) başlığı altında yazar Sabahattin Ali'nin yazılarından mülhem olan bir yazı yayımlanmış ve bu yazı Sofya'da çıkmakta olan (Rabotnicesko Delo) gazetesıyla (28 Eylül 1945 günlü nüshası) İstanbul'da çıkmakta olan Tasvir gazetesi tarafından (17 Ekim 1945 günlü nüshasından) iktibas etmiş olduğunun...»

Milli Eğitim Bakanlığı da bu yazıdan sonra «Devlet Konservatuarı Müdürlüğü'nden adı geçenin, siyasi hayata genel olarak girip karıştığıının apaçık görülmekte olması dolayısıyla konservatuarda öğretmen olarak çalışmada devamını» sakıncalı görmüş ve Sabahattin Ali'yi bakanlık emrine almıştır.

7 Aralık 1945 gün ve 1036 sayılı bakanlık emrine, alınma işleminin altında Hasan Âli Yücel'in imzası bulunmaktadır.' Sabahattin Ali, renkli kişiliği ve yaşamı ve siyasal kavgaları ile 1940'lı yılların kilit adlarından biridir. Türk dilinin bu en yetenekli öykü yazarı, kırklı yıllarda sağ-sol kutuplaşmasının da taraflarından biri olmuştur.

Sabahattin Ali - Nihal Atsız davası, daha sonra ırkçılık-Turancılık davasıyla Hasan Âli Yücel - Atsız davasına da damgasını vuracaktı.

Sabahattin Ali, bakanlık emrine alındıktan sonra Aziz Nesin ile Marko Paşa adlı ünlü güldürü dergisini çıkardı. Marko Paşa, «Topunuzun Köküne Kibrit Suyu» başlıklı yazı nedeniyle kapandı.

Olayların daha sonrası, CHP hükümetinin demokrasi anlayışının acı öyküsüdür. Sabahattin Ali gözaltına alınır. Bunu Aziz Nesin'in «Nereye Gidiyoruz?» adlı broşür nedeniyle gözaltına alınması izler.

Sabahattin Ali, «Marko Paşa» kapanınca «Merhum Paşa»yi çıkarır.

Sabahattin Ali «İçimizdeki Şeytan» adlı öyküsüyle ırkçılık-Turancılık sanıklarını konu eder.

144

Gazeteci Mehmet Barlas'ın babası Cemil Sait Barlas, arkasından da Irkçılık-Turancılık davası sanıklarından ünlü şair Cenap Şahabettin'in oğlu Rasin Tümtürk, Sabahattin Ali'ye hakaret davaları açarlar.

1947 yılında yayımladığı «Sırça Köşk», Bakanlar Kurulu kararı ile toplanır.

Sabahattin Ali, M. Ali Aybar ile «Zincirli Hürriyet» adlı dergiyi çıkarır.

«Zincirli Hürriyet»i İstanbul'da hiçbir matbaa basamaz. Tan olayı herkesi

ürkütüştür. Zincirli Hürriyet, İzmir'de basılır. Ancak matbaa saldırıya uğrar.

Matbaa sahibi Zincirli Hürriyet'i basmayacağını bildirir. M. Ali Aybar da bir yazı nedeniyle tutuklanır!⁷

Sabahattin Ali, Cemil Sait Barlas'ın açtığı dava nedeniyle mahkûm olup tutuklanmıştır.

Sabahattin Ali cezaevinden çıktıktan sonra kararı vermiştir; yurtdışına kaçacaktır; yurtdışına, İngiltere'ye, Fransa'ya, İtalya'ya. Oralarda yaşamayı düşlemektedir.

Sabahattin Ali o sıralar, taşımacılık işine girmiştir. Kamyonla Bulgaristan sınırına gidecek, buradan kaçacaktır.

Kaçış için kendisine Ali Ertekin adlı Yugoslav göçmeni yardım edecektir.

Ertekin ordudan atılmış bir astsubaydır. Cezaevinde yattığı günlerde Milli Emniyet'ten Zeki adlı bir görevli ile ilişki kurarak ajanlık yapar.

Ertekin bir ara Tan Gazetesi'ne de girmeye çalışır.

Ali Ertekin'in işi adam kaçırmaktı, yurtdışına adam kaçırarak para kazanıyordu. Hem adam kaçırıyor, hem de Milli Emniyet'e bilgi veriyordu.

2.Nisan 1948 günü Sabahattin Ali Kırklareli'nin Üs-küp nahiyesi Sazara köyünde Ali Ertekin tarafından öldürülür.

Sabahattin Ali, «Göklerde kartal gibiydim / Kanatlarımdan vuruldum / Mor çiçekli dal gibiydim / Bahar vaktinde kırıldım» dercesine bir Milli Emniyet ajanının sopa darbeleriyle can vermişti.

Ertekin, 1948 yılı 28 aralık günü tutuklanır. Kırklareli

145

F.: 10

Ağır Ceza Mahkemesi'nce 1950 yılı 15 ekim günü bu cinayet nedeniyle dört yıl ceza alır!

Ve o yıl Af Yasası nedeniyle salıverilir...

Sabahattin Ali'nin yakın çevresi, Sabahattin Ali'nin Kırklareli'nde Milli Emniyet tarafından sorgulanırken işkence sırasında öldüğüne, olayın Sabahattin Ali'nin, Ali Ertekin tarafından öldürülmüş gibi sunulduğuna inanırlar.

Ben de olayın bu yorumunu hem emekli Kurmay Yarbay Talât Turhan'dan hem de Talât Turhan'ın arkadaşı Adnan Çakmak'tan dinlemiştim.

Adnan Çakmak, Mareşal Fevzi Çakmak'ın yeğeniydi. Eski bir emniyet müdürü olan Çakmak, 12 Mart günlerinde Talât Turhan ile birlikte Faik Türün'ün İstanbul'daki Ziverbey işkenceevinde sorgulanmışlardı.

1973 yılında Ankara'da bir akşam Adnan Çakmak bu öyküyü ,uzun uzun anlatmıştı.

Yıllar sonra öyküyü Çakmak'tan dinleyip yazmak istediğimizde Çakmak konuşmuyordu.

Sabahattin Ali olayı kırklı yılların sisleri arasında gizini bugün de koruyor.

«Bugünün itibarlı kişileri gibi kese doldurmadık. İç ve dış bankalara para yatırmak, han, apartman sahibi olmak, sağdan soldan vurmak ve milleti kasıp kavurmak emeline kapılmadık. Bütün kavgamızda kendimize hiçbir şey istemedik. Yalnız ve yalnız bu yurdun bütün yükünü omuzlarında taşıyan milyonlarca insanın derdine derman olacak yolları araştırmak istedik.

Bu ne affedilmez suçmuş meğer!

(...) Çalmadan çırpmadan, bize ekmeğimizi verenleri aç, bizi giydirenleri dolsuz bırakmadan yaşamak istemek bu kadar güç, bu kadar mihnetli, bu kadar tehlikeli mi olmalı idi?»

Sabahattin Ali, bu satırları yazdıktan bir yıl sonra yaptırım ölüm cezası, 24 yıl, bilemediniz 18 yıl olan adam öldürme suçu nedeniyle «milli hisleri tahrik» gerekçesi ile cezası indirilerek, ancak 4 yıl ceza alacak olan Ali Ertekin tarafından başına sopa vurularak öldürülecek, Irkçılığın boy hedefi de böylece bir MİT ajanı eliyle yok edilecekti!

146

Nâzım Hikmet Olayı

Orhan Saik Gökyay, Ankara Konservatuvarı Müdürlüğü yapmış; 1944 yılında ırkçılık-Turancılık davasında yargılanmıştı⁹.

Gökyay, Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmaktaydı. Gökyay, Kenan Öner'in savunma tanıklarından biriydi.

Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasında 7 Mayıs 1947 günü tanık olarak dinlenen Gökyay, ' «Bunlar komünisttir» diye bir liste veriyordu :

Sabahattin Ali.

Pertev Boratav, Behice Boran.

Niyazi Berkes, Adnan Cemgil.

Gökyay, Sabahattin Ali ve Nâzım'ın Hasan Âli Yücel tarafından korunduklarını ileri sürer.

Gökyay, Nâzım Hikmet konusunda şunları söyler:

«Malûm bir komünist olan Nâzım Hikmet de Hasan Âli'nin himayesindedir. Nâzım Hikmet, Çankırı Hapishanesinde mahpustur. Konservatuvar-opera tercümeleri yaptırmaktadır. Bu tercümede müzisyenlerle beraber Türkçe-ye vakıf şahıslar da vazifelendirilmektedir... (...) 1940 yılından sonra tercüme ettirildiğini bildiğim bir operanın tercümesi işi Hasan Ferit Alnar'a verilmiş ve bu şahıs defalarca Çankırı'ya giderek Nâzım Hikmet'in rey ve fikrine müracaat etmiştir.» Gökyay'ın bu ifadesi ertesi günkü gazetelerde yayımlanınca olayla ilgisi olan bir tanık mahkemeye başvuruyor ve şu açıklamayı yapıyordu :

«1932-1933 senelerinde İstanbul'da Şehir Tiyatrosu Orkestra Şefi bulunduğum sırada bestelediğim 'Yalova Türküsü ve Sarı Zeybek' operetlerinin şarkılarını rejisör Er-tuğrul Muhsin'in tavsiyesi üzerine şair Nâzım Hikmet'le beraber hazırlamıştık. Bu mesai iştiraki dolayısıyla adlarını bildirdiğim iki eser sanat bakımından büyük muvaffakiyet kazanmış bulunuyordu.

(...) 1941 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu artistlerinden Semiha Berksoy, Ankara'ya misafireten gelmişti. Ken-

147

deşinin Toska Operası'nı oynaması bahis mevzuu ediliyordu. Bu sebeple operanın tercümesi işi üzerinde duruyor idi. Tercüme edilecek Toska Operası'nın tarafımdan dilimize çevrilmesi hususu Prof. Karl Elbert tarafından tanzim edilen bir rapor Konservatuvar Müdürlüğü'ne tevdi edilmiş bulunuyordu. Bu operanın tercüme edilmesi mevzuu üzerinde bir gün Semiha Berksoy ile görüştüğüm sırada 'Nâzım Hikmet'in halen mahkûmiyeti olmasaydı bu işte beraber çalışmamızın temin edilecek muvaffakiyete büyük yardımı olurdu' tarzında müşterek duygu izhar etmiştik... (...) Bu sebeple Toska Operası'nın tercümesinde Nâzım Hikmet'in sanat kabiliyetinden ve edebi zevkinden istifade etmek tabii olarak akla geliyordu...»

Bu sözler, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası şef yardımcısı Ferit Alnar'ındı.

Hasan Âli Yücel'in Nâzım'a cezaevinde çeviri yaptırttığı konservatuvar müdürü Orhan Saik Gökyay'ın ifadesinde geçmişti.

Gökyay'ın ifadesi yayımlanınca Ferit Alnar mahkemeye başvuruyor ve ifade veriyordu.

Olay şöyle gelişmişti:

Nâzım Hikmet'in yakını General Ali Fuat Cebesoy, o sıralar. Bayındırlık Bakanı'dır. Cebesoy, Alnar'ı bakanlığa çağırarak konuyu görüşür. Daha sonra Cebesoy, Ha-' san Âli Yücel'e ve Adalet Bakanı Fethi Okyar'a telefon ederek Nâzım'a çeviri yaptırılması için izin verilmesini ister.

«Böylece Çankırı Cezaevi Müdürü'nün huzurunda olmak üzere dört veya beş defa Nâzım Hikmet ile her gidişimde birkaç seans beraber çalışmak suretiyle Toska Operası'nın tercümesini ikmal eylemek kabil oldu. Çankırı'ya gitmediğim zamanlarda ise Nâzım Hikmet opera üzerindeki çalışmalarına cezaevinde ve ben de burada devam ediyordum. Operanın tercümesi bitirildikten sonra namına tahakkuku yapılan takriben sekiz yüz lira arasındaki tercüme ücretini şahsen aldım. Nâzım Hikmet'in hissesine isabet eden yan nisbetindeki kısmını kendisine gön-

148

derilmek üzere bizzat General Ali Fuat Cebesoy'a verdim.

(...) Bir operanın tercümesi işi zannedildiği gibi kolay ve basit değildir.

Ortaya muvaffak olmuş bir eserin konabilmesi için ancak musikişinas ve kuvvetli bir şairin veya bu iki sıfatı nefsinde toplamış bir sanatkârın işe el koyması lâzımdır. (...) Bu işte eski bakan Hasan Âli Yücel'in alâka derecesi az evvel anlattıklarımın ibarettir. Fikir bende doğmuş ve tarafımdan tatbik sahası bulmuştur.»

Nâzım Hikmet adı da 40'h yılların sakıncalı adlarından biriydi. Nâzım Hikmet'e selâm vermek bile suç sayılıyordu.

Mareşal Çakmak, Şükrü Sökmensüer tarafından solcularla işbirliği yapmakla suçlandığında, kendisinin komünistleri korumadığını; tersine, komünistleri

koruyan bir milli eğitim bakanını uyardığını ve orduda komünistlerle ilgili davalar açtığını söyleyecekti.

Çakmak'ın sözünü ettiği davalar Nâzım Hikmet'in yargılandığı Harp Okulu - Donanma davalarıydı.

Kara Harp Okulu davası, Harp Okulu'nda Ömer Deniz, Sadi Alkılıç ve Abdülkadir Meriçboyu gibi öğrencilerin kitap okuma tutkularından kaynaklanmıştı.

Daha sonra olay şöyle gelişir:

Ömer Deniz adlı Kara Harp Okulu öğrencisi, Maçka'da İpek Film Stüdyosu'na gidip Nâzım Hikmet ile görüşür.

Nâzım, bu Harp Okulu öğrencisinin polis olabileceği kuşkusuyla Emniyet Müdürlüğü'ne telefon ederek «polisleri resmi elbise giydirip peşime düşürmeyin» der.

Milli Emniyet durumu Genelkurmay Başkanlığı'na bildirir. Genelkurmay Başkanı Çakmak'tır.

Nâzım ile birlikte solcu oldukları saptanan öğrenciler tutuklanırlar.

Öğrencileri ihbar edenler İrkçı-Turancı tanınan arkadaşlarıdır.

Tanıklardan biri Süreyya Koç'tur.

Koç'a yaptığı tanıklık nedeniyle bir altın saat ödü! verilir!

149

Süreyya Koç, Kara Harp Okulu'nu bitirdikten sonra orduda çeşitli rütbelerde hizmet edecek, albay rütbesinden emekli olduktan sonra CHP milletvekili olarak siyasal yaşama atılacaktı.

Nâzım Hikmet, 29 Mart 1938 tarihinde Kara Harp Okulu Askeri Mahkemesi'nce «ordu içinde sosyalizm esaslarının yayılması», bu amaçla «askeri isyana teşvik» ettiği gerekçesiyle 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılır.

«Doğuşu, gelişmesi ve yürütülüşü siyasi hale sokulmuş olan bu dava, kendinden korkmayan ve halinden şüphe etmeyen vatandaşların her cins hücum ve tecavüze rağmen adalete dehaletten (sığınmadan) pişman olmayacaklarını ortaya koymuştur.»

Hasan Âli YÜCEL

Kenan Öner, Hasan Âli Yücel'e ne gibi suçlar yöneltiyordu?

Bakanlık yaptığı sürede komünistleri korumak...

Sabahattin Ali - Nihal Atsız davasında öğrencilerin düzenledikleri gösteriyi hükümete karşı bir ayaklanma gibi göstermek...

İrkçılık-Turancılık davasının ilk hazırlık aşamasında 23 sanığı tabutluk denen hücrelere kapattırmak...

Milliyetçi gençlere işkence yaptırmak...

Nihal Atsız, Kenan Öner'in savunma tanığıydı.

Atsız tanıklığına şu suçlama ile başlamıştı:

«Milli Eğitim Bakanlığı kadrosu içinde bulunan Ankara DTCF'de profesör olan Pertev Naili Boratav, Doçent Niyazi Berkes, karısı Mediha Berkes, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden Sadrettin Celâl, Ticaret Lisesi'nde öğretmen Adnan Cemgil, halen Amerika'da olan Prof. Semgil... Behice Boran, Devlet Matbaası'nda memur Hasan Ali Ediz... Bunların hepsi sabıkalı komünisttir ya da mahkûm olmuşlardır. Yahut da en azından nezaret altına alınmışlardır.»

150

Atsız, komünist olarak nitelediği bu öğretim üyeleri ve öğretmenlerin. Bakan Yücel tarafından korunduklarını söyledikten sonra şu suçlamaları da yapıyordu. 7 Mart 1947 tarihli duruşma tutanağından okuyalım:

«İçişleri Bakam'nın nutkunda Yurt ve Dünya adlı bir mecmuadan bahsedilmekte ve buna Moskova'dan direktif alan Şefik Hüsnü'nün direktif verdiği tespit edilmektedir. Bu mecmua Hasan Âli'nin zamanında Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden ayrılan tahsisatla satın alınmış ve okunmak üzere mekteplere dağıtılmıştır.»

Atsız, daha sonra Sabahattin Ali'den, Hasan Âli Ediz'-den ve Sadrettin Celâl Antel'den söz eder.

Atsız, Yücel'in Atatürk'e hakareten mahkûm olan Sabahattin Ali'yi konservatuvar öğretmenliğine getirdiğini; komünistlikten mahkûm Hasan Âli Ediz'i Milli Eğitim Ba-sımevi'nde bir göreve atadığını... Prof. Şevket Aziz Kan-su'yu da DTCF'nin başına oturttüğünü söylüyordu.

Atsız'ın komünist listesi bunlarla da bitmiyordu.

Atsız, İstanbul Edebiyat Fakültesi doçentlerinden Ab-dülbaki Gölpınarlı'nın da komünist olduğunu, bu suçtan tutuklanan Gölpınarlı'nın cezaevinde klasiklerden çeviri yaptığını ileri sürüyordu.

Atsız suçluyordu; Hasan Âli Yücel'in bakanlığında çevrilen dünya klasiklerinin çevirileri «komünistlikten mevkuf ve meşhur olan şahıslara» yaptırılmıştı. Nihal Atsız, Sabahattin Ali'nin bakanlık emrine alındığında Bakan Hasan Âli tarafından «Bunun bir zaruret olduğu, her şeye rağmen zararların başka şekilde telâfi edileceği bildirilmek suretiyle teselli edildiği» ve Yurt ve Dünya Dergisi sahipleri Boratav ve Boran'ın yine Bakan Yücel tarafından bakanlığa çağrılarak «Türkçü mecmuaların kapatılmaları karşısında kendi neşriyatlarının doğru olmadığını», basılan son sayısının da yayımlanmamasını, «doğacak zararın kendisi tarafından ödeneceğini» ileri sürüyordu.

Atsız suçlamalarını art arda sıralıyordu : «1944 yılının 3 mayısında komünizm aleyhine üniversiteli gençler tarafından bir nümayiş yapılmıştı. Bu nüma-

151
yiş yüzünden üç-beş yüz genç polis tahkikatına tabi tutulmuştu. Bunların ifadesi alınırken, Hasan Âli ile Falih Rıfki'nin .polis dairesine giderek...

Dinledikleri ve ifadesi alınan şahıslara sual tevcih ettiklerini işitmiştim... Polis nezaretinde bulunurken kapımızın önünde bekleyen polisler de aleyhimizdeki tahkikatın Hasan Âli'nin başından çıktığını söylemekte idiler...»

Irkçılık-Turancılık davasında yargılananların hepsi Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasında tanıklık yapmışlardı.

Tanık Necdet Özgelen «Hasan Âli, yalnız komünistleri korumamış, komünizmi himaye etmiştir» diye söze~ başlıyor ve Pertev Naili Boratav'ın Niyazi ve Medina Berkes'in, Adnan Cemgil'in, Sadrettin Celâl, Sabahattin Ali ve Hakkı Tonguç'un komünist olduklarını, komünistlikten altı ay hapis cezasına çarptırılan Rıfat İlgaz'ın Yücel tarafından öğretilenliği atandığını, Orhan Veli'nin bakanlık tercüme bürosunda görevlendirildiğini ileri sürmüştü.

Özgelen'in Köy Enstitüleri ile ilgili tanıklığı şöyleydi:

«Köy Enstitüleri meselesine gelince, Tonguç, bunun başındadır. Mahmudiye Köy Enstitüsü'nde komünist olarak getirilmiş bir aile kızı gönderilmiş ve bu kızın yaptığı faaliyet zabıtaya aksetmiş, milliyetçi grup cephe almış, zabıta birçok kitaplar bulmuş, buna rağmen komünistliği anlaşılan kız ve arkadaşları tekrar enstitüye alınmış ve ondan sonra da köy enstitülerinin daha yükseğine gönderilmiştir.»

Bir başka tanık Ahmet Ellezoğlu'dur. Ellezoğlu, DTCF eski asistanlarından. Şöyle konuşur:

«1944 senesinin nisan ayına kadar Ankara DTCF'den mezun olmuştum ve orada asista'nlık yapmıştım. Fakülteye asistan olarak girmiştim. Askere gideceğim zaman da soğuk cereyanlar hissediliyordu. Askerden döndüğüm zaman bu fakülteye komünist fakülte adı verilmişti. Dönüş sırasında fakültede doçent »e asistan olarak beş komünist doçent bulmuştum. Bunlar, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, Mediha Berkes ve Niyazi Berkes'-

152

tiler... (...) Sabahattin Ali ile Pertev Naili ve Adnan Cemgil'in komünist oldukları halde, Hasan Âli tarafından tutulduklarını biliyorum. Hasan Âli'nin Nihal'i mahkemeye vermesi için ısrarla ve hatta sabaha kadar teşvik ettiği o sırada Ankara'da söyleniyordu.

(...) Emniyet Müdürlüğü'nde Hasan Âli'nin her zaman olduğu gibi 4 muhafız, otomobili ile duruyordu... Bundan anladım ki Hasan Âli orada idi. 4 saat bekletildiğim halde kendisi ile görüştürülmedim. Ankara Valisi ile temas ettiğini öğrendim. Kapıdan çıkarken, kendisine vaziyetimi anlatmak üzere yürüdüm ve Nevzat Tandoğan tarafından takdim edildim. Hasan Âli beni dinlemiyor, yalnız kendilerini müteessir ettiğimizi ve merhametlerinin galip olduğunu söyleyerek beni dehaletle davet ediyordu. Ben de ne pahasına olursa olsun, dehalet etmeyeceğimi ve hak davasında mağdurun gaddara dehalet etmeyeceğini söyledim, çekildim.»

Ahmet Ellezoğlu'nun daha sonraki şu sözleri zamanın Sıkıyönetim Komutanı Sabit Noyan'ın Hasan Âli Yücel'e «Şahsınız hakkında saygı beslediğimi bilmez değilsiniz. Size tarafımdan tevcih edildiği iddia edilen hakare-tamiz sözler tamamen gayrivakidir» satırlarının yazılmasına yol açacaktı.

Ellezoğlu'nun ifadesini tutandıktan okuyalım :

«..Bundan sonra İstanbul'a sevkedildik. Burada tahkikat devam ederken, umum müdür Kâmuran Bey, bana 'Atatürk düşmanlığının şahsıma Hasan Âli tarafından takıldığını' söyledi. Ertesi gün polis müdürü Demir, Kâmuran, Kâzım Aloç ve daha birçok kimsenin huzurunda sorgum yapılmış ve sonunda Sabit Paşa, 'Hasan Âli Bey'in size sarfettiği Atatürk düşmanlığı nereden geliyor' demiş ve Sabit Paşa bütün zevat huzurunda 'Hasan Âli'nin :..... uğramış bu çocuk' dedi. Ben de böylece muttali oldum.»

Kenan Öner'in bir başka tanığı da Mehmet Külâhlı'y-dı.

«Komünist olduğu Avrupa'daki talebe müfettişi olan şimdiki Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer'in raporu ile tespit edilmiş bulunan ve tahsilini bitirmeden dönmek zo-

153

runda kalan Pertev Naili Boraav, doçentliğe alınmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'nda yer verilmiştir. Bunun komünist olduğunu arkadaşım olan kardeşi Can Boratav'ın dilinden de defalarca dinledim.»

Topçu Yüzbaşı Alpaslan Türkeş de Hasan Âli Yücel-Kenan Öner davasının savunma, tanığıdır.

Türkeş, Bandırma Asliye Ceza Mahkemesi'nde ifade verir. Savcı Kani Vrana'dır. Vrana, 27 Mayıs ihtilâlinde sonra kurulan Anayasa Mahkemesi'nde önce üye ve sonra da başkan olur.

Türkeş'in 12 Mayıs 1947 günlü ifadesini okuyalım:

«Ben 1944 ve 45 senesinde İstanbul askeri cezaevinde Turancılıktan ötürü sanık olarak tutuklu bulunuyordum. Bu süre içinde aynı suçtan ötürü sanık ve tutuklu bulunan Orhan Saik Gökyay, Nihal Atsız, Necdet Sancar, Fethi Tevetoğlu, vs... Birçok şahıslar arasında vaki görüşmelerde Bakan Hasan Âli Yücel'in komünistleri himaye ettiğini ve mühim vazifelerde bulundurduğunu, eczümle Ankara'da Pertev Naili Boratav'ın Dil-Tarih Fakültesi'nde profesör olduğunu, aynı fakültede Niyazi Berkes ve Medina Berkes, Behice Boran ve Devlet Konservatuvarında Sabahattin Ali, İstanbul Üniversitesi Pedagoji Profesörü Sadrettin Celâl Antel, yazıları ile komünistliği yaymaya çalışan ve Sadrettin Celâl'in de Türkiye'de komünistlik teşkilâtında çalıştığı malûm bulunduğu halde bunları himayesine alarak mühim yerlerde vazife verdiğini söylüyorlardı.»

Türkeş şu kanıdaydı:

«İsimleri geçen ve himaye ettiği şahısların çıkarttıkları mecmualarda tamamen komünistlik lehinde yazılar yazmış olmaları ve bu şahısların komünist oldukları ve bu şahısları da Hasan Âli Yücel Milli Eğitim Bakanı olduğu sırada himaye etmesi ve bu şahısların çıkardığı Yurt ve Dünya dergilerini toplayıp okullara yaydırması -ki, bilâhare İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in bu dergilerin (sahiplerinin) komünist olduklarını muaffak bir şekilde bildirmiş olmasına göre - Hasan Âli Yücel'in de komünistleri himaye ettiği ve bin netice komünist olduğu kanaatindeyim.»

154

Tarih ne ilginç olaylara tanık oluyor?

DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, 1944 Irkçılık-Turancılık davası

sanıklarından Alparslan Türkeş'i tanık gösteriyor.

Türkeş, 1960 27 Mayıs günü Kenan Öner'in İstanbul il başkanlığını yaptığı Demokrat Parti hükümetine karşı düzenlenen askeri ihtilâlin içinde yer alıyor. Davanın en uzun ifade eden tanığı Selâhattin Ertürk-' tül0.

Ertürk. 6 Mart 1947 günü Pertev Naili Boratav ve Prof. Şevket Aziz Kansu'ya karşı gösteri düzenleyen öğrenciydi. Öztürk, dava sırasında Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik yapıyordu.

Ertürk, şunları söylemişti:

«6 Mart 1947'de komünist doçentler lehine yapılan gösteriden sonra Nurullah Ataç fakülteye gelmiş ve komünist doçentlerden bulabildiklerini görmüştür. Nurullah Ataç'ı fakülteye girerken gördüm. Oradan çıktıktan sonra Hasan Âli Yücel ile Dil-Tarih Fakültesi önünde gördüm. Yanlarında Şevket Aziz Kansu da vardı. Hararetli konuşuyordu. Sağlık Bakanlığı'na doğru gittiler.»

Ertürk, daha sonra Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav'ın komünist olduklarını söylüyor. Suut Kemal Yetkin'i suçluyor, Nusret Hızır'ın «komünist öğrencileri pohpohladığını» söylüyordu.

Selâhattin Ertürk, fakültede komünist öğrencilerin Sovyet yanlısı olduklarını anlatıyor ve «Çingene Akşit» diye bir de ad veriyordu.

Ertürk, Hasan Âli Yücel'in «Komünistlerin Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne girmelerini ve orada yatmalarını sağladığını» da ileri sürmekteydi.

Irkçılık-Turancılık davası sanıklarından Hikmet Tan-yu, 31 Mayıs 1947 günkü oturumda dinlenmişti.

Tanyu sözlerine «Kenan Öner tarafından yapılan isnatların hepsi doğrudur» diye söze başlamış ve şunları söylemişti.

«Turancılık adı verilen davaya ben de karıştırıldım, sanık olarak örfi idare mahkemesine sevk edildim. Anka-

155

ra'da kaldığım müddet içinde dönen manevraları kimlerin yaptığını gördüm. Bunu emniyet müdürlüğünde gördüm. 3 Mayıs 1944 tarihinde Ankara'da Sabahattin Ali - Nihal Atsız davasından dolayı gençler bir tezahüratta bulunmuşlardı. Bunların bir kısmı nezarete alındılar. Nezarete alınan gençlerden Osman Yüksel, şair Cemal Oğuz'u birkaç defa emniyet müdürlüğünde gördüm, arkadaşlarımı görmek için emniyet müdürlüğüne gittiğim gün Milli Eğitim Bakanı'nın merdivenlerden indiğini gördüm. 6 Mart 1947'-de Ankara'da gençler tarafından nümayiş yapıldığı gün öğleden , sonra Hasan Âli Yücel'in Dil-Tarih Fakültesi'ne giderek o zamanki dekan Aziz Kansu ve komünist hocalarla müşavere yaptığını felsefeden mezun şair Selâhat-tin Ertürk'ten duydum.»

Tanyu daha sonra tıpkı öteki tanıklar gibi DTCF'deki solcu öğretim üyelerinin listesini vermekte ve Haluk Ka-ramağralı'nın komünisle arkadaşlık yaptıktan sonra ihbarda bulunduğunu anlatmaktaydı:

«Dört sene okuduğum Dil-Tarih Fakültesi'nde komünist olarak yazılarıyla, sözleriyle Muzaffer Şerif Başoğlu, Niyazi Berkes, Behice Boran, Azra Erhat, Pertev.Boratav... Komünist olarak bunları tanıdım. Bu fakülteden Haluk Ka-ramağralı ile tanıştım. Haluk, adlarını saydığım hocalarla uzun müddet görüşmüş ve onlardan direktif almıştı... Hasan Âli'nin oğlu Can da komünisttir. Yine bu talebelerden Nabi Dinçer'in Nezih Fıratlı'nın Haluk'la yakın temasları vardır. Haluk Karamağralı'nın 'Hasan Âli kimdendir*' sorusuna Nezih Fıratlı 'bizdendir' diye cevap vermiştir... Haluk, fakültedeki bu komünist tahrikatı hakkında 1943 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na şikâyetinde bulundu. Ve bu şikâyeti tarih öğretmeni Bahattin Öge! He beraber yapmıştı. Haluk Karamağralı'nın milliyetçi genç olduğu komünistlerce anlaşıldığından... Oradan çıkıyor. Bahattin Ögel, Emniyet Müdürlüğü'ne şikâyet ederek... Bu iş askeri mahkemeye intikal etti. Muzaffer Şerif, Nabi Din-çer ve yedi-sekiz genç askeri mahkemece tevkif edildiler. Üç hafta nezarete kaldıktan sonra serbest bırakıldılar.»

Tanyu, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde milliyetçi öğ-

156

rencilerin komünistleri TBMM Başkanı Kâzım Karabekir'e bildirdiklerini, Karabekir'in enstitüye gidip incelemeler yaptığını, yeni Milli Eğitim Bakanı'nın enstitüde görevli 40 öğretmeni başka yerlere atadığını da anlatıyordu.

Hikmet Tanyu, 1944 yılında İçişleri Bakanlığı'nda memurdur. Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Kâmrân Çoh-ruk'un kendisinin memur olmasından yararlanarak, Atsız ve arkadaşları hakkında «hükümet aleyhine çalıştıklarını söylemesini» istediğini, kendisinin bu öneriyi kabul etmeyince, Çohruk'un polislerle «Bu şahsı ezin» dediğini; Çohruk'un 'anayasayı anımsatması' üzerine, Genel Müdür Yar-dımcısı'nın «Hasan Âli böyle istiyor» karşılığını verdiğini söylüyor ve şunları anlatıyordu :

«...Emniyet Müdürlüğü'nün üst katındaki 19 nolu hücreye çıkardılar. Buraya tabutluk deniyor. Kuvvetli elektrikler yanıyor. 3-4 temmuz günleri burada kaldım. Yiyecek mevzubahis değildi. Terledim. 1500 voltluk elektrik lâmbası altında bu vakitler geçirdim... Bu vaziyet Avukat Kenan Öner tarafından partiye ihbar ve şikâyet edilmiş.»

Etnografya Müzesi asistanlarından Haluk Karamağra-lı (tutanaktaki soyadı Opan) 12 temmuz 1947 günkü oturumda dinlendi.

Karamağralı'nın tanıklığı ilginçtir, okuyalım : «1942 yılında fakültenin Arkeoloji Enstitüsü'ne talebe olarak girdim.. Aynı enstitüde bulunan Nezih Fıratlı ve Klasik Filoloji Enstitüsü'nde Nabi Dinçer, ilk günlerde bana çok

yakın arkadaşlık gösterdiler... Bu arkadaşların sonradan öğrendiğime göre, fakültede komünist teşkilâtın avlama organlarından klasik ve Arkeoloji Enstitüsü'nde bulunanlar olduğunu kendilerinden anladım... (.) Fikri gelişmemi temin için bana kitaplar verdiler... (..) İlk önce, emniyete vermemiştim; durumlarına iyice vukuf peyda edince memleket aleyhine çalışan kimseler olduklarına hükmettim, icabında bunları meydana çıkarabilmek için daha yakından tanımaya karar verdim. Telkinlerine müsait davrandım... (Hasan Âli'nin durumunu Nezh ve Nabi'den birkaç defa sordum. İlk zamanlar 'iyi adam' diyorlardı, sonra 157

'bizden' dediler. (..) Hasan Âli'nin komünist olduğuna inandım.»

Karamağralı, DTCF'deki komünistleri kendisinin ihbar etmediğini, ihbarda bulunanın Bahattin Ögel olduğunu da söylüyorlardı.

Karamağralı'nın bu sözleri üzerine Nabi Dinger, savcılığa başvurarak İrkçı-Turancı olan tanıgın yalan söylediğini bildirir. Karamağralı da mahkemeye gönderdiği bir dilekçede Nabi Dinçer'i yalanladı.

Aynı davada Sait Bilgiç, Hüseyin Namık Orkun, Mustafa Soylu, Prof. Sadri Maksudi Arsal, Ziya Turan, Osman Yüksel Serdengeçti... Nurallah Banman, Sururi Er-mete, Nejdet Sancar, Zeki Sofuoğlu, Melik Adalan, İsmail Zengingönül, Ziya Karamuk, Rasin Tümtürk, Adnan Ötü-ken de Yücel'i suçlayan ifadeler verdiler.

Tanık Nurullah Ataç, Yücel'i savunarak öteki tanıkları yalanladı. Pertev Naili Boratav mahkemeye dinlenmesi için başvurduysa da tanıklığına gerek görülmedi.

Davanın savcısı Abdullah Pulat Gözübüyük, İrkçılık-Turancılık davasının sanıklarının yaptıkları tanıklıklarının geçerli olmayacağını 18 Ekim 1947 günü okuduğu esas hakkındaki görüşünde şu sözlerle anlatıyordu :

«İrkçılık-Turancılık davasında sanık ve davada da tanık sıfatıyla dinlenmiş olan bu kimseler bir yandan takibe maruz kalmış, nezaret altına alınmış ve tevkif edilmiş olmalarından ve öte yandan çeşitli sebeplerden dolayı Yü-cel'e karşı besledikleri husumetten dolayı, tarafsız, samimi ve doğru beyanlarda bulunmalarına imkân olmayacağı cihetle...»

Savcı Gözübüyük, Milli Eğitim Bakanlığı'nın «Yurt ve Dünya» dergisine diğer dergiler gibi abone olduğunu ancak derginin Bakan Hasan Âli Yücel'in önerisi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kapatıldığını; Sabahattin Ali'nin Hasan Âli Yücel'in bakanlığında değil, Abidin Özmen'in bakanlığı sırasında işe alındığını ve Hasan Âli Yücel'in bakanlığı döneminde işine son verildiği, komünistlikten mahkûm Prof. Sadrettin Celâl Antel'e eski bakanlardan Mustafa Necati tarafından görev verildiğini, Antel'in Hasan

158

Âli Yücel tarafından bakanlık emrine alındığı da anlatılıyordu.

DTCF'deki öğretim üyeleri, Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes de Hasan Âli Yücel'in emriyle bakanlık emrine alınmışlardı.

Ankara 3. Asliye Ceza Yargıçısı Saffet Ünah, 19 Kasım. 1947 günü kararını açıklıyordu :

«Kenan Öner'in yaptığı isnatların doğruluğu sabit olmuştur.»

Kenan Öner, davayı kazanmıştı. 21 Kasım günü Kudret gazetesi, Öner'in demecine yer veriyordu :

«Karar, zaten hâkimin fazilet ve adaletinden beklenen neticeydi.»

Yücel'in avukatı Bülent Nuri Esen, Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nin kararının bozulması için Yargıtay'a başvurdu.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi kararı bozdu.

Bozma gerekçesinde soruşturmanın eksik yapıldığı ve bakanların eylem ve işlemlerinin ancak Yüce Divan'da yargılanabileceği yazılmıştı.'

Yargıç Saffet İnan bu karara karşı direndi. Yargıtay Genel Kurulu, 16 Mart 1948 günü şu sonuca vardı:

«Bir bakan hakkında hakaret suçundan yargılanan sanıklar, hakarete konu olan savlarını yargılandıkları mahkemede ileri süremezler.»

Yargıtay Ceza Kurulu da mahkemenin ısrar ve genel' kurulunun içtihadı birleştirme kararlarından sonra dosyayı ele almış ve Yücel'in bakanlığı dönemindeki savların 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülemeyeceği gerekçesiyle kararı bozmuştu.

Yargıç Saffet Ünan, Yargıtay'ın verdiği bu «tevhidi içtihat kararı» ile sanıkların savlarını kanıtlama olanaklarının ellerinden alındığını ileri

sürüyor. Bu hukuksal gelişmeyi hafifletici neden sayarak Kenan Öner ile Cemalettin Saraçoğlu'nu 4'er ay 20'şer gün hapis cezasına çarp- -tırıyor ve cezaları da erteliyordu.

Yargıtay bu kararı 21 Temmuz 1949 günü onadı. Hasan Âli Yücel, sonunda davayı kazanmıştı.

159

Hasan Âli Yücel, Kenan Öner'e karşı bir dava daha .açmıştı. Dava konusu yine hakaretti.

Kenan Öner'in dava dilekçelerinde kullandığı sözler suç sayılmıştı ve Öner, bir de bu sözlerinden dolayı 16 gün hapis cezasına çarptırılıyor ve ceza da erteleniyordu.

Hasan Âli Yücel, tanıklardan Osman Yüksel Serden-geçti, Cemal Oğuz ve Haluk Karamağralı, Selâhattin Er-türk ve Sururi Ermete haklarında da davalar açmış, bu davaların hepsi de tanıkların cezalandırılmaları ile sonuçlanmıştı.

Bu davaların yargıci Ferruh Adalı'ydı.

Aradan yıllar geçti, 27 Mayıs 1960 ihtilâli, 1944 Irkçı-lık-Turancılık davası sanıkları ile Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasının savcı ve tanıkları başka başka koşullarda karşılaştılar.

Albay Türkeş, 27 Mayıs ihtilâlini yapan ihtilâl komitesinin içindeydi. Komitenin kararı ile tutuklanan Demokrat Parti milletvekilleri arasında Irkçılık-Turancılık davası sanıklarından Sait Bilgiç de bulunuyordu.

Bilgiç'in, Yassıada'daki ilk sorgusu Altay Ömer Ege-sel başkanlığındaki 3 nolu soruşturma komisyonunda yapılmıştı. Bu komisyonun üyelerinden biri de Irkçılık-Turancılık davası sanıklarından Cebbar Senel'di!

İhtilâl hükümeti de Adalet Bakanlığı'na Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasının savcısı Dr. Abdullah Polat Gözübüyük'ü getirmişti.

Aradan yine yıllar geçmiştir.

Yıl 1976.

Gözübüyük, Yargıtay 8. Ceza Dairesi Başkanı'dır. 1944 yılının Irkçılık-Turancılık davası sanığı ve Yücel-Örier davası tanığı Türkeş de Demirel hükümetinin başbakan yardımcısı.

Gözübüyük, Türkeş'e gönderdiği bayram tebriğinde şu tümceleri kullanır:

«Tarihi, kalbi dostluk, aynı ülkü ve aynı Türkçülük üstün duyguları ile...»

Abdullah Polat Gözübüyük, Yücel-Öner davasında 18 Ekim 1947 günü okuduğu «Esas hakkındaki mütalâa»nın

160

33. sayfasında Irkçılık-Turancılık davasını şöyle yorumlamıştı :

«Milli sınırlar dışı milliyetçiliğin nazizmden mülhem kan ırkçılığı yurdun hayatı olan iç ve dış güvenliğine karşı gösterdiği tehlike ve zarar...»

Bu dava, bir hakaret davası olmaktan çıkmış; siyasal görüşleri, ideolojilerin ve çeşitli kişiliklerin çarpıştığı bir savaş haline dönüşmüştü.

Evet; 40 yılların cadı kazanı bu dosyaların alevleri ile kaynatılmıştı.

Davalar bitmiş; bu davaların hepsini de Yücel kazanmıştı.

DP İstanbul İl Başkanı Prof. Kenan Öner, partiden ayrılacak ve Millet Partisi'ne geçecek, 9 Mart 1949 günü de renkli ve fırtınalı geçen yaşamına gözlerini kapayacaktı.

Mareşal Çakmak, 10 Nisan 1950 günü ölmüş, cenazesi bir siyasal gösteriye dönmüş; Çakmak'ın cenaze töreni CHP iktidarının da cenaze töreni olmuştu.

Öner-Yücel davası, bir siyasal dönemin bütün renklerini taşıyan bir perde gibiydi.

Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davasını noktalarken, Nihal Atsız'ın, oğlu Yağmur Atsız için yazdığı vasiyetnamenin 8 sayfasına göz atmasak eksiklik olur.

Nihal Atsız, 4 Mayıs 1941 tarihinde yazdığı vasiyette şu görüşleri dile getirmişti.:

«Yağmur oğlum!

Bugün tam birbuçuk yaşındasın. Vasiyetnameyi bitirdim, kapatıyorum. Sana bir de resmimi yadigâr olarak bırakıyorum. Öğütlerimi tut iyi bir Türk ol. Komünizm bize düş.man bir meslektir. Bunu iyi belle. Yahudiler bütün milletlerin. gizli düşmanıdır. Rus'lar, Çinliler, Acem'ler, Yunan'lılar tarihî düşmanlarımızdır. Bulgar'lar, Alman'lar, İtalyan'lar, İngiliz'ler, Fransız'lar, Arap'lar, Sırp'lar, Hırvatlar, İspanyol'lar, Portekiz'liler, Romen'ler yeni

düşmanlarımızdır. Japon'lar, Afganlılar, Amerika'lılar yarınki düşmanlarımızdır. Ermeniler, Kürt'ler, Zaba'lar, Çerkeş'ler, Abaza'lar, Boşnak'lar, Arnavut'lar, Pomak'lpr, Laz'lar, Lez-•gi'ler, Gürcü'ler, Çeçen'ler, Çingeneler içeriki düşmanla-

161

F.: 11

rımızdır. Bu kadar çok düşmanla çarpışmak için iyi hazırlanmalı. Tanrı yardımcın olsun.

Atsız»

Evet, işte böyle!

Irkçılık-Turancılık davasından sonra estirilen fırtınadan sonra iktidardaki CHP Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'i saldırıların ortasında tek başına bırakmıştı.

Yücel, 7 Ağustos 1947 günü bakanlıktan ayrılmış; daha sonra CHP'den.

Yücel, CHP hükümetinin sözcüsü Ulus gazetesinde yayınladığı yazıları da kesmişti.

Hasan Âli Yücel, yazılarını Cumhuriyet gazetesinde yayınlamaya başladı. Bu insancıl, bu ilerici Milli Eğitim Bakanı, öldüğü gün olan 1961 yılı 26 Şubatına kadar evinde yazdı; çizdi.

Cumhurbaşkanı İnönü ile Yücel hiç karşılaşmadılar mı?

Hayır.

İnönü, Yücel'i hiç aramadı. İnönü ne Yücel'i aradı ne Tonguç'u.

İnönü «köy enstitülerini, cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetli ve sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinde yetişen evlâtlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm oldukça yakından takip edeceğim» sözlerini de unutmuştu.

Aradan yıllar geçti.

İnönü ve Yücel, 27 Mayıs İhtilâlinde hemen sonra Ankara konser salonunda karşılaştılar. İnönü, Yücel'i görünce, kollarını açarak eski bakanını kucakladı. Kucaklarken de «Yücel seni unuttuk» dedi.

Bu sözlere Yücel çok içerledi. Paşa nasıl unutturdu?

Bugün geriye doğru bakıp düşündüğümüzde Yücel'in unutulmadığını görüyoruz;

hiçbir Milli Eğitim Bakanı, Türk milli eğitimine Yücel kadar katkıda bulunmadı.

Yücel, Bakanlık yaptığı dönemde Türk milli eğitimine damgasını vurmuştu.

Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı'na geldiğinde 6700 ilkokul vardı: Bu sayı 13665'e yükseldi. Yine Yücel'i bakan-

162

nk yaptığı sürede 14 lise, 40 ortaokul açıldı. 11 olan kız enstitüsü sayısı 37'ye, 9 olan erkek sanat enstitüsü sayısı 75'e, ticaret lisesi sayısı da 3'den 11'e çıkarıldı.

Yücel'in bakanlık yaptığı dönemlerde mühendis mektebi üniversite oldu; fen ve tıp fakülteleri açıldı, Ankara Üniversitesi kuruldu.

Köy enstitüleri Yücel'in bakanlık yaptığı günlerde kuruldu.

Klasikler Yücel zamanında dilimize kazandırıldı.

Üniversite öğretim üyelerine özerklik Yücel'in hazır-Jadığı üniversiteler yasası ile getirildi.

Yücel, üniversiteler yasası çıktıktan bir süre sonra da görevinden ayrıldı.

Üniversite özerkliğı Yücel'in Türk üniversitelerine son armağanı olmuştu.

Bu armağanın değeri bugün bunca olaydan sonra çok daha. iyi anlaşılıyor.

| i • m -----

163

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ASKERİ İSYANA TEŞVİK ETMEDİM

Cumhurreisi Atatürk'ün Yüksek Katına

Türk Ordusunu «isyana teşvik» ettiğim iddiasıyla «onbeş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk Donanmasını «isyana teşvik etmekle» töhmetlendiriliyorum. Türk inkılâbına ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamlesini anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılâpçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük, bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyolarlar.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt hâini değilim ki, bunu bir ân olsun düşünebileyim ^

Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserin ve sana aziz olan Türk dilinin inanmış bir şâiriyim. Sirtona yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şâirinin felâketi ile alâkalandırmak istemezdim.

164

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu «inkılâp askerini isyana teşvik» damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inan-dığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılâpçı baş sensin.

Kemalizmden ve senden adalet istiyorum.

Türk inkılâbına ve senin başına and içerim ki, suçsuzum1.

Nâzım Hikmet RAN

«..Onun gıyabında beraber verildiğimiz mahkemelerden ve kimbilir kaçına tevkiften ve mahkemelerden sonra bir aralık, galiba geçici olarak serbest bırakmışlardı.. Onun bu gelişinde artık onunla ciddi konuşmalıydım. Çünkü o ne bir parti teşkilâtçısı, - hatta bildiğime göre - ne partili idi-. Ama inanmış bir komünistti. Fakat hareket adamı olmaktan ziyade sanat ve heyecan adamı idi. Hatta komünizme sınıf mücadelesinden değil heyecan yolundan gelmişti. O halde, bir parti ve teşkilât hareketi ile bağlı bulunmayan -hatta bildiğime göre- 1930'lılarda parti arkadaşlarınınca bir sanat adamı, acaba boyuna'hapisleri boylamadan, boyuna cezadan cezaya sürülmeden, dünyanın en fakir toplumu olan bizim milletimizin dertlerini dile getiremez miydi? Hem de şu veya bu şehirde şu veya bu karakol komiserinin şüpheli kontrolü altında değil de burada, Ankara'da! Ve gereğince davalarını, bu mülkün en büyüğüne bile, hem de düşündüğü gibi anlatarak?

Niçin olmasın?

Biz bu şartlar içinde ve hiçkimseye medh-ü sena destanları yazmadan, öz benliğimiz ve fikirlerimizle bu şehrin havasında yaşamıyor muyduk? Hem de hücumlara, saldırılara, tertiplere, komünist ve anarşist gibi suçlamalara rağmen. O halde, Nâzım'da Ankara'da, yani göz önün-

165

de, yani O'nun has/et gittiği topraklar üstünde bir yaşama hakkı ve yaşama hürriyeti sağlamalıydık. Bu benim vazr-femdi.» »

Bunları Doğan Avcıoğlu'na anlatan Şevket Süreyya Aydemir'di'1.

Ben de bu konuları Aydemir'den birkaç kez dinlemiştim. Şevket Süreyya Aydemir'in Ankara Bahçelievier'de karakol durağının hemen arkasındaki iki katlı küçük evinde, sonra da bu evin yerine yapılan partmanda Şevket Süreyya Aydemir'in o doyumsuz söyleşilerinin çoğuna ben de katılırdım.

Aydemir, ne zaman Nâzım'dan söz etse gözleri ya-şarır; titreyen sesi ile

Nâzım'dan şiirler okurdu :

Sen benim hürriyetim ve esaretimsin

Çıplak bir yaz güneşi altında yatan etimsin

Sen memleketimizsin

Sen elâ gözlerinde yeşil hareler

Sen büyük, güzel ve muzaffer

Ulaştıkça ulaşılmaz olan hasretimsin.

Nâzım Hikmet, 1938 yılında Harp Okulu davası nedeniyle tutuklanmadan Ankara'da Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ile görüşür.

Şevket Süreyya bu görüşmeyi Avcıoğlu'na şöyle anlatır :

«Cüretli bir karar içindeydim. Nâzım'ı Ankara'nın en ürkeceği insanları ile tanıştıracak, ve onu Ankara'nın en çekineceği yerlerde dolaştıracaktım. Kısacası onu Ankara'ya ısındıracaktım. Hem de ondan hiçbir fedakârlık istemeyerek. Davası, halkın davası değil miydi? O halde, dünyada, bize ondan daha yakın, Türk halkından daha sevilmeye, işlenmeye lâıyk hangi halk var?»

Şevket Süreyya, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile Nâzım yemekte biraraya getirilecektir. Sol eğilimli öykü yazar Sadri Etem de ^Matbuat Umum Müdürlüğünde çalışmaktadır. Şevket Süreyya, Sadri Etem'i arar; konuyu anlatır.

Sökmensüer ve Kaya ile görüşülür. Şevket Süreyya

166

konuyu Nâzım'a açar. Nâzım «olmaz» der. Sonra «peki» der.

Buluşma sağlanır. Emniyet Genel Müdürü Sökmensüer ve komünist şair Nâzım, Şevket Süreyya'nın Çanka-ya'daki evinde biraraya gelirler.

Nâzım İspanya içsavaşı için yazdığı şiiri okur. Sökmensüer duygulanır. «Nâzım» der «bu şiirde ne komünizm ne kapitalizm var. Bu şiirde anlatılan bir halkın isyanıdır. Tıpkı bizim istiklâl savaşımızda olduğu gibi. Ama ne yazık ki, hiçbir Türk şairi, bu destanı dile getirmedi. Yazık değil mi Nâzım? Bizim halkımızın isyanı ve savaşı yanında İspanya içsavaşı çocuk oyuncağı kalır. Anadolu destanını yazsana Nâzım sen, Anadolu destanını yaz.»

Ondan sonra sofrada ne Emniyet Umum Müdürü, ne her adımı izlenen Nâzım Hikmet kaldı. Hepimiz bu izlemelerin üstünde ve hepimize muhtaç ülkenin çocukları olarak konuşuyorduk.

Emniyet Genel Müdürü Sökmensüer gittikten sonra Şevket Süreyya, Nâzım'a takılır: «Nâzım, şu Prodhon'un hikâyesini bilirsin ya, kitabında (ben her akşam yemeğimi polis müdürü ile yer. Fakat gene ihtilâlimi yaparım) diye yazardı da bunu seninle hep tartışırdık. Şimdi galiba sen de...»

Aynı konuyu bu satırları yazarken bir teyp bandından dinliyorum. Teypdeki ses. Şükrü Sökmensüer'in.

Tarih araştırmacısı Arı İnan, 1975 yılı şubat ayında Şükrü Sökmensüer ve Şevket Süreyya Aydemir ile bu konuları konuşuyor.

Arı İnan soruyor; Sökmensüer anlatıyor:

«SÖKMENSÜER :

Komünizm, yani Bolşevik meselesinde size iki şey anlatabilirim :

1 - Nâzım Hikmet'le temasım.

2 - Celâl Bayar ile komünizm meselesinde temasım.

Bir de Çanakkale mebusluğuna müstakilen namzetliğini koyan ve Çanakkale'yi dolaşıp kazanan, sonra Demokrat Parti'ye katılan, Nurettin isminde bir mebusun Demokrat Parti'nin komü-

167

nizm hakkındaki fikrini anlatan ve benim de kendisinin İnönü ile temas etmek üzere. İnönü'ye gönderdiğim bir mesele var.

İstanbul Üniversitesi'nde Nâzım Hikmet'in şiirleri okunuyor ve geniş propaganda yapılarak, Nâzım Hikmet taraftarlığı hergün biraz daha çoğalıyordu. Birgün düşündüm dedim ki, bu üniversite öğrencilerini Nâzım Hikmet etrafında toplayan adamlarla temas edeyim. Onların içinde mühim olduğunu söyledikleri son sınıf talebesinden bir çocuğu, Emniyet Müdürüne emir verdim, bana gönderin dedim. Bir pazar günü getirdiler. Dairede hiç kimse yokken, bu öğrenciyi kendi çalıştığım odaya aldım, oturdum dedim ki komünizmi Nâzım Hikmet şiirleri dojayısiyle benimsemiş, bunu yaymaya çalışıyorsun, üniversitede. Bu doğru bir hareket değildir. Çünkü bu hareket Türkiyenin Rusyaya katılmasını icat eder ve istiklâl namına bir şey kalmaz. Bu sizin için de iyi bir akıbet vermez. Memleketimize acıyın. Türkseniz Türklüğe acıyın ve bu fikirlerden vazgeçin ve üniversitedeki bu propagandadan vazgeçin dedim. Bana dedi ki: «Ne söylersen söyle, ben komünistim, dedi ve hiç bir fikir beni bu zihniyetimden ayıramaz» dedi.

x

Ben o zaman çok müteessir oldum. Genç bir üniversiteli idi. Kendisine bir kaç acı söz söyledikten sonra, buyrun gidin dedim. Polise emir verdim götürün dedim. Trene gitsin dedim. Şimdi çocuğun ismini - belki ilerde dosyalarda bulacağım - hatırlamıyorum ama takriben 3 ay sonra bu çocuktan bir mektup aldım. Diyor ki: Emniyet Umum Müdürü diye yazıyor; Şükrü Beyefendi diyor, beni 3 ay evvel nezdinize celp ettiniz ve bana nasihat ettiniz; ben nasihatınıza mukabil fikrimde ısrar ettim. Siz bana acı acı sözler söyleyerek, beni uzaklaştırdınız. Şimdi düşünüyorum sizi haklı görüyorum ve size söz veriyorum, bundan sonra komünizm aleyhinde bulunacağım. Nâzım Hikmet'in şiirleri sadece benim propagandamla değil bizzat o şiirleri üniversite muhitinde tesir yapıyor ve

gençleri Nâzım Hikmet etrafında topluyor diye yazdığı mektup. Ben düşündüm, taşındım, yahu şu Nâzım Hik-
168

met'le bir de ben temas edeyim dedim. O sırada Sadri Etem «Bu Canlar Kimin için Çalınıyor» diye eseri olan bir Sadri Etem vardı. Dahiliye Vekâleti Basın Yayın Umum Müdürü de beni çok severdi. Bu da solcu idi. Ama hain bir solcu değildi. Çağırdım bunu. Dedim ki, yahu beni Nâzım Hikmet'le temas ettir dedim. Sevindi adeta. İsmet Paşa'nın Çankaya'daki evi var ya, onun tam karşısında bir evde bir gece toplantı oldu. Beni bu Sadri Etem o eve götürdü. Bir salonda oturduk. Nâzım Hikmet karşımda idi. Sadri Etem vardı, Şevket Süreyya vardı. Hatırıma gelmeyen solculardan bir iki kişi daha vardı. Ben Nâzım Hikmete «Nâzım Hikmet, dedim. Kıymetli bir şairsin. Güzel şiirlerin var ve bunlar gençlik üzerinde müessir. Siz fikren hâkim olmaya çalışıyorsunuz üniversiteye. Size bu hususta benim söyleyeceğim şu nokta var dedim. Komünizm Türkiye'yi ortadan kaldırır. Türkiye diye bir memleket, bir devlet kalmaz. Komünizm eğer devletin iktisadî alanda müdahalesini eğer geniş ölçüde uyguluyorsa, ben size söy-liyeyim, Türkiye Cumhuriyeti tabiatına Türk milletinin tabiatına uygun olarak C.H.P.'nin devletçilik umdesi vardır. Bu devletçilik umdesinin sizi de tatmin etmesi lâzım gelir; çünkü memleketin ihtiyacı olan mühim eserleri ancak devletin sermayesiyle ve devletin müdahalesiyle vü-cude getirmek imkânı vardır. Çünkü Türkler içinde büyük eserler, fabrikalar, şu bu tesis edecek sermaye toplantısı yoktur. Binaenaleyh ikinci bir mevzu komünizm, Allah göstermesin orduya sirayet ederse, artık bu memleketin sonu demektir. Onun için bunlardan vazgeç. Bizim devletçiliğimizi ele al. Bu devletçilikte seni tatmin etmek lâzım gelir. Mesele bir noktada buluşuyoruz. Yani devletçilik mevzuunda buluşuyoruz. Herşeye devlet hâkimdir. Halk Partisi'nin devletçiliği de buna az çok yakındır ve C.H.P. programına göre işçiyi himaye eden bir partidir.»

Bana uzun boylu cevap verdi. Ben cevap verdim. Sabah güneş doğuyordu, dedi ki: «Beyefendi, dedi, bana ne emrin vardır?» Benim sana emrim yoktur. Sen zeki bir adamsın. Okumuş bir kişisin. Ne demek istediğimi anlayacak kaabiliyettesin. O
169

kaabiliyete göre karar ver» dedim. «Ben, dedi, gençlik tarafından sevilen bir şahsiyetim. Gençlik benim etrafım-dadır. Ben birdenbire komünist, sol neşriyatından vazgeçip, size iltihâk edemem. Ama tedricen sizin davanızı müdafaa ederim.» dt^i ve uğurladık.

Güneş doğmuştu. Bu Sadri Etem benden evvel çıktı. O da vekâlette çalışıyor. Sadri Etem koşuyor Şükrü Ka-ya'ya haber veriyor. Diyor ki, Emniyet Umum Müdürü, Nâzım Hikmetle dün gece mülakat yaptı ve ne konuştuksa anlatıyor. Bir de baktım Şükrü Kaya bir telefonla beni çağırıyor. Kalktım; şimdi Atatürk'ün müzesi olan ilk B.M. Meclisi'nin bulunduğu bina var ya oradaydı Halk Partisi. Genel Sekreter idi aynı zamanda Şükrü Kaya. Oraya gittim. Odasına girince, ayağa kalktı, gayet hiddetli olarak «Birader, dedi, Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Umum Müdürü komünistlerle. Bu nasıl haldir?» dedi, falan bağırmağa başladı. «Ben, dedim. Emniyet Umum müdürüyüm. Hem faşistlerin elini tutarım, hem komünistlerin, hem de Atatürkçülerin elini tutarım, ki - en çok onların elini tutarım -. Memleketteki havayı, memleketteki cereyanları takip etmekle mükellefim. Bilmeliyim komünistler ne yapıyor, faşistler ne yapıyor ve Atatürkçüler hangi istikamettedir.» Şükrü Kaya geldi bana sarıldı. Elimi tuttu. «Seni tebrik ederim, dedi. Ben haber aldım çok sevindim, dedi. Çok isabetli bir hareket yapmışsın. Şimdi senden benim ricam bu Nâzım Hikmet'le beni de konuşturmandır,» dedi. Onu dedim Sadri Etem'le söyleyelim. Sadri Etem bu vazifeyi yapsın. Sonra Şükrü Kaya da Nâzım Hikmet'le konuştu. Benim Nâzım Hikmet'le olan temasımda. Nâzım Hikmet'in zamanla sizin davanızı müdafaa edeceğim şeklindeki bana cevabı, ben İstanbul Vali vekili iken 1937 galiba. Geldi bir eser getirdi. Kabul ettim vilâyet makamında. O'na bir kahve içirttim, sigara verdim. Dedi ki: «Beyebendi, dedi, işte sizin devletçiliğinizi müdafaa eden bir şey yazdım, dedi. Bir nevi tiyatro eseri yazdım,» dedi.

Hakikaten verdi bana baktım, bizim devletçiliğimizi metheden bir eser. Tamamen okumadım. Teşekkür ederim dedim. Ben sana güveniyorum. Binaenaleyh sen bu şekildeki eserlerine devam et, dedim.

170

S. - Neydi eserin adı?

C. -, Bir tiyatro eseri idi. Bilmem sonra basıldı mı? Oynandı mı? Bilmiyorum. Birinci bu. Bu Nâzım Hikmet'le temasım. Yani Nâzım Hikmeti bir nevi Atatürkçülüğe doğru yanaştırmıştım.»

Nâzım, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile de görüşür. Kaya ve Nâzım dost olurlar. Nâzım önce Ankara'ya gelecek, sonra da Anadolu'yu gezip şiirler yazacaktı. Nâzım, tam o günlerde tutuklanır. Emir yüksek yerden gelmiştir: Mareşal Çakmak'tan!4

Mareşal Çakmak'ın yaşamının son günlerinde «komünistlikle» suçlanması ne ilginç bir yazgıdır.

Haşmet Orbay Olayı

40'lı yılların ortasında Türkiye'yi ilgilendiren iki olay vardı. Bu iki olay üzerinde söylentiler, yorumlar ve kuşklar birbirini izlemekteydi.

Konulardan biri, Sovyetler Birliği Büyükelçilik dokto-du Neşet Naci'nin, öldürülmesi, öbürü de Ankara Valisi Tandoğan'ın intiharıydı.

Bu iki olay da bir kanlı giz zinciriyle birbirine sımsıkı bağlıydı. Bu iki olayın kilit adamı Haşmet Orbay'dı.

Haşmet Orbay, Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay'ın oğluydu. Ve o tarihteki adı Milli Emniyet olan MİT'te görevliydi.

Haşmet Orbay, 1986 yılında Erkekçe Dergisi'nden gazeteci Avni Özgürel'e şu açıklamalarda bulunacaktı:

«Daha evvel Erzurum'da pederim Kâzım Orbay 3. Ordu müfettişiyken, ben Milli İstihbarat Teşkilâtı'nda vazifeliydim. Sonra Ankara'ya gelince, bu vazifeme devam ettim. Aynı zamanda, vilâyet hususi kâtibiydim.. (..) Erzurum'dayken harici kısım vardı. Harici kısımda birçok sızıntılar oluyordu. Hudutta.. Malûmat alıp sorgularını yapıyorduk. Ankara'da, ben, dahili bir vazife almıştım. Ama yine de benim vazifem ecnebilerle ilgiliydi.. (..) Biz, MİT'-

Tİ

te çalışanlar, memleketimize yaptığımız bütün vazifelerimizi mezara beraber götürürüz»5.

O sıralarda Vali Nevzat Tandoğan da Ankara Vali-liği'ndeki on yedinci yılını doldurmaktaydı.

Tandoğan, özel kalem müdürü Haşmet Orbay'ı oğlu gibi severdi.

Orbay, ünlü Enver Paşa ile Kafkas İslâm Orduları Komutanı Nuri Paşa'nın da yeğeniydi.

Dr. Neşet Naci Arzan, 16 Ekim 1945 günü Ankara'da Anafartaiar Caddesi'ndeki Çocuk Esirgeme Kurumu apart-manındaki muayenehanesinde Reşit Mercan adındaki bir genç tarafından tabancayla vurularak öldürülmüştü.

Katil, Neşet Naci'nin odasına girmiş; bir süre doktorla görüşmüş; sonra tabancasını çekmiş, doktor yan odaya geçmiş, katil, doktoru bu odada öldürmüştü.

Ertesi gün Anafartaiar Emniyet Amirliği'ne gelen Reşit Mercan, «Katil benim» demiş ve cinayet nedeni olarak da şu açıklamayı yapmıştı:

«Veremim, doktordan rapor istedim vermedi. Bu yüzden öldürdüm.»

Mercan'ın bu sözleri kimseyi inandırmamıştı.

Üstelik, Reşit Mercan'ın sapasağlam olduğu da doktor raporu ile saptcnmişti. Mercan, Haşmet Orbay ile aynı evde kalmaktaydı.

Reşit Mercan cinayetten sonra Haşmet Orbay'ın evine gitmiş; evde, üzerindeki elbiseleri çıkararak Haşmet'in elbise ve paltosunu giymiştir.

Reşit Mercan, Haşmet Orbay ve Vali Tandoğan'ın oğlu Hcidup, Tandoğan üç yakın arkadaşlıklar.

Mercan-Orbay arkadaşlığı kuşkları arttırmaya yetmişti.

Reşit Mercan'ın poliste ve savcılıktaki sözleri hiç de inandırıcı değildi.

Üstelik cinayette kullanılan tabancanın kılıfı Haşmet Orbay'ın belediye'deki odasında bulunmuştu.

Dr. Neşet.Naci niçin öldürülmüştü?

Para için mi?6

Mercan, polise ve savcıya verdiği ilk sorgularında amacının silâh tehdidi ile para toplamak olduğunu; Haş-

172

met Orbay ile aralarında şu konuşmanın geçtiğini anlatmıştı :

«Bu tasavvurumu tahakkuk ettirebilirsem zengin olacağım, öteden beri zihnimi kurcalayan yokluk ve yoksulluktan kurtulacağım. Beni maddi sıkıntıdan kurtaracak tek çare bazı zengin şahsiyetleri tehdit ederek para koparmaktır. Senden yakın dostum yok, bu hususta sen bana yardım edebilirsin.»

Reşit Mercan ile ilk görüşmeyi savcıdan önce Vali Tandoğan yapmaktaydı.

Bu görüşme de olay üzerindeki kuşkuları arttırmıştı.

Dışişleri Bakanı'nın ve Sovyetler Birliği Büyükelçiliği'nin doktoru Neşet Naci, Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay'ın oğlunun arkadaşınca niçin öldürülmüştü?

Dava suçüstü hükümlerine göre açıldı: 16 ekim günü işlenen cinayet için düzenlenen iddianame 18 ekim tarihini taşımaktaydı.

İlk duruşmada da aynı gün başlamıştı.

18 ekim günlü ilk duruşmada sanık Mercan, ilk ifadelerini yineledi.

Duruşmada tanık olarak dinlenen Haşmet Orbay, sanıkla Robert Kolej'deyken tanıştığını, kendisini uzun yıllar görmediğini, iki yıl önce karşılaşmalarından sonra sık sık görüştüklerini ve Mercan'ı işe yerleştirdiğini ve aynı evde oturduklarını anlatmıştı.

Reşit Mercan, cinayetten bir halta önce Haşmet Orbay'ın evinden ayrılıp bir başka eve taşınmıştı.

Orbay, mahkemede olayı şöyle anlatıyordu :

«Üç gün önce bana gelerek bazı projelerinden bahsetti. 'İnşallah hayırlı işlerdir' dedim. 'Göze öyle bir şey alıyorum ki bunu muhakkak yapacağım' dedi. 'Sonu fena olmasın' dedim. 'Çok hayırlı olacak, bütün arzularım tahakkuk edecek' cevabını verdi. Projesi hakkında izahat vermedi. Fakat bir tabanca istemekte ısrar etti. Evvelsi gün birlikte Hergele Meydant'na gittik. Tanıdığım eskici Ömer'in bir arkadaşından bir. tabanca aldık. Kendisine 'bundan mesuliyet kabul etmem' dedim.»

Daha sonra mahkeme başkanı Reşat Bayramoğlu,

173

Reşit Mercan'ın savcılık ifadesini okur. Mercan, ifadesinde «Haşmet'in 1200 lira borcu varmış. Bana bu işi tekKf etti» dediği anlaşılır.

Haşmet Orbay sapsarı olmuştur.

Başkan duruşmaya ara verir; Haşmet Orbay fena-laşmıştır.

Duruşma yeniden başlar.

Haşmet Orbay, Mercan'ın bu sözlerini «Suçlu kendisini kurtarmak için böyle söyler» diye yanıtlar.

Başkan Bayramoğlu, bu kez Mercan'a sorar:

«Hanginiz teklif etti?»

Mercan bir süre susar, sonra alçak sesle «Ben teklif etmiş olayım» der.

Bu soru-yanıttan sonra kuşkular büsbütün artmıştır. Duruşmada daha sonra Maliye Bakanı özel kalem müdürlerinden Cemil Conk, kapıcı İzzet Aksoy ve tabancayı satan Kızılcahamamlı eskiciler dinlenmişti.

Savcı Kemal Bora ve savcı yardımcısı kâmil Okay, Reşit Mercan'ın adam öldürme suçundan cezalandırılmasını istemişti. Esas hakkındaki görüşte de Haşmet Orbay, cinayet suçuna katılmaktan sorumlu görülüyordu.

Duruşma sonunda mahkeme kararını açıklıyordu :

Haşmet Orbay hakkında yataklık, .ruhsatsız tabanca bulundurmak ve adliyeyi yanıltmak suçlarından dolayı soruşturma açılması için savcılığa suç duyurusunda bulunulması kararlaştırılmıştı.

Haşmet Orbay, ruhsatsız silâh bulundurmak, yataklık ve adliyeyi yanıltmak suçlarından tutuklandı.

Orbay, 22 Ekim 1945 günü Ankara Birinci Asliye Ceza Mahkemesi Yargııcı Bekir Kayral'ın sorularını şöyle yanıtlıyordu :

«Reşit'i on senedir tanırım, ona hayatımın sıkıntı içinde olduğunu, buna çare bulmak icap ettiğini, benim zengin adamlardan tehditle para koparmak gibi bir problemim olduğunu söyledim. Kabul etti. Ben durumum bakımından bu işi bizzat yapabilecek halde olmadığım, işi Reşit'in yapmasını kararlaştırdık.»

174

Haşmet Orbay ile Reşit Mercan'ın davaları Ağır Ceza Mahkemesi'nde birleştirildi.

Davaya Dr. Neşet Naci'nin ailesi adına katılan Avukat Hamit Şevket İnce cinayetin Haşmet Orbay tarafından işlendiği kanısındaydı.

Orbay'ı Avukat Nail Taner; Reşit Mercan'ı Celâl Yardımcı, Abdurrahman Taşpınar, Meliha Görken savunuyorlardı.

Başkan Reşat Bayramoğlu, üyeler Yusuf Bahri Biten ve Hakkı Uma'dan oluşan Ağır Ceza Mahkemesi 13 kasım günü kararını açıkladı:

Katil, Reşit Mercan'dı.

Mercan'a 20 yıl ağır hapis cezası verildi. Haşmet Or-bay'a verilen ceza da 1 yıldır!

Dosya Yargıtay'a gitmişti. O günlerde Ankara, Haşmet Orbay olayı ile çalkalanmakta; hemen hemen her yerde bu konu konuşulmaktaydı.

Dr. Neşet Naci niçin öldürülmüştü?

Yargıtay, Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararını bozdu. Bozarken de davanın Ankara'da değil, Bolu'da görülmesine karar verdi'.

Dava, Bolu Ağır Ceza Mahkemesi'nde 1946 yılı nisan ayı ortasında yeniden başlamıştı.

Reşit Mercan, bu kez «Katil ben değilim» diyordu.

Bolu'da başlayan mahkeme, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın tanık olarak dinlenmesine karar vermişti.

Tandoğan, Ankara'da «istinabe yoluyla» dinlendi. Yargıç, Vali Tandoğan'a «Reşit Mercan ile savcıdan önce niçin görüştüğünü» sordu.

Vali, «Cinayetin şehirde yaptığı akisleri, muhitte yarattığı heyecanı biliyordum, o yüzden hadiseyi bizzat katilin ağzından dinlemek istedim, bunda anormal bir cihet görmüyorum» yanıtını verdi.

Vali, görüşmeyle ilgili bir tutanak da tutturmamıştı. Avukat Hamit Şevket İnce'nin sorusu üzerine tutanak tutulmadığı da anlaşılmıştı.

Yargıç, Vali'ye «Reşit'e, Haşmet'in suçunu üzerine al-~ ması için telkinde bulunup bulunmadığını» sordu.

175

Tandoğan, bu soruyu şöyle yanıtladı:

«Türkiye Cumhuriyeti'ni idare eden bir amir ve memurları, bir katilin yerine bir başkasını koymak, şunun bunun suçunu başkasına yüklemek durumuna düşmemişlerdir. Bütünüyle yalandır bunlar. Böyle bir telkinde bulunduğum, az bir ceza ile kurtulacağını söylediğim, yurtdışına kaçırılabilceğini söylediğim yalandır.»

Vali Tandoğan, bu tanıklığı yaptıktan bir gün sonra Adalet Bakanı Mümtaz ökmek'i arıyor ve kendisine mahkemede «sanık» gibi davranıldığından yakınuyordu.

Tandoğan, 8 temmuz günü sabah evinde intihar ediyordu!

O günlerde Tandoğan'ın intihar etmediği, öldürüldüğü dedikodusu da yayılmıştı.

Vali Tandoğan, 8 Temmuz 1945 günü intihar ediyor, Haşmet Orbay'ın babası Genelkurmay Başkanı Kâzım Or-bay da genelkurmay başkanlığı görevinden 29 Temmuz 1946 günü ayrılıyordu.

Bolu Ağır Ceza Mahkemesi'nde yeni tanıklar dinlendi.

Görgü tanıklarının da yeniden dinlenmelerine karar verildi.

Haşmet Orbay'ı Bolu Ağır Ceza Mahkemesi'nde Feridun Söğütlüğü savundu.

Bolu'daki dava, olayın daha da derinleştirilerek artırılmasını sağlamıştı.

Mahkemede cinayetin işlendiği Çocuk Esirgeme Kurumu binasının alt katındaki Foto Rıfat, cinayetten hemen sonra Haşmet Orbay'ı binadan çıkarken gördüğünü söylüyordu.

Haşmet Orbay, Foto Rıfat'a daha önce fotoğraf çektiymişti.. Orbay ile tanışır, görüşürlerdi. Foto Rıfat, «Orbay'ın, Neşet Naci'nin muayenehaneye giriş-çıkış saatlerini» de kendisine sorduğunu söylemişti.

Foto Rıfat'ın bu sözlerini Rıdvan Kırmacı ve Rıfat Süerdem de doğrulamışlardı. Duruşmada dinlenen Haşmet'in nişanlısı Müşerref ise -Foto Rıfat'ı yalanlıyordu.

176

Foto Rıfat, Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde daha önce neden tanıklık yapmamıştı?

•

Tanıklara poliste işkence yapıldığını duymuş; bu nedenle çekinmişti!

Kapıcı Tefik Tutar ve hizmetçi "Sultan Kara da cinayetin Haşmet Orbay tarafından işlendiğini söylüyorlardı.

Tanıklardan, Maliye Bakanlığı özel kalem müdürlerinden Celâdet Conk çelişkili tanıklık yaptığı için tutuklanacak, daha sonra da Haşmet Orbay'ı olay yerinde gördüğünü söyleyecekti.

Dava 17 Aralık 1946 günü sonuçlandı. Mahkeme, Haşmet Orbay'ı «Mahiyeti gizlenen sebep ve saik altında» odam öldürmek suçundan idam cezasına çarptırdı. Reşit Mercan'a da «suça iştirak» eyleminden 10 yıl hapis cezası uygun görülmüştü. Reşat Mercan ve Haşmet Orbay, 1950 affı ile cezaevinden çıktılar. Mercan bir süre sonra öldü.

«Sırlarını mezara kadar götüreceğini» söyleyen Yük. Müh. ve eski MİT görevlisi Haşmet Orbay da İstanbul'da yaşıyor.

Cinayetin niçin işlendiği hiç ortaya çıkmadı. Haşmet Orbay'ın MİT görevlisi olduğu da o günlerde mahkemeye bildirilmemişti.

Haşmet Orbay'ın Sovyetler Birliği Büyükelçiliği'nde, Dr. Neşet Naci tarafından bir harita üzerinde elçilik görevlilerinden birine bilgi verirken görüldüğü; bu nedenle Orbay tarafından öldürüldüğü o günlerin konuşulan konuları arasındaydı. Olay üzerindeki bir başka yorum da Dr. Neşet Naci'nin MİT tarafından öldürüldüğüydü.

Olayın gerçek yüzü ise hiçbir zaman anlaşılammaya-caktı.

Muzaffer Kayalıbay Cinayeti

Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay'ın «Dr. Neşet Naci Cinayeti»ne karıştığı yıl kamuoyu bir başka olayla daha çalkalanmıştı:

177

F.: 12

Muzaffer Kayalıbay olayı.

Kayalıbay. İstanbul Teknik Üniversitesi pansiyonunun yöneticisiydi. Kayalıbay'ın karısı da bir Rustu: Olga.

Muzaffer Kayalıbay ve eşi Olga ile Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın oğlu Haldun Tandoğan ve Olga'nın arkadaşı Alaçka hep birlikte, Tokatlayan otelinde yemek yemişlerdi.

Haldun Tandoğan, Genelkurmay Başkanı Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay'ın da en yakın arkadaşıydı.

Haldun Tandoğan, konuklarını evine çağırdı. Hep birlikte Tandoğan'ın evine doğru gidiyorlardı ki, birdenbire yanlarında bir araba belirdi.

Arabadan, Rus kadınlarına lâf atıldı. Lâf atılınca Muzaffer Kayalıbay, arabaya doğru koştu. Ne olduysa ondan sonra oldu.

Kavga başlamıştı.

Kavga sırasında siyah Ford araç hızla geri gelecek ve kaldırımında bulunan Muzaffer Kayalıbay'ı çiğneyecekti. Yaralı Kayalıbay, hemen Amerikan hastanesine kaldırıldı. Ancak yaralı kurtulamadı.

Kayalıbay'ın ölümü üzerine arabayı kullanan Rober Muratyan adlı bir radyo tamircisi yakalandı. Araçta, Cevat Çapanoğlu, Numan Turan ve Melâhat adındaki bir kadın da bulunmaktaydı.

Muratyan suçunu hemen kabul etti. Evet kavga çıkmıştı; Muzaffer de hareket halindeki araca saldırmıştı, kaza bu yüzden olmuştu.

Dosya böyle kapandı.

Aradan yıllar geçecek ve DP iktidarının ilk günlerinde Ahmet Gürkanadlı bir Konya milletvekili, Kayalıbay'ı öldürenin Muratyan değil Ömer İnönü olduğunu ileri sürecekti.

Bu kez tanık kamyon şoförü Şaban Civan'dı.

Civan, ilk yargılamada korkup doğruyu söylemediğini ileri sürüyor ve o gece arabada Ömer İnönü ile Recep Peker'in oğlu Yalçın Peker, Kâzım Özalp'in oğlu Teoman Özalp, Gündüz adlı bir öğrenci ve Mehire Sertel'di.

Olga da ifade değiştirmiş ve Ömer İnönü'yü suçlamıştı.

178

Dava ikinci kez açıldı. Ömer İnönü bu davada mahkeme önüne çıktı.

Çıktı ama İnönü'yü suçlayıcı kanıt bulunamadı. Savcı, Ömer İnönü'nün aklanmasını istedi. Yargılama sonunda İnönü amlandı.

Kamuoyu günlerce bu konu ite ilegilendi. Dedikodular birbirini izledi.

SONUÇ

40'lı yıllarda yaptığımız gezinti büroda son buluyor. Bu gezide zaman zaman çok daha gerilere gittik; Birinci Dünya Savaşı yıllarına doğru uzanarak Kafkas cephelelerini dolaştık; 1940'ların ortalarından 1937 yılına dönüp Nâzım Hikmet ile Şükrü Sökmensüer'in konuşmalarına kulak misafiri olduk.

Davaları, sorguları, işkenceleri yaşadık.

DTCF olaylarını izlerken de zaman zaman son yıllara doğru adımlar attık. Belgeleri ile gördük; 2. Dünya Savaşı yıllarında Naziler, işbirlikçilerini bulmuşlar; bu işbirlikçilerine paraca da destek olmuşlar. Cumhurbaşkanı İnönü, savaş yıllarında, Nazi Alman-yası, Sovyetler Birliği ve İngiltere arasında savaş diplomasisi uygulamış. Hitler orduları, Stalingrat'ta yenilince Irkçılık-Turan-cılık davasını açmış; aynı yıllarda «44 Tevkifatı» ile «İleri Gençlik Birliği» davası ile sağ ve sol davalar arasında dengeyi sağlamıştı. 1944 TKP tutuklanmaları bir yedeksubay öğrencisinin cebinden çıkan bildiri üzerine başlatılmış; bir süre sonra da hava kuvvetleri komutanlığında er olarak askerliğini yapmakta olan Atatürk'ün akrabası Reşat Fuat Baraner tutuklanmıştı". Dr. Şefik Hüsnü, 1944 tutuklanmasından kurtulmuş-

179 tu. Reşat Fuat ve Zeki Baştımar, Dr. Şefik Hüsnü'nün adını vermemişlerdi. 1946 yılında çok partili yaşama adımızı attığımız Dr. Şefik Hüsnü Değimer'in kurduğu «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» de kısa bir süre sonra sıkıyönetim komutanlığınca kapatılıyor. Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşları da tutuklanıyordu.

Bu dönem de Yalta Konferansı sonrasına başlıyor.

Görülüyor ki, dış politika koşulları bu davalara da yansımıştı.

40'lı yılların ikinci yarısı soğuk savaş yıllarına rastlar. Türkiye çok partili yaşama bu soğuk savaş koşullarında hazırlandı. Çok partili yaşam bu iklimde yeşerdi.

Çok partili yaşamın hamuru soğuk savaş mayasıyla yoğruldu. 1950-60 dönemi de ister istemez, soğuk savaş yıllarının izlerini taşıdı.

1946'da solcular tarafından da desteklenen DP, iktidara gelir gelmez, bu soğuk savaşın gereğini yaptı ve hemen TKP ile ilgili soruşturmaları başlattı. DP, aynı günlerde, ceza yasasının 141 ve 142'nci maddelerindeki «cebir unsurunu» kaldırarak, maddelerin daha da antidemokratik biçimde uygulanmalarına yeşil ışık yakıyordu¹⁰.

Bu soğuk savaş dönemi, DP hükümetini, milli emniyet görevlilerinin aylıklarının CIA tarafından ödenmesine izin verecek ölçüde işbirliğine itecektili.

Bu koşullarda oluşan bir demokrasinin, son otuz yılda üç askeri müdahale ile karşılaşması ve her üç yılına bir sıkıyönetim dönemi düşmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Kırklı yıllar, Türkiye'de demokrasinin niçin bir türlü işlemediğini de kanıtlıyor.

DP'nin iktidar adayı olduğu günlerde «Müstakil Demokratlar grubu» imzasıyla yayınlanan «Demokrat Parti kurucuları bu davanın adamı değillerdir» başlıklı kitapçıkta sanki 1950-60 döneminde yaşananlar görülmüştü¹².

180

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Quisling, 2. Dünya Savaşı'nda Hitler orduları ile işbirliği yapan Norveç Başbakanının adıdır. 2. Dünya Savaşı'n-dan sonra siyasal sözlüklerde Quisling adı işgal orduları ile işbirliği yapan siyasetçi anlamında kullanılmaktadır. FBI, Prens Abdulkadir'in de Naziler tarafından Quisling, yani işbirlikçi olarak seçildiğini ileri sürüyor.

2. Sütluçe'de patlama. TBMM'de tartışmalara yol açıyorsa da bir sonuç alınamadı. Bu görüşmeler için bkz. TBMM Tutanakları, 18.3.1947 gün ve B: 57, 0 : 1, S: 68; 23.3.1949, B: 59, 0:1. S: 102, 106.

3. Enver Paşa'nın bu serüvenci siyasetine karşı Mustafa Kemal gerçekçi bir yol izler ve Kâzım Karabekir Paşa'ya şu yönergeyi gönderir :

TBMM Başkanlığından 15'inci Kolordu Komutanlığı'na 1920 yılı mayıs ayında gönderilen yönerge :

a) Emperyalist hükümetler aleyhine harekâtı ve bunların tahakküm ve esareti altında bulunan mazlum insanların kurtarılması gayesi güden Bolşevik Rusya ile iş ve harekât birliğini kabul ediyoruz.

b) Bolşevik kuvvetleri, Gürcistan üzerine askeri harekât yapar veyahut yürüteceği siyaset ve göstereceği tesir ve nüfuzla Gürcistan'ın Bolşevik ittifakına girmesini ve İngiliz kuvvetlerini çıkarmak üzere bunlar aleyhine harekâta başlamasını sağlarsa, Türkiye hükümeti de, emperyalist Ermeni

hükümetine karşı askeri harekât yapmayı ve Azerbaycan hükümetini Bolşevik devlet zümresine katmayı taahhüt eder.

c) İlk önce milli topraklarımızı işgal altında bulunduran emperyalist kuvvetleri atmak ve ilerde emperyalizm aleyhine beraberce yapacağımız mücadele için kuvvetlerimizi geliştirmek üzere, şimdilik ilk taksit olarak 5.000.000 altın (ruble) ve karar verilecek miktarlarda cephane vesair teknik araçların sıhhi malzemenin ve yalnız doğuda harekât yapacak kuvvetlerimiz için erzakın Rus Sovyet hükümetince sağlanması lâzımdır. Mali sıkıntımızı biliyorsunuz. İstanbul ile alâkâm kesilmesinden dolayı oradan para getirmek ve vilâyetlerin mahalli gelirleriyle idarelerin sağlanması mümkün değildir.

Gönderilecek heyetin Azerbaycan hükümetiyle gereken te-
181

şebbüslerde bulunarak çok önemli olan paranın, hatta borç almanın sağlanmasına çalışması uygundur. (Genelkurmay Harp Tarihi, Arşiv No: 5/279%. dosya No 68. - Türk İstiklâl Harbi, 3 cilt, Gen. Kur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi resmi yayın. S: 80)

4. O günlerde Sovyetlerle dostluk ilişkileri içindeydik. Ka-rabekir Paşa'nın Kars Konferansı sırasında 29 Eylül 1921 günü yaptığı konuşma şöyleydi :

«Muhterem yoldaşlar,
Türk milleti kapitalist ve. emperyalistlerin kendisine tatbik etmek istedikleri Sevr Muahedesi'ni tanımadı. Bu meş'um muahedeyi yapanların cebir ve tehditlerine karşı boyun eğmedi, ve kendi arzusu, iradesi hilâfına olarak nevmidane (ümitsizce) ve serfuru (başeğme) siyasetini takip edenlere karşı bir inkılâp yaptı. Yeni bir hükümet vücuda getirdi.

Garbın zulmüne bu surette var kuvvetiyle göğüs geren Türk milleti yüzünü şarka çevirdiği zaman karşısında muazzam bir inkılâbın âlemsümül (dünyayı saran) hararetiyle galeyan eden şûralar Rusya'sını gördü, ona dest-i rauhadedene-tini (dostluk elini) uzattı ve onunla şarkın halâs (kurtuluş) ve refahını (esenliğini) muhaned (dostluk) ve uhuvvetine (kardeşliğine) hizmet etmek için ahdedti.» İstiklâl Harbimiz, Kâzım Karabekir, Merk Yayın. A.Ş. 1988, S: 960.

5. Baku Kongresi konusunda ayrıntılı bilgiler için bkz. Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Bazı Dışarıda Akımlar.. Hikmet Bayur, Tarih Kurumu Yay. 1971, Ankara.. Eylül 1920 Baku Kurultayı ve Milli Mücadele'ye Sağdan Soldan El Koyma Çabaları. Süreyya H. Şehitoğlu. Baku Kongresi, Hüsrev Çakeri. ODTÜ Asya-Afrika Grubu Yay. 1984.. Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925) Mete Tuncay, Bilgi Yayınevi, Ank. 3. baskı.

6. Papen. «Anılar» adlı kitabında Türk generalleri ile 1. Dünya Savaşı'nda kurduğu dostluklarını 2. Dünya Savaşı'nda da diplomat olarak sürdürdüğünü anlatır. Bkz. Memoirs, Franz Von Papen - Andre Deutsch Lunlon, 1952, Erden, S: 72, 103, 488; Fevzi Çakmak, S: 74, 461, 487.

7. Atatürk, Söylev'de Ali İhsan Sabis'i sert biçimde eleştirir. Bkz. Söylev, Türk Dil Kurumu yayını, 2, bası, 1981. S: 488 vd.

«Birinci ordumuzun komutanlığını Malta'dan gelmiş bulunan İhsan Paşa'ya vermiştik. İhsan Paşa'nın kendisini askeri mahkemeye kadar götürün yersiz işlerinden ve davranışlarından dolayı ordu komutanlığından uzaklaştırılması gerekti.»

İstiklâl Mahkemesi'ne verilen Sabis Paşa yargılama sonunda aklanmıştı. Mahkeme üyesi Kılıç Ali, uyuşmazlığın İsmet Paşa'dan kaynaklandığını ileri sürer. Bkz. İstiklâl Mahkemesi Anılan, Kılıç Ali, Sel Yayın. İst. 1955, S: 105 vd.

182

8 - General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, 1932 yılında tümgeneral rütbesiyle emekli oldu. 40'lı yıllarda Cumhuriyet gazetesinde savaş yazarı olarak"* yazılar yazan Erkilet, Enver Paşa'nın kardeşi, Nuri Paşa'nın da en yakın arkadaşıydı.

9. General Ali Fuat Erden, Hitler ile Enver Paşa'yı birbirlerine benzetir.. Bkz. İsmet İnönü - Ali Fuat Erden, İst. Bur-hanettin Erenler Matbaası 1952, S: 72 vd.

10. Geziye genelkurmay temsilcisi olarak da Bükreş Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Kurmay Albay Kenan Kocatürk de katılmıştı.

11. İkinci Dünya Savaşı başladığında Ruzi Nazar, Sovyet ordusunda subaydı. Özbek kökenli Nazar, savaş sırasında Alman ordularına sığınır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Alman istihbaratçısı General Gehlen ile birlikte Amerika'ya

götürülen Ruzi Nazar, daha sonra CIA'da görev alır. Nazar, 1960'lı yıllarda Amerika'nın Ankara büyükelçiliğinde CIA görevlisi olarak çalışır. 1960 sonrasında Alpaslan Türkeş ile dostluk ilişkileri kuran Nazar, 1971 yılından sonra Federal Almanya'ya yerleşir. Federal Almanya'da 1980 öncesinde MHP parti müfettişi olarak görev yapan Enver Altaylı ile dostluk kurar. Al-taylı da bir MİT görevlisidir. Altaylı, Federal Alman İstihbarat Örgütü'nden Dr. Kanappin ile ilişkiler kurar. Ayrıntı için bkz. Papa, Mafya, Ağca., Uğur Mumcu, Tekin Yayınevi, İst. 1984, S: 25, 143-145, 147, 149 vd.

12. Paul Henze, Ankara'da görev yapmış bir CIA yönetici isidir. 1924 doğumlu olan Henze. St. Olaf College ve Harvard Üniversitesi'ni bitirdi. CIA'da uzun yıllar çalışan Henze, Batı Almanya'daki Hür Avrupa Radyosu yönetiminde de bulundu. Henze, Amerika'nın Ankara Büyükelçiliğinde Ruzi Nazar'dan sonra görev yaptı. 1977-80 arasında Zbigniew Brzezinski'nin Ulusal Güvenlik Konseyi'nde uzman olarak çalıştı. M. Ali Ağca tarafından Papa'ya karşı düzenlenen suikast girişimi konusunda Tercüman ve Güneş gazetelerinde yayınlar yaptı.

Henze, Papa suikastı konusunda The Plot To Kill The Pope adlı kitabında suikastın KGB tarafından düzenlendiğini ileri sürdü.

Henze konusunda geniş bilgi için bkz. Papa, Mafya, Ağca, Uğur Mumcu. S: 24, 25; 75-76; 194 vd.

13. İkinci Dünya Savaşı'nda 1941-1942 Berlin Hatıraları ve Kırım'ın Kurtuluş Davası, İstanbul 1976, S'. 12-13 vd.

14. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Yenibahçeli Şükrü (Oğuz)'nün üvey oğlu Burhan Oğuz'un 1983 yılında İstanbul'da Can Matbaası tarafından basılan «Yüzyıl Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler» adlı kitabında çok değerli belgeler ve anılar yer alıyor. Konu ile ilgili olarak özellikle bkz. S: 370 vd.

15. 1919 yılında Galiçya'da Kızılordu'ya karşı savaşan
183

Polonya ordusu generali Sikorski tarafından kurulan örgüt.

16. Prof. Ahmet Caferoğlu'nun kızı İstanbul İslâm Eserleri Müzesi Müdürü Nazan Ölçer, babasının da adının geçtiği raporunun yayınlanması üzerine gönderdiği mektupta Alman büyükelçisinin Kırımlı düşünür ve siyaset adamı Cafer Se-yidahmet Kırimer (1889-1960) ile babası Ahmet Caferoğlu'nu karıştırmış olabileceğini, çünkü, Caferoğlu'nun Kırım'lı olmadığını, Azerbaycan'da doğan Caferoğlu'nun raporun yazıldığı tarihlerde siyasetten uzak, bütünüyle kendisini bilimsel çalışmalara verdiğini bildirdi.

17. İşadamı Ahmet Veli Menger, İkinci Dünya Savaşı boyunca Alman hükümeti ile Alman yanlısı Türkler arasında kuryelik yaptı. Mercedes yapımcısı Alman Daimler-Benz'in Türkiye temsilcisi de Veli Menger'in çocuklarıdır. Mengener Holding, 1982 yılından sonra Daimler-Benz adına Türkiye'de Tümosan-Has ve Genoto ile birlikte askeri ve sivil otomobil üretimine de girdi. Otomarsan askeri ve sivil araçlar projesine göre Mercedes motorları Türkiye'de yapılıyor.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Sabahattin Ali'nin Ayvalık nüfus kütüğündeki adı (Sabahattin Ali)'dir. Ancak kendisi (Sabahattin Ali) adını kullanmaktadır. Aile Şenyuva soyadını seçmiştir. Bkz. Sabahattin Ali, Filiz Ali - Atilla Özkırımı, 1st. 1986, S: 59, 60.

2. Sabahattin Ali'yi ihbar edenler arasında Emin Soysal, da bulunmaktadır. 40'h yıllarda önce KızılçuUu Köy Enstitüsü Müdürlüğü yapan Emin Soysal sonra CHP milletvekili olarak TBMM'ye girdi.

Soysal, 13 Şubat 1949 günü TBMM'de yaptığı konuşmada Sabahattin Ali'yi ihbar ettiğini açıklamıştı.

3. Sabahattin Ali'nin Varlık Dergisi'riin 15 Kanunsani 1934 sayısında, 201. sayfasında yayınlanan «Benim Aşkım» başlıklı şiir şöyledir :
Bir kalemin ucundan hislerimiz akınca Bir ince yol onları sıkıyor; daraltıyor;
Beni anlayamazsan gözlerime bakınca Göğsümü parçala bak kalbim nasıl atıyor.
Daha pek doymamışken yasamanın tadına Gönül bağlanmaz oldu ne kıza, ne kadına
Gönlüm yüz sürmek ister yalnız senin katma Senden başka herşeyi bir mangıra satıyor.

Sensin, kalbim değildir, böyle göğsümde vuran Sensin «ükfl» diye beynimde dimdik duran Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran Seni çıkarsam, ömrüm başlamadan bitiyor.

Hem bunları ne çıkar anlatsam bir düziye? Hisler kambur oluyor dökülünce yazıya Kısacası: Gönlümü verdim ülu Gaziye Göğsümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor.

4. İçimizdeki Şeytanlar, Nital Atsız, İst. Ankadaş Yayın-' evi, 1940.

5. Oğuz Türkleri arasında dünya egemenliğinin simgesi olarak kullanılan som altından yapılan ve taht ve tapmaktalara konan yuvarlak top. Pan-Türkist amaçları simgeleyen bir kavram.

6. Avukat İnce'nin gerekçesi için bkz. Ulus, 7 Mayıs 1944.

7. 3 Mayıs Türkçüler Günü Antolojisi, Türkiye Milliyetçiler Birliği Ankara Ocağı Yayınlan (1), Ank. 1967, S: 107-108.

8. Sıkıyönetim Mahkemesi, Prof. Zeki Velidi Togan 10 yıl, Reha Oğuz Türkkan 15 yıl 5 ay, Cihat Savaşer ve Nurullah Banman 4'er yıl, Necdet Sancar 1 yıl 2 ay, Alpaslan Türkeş ve Fethi Tevetoğlu 11'er ay 20'ser gün, Nihal'Atsız 4 yıl 30 ay 15 gün ağır hapis cezalanna çarptırılmışlardı.

Aynı kararda Reha Oğuz Türkkan, Cihat Savaşer, Nurullah Banman, Muzaffer Eriş, Zeki Özgür, Yusuf Kadıgil, Hikmet Tanyu ve İsmet Rasını Tümtürk'ün gizli örgüte girdikleri, ancak yasal kovuşturma başlamadan örgütten çekildikleri gerekçesi ile de bu sanıklara ceza verilmediği kaydedilmişti.

9. Askeri Yargıtay Başkanı General Ali Fuat Erden, İsmet İnönü'nün yakın arkadaşlarından. Erden, «İsmet İnönü» adlı kitabında İnönü'nün kendisiyle İrkçılık-Turancılık davası nedeniyle darıldığını şöyle anlatır : «İnönü, 1945 senesinde bana darıldılar. Acaba niçin da-rılmışlardı? Sebebini hiçbir zaman anlayamamıştım. Darıldık-lannı tahmin ettiğim vakit, ırkçıların askeri Yargıtay'da mahkeme edildikleri zamana rastlıyordum. İrkçılar hakkında İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nin verdiği karar Yargıtay'ca bozulmuş ve mevkuflar tahliye edilmişti. Bu dargınlık epey sürdü.» İsmet İnönü - Ali Fuat Erden (Em. Org), Burhanettin Erenler Matbaası, İst. 1952, S: 230.

10. İrkçılık-Turancılık davası sanıklarına işkence yaptıkları savıyla Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Kâmran Cuh-ruk hakkında açılan soruşturma, kovuşturmaya yer olmadığı karar ile sonuçlandı. Sanıklardan Hikmet Tanyu'nun başvuru-185

rusu üzerine açılan soruşturma Emniyet Genel Müdür Yardımcılarından İhsan Sabri Çağlayangil ve Mülkiye Müfettişi İbrahim Tevfik Kutlar tarafından yürütüldü. 9.9.1947 gün ve -36-26 sayılı fezlekede «İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde tabutluk adı verilen bir mahallin mevcut olmadığı, burada 1500 mumluk ampul yakılmadığı ve Hikmet Tanyu'yu tabutluğa koydurup başı üzerinde 1500 mumluk ampul yakmak suretiyle işkence yaptırılmadığının sabit olduğu» kaydedildi.

11. Cebbar Şenel, 1944 İrkçılık-Turancılık davası nedeniyle 11 ay hapse mahkûm oldu. Karar Yargıtayca bozuldu ve Şenel amlandı. O tarihte yargıç olan Şenel Hakkari'ye atandı. 1960 ihtilâli olduğunda Şenel, askeri Yargıtay'da başsavcı yardımcısı olarak görev yapıyordu.

1960 ihtilâlinde sonra 3 numaralı soruşturma kurulunda görev alan Şenel, 1987 yılında Yargıtay 15. Hukuk Dairesi başkanlığından emekliye ayrıldı.

Aynı dava nedeniyle tutuklanan, ancak daha sonra hakkında soruşturmaya gerek olmadığı kararı verilen İsfendiyar Baruönü de uzun yıllar yargıç ve savcı olarak çalıştı. Baru-önü'nün son görevi İstanbul DGM Başsavcılığıydı. Baruönü, bu görevden 1988 yılında emekliye ayrıldı.

11. Prof. Hikmet Tanyu, uzun yıllar öğretim üyesi olarak çalıştı. Emekli olan Tanyu, İstanbul'da yaşıyor.

12. Reha Oğuz Türkkan'ın düzenlediği «kimlik» şöyle: Adı: Türk. Soyadı: Alp-Turani D. Doğum tarihi: M.Ö. 900-2500. Doğum yeri: 1) Seyhun-Ceyhun, 2) Altay-Tanrıdağ. İkamet adresi: Türkistan, İdil-Ural, Türkiye. Babası-anası: Beyaz Alp, bakır tenli Asya Kızılderisi oğullar kardeşleri: Kıbrıs, Batı Trakya, Balkan Türkleri. Azeriler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Uygurlar, Altaylar, Yakutlar, Kıpçaklar, Tatarlar, Kerkük Türkmenleri, Başkurtlar.. Uzak akrabaları: (Amca oğulları) Macarlar, Finler, Japonlar. Kızılderililer. Dili: Ural-Altay grubundan Türkçe. Dini: İslâm. Biz Kimiz? Dr. Reha Oğuz Türkkan! Türk 2000 Vakfı Yayın. İst.

13. Irkçılık-Turancılık davası, Reha Oğuz Türkkân'ın «Tabutluktan Gurbete» adlı kitabı ile Alpaslan Türkeş'in «1944 Milliyetçilik Olayı» adlı kitapları da anlatılıyor. Bu iki kitabın incelenmesinden o gün savunulan ideolojinin bugüne nasıl yansıtıldığı anlaşılıyor.

14. Görüşler Dergisi, 1 Aralık 1945 günü yayınlandı. Derginin kapağında aralanan perdede «Suistimal - İhtikâr - Faşizm» kavramlarını simgeleyen üç kişinin karikatürü yer alıyor-du.

Derginin kapağında. Celâl Bayar, Dr. Tevfik Rüştü Aras, . Prof. Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Zekeriya Sertel'in fo-
186

toğrafları yayınlanıyor; «Mecmuamıza Yazı Yardımlarını Va-dedenler» başlığı ile şu imzalar yer alıyordu :

Celâl Bayar, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Prof. Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Pertev Bora-tav. Behice Boran, Mediha Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cem-gil, E.A. Müstecapoğlu, Muavvak Şeref, Dr. Sabiha Dosdoğru, Dr. Hulusi Dosdoğru. Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V., Aziz Nesin. Görüşler'in ilk sayısında Sabiha ve Zekeriya Sertel'in, Cami Baykurt, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in yazıları ile.Navil V.'nin «Mavzer Konuşuyor» başlıklı şiiri yayınlandı.

Zekeriya Sertel «Harp Avrupa'da eski nizamı altüst etmiş, bütün milletlerin siyasi, iktisadi ve içtimai bünyelerini değiştirmiştir. Şimdi her millet seçimlere başvurarak yeni harp sonu cereyanlarına ayak uydurmaya çalışıyor» diye başlayan yazısında «Dünyanın sola gittiğini» yazıyor; Sabiha Sertel de «Zincirli Hürriyet» başlıklı yazısında şu düşünceleri savunuyordu :

«Demokrat devlet, işçinin, köylünün teşkilât kurup, grev ve nümayiş yaparak haklarını müdafaa etmelerini kabul ettiği halde, bugünkü kanunlar, bilhassa iş kanunu, işçi ve köylüler bu hakkı ne'eder. İşverenler aralarında birleşebildikleri halde, işçi birleşmek ve hakkını aramak imkânından mahrumdur.» Sabiha Sertel, derginin aynı sayısındaki «Değişen Dünya» başlıklı yazısında da şu satırları yazıyordu :

«İstikbalin tek ümidi, faşizme, fikri irticaya karşı bütün halk kütlelerinin birleşmesidir. Sağlam ve. devamlı bir sulh ancak böyle bir temel üzerine kurulabilir.»

Derginin orta sayfasında Esat Adil Müstecapoğlu'nun «Ana-yasa-Demokrasi ve Kanunlarımız» başlıklı yazısında yasalarda yapılması gereken değişiklikleri sıralıyor; Adnan Cemgil «Faşizm Misyonerleri No 1» başlığı altında Peyami Safa'yı sergiliyor: Behice Boran da «Zirai Reformda Memleketi İflâs Etmiş Bir Rejime Götürmeyi İstiyorlar» başlıklı yazısında «Memleketin iktisadi temeli bugün olduğu gibi, yarın da ziraat olmalıdır» görüşünü savunuyordu. Görüşler'de Sabahattin Ali'nin «Katil Osman» adlı öyküsü ile Aziz Nesin'in «Güleriz Ağlanacak Halimize» başlığı ile eleştiri yazıları yayınlanmıştı. Aziz Nesin, «Büyük Doğu Zaviyesi» başlıklı yazısını Necip Fazıl Kısakürek'e ayırmıştı.

Aziz Nesin, Kısakürek'in Nakşibendi şeyhine gittiğini, bu Nakşibendi şeyhinin Necip Fazıl'm ağzına tükürdüğünü; bu

187

törenden sonra Necip Fazıl'm da kendisini şeyh kabul ettiğini, bu yüzden de «ağzına tükürülecek müritler aradığını» yazmıştı.

Görüşler'de Atatürk'ün İçişleri Bakanlarından Cami Bay-kurt'un «Barış Savaşı» başlıklı yazısı ile Dışişleri Bakanlarından Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın Atatürk ile geçirdikleri on yılın' basını konu alan «Büyük Atatürk, Zavallı Atatürk» yazısı yayınlanmıştı.

Cami Baykurt'un düşüncelerine de göz atalım :

«..Fakat zamanımızın en büyük faciası şu ki, 1921'den beri milletlerarası faşizmi kurmaya çalışanlar ve bu cepheyi Sovyetler ülkesi üzerine yürütmek için 1933'den 39 yılına kadar İkinci Dünya Harbi'ni hazırlayanlar şimdi sulh yapmıyorlar. Denebilir ki, garbi Avrupa ve Amerika koyu Bolşevik düşmanı olarak tanıtılmış, bu nüfuslu çevreler barıştan kork-maktalar: çünkü bütün bu hesapların yanlış çıktığını gördüler. Bu korku sebeplerini biraz daha izah edelim :

İkinci Dünya Harbi'nin hakiki amillerini seçebilmek için herşeden evvel eski gözlüklerimizi değiştirmek zorundayız. Bu son harp geçmiş-yakm asırdakilere benzemez. O harp de, ekseriyet itibariyle içtimai bünyeleri birbirine benzeyen milletler arasında oluyordu. Her milleti mütecanis bir küme halinde görmek bir derece mümkün oluyordu. Son Cihan Harbi ise böyle değildir: Emperyalist devletler arasında bir harp olduğu kadar milletlerarası müşterek cephelemler üzerinde dövüşen sınıfların harbidir.»

Görüşler Dergisi'nin başlığındaki «G» harfinin orak-çekiç'e benzetilmesi de o günün havasına uygun bir modaydı!

15. Bu gösterilerin içinde CHP'li Orhan Birgit ile Ali İhsan Göğüş'ün de buldukları ileri sürülür. Birgit ve Göğüş CHP hükümetlerinde ayrı ayrı tarihlerde Turizm Bakanlığı yapmışlardı.

Sabiha Sertel, «Roman Gibi» adlı anılarında (Ant Yay. S: 342) Savcı Kâzım Alöç'ün 12 Nisan 1970 tarihli Yeni Ga^ete'-de yayınlanan açıklamalarına yollama yaparak Göğüş'ün adını verir.

Olaya tanık olanlar Orhan Birgit'in adından da söz ederler. Bu konuyu Birgit'e sordum. Birgit şu açıklamayı yaptı:

"«Tan» ya da «4 Aralık» olayı ile ilgili olarak benim size söyleyebileceklerimi şöyle özetleyebilirim :

«Kasım ayı başında öğrenime başlayan İstanbul Hukuk Fakültesi'nde birinci sınıf öğrencisiydim. O zamanlar «Talim Alayı» adı ile anılan ve ana binanın arkasında yer alan bölümde rahmetli Prof. Hüseyin Nail Kübalı, «Anayasa Hukuku» dersi veriyordu. Güneşli bir İstanbul günü. Ders sürerken kapı

188

açıldı. İçeriye, sonra adının Tahsin Atakan olduğunu. öğrendiğimiz 3 ya da 4. sınıf öğrencisinin önderliğinde bir kaç kişi girdiler. Atakan, Kübalı ile kürsüde kısa bir konuşmadan sonra hocanın dersini kesip elindeki «Kalkın Ey Ehli Vatan» manşetli «Tanın» gazetesini göstererek, bizleri de bahçede toplanan arkadaşlarına katılmaya çağırdı. Tan gazetesi, Sertel-ler, D.P.'nin 4 kurucusu protesto edilecekti.

Bu çağrı, çok ilgimizi çekmiş olmalı ki, hemen bütün sınıf, önce Talim Alayı binasının önündeki gruba katıldık. Daha sonra Beyazıt alanındaki kalabalıkla birleştik. Yeniçeriler caddesine doğru yol aldık. Yönümüz Cağaloğlu olmalıydı. Bir başka grup da Kapalıçarşı'dan gidiyordu. Açık yürekle söylç-mek gerekir ki. Anadolu'dan İstanbul'a geleli bir-iki ay olmuş insanlar için, özellikle o günün koşulları içinde olay çok çarpıcı ye çekiciydi. Türkiye, demokrasiye doğru yeni emekliyordu. İlk yazılar, ilk adımlar gibi, ilk öğrenci hareketi idi bu ve bizler de o hareketin içerisine çağrılmış bulunuyorduk.

• Kapalıçarşı'dan Nuruosmaniye yolu ile gelenlerle, Çember-litaş'tan Cağaloğlu'na gelenler, şimdi Milli Eğitim Müdürlüğü olan C.H.P. İl merkezi önünde hayli büyük bir kalabalık oluşturmuşlardı. Öncüler, «bayrak, bayrak» diye bağıryorlar-dı. İstenilen bayrağın, C.H.P. bayrağı olduğu anlaşıldı. Şimdi tam anımsamıyorum. Partinin İstanbul Müfettişi Alâaddin Ti-ritoğlı olduğunu öğrendiğimiz bir zat pencereden kısa bir konuşma yaptı. Ama sesi, kalabalıktan tam olarak duyulmuyordu. Sloganlar, İstiklâl Marşı ve bu kez öncülerin koşar adımlarla Sirkeci yönüne doğru inerek Tan Matbaası önünde eyleme geçişleri.. Benim bu olayla doğrudan ilgim olmadı. Mitingin büllel-ce insanı arasında izleyicisiydim. Yeni, acemilik günlerinin içinde bir öğrenci. Daha sonraki yıllarda önce öğrenci hareketleri, daha sonra, basın ve politika alanında yer alınca bu eylem içinde yer alan binlerce insan arasından ismim, daha sonraki yıllara taşındı ve rahmetli Zekeriya Sertel'in anılarına da böylece girmiş oldu.

16. Mumcu. Uğur, Bir Uzun Yürüyüş, Tekin Yay. S: 38 vd.

17. Kür-Şad. Türkçü Dergi, 3 Kasım 1947, S: 15.

18. Bu Görüşmeler için bkz. TBMM Tutanak Dergisi 5.7. 1948, B: 82, 0 : 3. S: 753 vd.

19. Aydınlik. Aylık Sosyalist Dergi, Mayıs 1969.. İleri, Rasih Nuri, Doktor Şefik Hüsnü Değimer; ayrıca bkz. Kalfa Adem (Mihri Belli). Türk Solu, Dünü, Bugünü, Stokholm. 1986, S: 85 vd... Ankara Garnizon Komutanlığı 2 Nolu Askeri Mahkemesi'nin 7 Ekim 1954 gün ve 53/17 sayılı gerekçeli kararı.

189

20. Sökmensüer'in bu konuşması hakkında bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 29 Ocak 1947, B: 737, 0:1, S: 66 vd.

21. Mareşal Çakmak, Nazım Hikmet'in mahkûm olmasını sağlayanların başında gelir.. Çakmak, Sökmensüer'e karşı kendisini savunurken Nazım Hikmet'in mahkûmiyetinde oynadığı rolü şöyle açıklamıştı:

«Ben komünistliği bu memleket için muzır telâkki edenlerden biriyim. Onun için komünistler orduya ve donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetle hareket ettim.» Yeni Sabah, 6 Şubat 1947.

Donanma davasının savcılarından emekli Amiral Fahri Çöker, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Savcı Şerif Budak ile kendisinden bu dava hakkında bilgi aldığını TBMM'deki bir söyleşimizde bana da anlatmıştı.

22. Kudret, 7 Şubat 1947. «Mareşalimiz Toptan Cevap !Verdi».

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Hasan Ali Yücel, dava ile ilgili dilekçeleri «Davam» ve «Davalar ve Neticeleri» adlı iki ayrı kitapta toplamıştır. Ulus

- Basımevi 1950.

2. Davanın hukuksal özellikleri ve ispat hakkı konuları için bkz. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları, Ceza Bölümü, cilt 3, Yargıtay Yay. S: 189 vd.

3. Köy Enstit: Ti için geniş bilgi: Kirby Fay, Türkiye'de Köy Enstitüleri, İmece Yay.. Tonguç Engin, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç. Ant Yay.. Semerci Bekir, Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri, Özgür Yay.. Dağlar Ahmet Lütfi, Düziçi Köy Enstitüsü ve Sonrası Kimi Anılarım, Kadıoğlu Matbaası. Arman Hürrem, Piramidin İtebam. Köy Enstitüleri ve Tonguç, Anılar, cilt I, II. Apaydın Talip, Karanlığın Kuvveti, (Köy Enstitüsü Yılları, 1962). Başaran Mehmet, Mehmetçik Mehmet, Okan Yayınları, 1918.

4. Âvcıoğlu, Doğan, Türkiye'nin Düzeni, Bilgi Yay. 1968, S: 232 vd.

5 Şükrü Koç ve Hüseyin Atmaca, bu konuyu şöyle açıklıyorlar :

Şükrü Koç'un yanıtı :

Yüksek Köy Enstitüsündeki öğrenci olaylarını anlatırken, beni, bir yerde «milliyetçi grup», başka bir yerde «sağcı grup» diye nitelemiştiniz. Hemen belirteyim ki, milliyetçiliği, solcu-

190

luğun karşıtı olarak alamayız. Belki de Enternasyonalizmin karşıtıdır. Ben hep milliyetçi oldum. Kendimi «Türk» hissettiğim için olsa gerek. Sağcı grup mensupluğunu kesinlikle kabul et-" mem. Çünkü, onun milliyetçilikle bir ilişkisi olduğunu sanmıyorum. Vaktiyle, hep birlikte, YÖN'de, en gerçek milliyetçilerin solcular olduğunu kanıtlamaya çalışmıştık, hatırlarsınız.

1945'lerde, kimse ağzına, sosyalizm sözünü alamazken, benr YKE öğrencisi olarak. Prof. H. Lasky'nin «Demokrasi ve Sosyalizm» adlı kitabını okuyup, arkadaşlarıma tanıttım, özetini dergimizde yayınladım. Bu yüzden, sonraki siyasal yaşantımda, seçim bölgemde ve TBMM'de çok suçlamalara uğradım. 1946'da, Varlık Dergisi'nde, «halkı bilinçlendirmek, uyandırmak solculuksa. Köy Enstitüleri de, ben de solcuyum!» diye ilk kez haykıran Şükrü Koç idi. 1960'lardan sonra, Türkiye Öğretmen Dernekleri Federasyonu'nun genel başkanı olarak, grev hakkı ve toplu sözleşmeli sendikal hak kavgası veren Şükrü Koç idi. Ankara'da, tarihimizin hak aramaya yönelik ilk mitingini, öğretmen yürüyüşünü Şükrü Koç yaptı. CHP milletvekili olarak, partim içindeki «ortanın solu» hareketini yakından izleyen birisisiniz.- Kabul edeceksinizdir ki, o hareketin öncülerinden birisi Şükrü Koç idi. TBMM'de yıllarca özgürlük, demokrasi için kavga veren, bu mücadeleyi gazete, dergi ve kitaplarda kalemiyle sürdüren, köy köy, kasaba kasaba dolaşarak siyaset düzeyinde «solculuğu» meşrulaştırma çabasında bulunan insanların içinde Şükrü Koç'un adı, her halde geçecektir. Düşüncelerimi, her zaman, dobra dobra söylediğim için, parti içinde, çok eleştiriye uğradım. Kimisi «aşırı solcü»luğumdan bahsetti, f di de «sağcı»lığıma yer bulundu. Demek ki, demokrasi ve : .yalizm için savaşıma devam etmemiz gerekiyor!.

Hüseyin Atmaca'nın yanıtı :

Kırk yıl önce de, bugün de, halkın, emekçinin hakkını savunan, köylünün sömürüldüğünü anlatan yazar-çizerlere olduğu gibi, öğretmen ve öğrencilere de «komünistlik» yakıştırmaları yapılmıştır. Kanımca, komünistlik o kadar kolay bir şey değildir. Onun içindir ki, SSCB'de bile, bu işi beceremedikleri ortaya çıktı. Onun için, bu yakıştırmalar her zaman doğru değildir ve olmamıştır. Gerçi

bizim Yüksek Köy Enstitüsünde, sonsuz bir düşünme, tartışma ve fikir özgürlüğü vardı. Dileyen dilediği kitabı okurdu. Biz de hem sağ, hem de sol yayınları okumuşuzdur.

Türk milli eğitiminde isimleri saygıyla anılan Tonguç'lar, Yücel'ler, beni, öğrenci Derneği başkanı sıfatım nedeniyle daima yakınlarında buldurmışlar, sofralarına oturtmuşlar, en önemli sorunların çözümünde, öğrenci katılımını benimle sağlamaya çalışmışlardı.

191

Yıllarca, Kızılçullu ve Yüksek Köy Enstitüsünde Öğrenci Derneği başkanlığı yaptım. Yönetime katıldım. Bir ölçüde, okulun her çalışmasının sorumluluğunu paylaştım. Böyle bir kişi. İçendi sorumluluğu altındaki olayları ve öğrencilerin çalışmalarını Milletvekili ya da Meclis Başkanı niye ihbar etsin?. Bu tamamen yalandır, iftiradır. Yarım asra yaklaşan bir zaman süresince, aynı kişiler, bu iftirayı, taşıyıp durmuşlardır. Arkadaşlarım Şükrü Koç, Cemâl Yıldırım, Arif Gelen ve F. Öz-çelik ile Öğrenci Derneğinde birlikte çalıştık. Ama, yazdığınız gibi bu «milliyetçiler derneği» değildi. Okulda, her yüksek eğitim kurumunda olduğu gibi, o devirde, bir tek dernek kurulmuştu ve M.E. Bakanlığının denetimindeydi. Seçimi kaybedenler hep kaybettiler. O dönemde başlayan bu zıtlaşmayı, kan davasına dönüştürenler, size bu uydurmaları nakledenler ya da yazıp da sizin okuduklarınıza imza koyanlar aynı kişilerdir. Boğaziçi'nde «köy edebiyatı» ve «Köy Enstitüsü ticareti» yapan bu arkadaşlarımız, kendilerini «solcu», «devrimci» sayarlar da, Hakkâri'de, Cudi dağlarında, Kütahya'da, Maraş'ta, Rize, Muğla ve Aydın'da köy köy dolaşıp 2000 ilkökul binası yaparken sağlığını kaybeden Hüseyin Atmaca'yı «sağcı» olarak nitelerler. Bu ikiyüzlülüğe, en azından sizin gibi güçlü yazarlarımız, gerçekten ilericiliği, solculuğu, devrimciliği iyi bilen arkadaşlarımız iltifat edip, onların hükümlerini ciddiye almamalıdır.

Bazı arkadaşlarımız yedek subay okulundan er olarak çıkarılmışlardır. Bunların içinde, benim en yakın dostlarım da vardı.. Ama. askerliğini er olarak yapmak durumunda olan arkadaşlarımız, öğretmen olarak çalıştıkları Köy Enstitülerindeki gerici odakların tertiplerine uğradıklarını hem kendileri itiraf etmişlerdir, hem de bu konuyla ilgili pek çok yayın yapılmıştır.

Anlaşıyor ki, bir kısım insanlar, başlarına gelen talihsizlikleri, hâlâ, Öğrenci Derneği seçimlerindeki duygusallıkla yorumlamaktan kendilerini kurtaramamışlardır.

6. Kâzım Karabekir, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne 20 Nisan 1947 günü gitmiş, yaptığı konuşmada «Sizin maddi olarak ileriye hamleler yaptığınıza görerek hayranlık duyuyorum» diye konuşmuştur.. Karabekir Kâzım, Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir.. İktisadi Yürüyüşler Matbaası 1947, S: 27

7. Aybar ile ilgili davalar hakkında bkz. Mumcu Uğur. Aybar İle Söyleşi, Sosyalizm ve Bağımsızlık. Tekin Yay. S: 31 vd.

Aybar, İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde Sabahattin Ali'nin Zincirli Hürriyet gazetesinde yayınlanan «Asıl büyük îtehlike bu iktidarın devamıdır» yazısı nedeniyle İstanbul 2.

192

Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış ve 1 yıl hapis cezasına Çarptırılmıştı.

M. Ali Aybar, savunmasında Amerikalılar İle imzalanan ikili anlaşmaları eleştirmiş ve «Bu iki antlaşmanın altına imza koyanların artık Türk istiklâlinin korunmasından bahsetmeye ve Atatürk'ün (Yurtta sulh, cihanda sulh) düsturu İle ifade ettiği Milli Misakçı emperyalizm düşmanı politikasını •devam ettirdiklerini söylemeye hakları yoktur» diye konuşmuştur.

İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği bu cezayı, Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nce Cumhurbaşkanı'na hakaret suçundan verilen 3 yıl ağır hapis cezası izlemişti.

Sabahattin Ali ile birlikte Markopaşa dergisi çıkaran Aziz Nesin de «Nereye Gidiyoruz» başlıklı bir broşürü nedeniyle ceza yasasınının 161 inci maddesi gereğince mahkûm oluyor ve cezasını çektikten sonra da Bursa'ya sürgüne gönderiliyordu. Nesin, Aziz; Bir Sürgünün Anıları. Bilgi Yay. S: 158 vd.

Bu madde Orhan Apaydın'm 1962 yılında verdiği bir yasa önerisi ile değiştirilmiş maddenin 6, 7 ye 8. fıkralarında yer alan «milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunma fiili» madde metninden çıkarılmıştır.

8. Sabahattin Ali'nin öldürülmesi olayı ve Ali Ertekin'in kimliği ile ilgili olarak bkz. Çukurkavakh Kemal, Sabahattin Ali Olayı, Yenigün Yay. S: 393 vd.; Bezirci Asım, Sabahattin Ali, Amaç Yay. S: 72 vd.; İleri Rasih Nuri, Vatan. 13-14 Mart 1978: İleri, «Sabahattin Ali Sınırdan Değil, Sorguda Öldü», Yaz-ko. Somut 4.5.1984; Küçük Yalçın, Sabahattin Ali ve Ölümü. Edebiyat Cephesi, 1-31 Temmuz 1980; Erkoca Yurdağül, Sa-' bahattin Ali Nereye Gömüldü?, Cumhuriyet 2 Haziran 1988.

9. Nazım Hikmet'in davaları ile ilgili olarak bkz. Coşkun Atilla, Siyasal Yaşamından Kesitlerle Nazım'ın Davaları, Cem Yay. 1st. 1989.

10. Prof. Dr. Selâhattin Erkök geçtiğimiz yıllarda öldü. Prof. Ertürk'ün kızı Doç. Dr. Yakın Ertürk babasının siyasal düşüncelerini bir gelişim süresinde irdelenmesi gerektiğini yapılacak bu inceleme de Prof. Ertürk'ün son yıllarında laikliği savunduğu ve bu uğurda mücadele ettiğini bildiren bir mektup da yazmıştı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. Nazım Hikmet'in Atatürk'e yazdığı bu mektup Nazım'ın akrabası Ali Fuat Cebesoy tarafından Dolmabahçe Sarayı'n-<la yatan Atatürk'e verilmek istenir, ancak hastalık nedeniyle-
193

F. : 13

le mektup Atatürk'e verilemez. Bu mektup Haluk Şehsüvaroğ-lu tarafından saklanmak üzere Muhtar Ernata'ya verilir. Muhtar Ernata da mektubu Doğan Avcıoğlu'na verir. Avcıoğlu da bu mektubu Yön Dergisi'nde yayınlar (Yön, 3 Şubat 1967).

2. Nazım Hikmet, TKP'ye üyeydi. Bkz. Tuncay Mete -Türkiye'de Sol Akımlar, 3. bası; Bilgi Yay. S: 362; ayrıca İh-malyan Vartan, Bir Yaşam Öyküsü - Cem Yay. S: 206-207.

3. Yön, 27 Ocak 1967. Avcıoğlu Doğan, Şevket Süreyya ile Bir Konuşma; Nazım Hikmet Ankara'da.

4. Korean Kerim - Harbiye Kazanı, E. Yay. 1st. 1990, S: 175.

5. Erkekçe, Özgüner Avni, Kanla Örtülen Sır, Nisan 1986.

6. Karakuş Emin, tşte Ankara, Hürriyet Yay. S: 103 vd.; Ulus, 18 Ekim 1945; Cumhuriyet, 25 Ekim 1945; Ulus, 9 Kasım 1945; Ulus, 12 Ekim 1946; Cumhuriyet, 12 Ekim 1946; Ulus, 9 Kasım 1946; Cumhuriyet, 9 Kasım 1945; Ulus, 4 Kasım 1946; Yedigün, 24 Kasım 1946.

7. Ulus, 10-11 Temmuz 1946.

8. Erkekçe, Muzaffer Kayalibay Cinayeti, 1987 Haziran.

9. Sayılğan Aclan, Solun 94 Yılı. 1871-1965, Mars Matbaası, 1968, S: 245 vd.

Reşat Fuat Baraner hakkında iddianame düzenleyen Yargıç Şevki Mutlugil, Irkçılık-Turancılık davasında sanıkların aklanmalarına karar veren İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'-nin de duruşma yargıcidir (İstanbul 2 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 31.3.1947 gün ve 1947/3 sayılı gerekçeli karar). Mahkemenin öteki üyeleri, Başkan Tuğgeneral Yaşar Ye-nicioğlu, askeri üye Tuğbay Ömer Köprülü'dür.

10. TBMM, Tutanak Dergisi, B: 7, 21.11.1957, 0 : 1, S: 144 vd. Bu oturumlarda, CHP'li Faik Ahmet Barutçu ile Millet Partisi'nden Osman Bölükbaşı, Necip Bilge ve DP'li Halil öz-yörük tasarıya karşı çıkmışlardı. Mumcu Uğur, Devrimci ve Demokrat, Tekin Yay. 1st. 1985, S: 259 vd.

11. 1960 ihtilâlinden sonra Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı'nda örtülü ödenek davasında bu konu ortaya çıkmış; Milli Emniyet Başkanlığına vekâlet eden Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, mahkemede, bu ilişkilerin örgütün eski başkanlarından General Behçet Türkmen zamanında kurulduğunu söylemiştir (örtülü ödenek Davası Tutanakları, S: 249).

Olay, Korur tarafından Başbakan Menderes'e bildirilmiş ve daha sonra bu yardım «malzeme yardımı» olarak doğrudan doğruya Milli Emniyet başkanlığına yapılmıştır (Mumcu Uğur, 17 Mart 1990).

Türkmen, 12 Eylül askeri hükümetinin Dışişleri Bakanı titer Türkmen'in babasıdır.

194

12 Demokrat Parti Kurucuları bu davamn adamı değillerdır. 20 Haziran 1949, hazırlayanlar: Müstakil Demokratlar grubu Bu grup řu milletvekilllerinden oluşuyordu :

Mehmet Ařkar, Hazım Bozca. Ahmet Çınar, Hasan Dinçer. Fethi Erimçağ, Behçet Gökçen, Ali Rıza Kırsever, Şahin La-cin, Ahmet Oğuz, Dr. Mithat Sakaroğlu, Ahmet Kemal Siliv-rili,' Ahmet Tahtakılıç.

195

AD DİZİNİ

A

Abdülhamit (2): 22, 23, 96

Adal, Osman Sabri: 75

Adalan, Melik: 158

Adalı, Ferruh: 160

Adil, Esat: 91, 115

Adıvar, Adnan: 111, 122

Adıvar, Halide Edip: 91, 122

Ağaoğlu, Ahmet: 51

Ağca, Mehmet Ali: 183

Ahmet İzzet Paşa: 32

Akdemir, Hamdi:' 103

Akder, Necati: 103

Aker, Abdullah: 71

Akpolat, İhsan: 108

Aksoy, İzzet: 174

Aksoy, Lütfi: 85

Aksoy, Muammer: 4

Aksoy, Tefvik: 109

Aksar, .Asım: 112

Akyol, Sami: 104

Aldoğan, Sadık: 96, 111

Alemcan, İdris: 51

AH, Filiz: 74, 184

Ali, Sabahattin: 7, 63-74, 81, 82, 86, 91, 95, 103, 110, 130, 131, 135, 136, 142-147, 150-153, 158, 184, 187, 192, 193

Alkan, Kemal: 87

Alkılıç, Sadi: 149

Alnar, Hasan Ferit: 147, 148

Aloç, Kâzım: 75, 81-87, 153, 188

Altan. Fehiman: 76, 80

Altay, Ekrem: 112

Altaylı, Enver: 183

Antel, Sadrettin Celâl: 66,

98, 150, 152, 154, 158 Apaydın, Orhan: 193 Apaydın, Talip: 139, 190

Araş, Tefvik Rüştü: 34, 42, 90, 91, 94-96, 117, 118, 120, 122, 123, 125, 133, 186, 187, 188 Argun, Tahsin: 76, 84 Arık, Remzi Oğuz: 80

Arıkan, M. Ali: 102, 108 Arıkan, Saffet: 35, 124, 125 Arpacıoğlu, Ömer: 109 Arsal, Sadri Maksudi: 158 Artak, Hamdi: 96 Arzan, Neşet Naci: 171-173,

175, 177 Ařkar, Mehmet: 195 Ataç, Nurullah: 155, 158 Atakan, Tahsin: 189

Atatürk, Mustafa Kemal: 13, 25, 26, 28, 29, 32, 34, 36, 40, 54, 58, 65, 68, 69, 73, 78, 93, 94, 117, 140, 151, 153, 179, 181,

182, 188. 193, 194 Atay, Falih Rıfkı: 127 Atıkan, İhsan: 139 Atılhan,

Cevat Rıfat: 51 Atilla, Coşkun: 193 Atmaca, Hüseyin: 140, 190,

191 Atsız, Bedriye: 76 196

Atsız, Nihal: 7, 45, 63-73, 75, 76, 78-86, 88, 103, 106, 130, 131, 135, 136, 150, 151, 153, 154, 161, 184

Atsız, Yağmur: 74, 161

Avcıoğlu, Doğan: 165, 190, 194

Ayaş, Hasan: 139

Aybar, M. Ali: 122, 145, 192, 193

Aydemir, Şevket Süreyya: 8, 165, 167

Aydemir, Talât: 88

Aydoğan, Turan: 139

Ay tekin, Sefer: 112

B

Baku, Mürsel: 58, 59 Bala, Mirza: 55 Balkan, Mehmet: 101, 103

Banguoğlu, Tahsin: 83 Baraner, Reşat Fuat: 179, 180,

194 Banman, Nurullah: 75, 84,

158, 185 Barkın, Rabii: 83 Baruönü, İsfendiyyar: 76, 186 Barutçu, Faik

Ahmet: 194 Barlas, Mehmet: 145 Barlas, Cemil Sait: 145 Basutçu,

Halil: 142 Başaran, Mehmet: 138, 190 Başgöz, İlhan: 110 Başkır, Zeki

Velidi: 54 Başol, Salim: 95 Başoğlu, Muzaffer Şerif: 102-

104, 111, 152, 156 Baştımar, Zeki: 180 Bayar, Celâl: 90, 91, 119, 122,

125, 126, 132-134, 167, 186,

187 Bayar, Hikmet: 68, 69, 182 Baykaner, Sadık: 141 Baykurt, Cami: 91,

95, 96,

117, 123, 124, 125, 131, 134,

187, 188

Bayrak, Saim: 76 Bayrakçı, Ahmet Ali: 76 Bayramoğlu, Reşat: 173, 174,

175 Belbez, Hikmet: 135 Belen, Fahri: 8 Belli, Mihri: 189 Berle. Adolf

A.: 23 Berkes, Mediha: 99, 100, 104,

139, 150, 152, 154, 187 Berkez, Niyazi: 91, 99, 100,

102-105, 110-112, 147, 150,

152, 154, 159 Berkök, İsmail: 87 Berksoy, Semiha: 147, 148 Bezirci,

Asım: 193 Bilbaşar, Kemal: 187 Bilen, Yusuf Bahri: 175 Bilge, Necip: 194

Bilgiç, Sait: 76, 88, 158, 160 Birgit, Orhan: 188 Bolayırh, Nasır:

109 Bora, Kemal: 174 Boran, Benice: 91, 99, 101-104,

106, 110, . 111, 139, 147, 150,

151, 154. 159, 187 Boratav, Korkut: 106, 107 Boratav, Pertev Naili:

66, 73,

99-107, 110-112, 147, 150-

155, 158, 159, 187 Boratav, Can: 154 Bozca, Hazım: 195 Bozcalı, Ali Nur:

46 Bölükbaşı, Osman: 194 Brezinski Zbigniew: 183 Budak, Şerif: 190

C

Cafer, Ahmet Sait: 54, 57 Caferoğlu, Resulzade Ahmet:

45, 154 Cansever, Hasan Ferit: 75,

78, 88 Carım, Fuat: 35

197

Cemal Paşa: 28, 29, 31-34, 36,

37 Cemal Paşa (Mersinli): 29 Cebesoy, Ali Fuat: 148, 149,

193 Cemgil, Adnan: 91, 105, 147,

150, 152, 153, 187 Civan, Şaban: 178 Conk, Cemil: 174 Conk, Celadet: 177

Conker, Nuri: 124, 125 Conker, Mahmut Naci: 125

C

Çağlar, Behçet Kemal: 83,

122 Çağlar, Mehmet: 111 Çağlayangil, İhsan Sabri: 186 Çakmak, Fevzi: 26,

30, 40, 41, 59, 96, 97, 113, 117, 118, 120-123, 127-130,

132-134, 149, 161, 171, 190 Çakmak, Adnan: 146 Çakeri, Hüsrev: 182

Çankaya, Ali: 71 Çapanoğlu, Cevat: 178 Çetinkaya, Ali (Kel Ali): 66 Çınar,

Ahmet: 195 Çıtakoğlu, Niyazi: 112 Çiçerin: 34

Çiftfiliz, Mukaddes: 112 Çohruk, Kâmran: 75, 87, 157,

185 Çöker, Ziya: 71, 72

D

Değimer, Hüsnü Şerif: 46, 97-99, 113-116, 119, 124, 125, 127, 179, 180,

189

Demir, Ahmet: 75, 87, 153

Demirağ, Nuri: 78

Demiröz, Veli: 139

Deniz, Ömer: 149

Dimitrof: 98

Dinç, Hicabi: 95 Dinçer, Hasan: 195 Dinçer, Nabi: 112, 156, 157 Dino, Abidin: 110 Doğanay, Mehmet.: 105, 141 Dosdoğru, Sabiha: 187 Dosdoğru, Hulusi: 187 Dördüncü, Halil Lütfü: 95 Dr. Nazım: 35 Dr. Harun: 59 Dündar, Ali: 139 Düzgören, Seyfi: 35

E

Ecevit, Fahri: 112 Ediz, Hasan Ali: 98, 150, 151 Egemen, Bedii Ziya: 71 Egesel, Altay Ömer: 160 Elbert, Karl: 148 Elicin, Asiye: 139 Ellez, Ahmet: 75, 76 Ellezoğlu, Ahmet: 152, 153 Emre, Ahmet Cevat: 66, Enver Paşa: 8, 12, 16, 23, 25-37, 40, 44, 53. 54, 78, 172, 181, 183 Erdem, Lütfullah: 112 Erden, Ali Fuat: 29, 39, 40, 41, 58, 59, 86, 87, 183, 185 Erden, İbrahim: 112 Erdoğan, Azmi: 139 Erhat, Azra: 156 Erim, Nihat: 127 Erim Çağ, Fethi: 195 Eriş, Muzaffer: 76, 185 Erkök, Selâhattin: 193 Erkök, Yalçın: 193 Erkut, Cevdet: 87 Erem, Faruk: 110 Erkilet, Hüseyin Hüsnü: 18, 28, 39-41, 45, 51, 56, 58, 59, 60, 78, 87, 89, 183 Ermete, Sururi: 158, 160 Ersen, Tevfik: 111 Ertaş, Ahmet: 139 Ertekin. Asaf: 112 Ertekin, Ali: 145, 146, 193 Ertuğrul: 25 Ertürk, Selâhattin: 101, 103, 108, 109, 111, 155, 160 Esen, Bülent Huri: 134, 135, 136, 159 Esendal, Memduh Şevket: 54, 57 Etem, Sadri: 169 Evliyazade, Özdemir: 90 Eyüpoğlu, Muallâ: 141, 142 Eyüboğlu, Bedri Rahmi: 143

F

Fagll, Müstecip: 60 Faris, Erkmen: 44, 45, 46 Fıratlı, Nezh: 112, 156, 157

G

Gelen, Arif: 140-192 General Allanb: 29 General Barotof: 28 General Falkenheın: 28-29 General Gehlen: 48-183 General Kostring: 34 General Mod: 27-28 General Sikörski: 54-55 General Parakuın: 30 General Rommel: 42 General: Zekt: 34 Gerede, Hüsrev: 58 Göğüs, Ali İhsan: 188 Gölpınarlı, Abdulbaki: 151 Gökalp, Ziya: 61-75 Gökçe, Enver: 90 Gökçen, Behçet.: 195 Gökçay, Abdurrahim: 51 Göktürk, Hüseyin Avni: 71 Gökıay, Orhan Saik: 73, 75, 147, 148, 154 Gönensay, Hıfzı: 70 Görken, Meliha: 175 Gözübüyük, Ahdullah Polat: 135, 158, 160 Güllüoğlu, Şükrü: 66 Gümrükçüoğlu, Osman: 71 Gündüz, Asım: 29 Günel, Refik: 105 Gürkan, Ahmet: 178

H

Hacı Ahmet Paşa: 25 Halil, Mükrimin: 73 Hazar, Faik: 43 Hatipoğlu, Şevket Raşit: 137 Henze, Poul: 48, 183 Hesane: 25 Hızır, Nusret: 155 Hilger: 12-16 Hikmet, Nazım: 8, 9, 114, 115, 122, 136, 147, 148, 149, 150, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 190, 193 Hlsarcıklı, Fazıl: 75, 88 Hitler: 23, 37, 39, 42, 44, 49, 78, 93, 183 Hoover, John Edgar: 23 Hüseyin Şerif: 23 Hürrem, Arman: 199 .

I

İlgaz, Rıfat: 152 Irmak, Mehmet: 76

İ

İleri, Râsih Nuri: 189, 193 İlhan, Atilla: 121 İlhan, İhsan: 24 İnal Mustafa: 139 İnan, Arı: 167 İnan, Rauf: 139

İnce, Hamit Şevket: 67, 69,
73, 75, 175, 185 İncedayı, Cevdet Kerim: 45 İnönü, İsmet: 11, 28, 41, 49,
199
61, 62, 63, 65.- 66, 75, 77.
96, 131, 135, 136, 137. 138.
140, 162, 179, 182, 185 İnönü, Ömer: 178-179 tshaki, Ayaz: 45, 50
İsfendiyaroğlu, Fethi: 141
K
Kaan, Galip: 87
Kadıgil, Yusuf: 76, 185
Kadırgan, Besim: 111
Kâmil: 25
Kanat, Haşin: 139
Kansu, Ceyhun Atuf: 79, 89
Kansu, Şevket Aziz: 102, 107,
109, 151, 155 Kantar, Baha: 110 Kapan, Rasih: 82 Kara Sultan: 177
Karabekir, Kâzım: 8, 27, 30,
36, 58, 140, 157, 181, 182,
192 Karadağlı, Ahmet: 76, 81 Karadağlı, Nuriiman: 76, 81 Karakaş, Emin:
194 Karal, Enver Ziya: 71, 72, 99,
100, 104, 105 Karamağralı, Halûk Opan:
103, 107, 111, 156, 157, 160 Karamuk, Ziya: 66, 158 Karay, Talât: 110
Karayel, Sami: 85 Karel, Reşit: 96 Kari Radek: 33, 34 Karsıalan, Halil: 36
Kaya, Şükrü: 95, 165, 170, 171 Kayahbay, Muzaffer: 177, 178,
194 Kayhan, Niyazi: 139 Kayral, Bekir: 174 Kâzım, Miralay: 51 Kemal, Ediğe:
60 Kemal, Edibe: 50* Kemal, Namık: 85, 92 Kemal, Suud: 83 Kılıç, Ali: 182
Kılıçoğlu, Vecihe: 109> Kıpçak, Yusuf: 51 Kırdar, Lütfi: 75, ,94, 9fr
Kırımal, Edibe: 50 Kınmer, Cafer Seyit Ahmet r
50, 194 Kırmacı, Rıdvan: 176 Kırsesver, Ali Rıza: 195 Kısakürek, Necip Fazıl:
187,.
188 Kıvılcımlı, Hikmet: 98 Killigll, Nuri Paşa: 8, 12, 13,.
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 30,.
31, 37, 51, 53, 56, 78, 183 Kocatürk, Kenan: 183 Kocatürk, Münir: 87 Koç,
M. Şükrü, 140, 190, 191,
192 Koç, Şükrü: 190 Koç, Süreyya: 149, 150 Koçak, Sait: 75, 87 Korean,
Kerim: 194 Korur, Ahmet Salih: 194 Korutürk, Fahri: 88 Koni, Burhan:
71 Köprülü, Fuat: 9, 122, 133,
186, 187 Köprülü, Ömer: 87, 194 Kral Hüseyin: 27 Krecmer: 27
Kübalı Hüseyin Nail: 188 Kurtuluş, Fahri: 107, 110, 111 Kut, Aydın; 27
Kut, Cengiz: 27 Kut, Halil Paşa: 26, '27, 28,
30, 31, 32, 34, 35, 36 Kut, Şükriye: 27 Kutlar, İbrahim Tevfik: 186
Küçük, Yalçın: 193 Külâhhoğlu, Mehmet: 76, 83
L
Lacombe, Oliver: 103 Laçın, Şahin: 195
Löker, Erhan: 109 Lenln: 33-35
M
Medina: 25-26
Menderes, Adnan: 90, 91, 117,
121, 126, 133, 134, 137, 138,
186, 187, 194 Menemencioğlu, Numan: 42,
46, 52, 85 Menger, Ahmet Veli: 50, 60,
184 Mercan, Reşit: 172, 173, 174,
175, 177 Meriçboylu, Abdülkadir: 149 Moğolkoç, Galip: 109 Molo, Emin: 80
Mot, Avni: 80 Muhsin, Ertuğrul: 147 Muratyan, Rober: 178 Mustafa,
Mümin: 51 Mutlugil, Şevki: 87, 194 Münşi, Hilâl: 51 Müstecapoğlu, Esat
Adil: 95, 98, 187
N
Naciye Sultan: 26
Nazar, Ruzi: 48, 183
Nesin, Aziz: 91, 144, 187, 193

Neşet, Naci: 171
Noyan, Abdülkadir: 102, 108
Noyan, Sabit: 75, 87, 153
Nur, Rıza: 78, 81
O
Oğuz, Ahmet: 195
Oğuz, Ahmet Şükrü (Yeni-
bahçeli): 53, 56, 183 Oğuz, Burhan: 8, 183 Oğuz, Cemal: 86, 156, 160 Okey,
Kâmil: 174 Okyar, Fethi: 148
Olgun, İhsan: 109
Onan, Necmettin: Halil: 100',
107, 111 Orbay, Haşmet: 26, 171, 172,,
173, 174, 175, 176, 177, 178 Orbay, Kâzım: 26, 35, 36, 43,
171, 173, 176, 177. 178 Orbay, Rauf: 122 Orhon, Hamdi: 109 Orhon, Orhan
Seyfi: 45, 78 Orkun, Hüseyin Namık: 75,,
84, 158 Ortaç, Yusuf Ziya: 45, 78
Ö
Öcal, Cemal Oğuz: 76, 88 Ölçer, Nazan: 184 Ökmen, Mümtaz: 176 Öner, Kenan:
7, 75, 87, 96,
130, 131, 132, 133, 134, 135,
136, 141, 142, 143, 147, 150,
153, 154, 155, 157, 159, 160,
161 öngören, İbrahim Tali: 35 Östabağ, Lütfi: 112 ötüken, Adnan: 158 Öymen,
Orsan: 74 Özalp, Kâzım: 178 Özalp, Teoman: 178 Özbek, Hamzâ Sadi: 76,
84,.
88 özcan, Ali: 139 özçelik, Fahri: 140, 192 özel, Bahattin: 111, 112, 156,
158 Özgelen, Necdet: 152 Özgüner, Avni: 194 Özkaynak, Ziya: 76, 79,
80,-
84 özkırımlı, Atilla: 184 Özmen, Abidin: 158 Öztürk, Emrullah: 139
öztürk, Fahrettin: 134 Öztürk, İsa: 139 özyörük, Halil: 194-
201
P
Pavloviç: 66
Peker, Recep: 113, 117, 140,
178 Peker, Yalçın: 178 Poincare: 33 Pazarlı, Osman: 111 Prens Abdülkadir:
22-23
A
Resulzade, Mehmet Emin: 51,
57, 58 Rıza, İbrahim: 84 Risen: 44 Rosenberg, Alfred: 50
S
Sabis, Ali İhsan: 8, 28, 29,
40, 45, 51, 78, 89, 182 Safa, Peyami: 45, 73, 127, 128,
187 Saik, Orhan: 83 Sakaroğlu, Mithat: 195 Sancar, Necdet: 75. 81, 83, 86,
88, 154, 158, 185 Saraçoğlu, Şükrü: 18, 41, 43,
50, 52, 53, 60, 61, 65, 70,
132, 138, 140 Saraçoğlu, Cemalettin: 134,
159 Sargın, Nihat: 109 Satır, Kemal: 109 Savaşer, Cihat: 76, 79, 185
Saydam, Refik: 52, 132 Sayügan, Aclan: 194 Sazak, Emin: 138 Selçuk,
İlhan: 8 Selen, Hamit Sadi: 71 Semerci, Bekir: 139, 190 Serdengeçti,
Osman Yüksel:
76, 103, 158, 160 Sertel, Mehire: 178
Sertel, Sabiha: 91, 92, 93, 94, 95, 117, 131, 187, 188
Sertel, Zekeriya: 47, 90, 91, 94-96, 117, 121, 122, 123, 125, 131, 134, 186,
187, 189
Silivrili, Ahmet Kemal: 195
Sindenbah: 29
Sirer, Reşat Şemsettin: 66, 101, 140, 141, 153
Sofuoğlu, Zeki: 75, 101, 103, 158
Solok, Nazmi: 29 Soyak, Hasan Rıza: 96 Soylu, Mustafa: 158 Soysal, Emin:
111, 139, 140,
142, 184 Söğütlüğü, Feridun: 176 Sökmensüer, Şükrü: 101, 113,

114-123, 125, 126, 130, 149.

154, 165, 167, 190 Stalin: 37, 57

Steinhardt, Laurence: 46, 47,

76 Suphi, Mustafa: 66, 113, 182 Süerdem, Rıfat: 176

Ş

Sahabettin, Cenap: 145 Şakir, Bahattin: 33, 35 Şardağ, Rüştü: 117

Şehsuvaroğlu, Haluk: 194 Şemsettin, Reşat: 83 Şenel, Cebbar: 75, 87, 160,

186 Şeref, Muaffak: 91, 187 Şerif, Muzaffer: 156

T

Tahtakılıç, Ahmet: 195 Talât Paşa: 31, 32, 33 Tan, Hadi: 67 Tandoğan, Haldun: 178

202

Tandoğan, Nevzat: 153, 171,

172, 173, 175, 176, 178 Taner, Nail: 175 Tanyu, Hikmet: 76, 79, 88, 101, 103, 109, 157, 185, 186 Taşcıoğlu, Rezan: 139 Taşpınar, Abdurrahman: 175

Taşkent, Kâzım: 51 Temir, Ahmet: 50, 51 Tevetoğlu, Fethi: 70, 75, 78,

86, 88, 154, 185 Tiritoğlu, Alâattin: 138, 189 Togan, Zeki Velidi: 45, 51, 57, 73, 75, 77, 78, 81, 86. 88, 185 Togay, Muharrem Fevzi: 45 Tonguç,

İsmail Hakkı: 137,

140, 141, 152 Toydemir, Mehmet: 139 Toygar, Cesaret: 139 Toygar, Cemil:

139 Tözün, Rüknettin: 109 Tuğrul, Mehmet: 109 Tunaboylu, İsmail Hakkı: 43

Tuncay, Mete: 182, 194 Turan, Ziya: 158 *

Turan, Numan: 178 Turhan, Talât: 146 Tutar, Refik: 177 Tümtürk, İsmet: 76

Tümtürk, İsmet Rasim: 145,

158, 185 Türk, İbrahim: 140 Türkeş, Alpaslan: 75, 85, 86, 88, 154, 155,

160, 183, 185, 186 Türkkan, Reha Oğuz: 75, .78, 79, 80, 81, 82, 84,

85, 86, 88, 89, 111, 112, 185, 186 Türkkan, Orhan: 76 Türkkan, Halit

Ziya: 84 Türkkan, Şaibe: 85 Türkmen, Behcet: 194 Türkmen, İlder: 194

U

Ulus, Ahmet: 113 Uma, Hakkı: 175 Ural, Rıfat: 139 Uran, Hilmi: 63, 75 Uz, Muzaffer: 75, 87

Ü

Ülküsal, Müstecip: 51 Ünan, Saffet: 67, 70, 135, 159

W

Woerman, Ernst: 11, 12. 14, 15, 16. 17, 18, 20, 21. 22. 42

V

Vartan, İhmalyan: 194

Veli, Orhan: 113, 152

Von Weizsacker Ernst: 11,

58 Von Rintelen: 12, 21 Von Papen Franz: 12, 16, 18,

21, 37, 38, 39, 41, 43, 49-

53, 56, 58, 59, 60, 89, 182 Von Hentig: 18, 21, 22, 41, 59,

60 Von Grate: 20, 38, 39 Von Ribbentrop Joushim: 22,

42, 49, 50, 51, 52, 53, 58 Von Gleich: 27 Von Der Goltz: 26 Von Mende: 50

Von Kress: 29 Vrana, Kani: 153

Y

Yalçın, Aydın: 85 Yalçın, Hüsayin Cahit: 92, 94

203

Yalçın, Serap: 109 Yalçın, Osman: 141, 142 Yardımcı, Celâl: 175 Yazgan, Yusuf

Ziya: 87 Yenicioğlu, Yaşar: 87, 194 Yetkin, Suud Kemal: 111, 155

Yıldırım, Cemal: 140, 192 Yinal, Fazlı: 66 Yurdağül, Enkoca: 193 Yusuf

tzzet Paşa: 31 ' Yusuf, Bahtiyar: 85 Yücel, Can: 129, 156

Yücel, Hasan Ali: 7, 9, 65,

66, 67, 70, 87, 100, 103, 107,

111, 129-134, 137, 140, 141,

142, 143, 144, 147-155, 157-160, 162, 190

Yüksel, Osman: 83, 88, 101, 109, 111, 156

Zengingönül, İsmail: 158 Zinoviev: 35

204

40'lı yıllarda Nazilerle işbirliği yapan ittihatçı Paşa kimdi? Nazilerin Kafkasya planları... islam Orduları Başkomutanı ve Azerbeycan seferi... TBMM Azerbaycan'ı niçin Sovyetlere bırakmıştı? Enver Paşa'nın serüvenleri... ittihatçıların kurdukları Komünist Parsitisi... Sabahattin Ali-Atsız Dav^s; ne gibi olaylara yol açmıştı? Sabahattin Ali'yi 1930'larda ihbar eden kimdi? 1944 yılındaki Irkçılık-Turancılık davasında kimler yargılanmış; sanıklar kendilerini nasıl savunmuşlardı? Nazım Hikmet, 1937 yılında Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ile neler konuşmuştu? Nazım Hikmet, Atatürk'e gönderdiği mektupta neler yazmıştı? CHP Mareşal Çakmak ve DP'yi niçin komünistlikle suçlamıştı? Tan Matbaasına saldırıyı kimler düzenlemişti? TKP Demokrat Parti'yi niçin desteklemişti? Marksistler ve DP kurucuları hangi yayın organında biraraya gelmişlerdi? DTCF'inde 40'lı yıllarda ne gibi olaylar yaşanmıştı? Hasan Ali Yücel-Kenan Öner Davası nasıl başlamış? Nasıl sonuçlanmıştı? Genelkurmay Başkanı Orbay'ın oğlu niçin bir cinayete karışmıştı? Bütün bu konuları Uğur Mumcu araştırdı ve yazdı. "40"ların Cadı Kazanı" dünlere ve bugünlere ışık tutuyor...